

Látták Trója kapuit

Bronzkori leletek a Közép-Tisza vidékéről

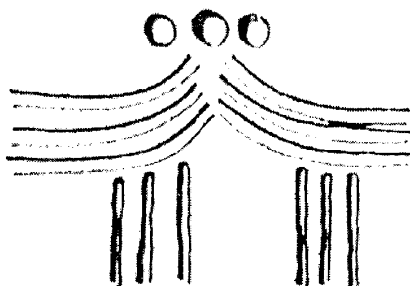
GYULAI KATALÓGUSOK

3.

*Felsóhajtvá felelte a fellegtorlaszoló Zeusz:
Mondd, te csodás, mit vélettek Priamosz s Priamosznak
sarjai néked, hogy szakadatlan sürget a vágyad
felforgatni tövestül a jófalú trójai várat?*

*Hogyha te ott a kapun s a magas falakon behatolnál
s nyersen falnád föl Priamoszt valamennyi fiával,
s Trója egész népét, haragod tán úgy lecsitítnád...
Mert tudd meg, hogy alatta a napnak, a csillagos égnek
minden várost közt, mit laknak a földi halandók,
szívem a szent Tróját mindig legtöbbre becsülte...*

(Homérosz: Iliász, fordította Devecseri Gábor)

Sorozatszerkesztő
Havassy Péter

A kiállítás megrendezését és a katalógus kiadását támogatták:

*az ÉPTEK Rt Budapest,
Békés Megye Önkormányzata,
Gyula Város Önkormányzata,
a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága,
az MKM Múzeumi Osztálya,
a Wenckheim Krisztina Közalapítvány,
az Erkel Ferenc Múzeum Barátainak Egyesülete,
a Vagyongyűjtő Kft Gyula,
a Honismereti Szövetség,
a Koszta József Múzeum
és a Móra Ferenc Múzeum*

Borító 1. Kat. 24., borító 4. Kat. 41/6.

GYULAI KATALÓGUSOK 3.

Látták Trója kapuit

Bronzkori leletek a Közép-Tisza vidékéről

Sie sahen die Tore von Ilion
Funde aus der Bronzezeit vom mittleren Theissgebiet

GYULA
Erkel Ferenc Múzeum
Dürer terem
1997. március 27. – 1998. február 22.

Gyula, 1997.

A katalógus és a kiállítás anyagának összeállításában közreműködtek:
*Aratóné Kovács Anita, Boldog Sándorné, Csabay Lajosné, Fejér Ingrid, Istenes Ferencné,
Kiss Anikó, Kocsis Attila, Kruzslitz Ilona, Liska András, Lőrinczy Gábor, Németh Csaba,
Simon Emilné, Südy István, Ternyák Ferenc*

Fotók: *Dömötör Mihály*

Grafika: *Deák Bernadett, Fári Irén, Kalászdí György, Koncz Margit*

Restaurátorok: *Fekete Lajosné, Vigh László*

A kötetet tervezte: *Bereznai Miklós – Bereznai Péter*

A kiállítást kivitelezte *a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága Kiállításrendező
Csoportja, az Erkel Ferenc Múzeum munkatársai, Székelyhídi Attila,
Volent Katalin és a Veres és Veres Bt (Gyula)*

A kiállítás forgatókönyvét írta: *Trogmayer Ottó – Vörös Gabriella*

A kiállítást rendezte és a katalógust szerkesztette:
Havassy Péter

HU-ISSN 1219-3763
HU-ISBN 963 04 7832 3

Kiadja: az Erkel Ferenc Múzeum
Felelős kiadó: Havassy Péter múzeumigazgató
Készült a Bereznai és Társa Nyomdaipari Kft. gondozásában

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	6
TROGMAYER OTTÓ: Látták Trója kapuit (Előszó a gyulai bronzkori kiállításhoz)	7
KULCSÁR GABRIELLA: Adatok a Dél-Alföld kora bronzkori történetéhez (Hódmezővásárhely–Barci-rét kora bronzkori települése 1.)	13
V. SZABÓ GÁBOR: A Perjámos-kultúra leletei Hódmezővásárhely környékén (Adalékok a kora és középső bronzkori női viselethez)	57
P. FISCHL KLÁRA: Klárafalva–Hajdova I. bronzkori tell település	85
VÖRÖS GABRIELLA: Katalógus	123
KULCSÁR GABRIELLA–V. SZABÓ GÁBOR: Kronológia	153
Irodalom- és rövidítésjegyzék	156

ELŐSZÓ

Az Erkel Ferenc Múzeum tudományos tervei között nagy hangsúlyt kapott és kap az a kezdeményezés, hogy minden évben más-más alföldi megye mutakozzék be Gyulán. Így adtunk helyet már Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok jeles múzeumi gyűjteményeinek, s legutóbbi kiállításunk, a „Zúduló sasok” anyaga is jórészt alföldi emlékeket mutatott be. Az idei évünk Csongrád megyéé, szűkebben véve a szegedi és a szentesi múzeum kiváló bronzkori anyagáé. Jövőre – reményeink szerint – Bács-Kiskun megyei gyűjteményt várunk.

A gyulai múzeum a bemutatón túl e kötettel tiszteleg az Alföld bronzkoros régészetéért oly sokat tevő jeles elődeink: *Tömörkény István, Móra Ferenc, Reizner János, Roska Márton, Banner János, Foltiny János, Párducz Mihály, Csallány Gábor, Csalog József* és *Gazdapusztai Gyula* emlékének. Továbbá itt köszöntjük a szentesi múzeumot fennállásának 100. évfordulója alkalmából.

Néhány szót jelenlegi kiadványunkról! A Dél-Alföld, Alsó-Tisza vidék és hasonló földrajzi elnevezések használata a tanulmányokban nyilvánvalóan csak a mai Magyarország határain belül fogadható el helyes történelmi-földrajzi egységként. Szerkesztőként nem kívántunk beleszólni továbbá kötetünk szerzőinek azon jogába, hogy adott esetben ők egy-egy műveltséget kultúraként vagy csoportként értelmeznek-e, mivel az egyes iskolák, sőt a szakirodalom is megosztott e kérdésben. Hasonló a helyzet a katalógusunkban szereplő kronológiával is. Elhatároztuk ugyanis, hogy a Gyulai Katalógusok jelen számában az alföldi bronzkoros régészet két kiváló tudósa, *Bóna István* és *Trogmayer Ottó* fiatal, tehetséges tanítványainak adunk lehetőséget a bevezető tanulmányok megírására, jelezve mintegy a kutatás folytonosságát és teret engedve a pályakezdők néhány esetben új megközelítési szempontjainak.

A szerkesztő

Trogmayer Ottó

LÁTTÁK TRÓJA KAPUIT

(Előszó a gyulai bronzkori kiállításhoz)

Az ezredfordulóhoz közeledve már jól látszanak azok a nagy vonulatok, melyek a XX. század ősrégészetének tudománytörténeti gerincét jelentik. Kezdődött az időszak a tipológiai iskola egyeduralmával, melyben az edények, a formák „fejlődtek”, amely szinte kizárólagosan a tárgyak önálló életét szándékozott nyomon követni, szinte figyelembe sem véve készítőinek, az embereknek a köztörténetét. Az iskola ma már csak mint módszer létezik, hiszen a tipológia az egykori élet teljességét feleleveníteni szándékozó komplex módszer részévé vált.

A második nagy periódus az 1930-as évek elején kezdődött *G. Childe* angol régész új módszere nyomán, melyet hazánkban *Bóna István* és tanítványai tettek népszerűvé. Talán történeti romantikus iskolának nevezhetjük, hiszen a tárgyak összefüggéseit, távoli kapcsolatait és a tárgyakhoz kapcsolódó jelenségek nyomán elsődlegesen életformát és köztörténeti eseményeket igyekezett rekonstruálni. Romantikusnak talán azért nevezhető, mert 150 emberöltőnyi távolságból nagy merészség lenne azt hinnünk, hogy az általunk feltételezett események közelebb állnak a valósághoz, mint a romantikához. Ámbár ki tudja. Módszercink finomodásával, elsősorban természettudományos ismereteink gyarapodásával valójában egyre közelebb kerülünk a régműlthoz.

Napjaink születésben lévő módszerét technokrata komputer módszernek nevezném. Még nem teljesen kialakult, ám máris felszínre hozza a mélyén rejlő hibalehetőségeket. Úgy vélem, csupán matematikai számításokkal, ezek alapján feltételezhető összefüggésekkel nem lehet történelmet rekonstruálni. A kétségtelen tények mögé mindig oda kell számítanunk az egykori humánumot, mely kiszámítható, ám mégis kiszámíthatatlan.

A korszak, mellyel kiállításunk foglalkozik, igazándiból az első olyan történeti korszak, mely sok szállal kötődik napjainkhoz. Kötődik a Biblián keresztül, hiszen Ábrahám és a patriarchák korával indul, magába foglalja Mózes születését és a kőtáblák születését, és valamikor az ezredfordulón zárul Dávid és Salamon korában, amikor az első templom épült, melyben elhelyezték a kőtáblákat. Ez a klasszikus görög tragédiák által visszaidézett korszak a műkénei oroszlánkapu és királysírok kora, továbbá Egyiptomban e korszak második felében készítették az ötvösök Tutenkhamen aranymaszkját. S ez a kor a trójai háború kora, de egyben az azt megelőző évszázadoké is. Mondjuk ki végre, a Krisztus előtti II. évezredről beszélünk, melyet megelőző és befejező évszázadokban fontos népmozgások zajlottak le nemcsak a Közel-Keleten, hanem Délkelet-Európában is. A Közép-Tisza vidék lakói talán valóban láthatták Trója kapuit.

Henrich Schliemann világraszóló felfedezése az első időszakban azoknak a fantáziáját mozgatta meg, akik a homéroszi eposzok színhelyét látták a kisázsiai Hissarlik dombon. Az azóta szinte megszakítás nélkül folyó kutatások azonban bebizonyították, hogy a homéroszi Trója, a kilenc rétegű település VII/B rétege, az alatta lévő szintek pedig közel 15 évszázad régészeti hagyatékát rejtik.

A századforduló Szeged környéki ásatásai olyan leleteket hoztak napvilágra, melyek nehezen kapcsolhatók a közép-európai kultúrkörhöz, gazdaságtörténeti és for-

mai szálakkal a Kelet-Balkánhoz és Kisázsiahoz kapcsolódnak. Az időszak, melyet kiállításunkon bemutatunk, mintegy egy évezred régészeti leleteit foglalja össze arról a területről, amely Európának szinte mértani középpontjába esik, ahol kelet és nyugat, észak és dél régészeti kultúrái szinte folyamatosan találkoztak, a népek országútjainak kereszteződésénél, a Kárpát-medence közepén. Csongrád megyét – a kérdéses vidéket – a Tisza észak-déli medre osztja ketté, melybe az Erdélyből érkező két folyó, a Körös és a Maros torkollik. Ez utóbbi különösen fontos, hiszen az évezredek során e fontos víziút szállította az erdélyi érclelőhelyekről a rezes és az aranyat s talán a sót is az Alföld lakóinak.

A III. évezred végén – a bronzkor kezdetén – két irányból több néphullám érkezett, melyek az Alföld bronzkori lakosságát évszázadokra meghatározták. A keleti és déli kapcsolatokra magyar ősrégészek figyeltek fel először, *Bóna István* és *Kalicz Nándor*, valamint tanítványaik. Számos nagyterjedelmű monográfiában foglalták össze megfigyeléseiket és feltételezéseiket. A keleti néphullám a gödörsíros kultúra, vagy kurgán kultúra népe, mely a délorosz steppékről jutott el a Kárpát-medencébe. Jellemzőes hagyatékuk a földpiramisok, melyekből múlt századi térképek szerint mintegy 3 ezer emelkedhetett az erdős, ligetes, sík vidéken. Halottaikat a föld felszíne alá, gerendával fedett sírgödörbe temették, s valószínűleg gazdagon ellátták prémekkel a másvilági útra. A sír fölé emelték azután a néha ezer köbmétert meghaladó nagyságú halmot. Ez a steppei pásztornép hozta magával a háziasított lovat, mely azután évezredekig meghatározta a haditechnikát is, majd később az agrotechnikát. Az általuk itt talált őslakosság már igen szoros kapcsolatban állt Anatóliával, legalábbis erre mutatnak azok az edényformák és szobrocskák, melyeknek igen jó párhuzamait lelték meg Trója korai rétegeiben. A II–III. évezred fordulóján azután több hullámban érkeztek balkán-anatóliai népcsoportok. Meglepő módon a Kelet-Balkánon csak szórványos nyomaikat találjuk, ez vagy a kutatás hiányára vezethető vissza, vagy pedig meglehetősen gyorsan átvonultak a kérdéses területen, a Kárpát-medencében lelve új hazát.

Mint már említettük, kiállításunk csak egy kis töredékét mutatja be annak a mozaiknak, mely a Kárpát-medence bronzkorának színes képét ábrázolja. Kora bronzkori kultúráink közül a legelső a Vučedol-kultúra Makó-csoportja. A névadó lelőhely a Makó melletti Vöröskereszt-halom, ahol egy hamvasztásos sír került elő; valószínűleg a már említett keleti típusú sírhalomba ásták a sírgödört. Ez a csoport igen nagy területen terjedt el a Kárpát-medencében, jellegzetes mészbetétes díszű tálai és edényei több száz lelőhelyen előfordulnak. A Makó-csoport népére telepedett rá, s keveredett vele a Somogyvár–Vinkovci-kultúra Ada-csoportja. E jelenségre csak az elmúlt évtizedben figyelt fel *Horváth Ferenc*; eleddig kevés sírleletünk van, ám a Duna menti legújabb kutatások azt bizonyítják, hogy az ugyancsak déli eredetű népcsoport eddigi feltételezéseinkkel ellentétben lényegesen fontosabb szerepet játszott bronzkorunk kialakításában, mint azt korábban véltük.

Szerencsés módon a szegedi múzeum egykori igazgatója, *Reizner János*, a bronzkori fejlődést meghatározó déli eredetű kultúrának fejedelmi temetkezéseire buk-

kant, már a század elején. Ezt a kultúrát a későbbiekben *Banner János*, a szegedi egyetem professzora, Maros-kultúrának nevezte el, melynek két csoportját különítjük el, a korábbi Óbéda–Pitvaros-csoportot és a későbbi Szőreg-csoportot. Temetkezéseiket és településeiket csak a Tiszától keletre, elsősorban a Maros mentén találjuk meg. Halottaikat kuporított helyzetben helyezték örök nyugalomra, a sírba gazdag edény-mellékletet tettek a másvilági útra, az edényekben valószínűleg étel- s italáldozat lehetett.

A Szőreg-csoport igen magas kerámiatechnológiáról tanúskodó kétfülű, szinte barokk díszű edényei azután messze tájakra eljutottak. Valószínűnek tartjuk, hogy a marosi víziutat felhasználó fémkereskedelem nyomán kerülhettek e kerámia használoi a Dunántúlra és az Alföld északi peremvidékére is. A Maros-kultúra korai szakaszával egyidőben a Tisza jobb partján és a Duna mindkét partján a Nagyrév-kultúra leleteit találjuk meg. Itt már igen gyakran fellép a halotthamvasztás szokása, mely később e területen általánossá válik. Az edényformák, az ún. bajuszdíszes korsók, jól megkülönböztethetők a Maros-kultúra edényeitől. A Nagyrév-kultúra jelentheti azt az alapnépességet, mely több más etnikai szállal keveredve létrehozhatta a Kárpát-medence egyik legjellegzetesebb bronzkori kultúráját, a Vátya-kultúrát. Szállásterülete a Duna jobb partjától a Tiszáig terjedt, hatalmas földvárakat építettek, melyekben évszázadok lakórétegei alakítottak ki sok méter vastag, igen gazdag régészeti leletanyagot őrző telepeket. A Maros-kultúra és a Vátya-kultúra évszázadokig békés szimbiózisban élt, ennek bizonyítékai azok a nagy urnatemetők, ahol szórványosan megtaláljuk a talán beházasodást, talán más társadalmi kapcsolatokat jelentő, idegen rítusú temetkezéseket. A Kr. e. XIV. században történeti katasztrófa sújtotta a Kárpát-medencét. Az eddigi békés fejlődésnek véget vetett a közép-európai eredetű harcias pásztornép, a halomsíros kultúra előretörése. Hosszú kardokkal felfegyverzett csoportjaik folyamatosan szorították ki előbb a Dunántúlról, majd az Alföldről is az őslakosságot, fől számolva a Vátya-kultúra erőrendszerét. A menekülők egy része az Al-Dunánál, más része a Tiszántúlon talált ideiglenesen új otthonra. A halomsíros kultúra megjelenésével új temetkezési szokások jelentek meg, köztük elsősorban a háton fekvő, nyújtott helyzetű csontvázakra hívjuk fel a figyelmet. Az új kultúra nyomán nemcsak új temetkezési szokások, hanem teljesen új viselet is jelzi az idegen etnikum térhódítását. Azt az átmeneti periódust, amely alatt e történeti, etnikai változás lezajlott, koszideri időszaknak nevezzük. Ezt az időszakot családi bronz- és aranykincsek földbe kerülése jelzi, a hazájukból kiűzöttek sosem tudták értékeiket újra kiásni. A halomsíros kultúra több hullámban érkezett, a vatyai lakosság a Tisza bal partjára menekülve itt is meghonosította az égetéses temetkezési szokást, urnatemetőik, melyek több népelem keveredését tükrözik az edényformák és díszítések alapján, Rákóczi-falva-csoport néven kerültek a szakirodalomba. A halomsíros támadás utolsó fázisa – ez már a trójai háború kora –, ezután ismét évszázadokra kettéosztotta a Kárpát-medence területét. A Dunától nyugatra a közép-európaival rokon urnamezős kultúra alakul ki, mely a későbbi Bajorországtól a Duna jobb partjáig szinte egységes képet mutat. A Dunától keletre a késő halomsíros és az őslakosság elemei-

ből alakul ki a Csorva-csoport, majd Gáva-kultúra, mely ugyancsak hatalmas területen mutat egységes képet. Uralmukat majd a már történeti időkbe átvezető preszkíta (IX–VIII. sz.), majd szkíta csoportok megjelenése töri meg.

A kora bronzkori kultúrák hordozói tehát láthatták Trója kapuit, magukkal hozva az ottani magaskultúra agrotechnikáját, társadalmi berendezését. Valószínűnek tartjuk, hogy a Kárpát-medencében a különböző kultúráknak már természetes határaiak lehettek, hasonlóképpen a homéroszi eposzokban leírt kis fejedelemségekhez. Életmódjuk paraszti kultúra néven foglalható össze, szántóföldjeik évtizedekig, évszázadokig történő egy helyben lakást tettek lehetővé, ám ugyanakkor megfigyelünk majorságszerű kisebb településeket is. A késő bronzkor menekülői és hódítói talán ugyancsak eljuthattak a homéroszi Trója földjére, hiszen az ottani katasztrófa után idegen, talán közép-európai eredetű kerámiatöredékekre bukkantak, s halvány nyomok vannak arra is, hogy a nagy háborúból visszatérők új típusú fegyverzetet hoztak magukkal.

Kiállításunk ezt a történeti vázlatot szeretné tárgyakkal, közel 4 ezer éves edényekkel, ékszerekkel illusztrálni.

Kulcsár Gabriella

**ADATOK A DÉL-ALFÖLD
KORA BRONZKORI TÖRTÉNETÉHEZ**

(Hódmezővásárhely–Barci-rét kora bronzkori települése 1.)

Hódmezővásárhely környéke a magyar régészeti kutatásban már a kezdetektől fontos szerepet töltött be. Az Alföld legjelentősebb feltárásai folytak itt a múlt század vége és e század eleje óta, melyek alapvetően meghatározták az őskori és későbbi kultúrák megítélését a Kárpát-medencében (BANNER 1934, 1937, 1938). Ezúttal a város északnyugati határának kora bronzkori történetét próbáljuk felvázolni. Kiindulási pontként a Hódmezővásárhely-Barci-réten 1964-ben és 1971-ben feltárt, a kora bronzkori Makó- és Nagyrév-kultúra településének három gödörből álló részlete szolgál.

Földrajzi tényezők

Az Alsó-Tiszátaj geológiai és természetföldrajzi meghatározottságáról számos kitűnő munka született (IHRIG 1973). A Tisza ezen a szakaszon már völgyben folyik, mely azonban nagyon széles, a Kiskunság peremétől egészen a Szentés-Hódmezővásárhely vonalig terjed. E sávon belül a felszint fiatal folyóvízi üledék borítja, jóformán minden szintkülönbség nélkül. Egyedül az egykori folyómedrek maradványai tagolják a tájat. A környezet folyamatosan változó képc természetesen erősen meghatározta az itt megtelepülő népek életét. A terület pontos természeti rekonstrukciójára biztos adatunk nincsen, csupán a középkori és múlt századi vízrajzi térképek elevenítik fel a vizenyős rétekkel, lápokkal, folyómedrek mentén kiemelkedő szárazulatokkal tarkított tájat.

A lelőhely és kutatásának ismertetése

A Hódmezővásárhelyről nyugat felé, a Tiszához kivezető régi dűlőutak, az északi Körtevényesi és a déli Bodzási út (vagy régi Szegedi út) által közrezárt négyszöge mentén fekszik, a Bodzáspart, Solt-Palé, Szakálhát, Térehát, Hunyadi-halom és Barci-rét, megannyi, az egykori vízjárásokat kísérő, ártérből kiemelkedő szárazulat és magaspart: fontos őskori lelőhelyek sora. A Barci-rét ezek közül a legnyugatibb ponton, a Tisza árterében, a Körtevényesi-Holt-ág és az egykori Térehát által bezárt, szigetszerűen kiemelkedő háromszöget jelenti. Régészeti kutatása összekapcsolódott a hozzá közel eső Hunyadi-halom feltárásaival.

A lankás, nagyterjedelmű Hunyadi-halmot a Tisza szabályozása előtt nem öntötte el az ár, szigetszerűen emelkedett ki környezetéből. E század árvízmentesítő, töltés- és gátépítő munkálatai közben folyamatosan hordták el a halmot, melynek mára csak csekély hányada maradt meg bolygatatlan állapotában. Bizonyára régóta kerültek elő innen leletek, azonban szakértő régész szem csupán 1934 és 1935 nyarán kutatott itt először. *Török Gyula* a szegedi Egyetemi Archaeológiai Intézet gyakornokaként 1934-ben végzett leletmentést, melynek során a később, jellegzetes fültűpusa alapján rézkorinak meghatározott hunyadi-halmi csoport telepjelenségeit figyelte meg (TÖRÖK 1935). 1935-ben *Banner János* újkőkori és szarmata gödröket, valamint egy Árpád-kori temető 45 sírját tárta fel (BANNER 1935. 50–39). A hódmezővásárhelyi múzeum 1937-ben végzett ásatairól beszámolva említi Banner először a Barci-rétet, azon belül is a Hunyadi-halomtól néhány száz méterre fekvő Balogh-tanyát, s az ott talált rézkori lele-

tek mellett, két kora bronzkori (nagyrévi) korszó fotóját is közli (BANNER 1938. 191–198., XXII. t.; BANNER 1941. 22. VII. t. 16, 19).

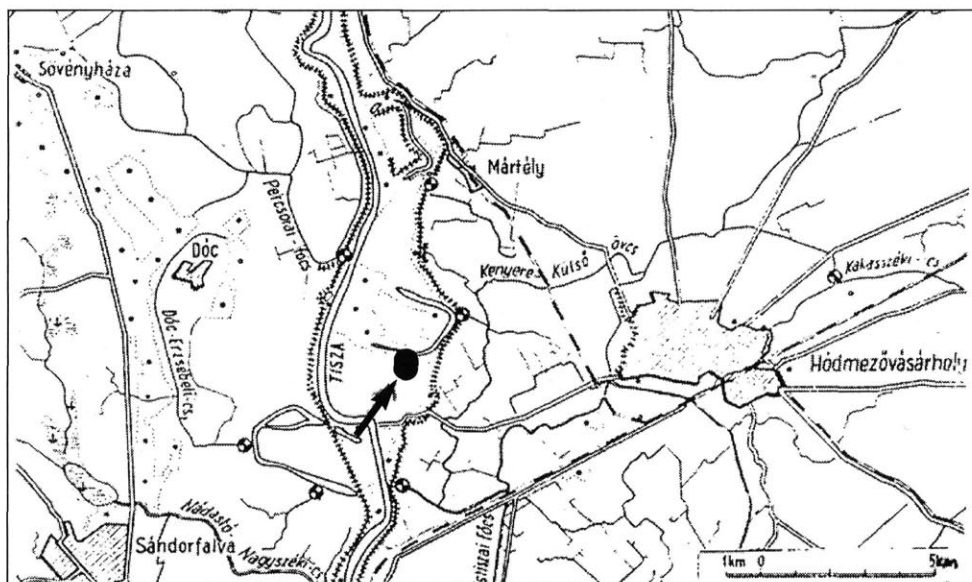
A II. világháború után hosszú ideig szünetelt a terület kutatása. Először 1964 nyarán Nagy Katalin kezdett tervásatást a Barci-réten. A több évre tervezett feltárás elsődleges célja az Alföldön kezdődő középkori falukutatásba való bekapcsolódás mellett a Banner-féle ásatási terület hitelesítése volt. Az oklevelekben 1312-ben, majd 1408-ban említett középkori Barc falu helyének lokalizálására jó esély volt, hiszen a terepbejárás adatok és a Hunyadi-halmon feltárt Árpád-kori temető is ezt támasztotta alá. A három hetes feltárás alatt 162 m² területet tártak fel. A Hunyadi-halomtól nyugatra, kb. 1 km távolságra fekvő legelőn É–D-i irányú, általánosan 11x1 m-es, egymástól 2–5 méterre fekvő 10 keskeny kutatóárkot húztak (I–II., V–XIII. szelvény), míg a Balogh-tanya egykori területén két kisebb, NY–K-i irányú (III.: 5,5x1,25 m, IV.: 6,5x1,15 m) szelvényt jelöltek ki (*I. t.*). A Balogh-tanyán ásott szondákban semmi értékelhető jelenség, sőt szórvány lelet sem került elő. Ezzel szemben a másik helyszínen eredményesebb volt a kutatás. A Tére-ér és a Körtvélyesi Holt-ág közé zárt területen általánosan megfigyelhető volt, hogy a felső két ásónyomban a kora bronzkori és az Árpád-kori kerámia keveredetten került elő, sőt egyes kora bronzkori gödrök felső betöltésében is keverten találhatók meg. A szondaárkokat átlagosan –100–130 cm-ig mélyítették, a körülhatárolható jelenségek –70–100 cm mélyen jelentkeztek. A korai bronzkorba sorolható objektumok: I. szelvény/ 1–3. gödör; VIII. szelvény/ 2. gödör; IX. szelvény/ 1. gödör; XI. szelvény/ 1–2. gödör; XII. szelvény/ 1. gödör; XIII. szelvény/ 1. gödör. Nagy valószínűséggel a korai bronzkorba sorolható két, zsugorított csontvázas sír is, melyekben azonban nem találtak semmiféle korszakjelző mellékletet, csupán a sírgödör betöltésében volt némi, valószínűleg bolygatott töltelékföldből származó (kora bronzkori?) kerámia-törmelék (II. szelvény: 1. sír; IX. szelvény: 2. sír.). Árpád-kori objektumok: VI. szelvény/ 1. gödör; XII. szelvény/ 2. gödör. Nem tartalmazott korszakhatározó leletet a X. szelvény/ 1. gödör és az árokészletek, illetve semmi közelebbi nem ismert az V. szelvény/ 1. gödör; VIII. szelvény/ 1. gödör anyagáról. Összefoglalva 1964-ben a telepen 17 objektumot tártak fel, ezen belül: kilenc kora bronzkori gödröt, két őskori sírt, két Árpád-kori gödröt, valamint négy nem meghatározható korú gödröt (*I. t.*).

1970 tavaszán a nagy tiszai árvíz legveszélyesebb szakasza a vásárhelyi nyugati határban volt, ahol az árvízvédelmi munkák közben erősen megbolygatták az 1964. évi feltárások helyszínét. Ezért 1971 nyarán a korábban kutatott terület közelében három kis kutatóárkot húztak (1971. I. lelőhely a–c. kutatóárok, 3x1 m nagyságúak, –110 cm-ig mélyítve). A felső két ásónyomban (–60 cm-ig) seprűdíszes kora bronzkori és Árpád-kori kerámiát, állatcsontot találtak, míg a 3–4. ásónyom (–110 cm-ig) már semmiféle leletet nem adott és az altalajban sem tudtak körülírható jelenséget megfigyelni. A folyamatos pusztulás következtében már csak a teljesen elhordott kultúrreteg valamikori létét lehetett megállapítani. E helytől – légvonalban – 1 km távolságra, a Hunyadi-rámpa (az elhordott Hunyadi-halom) közelében 4 kutatóárkot jelöltek ki (1971. II. lelőhely d–f. kutatóárok, 3x1 m, illetve „e” árok, 8x1 m nagyságú, –80–150 cm-ig mélyítve), melyekben a felső két ásónyom kevert kora bronzko-

ri, szarmata, Árpád-kori és középkori leletei után az altalajban néhány szarmata gödör feltárását rögzítették.

Még ugyanezen év őszén *Hegedűs Katalin* végzett leletmentést az 1964. évi ásatási terület közvetlen közelében. Három blokkot tűzött ki, melyekben keverten került elő kora bronzkori és Árpád-kori kerámia. A 3–4. ásónnyommal elérte az altalajt, ahol csak egy körülhatárolható gödört sikerült megfigyelnie: I. blokk 18. gödör.¹

A Hódmezővásárhely–barci-réti kora bronzkori leletanyagot először *Gazdapusztai Gyula* idézi a Tisza menti nagyrévi leletek, illetve a Csongrád–sarok-tanyai település elemzése kapcsán (*GAZDAPUSZTAI* 1957., 1966. 6. j.).² A Jánosszállás–Katonapart lelőhely anyagának közzétételekor *Kürti Béla* hivatkozik a vásárhelyi múzeumban általa megismert, közöletlen anyagra (*KÜRTI* 1971).³ A teljes leletanyag feldolgozására, szakdolgozati téma keretében 1979-ben *Somogyvári Ágnes* vállalkozott (*SOMOGYVÁRI* 1979). Az Ada-csoport leírásakor *Horváth Ferenc* néhány, a szakdolgozatban közölt, kora nagyrévinek meghatározott töredéket kiemelve hivatkozik a barci-réti leletekre. (*HORVÁTH* 1980–81. 25. VIII. t. 3, IX. t. 1). Ezúttal a lelőhely teljes anyagának közzétételére nem vállalkozhatunk. Az ásónnyomokból előkerült leletek és néhány gödör leletanyaga ugyanis csak hiányosan állt rendelkezésünkre az 1996. évi vizsgálat során. Így három, többé-kevésbé jól meghatározható gödör anyagát ismertetjük. Ezek közül kettőt az 1964. évben tártak fel: XI. szelvény/2. gödör és XII. szelvény/ 1. gödör; egyet pedig az 1971 őszén kutatott területen találtak: I. blokk/ 18. gödör.⁴

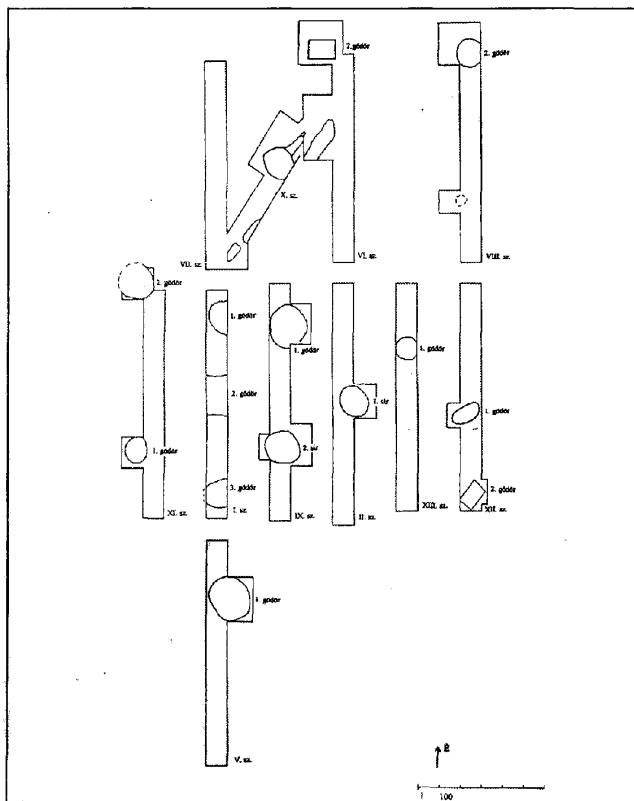
1964. ÉVI FELTÁRÁS

1964/ XI. szelvény

É–D-i irányítású, 11x1m-es nagyságú kutatóárok. Az 1–2. ásónyomból Árpád-kori kerámia került elő. A további mélyítés során –85–90 cm-en két kerek gödör elszíneződése mutatkozott. Mindkettő kora bronzkori kerámiát tartalmazott.

2. gödör

A szelvény északi végében, –82 cm mélységben, a nyugati tanúfal mellett elszíneződés jelentkezett (*I. t.*). A rábontás után kerek gödör feltja mutatkozott. Méretei: 100x130 cm, észlelhető mélysége: –70 cm. Lefelé fokozatosan bővülő gödör. Betöltése korommal, hamuval kevert, égett föld volt. Leletanyag: gazdag kora bronzkori kerámiaanyag és állatsont (TJM. Ltsz.: 66.2.525–723.). A leletek közül néhány jellegzetes tál (18.) és fazék (27–32.) töredékét 1996-ban nem találtuk meg. Ezeket Somogyvári Ágnes leírásai alapján ismertetjük (SOMOGYVÁRI 1979).

I. tábla. Hódmezővásárhely–Barci-rét kora bronzkori település
1964. évi feltárásának helyszínrajza

Leletanyag⁵

Különleges díszítésű darabok

1. Vékonyfalú edény díszített oldaltörredéke. A külső felületen egykor mésszel kitöltött háromféle technikával kialakított minta: hegyes eszközzel oldalról beszűrűskálva kialakított koncentrikus körök, az ezt kísérő bebökődő pontsor és az egyszerűen bekarcolt vonalakból álló vonalköteg, ill. egymást keresztező vonalminta. Barnásszürke fényezett, belül simított (TJM. Ltsz.: 66.2.545.). (III. t. 3)
2. Belsődíszes tál peremtörredéke. A kónikus testű, befelé ferdén levágott peremű tál belső felületén közvetlenül a perem alatt vízszintesen bekarcolt hármast vonalköteg fut körbe, mely alatt függő srafozott háromszögekkel, rombuszokkal kitöltött (feltehetőleg) nagyobb háromszögmecző van. Az egyszerűen bekarcolt vonalakból álló dísz nem volt mésszel kiemelve. Fekete, simított felületű. Finom, homokos soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.583.). (III. t. 1)

Bögrék, korsók

3. Vékonyfalú, ívelt nyakú, kihajló peremű *kis füles bögre* felső törredéke. Szalagfültörredéke a nyakhajlatból indul. Fekete színű, foltosra kiégett, fényezett felületű. Belül csak a pereme fényezett. Szá.: 7,5 cm, ov.: 0,2–0,5 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.681.). (III. t. 4)
4. Hasonló *kis bögrék* peremtörredékei. Szürkésbarnára, illetve barnásfeketére kiégett, fényezett felületűek (TJM. Ltsz.: 66.2.577., 680.).
5. Kónikus nyakú, bekarcolt vonallal kiemelt, legömbölyített vállú, ívelt csonkakúpos alsótestű *füles kis bögre* törredéke. A szalagfül a vállra csatlakozik. Kívül szürke, enyhén fényezett, belül gépszerűen elsimított (TJM. Ltsz.: 66.2.588.). (III. t. 8)
6. Ívelt kónikus nyakú, bemélyített vonallal kiemelt vállú, rövid csonkakúpos alsótestű *kis bögre* törredéke. Kívül barna, fényezett, belül szürke, durván gépszerűen simított felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.569.). (III. t. 5)
7. *Bögre* profilálatlan, ívelten kónikus aljtörredéke. A fenékrész lekerekített négyszög formát mutat. Kívül világosbarna, fekete foltos, fényezett, belül szürke széles sávosan elsimított (eszköznymokkal). Få.: 5 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.586.). (III. t. 6)
8. Kónikus nyakú, bemélyített vonallal kiemelt vállú, kónikus alsótestű *bögre* törredéke. Szürkésfekete, enyhén fényezett, belül gépszerűen simított (TJM. Ltsz.: 66.2.528.).
9. *Korsó oldaltörredéke*, vállrészén apró bütők. Kívül szürkésfekete, megkopott enyhe fényezéssel, belül durván simított (TJM. Ltsz.: 66.2.628.). (III. t. 7)
10. Kónikus felső testű, vékony árokkal kiemelt vállvonalú, vékonyfalú *korsó* törredéke. Kívül fekete foltosra égett, fényezett, belül barnásszürke, gépszerűen simított felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.525.). (III. t. 9)

Tálak

11. Rövid kihajló nyakú, kettős kónikus testű tálka törredéke. Szürkésbarna megkopott fényezésű. Tört kavicsos soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.691.). (III. t. 10)
12. Ívelt, *rövid nyakú tál* nyaktörredéke. Barnásfekete megkopott fényezésű (TJM. Ltsz.: 66.2.686.).
13. Ívelten kihajló peremű, ívelt hosszabb nyakú *tál* törredéke. Barnásszürke, fényezett (TJM. Ltsz.: 66.2.677.).
14. Ívelten kihajló peremű, ívelt nyakú tál törredéke. Vörösesbarna, fényezett (belül szépen simított). Ov.: 0,7 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.689.).
15. Ívelten kihajló peremű, rövid ívelt nyakú *füles tál* törredéke. A szalagfül törredéke a peremből indul. Barnásszürke, fényezett felületű, finom soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.693.).
16. Ívelten kihajló peremű, rövid ívelt nyakú *füles tál* törredéke. Az ovális átmetszetű szalagfül a peremből indul és a vállra támaszkodik. Az edény anyaga és simított, de rücskös felülete meglepő: erősen tört kavicsos soványítás következménye. Világos barnásszürke. Ov.: 0,5 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.683.).
17. Apró bevagdósásokkal kiemelt vállú *tál/fazék* törredéke. Barnásszürke, a váll felett durván simított, a váll alatt fényezett (TJM. Ltsz.: 66.2.674.). (IV. t. 6)

Elveszett darabok

18. Rövid, tölcseres nyakú, kettős csonkakúpos testű *fűles tál* töredéke. A szalagfűl töredéke az erős törésű vállra csatlakozik. Feketésszürke, fényezett, finom soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.717.). (SOMOGYVÁRI 1979. 30., XIII. t. 1)

Fazekak

19. Enyhén kihajló peremű, öblös hordótestű *fazék* töredéke. Kívül barnásszürke-koromfoltos durván elsimított felületű, a legömbölyített perem alatti 1,5 cm simított, belül világos barnásszürke matta fényezett. Tört kavicsos soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.690.). (III. t. 11)

20. Ívelt, matta fényezett nyakú, öblösödő hasú, *vékonyfalú fazék oldaltöredéke*. Az edény vállá alatt függőlegesen bekarcolt fésűvonalkötegek futnak. Kívül barnászörös, foltosra égett, belül fekete, sávosan fényezett. Finom, homokos soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.553.). (IV. t. 1)

21. Erősen kihajló peremű, öblös *fazék* összetartozó perem- és oldaltöredékei. Kívül szürke és vörösesbarna foltosra kiégett, teljes felületén mélyen-durván seprűzött (kivéve a perem alatti 1,5 cm-es durván elsimított sávot), belül barnásszürke, sávosan elsimított (matt fényezés). Tört kavicsos soványítás (TJM. Ltsz.: 66.2.630., 678., 700., 723.). (III. t., IV. t. 2, 9, V. t. 1) Hasonló kidolgozású fazekak oldaltöredékei (TJM. Ltsz.: 66.2.637.). (V. t. 2)

22. Enyhén kihajló peremű *fazék peremtöredéke*. A legömbölyített, simított perem alatt ferdén seprűzött felület indul. Barnásfekete, belül matta fényezett (TJM. Ltsz.: 66.2.581.). (V. t. 3)

23. Kónikus, profilálatlan aljú *fazék alsó töredéke*. Kívül sötétszürke, foltos, lágyan, elsimítottan seprűzött felületű, belül simított. A lekopott felületű fenékrész közepén kerek, biztos körvonalú, fúrt lyuk van. Tört kavicsos soványítású. Fá.: 7,5 cm, lyukátum.: 1 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.714.). (V. t. 6)

24. Durván seprűzött felületű *fazék oldaltöredékek* (TJM. Ltsz.: 66.2.619., 642.). (IV. t. 8, V. t. 4)

25. Különböző vékonyfalú, finoman soványított, barnásszürke *fazekak oldaltöredékei*. A felületek részben fésűseprűzéssel (TJM. Ltsz.: 66.2.560., 664., 672.) (IV. t. 5, 7), részben mélyebben (TJM. Ltsz.: 66.2.534.), illetve sekélyebben (TJM. Ltsz.: 66.2.567., 673.) (IV. t. 3–4) bekarcolt fésűvonal-kötegekkel fedettek.

26. Profilálatlan, durva *fazék aljtöredékek* (TJM. Ltsz.: 66.2.587., 589., 684.). Az egyik aljtöredék alján bekarcolt vonalak (TJM. Ltsz.: 66.2.585.). (V. t. 5)

Elveszett darabok

27. Erősen kihajló, egyenesre levágott peremű *fazék* töredéke. Szürkésbarna, felülete seprűzött, kivéve a perem alatti keskeny sávot (TJM. Ltsz.: 66.2.722.). (SOMOGYVÁRI 1979. 30., XV. t. 4)

28. Enyhén kihajló peremű, rövid nyakú *fazék peremtöredéke*. Szürkésbarna, rövid nyaka simított, alatta seprűzött felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.718.). (SOMOGYVÁRI 1979. 29., XV. t. 1)

29. Erősen kihajló (megvastagodó?) peremű, hengeres nyakú, öblös alsótestű *tál/fazék* töredéke. Szürke, nyaka fényezett, alatta durvított felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.721.). (SOMOGYVÁRI 1979. 29., XIV. t. 1)

30. Enyhén kihajló, ujjbenyomkodásokkal tagolt peremű *fazék* töredéke. Szürkésbarna, öblös teste seprűzött felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.716.). (SOMOGYVÁRI 1979. 30., XVI. t. 4)

31. Nyúlt, szűk, kónikus alsótestű *fazék agyagsíkkal profilált aljtöredéke*. Szürke, közepesen égetett és soványított. Felülete durvított. Fá.: 7,2 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.713.). (SOMOGYVÁRI 1979. 31., XII. t. 2)

32. Ívelt, nyúlt alsótestű *fazék aljtöredéke*. Szürke, seprűzött felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.720.). (SOMOGYVÁRI 1979. 31., X. t. 2)

Egyéb tárgyak

33. *Csontár* (TJM. Ltsz.: 66.2.590.). (III. t. 12)

34. Szürkésfeketére megégett *csont*, külső felületén vékony vágóeszköznymokkal (TJM. Ltsz.: 66.2.592.). (III. t. 13)

1964/ XII. szelvény

Az 1964/ II. szelvénytől keletre, 5 méter távolságban, közel azonos kezdőponttal futó É–D-i irányítású szelvény. Méretei: 11x1 méter.

1. gödör

A XII. szelvény középrészén jelentkező ovális folt. Méretei: 120x60 cm, észlelhető mélysége: -60 cm. A gödörből kora bronzkori kerámia és állatcsont került elő. (TJM. Ltsz.: 66.2.724-866.)

Leletanyag

Tálak

1. Legömbölyített peremű, alig mutakozó nyakú és vállú, ívelt csonkakúp/félgömböszelet alakú *tál* töredéke. A pereme befelé gömbösen, külön illesztetten profilált. Kívül barnásszürke, simított, belül szürkésfekete fényezett felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.830.). (VI. t. 2)
2. Belül profilált peremű, behúzott nyakú, csonkakúpos *tálak* élesebb vállvonallal. Barnásszürke, simított (TJM. Ltsz.: 66.2.792. és 856., egy edény, ahol a belül profilált peremű tálak összeillesztési technikája legjobban észlelhető, 66.2.824. VI. t. 1), világosbarna, simított (TJM. Ltsz.: 66.2.845., 853.).
3. Enyhén kihajló peremű, rövid behúzott nyakú, enyhe legömbölyített vállú, ívelt csonkakúpos testű *tál* töredéke. Pereme belül laposan, a külső vállvonal szintje alá, külön illesztetten profilált (megvastagított). Barnásfekete, simított, néhol enyhén fényezett (TJM. Ltsz.: 66.2.835.). (VI. t. 3)
4. Rövid, behúzott nyakú, csonkakúpos testű *tál* töredéke. Pereme belül a vállvonal alá laposan, külön illesztetten profilált. Világosbarna foltos, egyenletesen simított (TJM. Ltsz.: 66.2.834.). (VI. t. 4)
5. Hasonló *tálak* erősebb vállvonala lapos bütyökkel kiemelve. Barnásszürke foltos, kívül simított, belül fényezett felületűek (TJM. Ltsz.: 66.2.841. 849. egy edény VI. t. 5, és 66.2.765. VI. t. 7).
6. Ívelt félgömböszelet alakú *tál* peremtöredéke. A perem befelé megvastagított lehetett, de ez a peremréteg letört. Világosbarna (TJM. Ltsz.: 66.2.833.). (E táltípushoz még TJM. Ltsz.: 66.2. 857.)
7. Ívelt csonkakúpos testű, vékonyfalú *tál* töredéke. Pereme enyhén kihajlik, alatta igen rövid behúzott nyak és enyhén profilált váll. A pereme befelé a külső vállvonal szintjéig laposan profilált. Kívül világosbarna-fekete koromfoltos, enyhén fényezett, belül szürkésfekete, enyhén fényezett. Egyenetlen felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.767.). (VII. t. 1)
8. Hasonló, rövid behúzott nyakú, lapos bütyökkel kiemelt vállvonalú csonkakúpos testű, vastagabb oldalfalú tálak. A belső perem profiláltság már átmenetet mutat, ugyanis követi a nyak-váll ívet, s annak mintegy belső megvastagodása. Kívül barnásszürke, simított, belül fekete, fényezett felületűek (TJM. Ltsz.: 66.2.839-840. VII. t. 3, 66.2.846. VII. t. 2).
9. Kihajló peremű, erősen behúzott rövid nyakú, csonkakúpos testű *füles tál* töredéke. A kis és rövid szalagfüleske a perem és az élesen megtörő vállvonal között fut. A tál belső pereme belül is megvastagodik, de már követi a nyak-váll ívet. Szürkésfekete, egyenletesen simított (TJM. Ltsz.: 66.2.832.). (VII. t. 4)
10. Kihajló peremű, rövid hengeres nyakú, erősen öblösödő, legömbölyített kettős kónikus, nyomott testű *füles tál* töredéke. A vékony szalagfül a perem és a nyakhajlat között fut. Az edény minősége, kidolgozása kiemeli a gödör átlag anyagából. Kívül barnásszürke foltos, gyönyörűen fényezett, belül fekete fényezett felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.762.). (VII. t. 5)
11. *Tálak* profilálatlan aljtöredékei, ívelten induló kónikus oldallal. Barnásszürke foltos, enyhén fényezett, belül világosbarna, illetve fekete simított. Méretei: fá.: 6, ill. 7,5cm (TJM. Ltsz.: 66.2.859. VII. t. 6; 66.2.858.).

Csuprok, fazekak

12. Kihajló peremű, ívelt rövid nyakú, öblös testű *füles edény* töredéke. A szalagfül a perem és legömbölyített váll között fut. Kívül világosbarna és barnásszürke, foltosra égett, egyenletesen elsímított, belül szürke a kihajló perem szélén, alatta szemcsésen simított (TJM. Ltsz.: 66.2.768.). (VIII. t. 1)
13. Enyhén kihajló peremű, ívelt, rövid hengeres nyakú, nyúlt öblös testű *füles edény* töredéke. Szalagfüle a perem-váll között fut, alja profilálatlan. Kívül barnásfekete koromfoltos, egyenetlen felületű,

szépen elsimított, belül szürke, simított, csak a peremén feketére átégett. M.: 18,5 cm, fá.: 6,5cm, ov.: 0,4–0,5 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.769.). (VIII. t. 3)

14. Kihajló peremű, ívelt rövid nyakú, legömbölyített, kettős kónikus testű *csupor töredéke*. Barnásszürke, simított. Homokos soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.850.). (VIII. t. 2)

15. Ívelt kónikus vállú *edény* válltöredéke. A vállon apró bütyökkel. Kívül barnásszürke foltos és szépen simított felületű, belül szürke, simított (TJM. Ltsz.: 66.2.821.). (VIII. t. 4)

16. Kónikus vállú *korsó* válltöredéke. A nyakhajlatban törött el, mely folytatása hengeres nyakat feltételez. Kívül barnásszürke, szépen simított, belül sötétszürke, simított (TJM. Ltsz.: 66.2.785., 798., 806.-összetartozó darabok.). (VIII. t. 6)

17. Erősen kihajló peremű, kónikus vállú *edény* töredéke. Kívül barnásszürke, matta fényezett, belül szürke, simított. Homokos soványítású, erősen látszó kvarcsemcsékkel (TJM. Ltsz.: 66.2.848.). (IX. t. 1)

18. Ívelt rövid hengeres nyakú, ívelt kónikus vállú *edény* töredéke. Szürkésfekete, simított, matta fényezett felületű. Homokos soványítású (TJM. Ltsz.: 66.2.763.). (IX. t. 2)

19. Enyhén kihajló peremű, ívelt kónikus nyakú, öblös testű *edény* töredéke. Vállvonalát besimított vonal emeli ki. Kívül barnásszürke, nyakán megkopott fényezéssel, belül szürkésfekete, simított (TJM. Ltsz.: 66.2.766.). (IX. t. 3)

20. Enyhén kihajló peremű, ívelt kónikus, szűk nyakú, erősen kiöblösödő testű *edény* töredéke. Vállvonalát vékonyan bekarcolt vonal emeli ki. Kívül barnásszürke, megkopott fényezésű, belül simított (TJM. Ltsz.: 66.2.764., 842., 854. -egy edény). (IX. t. 4)

21. Enyhén kihajló peremű, ívelt kónikus nyakú *edény*. A nyak és váll közötti átmenet ívelt, ezért egy bekarcolt vonal jelzi. Kívül világosbarna simított, belül szürkés, simított (TJM. Ltsz.: 66.2.852.). (IX. t. 5)

22. Hasonló karcolt vállú *edény* durvább anyagkivitelben. Foltos világosbarna, enyhén simított (TJM. Ltsz.: 66.2.799.). (IX. t. 6)

23. Öblös, legömbölyített, kettős kónikus testű *fűles edény* töredéke. A kerek szalagfűl a vállon van, az edény alja profilálatlan. Kívül barnásszürke foltos, egyenletesen simított, belül szürkésfekete felületű (TJM. Ltsz.: 66.2.741.). (X. t. 1)

Fazekak, tárolóedények

Pontosabb forma meghatározás, mint általában a durva házi kerámia esetében itt sem lehetséges, csupán a felületkezelés és falvastagság szerint különíthetjük el ezeket a töredékeket.

Rátett, benyomott borda

24. *Tál/fazék* válltöredéke. A vállon ujjbenyomásos borda fut körbe, felette durván elsimított, alatta durvított felületű. Világosbarna. Ov.: 0,5–0,7 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.781.). (X. t. 2)

25. Nagy méretű *fazék* ívelt válltöredéke. A vállon alacsony ujjbenyomásos borda. Kívül világosbarna szépen simított, belül fekete simított. Ov.: 0,4–0,6 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.739.). (X. t. 5)

Seprőzött

26. Nagyobb edény: lágy seprőzéssel kezelt barnásszürke-világosbarna foltos, belül fényezett fekete oldaltöredékei. Ov.: 0,5 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.745., 800.).

Rákent, fröcskölt, agyagbevonatos felületek

27. Nagyobb edény oldaltöredékei: enyhén seprőzött felületén agyagrafolyásos csomók, valószínűleg a has felső része már csak egyszerűen simított volt. Világosbarna-szürke foltos, belül szürke simított. Ov.: 0,7–1,2 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.742–743., 748–750., 779–780., 793., 795., 812.). (X. t. 3–4, 6–7)

28. Nagyobb edény eredetileg simított felületű, majd durva (fröcskölt) agyagbevonattal fedett oldaltöredékei. Világosbarna-barnásszürke, belül fekete sávosan fényezett. Ov.: 0,5–0,7 cm (TJM. Ltsz.: 66.2.743., 745., 747., 777., 807., 814.).

29. Elnagyoltan seprőzött-durván elsimított fazék 78 db oldalfal-töredéke.

30. Egyenletesen simított/ fényezett felületű 25 db oldaltöredék.

31. Peremtöredékek: TJM. Ltsz.: 66.2.825–826., 829., 837–838., 844., 851.

Egyéb

32. Pengevakaró mecseki radiolaritból* (TJM Ltsz.: 66.2.761.). (VII. t. 7.)

1971. évi feltárás

1971/ I. blokk 18. gödör

Leletanyag

Bögrék, korsók

1. Enyhén kihajló peremű, hosszú ívelt nyakú, enyhe töréssel kiemelt vállú, gömbös hasú *füles bögre* töredéke. A peremből induló, vállra támaszkodó fül letörött. A vállra csapolással illesztették. Kívül fekete, fényezett, belül csak a pereme fényezett, lejjebb gézszerűen simított (TJM. Ltsz.: 82.1.49.). (XI. t. 1)
2. Ívelt nyakú *kis bögre* nyakhajlatban levő fül töredéke. Vörösesbarna, simított (TJM. Ltsz.: 82.1.55.). (XI. t. 2)
3. *Kis bögre* apró bevagdálásokkal kiemelt aljtöredéke. Szürke, fényezett, belül gézszerűen simított. Få.: 3 cm, ov.: 0,2-0,3 cm (TJM. Ltsz.: 82.1.58.). (XI. t. 3)
4. Fekete-barnásszürke foltos, fényezett felületű edény töredékei. A vállra csatlakozó fülcsont alatti edénytestet bekarcolt vonalakkal és beszúrt pontokból álló háromszög, zeg-zug, és függőleges sávminta fedi (TJM. Ltsz.: 82.1.61., 63., 71., és 2 leltározatlan darab feltehetőleg egy edényhez tartozott). (XI. t. 4-8)
5. Bekarcolt vonalakkal *díszített oldaltöredékek*. (TJM. Ltsz.: 82.1.64., 68.). (XI. t. 10)
6. Szürkésfekete enyhén fényezett *edény* vállán vékonyan bekarcolt, apró bütyökkel tagolt vonal fut körbe (TJM. Ltsz.: 82.1.66.). (XI. t. 9)
7. Vastag falú, barnásszürke simított felületű *edény* vállán (?) körbefutó kettős borda (TJM. Ltsz.: 82.1.62.). (XI. t. 11)
8. Szürkésfekete fényezett, belül simított edény vállát (?) körbefutó kettős borda emeli ki (TJM. Ltsz.: 82.1.69.). (XI. t. 12)
9. Barnásszürke fényezett, belül vörösesbarna simított felületű *oldaltöredék*. Az edény vállrészét (?) apró bütyökkel osztott körbefutó borda emeli ki (TJM. Ltsz.: 82.1.60.).

Tálak

10. Kihajló peremű, ívelt rövid nyakú, csonkakúpos testű *tál* töredéke. Öblösen legömbölyített vállát enyhén besimított vonal emeli ki. Kívül fekete foltos, fényezett, belül barnásszürke szépen elsimított. M.: 7,5 cm, ov.: 0,5 cm (TJM. Ltsz.: 82.1.48., 51.). (XII. t. 1)
11. Erősen kihajló peremű, ívelt rövid nyakú, csonkakúpos testű, legömbölyített vállú *tál* töredéke. Barnásszürke, nyaka simított, váll alatt durván elsimított felületű (TJM. Ltsz.: 82.1.51.). (XII. t. 2)
12. Kihajló peremű, ívelt, rövid hengeres nyakú, csonkakúpos alsó testű *füles tál* töredéke. Szalagfüle a peremből indul és az ujjbenyomásokkal kiemelt vállra csatlakozik. Az edény durva tört kavicsos soványítású, világos barnásszürke, nyaka simított, váll alatt durvított -néhol seprőzött- felületű (TJM. Ltsz.: 82.1.50-51.). (XII. t. 3)
13. Kihajló peremű *edény fül töredéke*. A peremből induló szalagfül egykor letörött, de másodlagosan felhasználták fogófülnak. Barnásszürke, simított (TJM. Ltsz.: 82.1.52.). (XII. t. 4)

Amforák, fazekak, tárolóedények

14. Ívelt kónikus nyakú, legömbölyített vállú *füles edény* töredéke. A szalagfül a nyakhajlatban van. Pereme letörött. Barnásszürke-vörös foltos, egyenletesen simított felületű, belül világosbarna, simított (TJM. Ltsz.: 82.1.53.). (XII. t. 1)
15. Ívelt kónikus nyakú, öblös testű, vastag falú, *füles edény* töredéke. Szalagfüle a nyakhajlatban van. Kívül barnásszürke-világosbarna foltos, nyaka egyenletesen elsimított, a vékony bekarcolt vonallal jelzett vállvonal alatt durvábban simított felületű. Belső felülete barnásszürke, szépen elsimított (TJM. Ltsz.: 82.1.53.). (XIII. t. 2)
16. Hasonló fazék nyakhajlat töredéke a letörött szalagfül csonkokkal (2db). A két töredék összetartozása feltételezhető. Szürke (TJM. Ltsz.: 82.1.54.). (XII. t. 3)
17. Nagy (*pácoló*) edény aljtöredéke. A durva kavicsos soványítású, szürkésfeketére égett félbetörött edény-

alj belső felületén két, nagyméretű, magas tompa bütyök található. Fá.: 14 cm (TJM. Ltsz.: 82.1.47). (XIV. t. 2)

Fazékak oldaltöredékei

18. Vékonyfalú, fekete, *fésűzött felületű fazék oldaltöredékei*. Belül fényezett. Ov.: 0,5 cm (TJM. Ltsz. 82.1.65., 70. – 3 db). (XIII. t. 4–6)

19. Simított nyakú, váll alatt durvított-*enyhén seprőzött* felületű fazék oldaltöredékek. Ov.: 0,7-1 cm (TJM. Ltsz.: 82.1.67.). (XIV. t. 3–4)

20. Barnásszürke-vörös foltos, *erősen seprőzött* felületű, nagyméretű, vastag falú tárolóedény oldaltöredékei. db. Ov.: 1–1,5 cm (TJM. Ltsz.: 82.1.67.). (XIII. t. 7, XIV. t. 1)

21. Elnagyoltan seprőzött, 12 db agyagráfolyásos töredék.

22. Durván elsimított felületű 13 db töredék.

23. Fényezett, egyenletesen elsimított felületű 44 db töredék.

Fazékalj-töredékek

24. Profilálatlan, ferde bevágásokkal tagolt aljtöredék. Világosbarna, simított (TJM. Ltsz.: 82.1.59.).

25. Profilálatlan, fekete fényezett aljtöredék, laposan kónikus oldalfallal (TJM Ltsz.: 82.1.59.).

26. Durva fazék aljtöredékek. Az oldalfalak durván seprőzöttek (TJM. Ltsz.: 82.1.59.).

Tál és fazék peremtöredékek

27. Erősen kihajló peremű, ívelt nyakú, vastag falú fazék peremtöredékei. A nyakrész simított. Barnásszürke (TJM. Ltsz.: 82.1.51. – 3db).

28. Perem alól induló fülű tál töredéke. Durva felületű (TJM. Ltsz.: 82.1.56.).

29. Peremtöredékek (5db)

A kerámiaanyag típusai és összefüggései

A most bemutatott három gödör kerámiaanyaga alapján a Hódmezővásárhely-barci-réti település kora bronzkori történetében két fő korszakot különíthetünk el. A kora bronzkor 1. fázisában megjelenő Makó-kultúra leletanyagát az 1964/ XII./ 1. gödör tartalmazta, míg az 1964/ XI./ 2. gödör és az 1971/ I./ 18. gödör anyagában a Nagyrév-kultúra különböző korszakaihoz (kora bronzkor 2–3.?) sorolható típusok keverednek. Ez utóbbi magyarázatául egyrészt a gödrök bolygatottsága, másrészt egy, a Dél-Alföldön, telepleleteiből kevésbé ismert időszak (kora bronzkor 2–3.) valós kronológiai problémái szolgálhatnak. Mindezeket szem előtt tartva, egy feltételezhető horizontális kronológiát követve: külön-külön mutatjuk be a gödrök leletanyagát. Az aprólékosnak tűnő tipológiai vizsgálódás a későbbi nagyvonalú történeti összefüggésekhez próbál alapinformációt nyújtani.

Az 1964/ XII./1. gödör anyagát meghatározó módon a Makó-kultúra dél-alföldi leleteihez kapcsolódó típusok jellemzik (VI–X. t.).

TÁLAk

Feltűnően nagy számban találhatók meg. Különösen a csontkakúpos testű alapúpon belül nagy a viszonylagos, főként edénytechnikai változatosság (1–4., 5.), ezek mellett csak egy különlegesebb változattal (6.) találkozunk.

1–4.: *Belül profilált, legömbölyített peremű*, rövid, enyhén behúzott nyakú, félgömb-szelet, illetve ívelt csonkakúpos testű tál képezi az alaptípust, mely a Makó–Košíhy–Čaka-kultúra jellegzetes, az elterjedési terület egészén megjelenő, határozó darabja. A táltörédek peremprofiláltsága, a vállkiképzés és a vállon megjelenő lapos bütyökdisz alapján különböző típusokat lehet elkülöníteni. A profiláltság alapján két fő típust különítünk el: 1–2.: a belső profilt külön illesztik egy gömb-szelet, illetve csonkakúpos alaptálhoz; 3–4.: a belső megvastagodó profilt a tálformával együtt képzik ki.

1. A perem belül megvastagodó profilálását a külön illesztett, ezért attól a törésfelületen jól elváló agyagréteg adja. Ezen belül: 1a. Alig látszó, elmosódó nyakkal, legömbölyített vállú, viszonylag durvább felületkiképzésű, vékonyfalú tálak (VI. t. 1–2.); 1b. Erősebben behúzott nyakú, kiemelt, megvastagodó vállrészű tálak (VI. t. 3.); 1c. Tölcséresedő nyakú, éles vállú, belül laposan profilált peremű tálak (VI. t. 4).

2. Kihajló peremű, behúzott rövid nyakú, éles vállú, csonkakúpos testű tálak. Az éles vállon lapos, vízszintes bütyök van. A perem belül az 1. úpushoz hasonlóan, külön illesztetten profilált. Ezen belül a 2a. Az 1. típusú tálhoz kötődő formai kiképzéssel (VI. t. 5.); 2b. A tál oldalfala a vállig egyben kialakított, de a kihajló töcséres nyak- és peremrészt már külön illesztik az edényhez (VI. t. 6).

3. Formailag az alaptípust követi. A perem belül továbbra is megvastagított, de már együtt dolgozzák ki a teljes edénytestet (VII. t. 1).

4. A 3. típust követő peremmegoldással. A legömbölyített vállon lapos tompa/hegyes bütyök van (VII. t. 2–3).

5–6.: A profilálatlan peremű tálak már a későbbi, általános kora bronzkori ívelt nyakú, csonkakúpos testű, füles tálak felé vezető változásokat mutatják.

5. Kihajló peremű, erősen behúzott rövid nyakú, éles vállú tálak. A perem belül már nem profilált. A perem és váll között futó, alig átfúrt, durva szalagfűlű töredéke ismert. Anyaga alapján a fenti 1–4. tálakhoz hasonlatos (VII. t. 4).

6. Kihajló peremű, ívelt, rövid hengeres nyakú, gömbös testű, füles tál. A keskeny szalagfűl a perem és a nyakhajlat között van. Az edényt szépen fényezett felülete, finoman soványított, jól kiégetett anyaga kiemeli a fenti durvább kivitelű tálak közül és a Makó-kultúra kiemelkedő minőségű (dísz)edényei felé mutat pl. Hódmezővásárhely–Szakálhát–Diószegi-tanya, Makó–Vöröskereszt (KALICZ 1968. II. t.). (VII. t. 5, 6)

Az 1–4. típusú tálak a Makó-kultúra szinte valamennyi lelőhelyén előfordulnak. Egységes típusként írják le az itt felsorolt változatokat: Bag–Peresdülő (KALICZ 1968. IX. t. 1–17),⁷ Battonya–Fővezeték és Aradi út (SZÉNÁSZKY 1987–88. 5. kép 5, 7, 8, 6. kép 2, 4. kép 4), Csongrád–Saroktanya (GAZDAPUSZTAI 1966. 5. kép 1, 6. kép 2), Domony (KALICZ 1968. IV–V. t.),⁸ Mezőgyán (SZÉNÁSZKY 1987–88. 10. kép 2, 6), Tápiószéle (KALICZ 1968. IX. t. 20–21, 30, 34–35), Tizsakürt–Homoki szőlő (CSÁNYI 1996. I. t. 4, II. t. 7, IV. t. 2). Az egy-két bütykös változatok ritkábbak, de lehet, hogy ez csupán a töredékességnek köszönhető: Battonya–Aradi út (SZÉNÁSZKY 1987–88. 5. kép 9), Tizsakürt–Homoki szőlő (CSÁNYI 1996. III. t. 3).

Meglepő, hogy a gödör változatos tál-anyagából hiányoznak a fésűzcéssel díszített testű tálak. A füles tálak meglehetősen ritkák a Makó-kultúra telepletei között, pl. Tiszakürt–Homoki szőlő (CSÁNYI 1996. IV. t. 1)⁹ ennek arányát jól jelzi a gödör anyaga is.

CSUPROK, FAZEKAK

E típusba soroljuk a finomabb anyagú, szépen simított, néha cnyhén fényezett felületű füles fazekakat, a hengeres, illetve ívelt kónikus nyakú szélesebb/szűkebb szájú öblös edényeket (1–2.), valamint a durvább anyagú, közelebbi formameghatározásra nem alkalmas nagyobb fazekak oldaltöredékeit (3.).

1. Füles fazekak

Három, különböző típusú darab képviseli.

1a. Ívelten kihajló peremű, ívelt nyakú, gömbölyített öblös testű füles edény. A szalagfüle a peremből indul, és a vállra támaszkodik (*VIII. t. 1*). A formai párhuzamként ismertethető példányok vállán apró bütykök (Mezőgyán–Gépműhely SZÉNÁSZKY 1987–88. 10. kép 3), illetve középen benyomott bütykök (Tiszakürt–Homoki szőlők CSÁNYI 1996. III. t. 1) találhatóak. A makói korsók és füles fazekak vállának apró bütykökkel, benyomott bütykökkel és rövid ujjbenyomásos bordával való kiemelése meglehetősen gyakori. Ez hiányzik a töredékről, de feltételezhető, hogy a *VIII. t. 4* egy ilyen, vastagabb falú edény töredéke lehet (KALICZ 1968. VII. t. 1–4, 7–8; SZÉNÁSZKY 1987–88. 8. kép 6, 10. kép 3; CSÁNYI 1996. II. t. 1).

1b. Ívelt, rövid nyakú, nyúlt testű, füles fazék. A szalagfüle a peremből indul és a karcolt vonallal kiemelt vállra csatlakozik (*VIII. t. 3*). (Egy hasonló edény aljtöredéke: *VIII. t. 5*.) A füles fazéktípus, annak ellenére, hogy makói alaptípusként határozható meg, a Dél-Alföldön meglehetősen kevés párhuzammal rendelkezik. A Kisalföldön és Szlovákiában gyakoribb, de ott öblösebb változata ismert (FIGLER 1994. Abb. 5. 8, 11; VLADÁR 1966. Abb. 31).¹⁰

1c. Öblös, nyomott gömbtestű, füles fazék. Az edény nyak része letörött, a vállán egy közepén homorúan benyomott szalagfüle van (*X. t. 1*). Ezt a vállon ülő füles típust általában a makói aszimmetrikus fülű korsóedények sorába rendelik (KALICZ 1968. III. t. 2–3; SCHREIBER 1991).¹¹ Természetesen nem zárhatjuk ki ennek lehetőségét sem (erre utal az edény finom kidolgozása), hiszen a Makó-kultúra területéről vállon ülő fülel nem ismerünk ép edénytípust. Azonban jónéhány ilyen, a barci-rétihez hasonló töredék jelezheti, hogy létezhetett egy, az anyag töredékessége miatt nem rekonstruálható öblös testű, hengeres nyakú, füles fazéktípus (SZÉNÁSZKY 1987–88. 152., 9. kép 2, 8).

2. Fületlen csuprok, fazekak

A makói telepeken általános darabokként jelennek meg. Jellemző rájuk a gondos, finom anyag soványítás és a szépen simított, néha megkopott fényezésű felület.

2a. Ívelt, hengeres nyakú, öblösödő testű, kis méretű csupor (*VIII. t. 2*). (Battonya–Aradi út SZÉNÁSZKY 1987–88. 6. kép 3)

2b. Ívelt, csontkakúpos nyakú edény (*VIII. t. 6*), csapottabb vállal és kihajló rövid peremmel (*IX. t. 1*). Nem igazán gyakori típus.

2c. Ívelt, hengeres nyakú, széles szájú, öblösödő testű fazék (IX. t. 2). A fazekak hengeres nyakú formái számos, különböző méretű-alakú variánsban ismertek a makói leletek között, pl. Hódmezővásárhely–Szakálhát-Diószegi-tanya (BANNER 1939. 2. kép 5), Tiszakürt–Homoki szőlő.

2d. Enyhén kihajló peremű, hosszú, ívelt nyakú, öblös, illetve kettős kónikus testű edények. Nyakhajlatuk enyhén bekarcolt vonallal kiemelt (IX. t. 3–4). E típusok finomabb, fényezett felületű változatai a Hódmezővásárhely–Szakálhát-Diószegi-tanyán feltárt 7. gödörből ismertek (BANNER 1939. 2. kép 1, 6).

2e. Ívelt, rövid hengeres nyakú, csapott vállú edények. A vállvonal bekarcolással kiemelt (IX. t. 5–6). (SZÉNÁSZKY 1987–88. 6. kép 6)

3. A nagyobb és durvább anyagú fazekak és tárolóedények nem maradtak meg, csupán oldaltöredékeiket ismerjük.

3a. Ujjbenyomásos bordával tagolt oldalfalú, vékonyfalú fazekak (X. t. 2, 4).

3b. Eredetileg szépen elsimított edényfalra agyagot fröcskölték, amit később enyhén seprőznek (X. t. 3–4, 6–7). A makói fazekak oldalán gyakori a rövid, még nem teljesen körbefutó, ujjbenyomásos borda, a borda felett simított, alatta fröcskölt, durván elsimított felület (Csongrád–Sarok-tanya 3. gödör GAZDAPUSZTAI 1966. 6. kép 10–11, 14–15). Előfordul a valószínűleg teljesen körbefutó borda is (Battonya–Fővezeték SZÉNÁSZKY 1987–88. 4. kép 5). A makói fazekasság szívesen alkalmazza a fazekak már majdnem fészűzésszerű seprűzését és fészűzését is, ebben a gödörben is ennek egyik változata képviseli a durva fazék oldaltöredékeket.

Az 1964/ XI./ 2. gödör anyagában több időszak jellegzetes töredékei találhatók meg.

Különlegesen díszített töredékek

1. A belül vékonyan bekarcolt, sraffozott háromszögekkel, rombuszokkal díszített, csonkakúpos testű, *belsődíszes* tál apró töredéke egy, a kárpát-medencei korai bronzkori kronológia szempontjából alapvető értékű típust képvisel (III. t. 1).¹² A Makó-kultúra vezérletének tartott belsődíszes talpas tálak a rézkor végi – kora bronzkor eleji Vučedol-kultúra körében jelennek meg először. Elterjedésének okát és folyamatát számos tanulmány boncolgatta, de még mindig nem ért nyugvópontra a kérdés megválaszolása (KALICZ 1968; RUTTKAY 1976; ECSÉDY 1978; BONDÁR 1995). Tény, hogy a vučedoli időszak után a Kárpát-medencében megjelenő kultúrák szinte mindegyikében megtalálható,¹³ ez, az alapvonásaiban hasonlító tárgyípus. A korai kutatás minden addig fellelt darabját a Vučedol–Laibach körből vezette le, és mint a Zók–Vučedol kultúrkomplexumot, annak három területileg elkülönülő csoportját alapvetően meghatározó jellemzőként tartotta számon (PATAY 1938; PATAY 1940; KALICZ 1968. 82.). Az ekkor múzeumi raktárakban megtalálható darabok információértéke csekély volt, de az újabb hiteles, zárt leletek megvilágították a típus árnyaltabb területi, időbeli eloszlásának képét (ECSÉDY 1978. 106–107.).¹⁴ A Makó-kultúra sírjaiból,¹⁵ így Hódmezővásárhely–Gorza-Kovács István-tanya (GAZDAPUSZTAI 1957. 88., XVIII. t. 1a–b), Magyarcsanád–Bökény

(KÜRTI 1971. 39., 15. kép), Makó-Vöröskereszt (BANNER 1939. 6. kép 4 a–c) és telepeiről pl. Csongrád–Sarok-tanya (GAZDAPUSZTAI 1966. 7. kép 2, 7. kép 1, 3, 11), Jánosszállás–Katonapart (KÜRTI 1971. 31., 4. kép) és Domony (KALICZ 1968. IV. t. 3–4, VI. t. 4–6, 9), Salgótarján–Pécskő (KALICZ 1968. III. t. 9–11) egyaránt ismert darabok mellett számos, a Makó-kultúrához sorolt szórványról van tudomásunk (BANNER 1939; PATAY 1940; KÜRTI 1971).¹⁶ A típus, igaz más formában, de a Somogyvár–Vinkovci-kultúra telepein is megtalálható, pl. Börzönce–Temetői-dűlő (BONDÁR 1995. Pl. 180., 425., 430.), Szava (ECSEDY 1978. 102.). Ezek a darabok kívül és belül is díszítettek, általában egyszerű sraffozott háromszögekkel, melyeket szúrt vagy bekarcolt vonalas, mésszel kitöltő technikával készítenek.

A tálak formája, díszítési rendszere és technikája (általános a beszúrkált „Furchenstich” mészbetétágy kiképzés, ám az ettől esetleg eltérő technikák a közlések fotóin, rajzain nem mérhetők le nagy biztonsággal) a makói területeken kisebb-nagyobb eltéréseket mutat. Különösen fontos lenne a technikai vizsgálatok által szerezhető árnyaltabb kép a belső díszes talpas tálak eloszlásáról a barci-réti darab esetében is, mely bár általános mintája (a perem alatt bekarcolt hármass vonalköteg alatt sraffozott háromszögek, illetve rombuszok) alapján a Makó-kultúra körébe sorolható,¹⁷ azonban az egyszerű, vékony vonallal bekarcolt, mészkitöltés nélküli díszítés már egy későbbi időszak hatását képviselheti. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a Makó–Košíhy–Čaka-kultúra szlovákiai területén nem ritka az egyszerűbb, sőt néha primitív kivitelű bekarcolt minta a belsődíszes talakon (VLADÁR 1966. 290–291., Abb. 7. 3, 11. 5, 22. 1, 29. 1). Mindezek alapján a barci-réti töredéket a Makó-kultúra kései fázisába soroljuk.

A belsődíszes tálak készítésének időbeli határait jelezheti két lelet. A nemrégiben közzétett Budapest–Aranyhegyi úti makói telepen és az ugyancsak itt feltárt, zsugorított csontvázas sírban került elő egy-egy belsődíszes, a rajzos közlés alapján egyszerű, bekarcolt díszű tál-töredék (SCHREIBER 1994. Abb. 2. 2ab, 4. 1ab), míg a II/5. gödörben kora nagyrévi formákat mutató kis füles korsó és töredékei mellett egy fél-gömbszelet alakú tál belül karcolt díszű töredéke volt (SCHREIBER 1994. Abb. 9. 9). E példa a Makó – korai nagyrévi típusok érintkezésének alátámasztását szolgálja. Ugyancsak fontos kronológiai megfontolások alá eshet egy Zentán (Senta) talált belsődíszes tál (HORVÁTH 1980–81. 15., Pl. VI. 3–4). Az Ada-csoport területén előkerült darab alapján Horváth Ferenc felveti az Ada-csoport és a Makó-kultúra területi-időbeli érintkezését (HORVÁTH 1980–81. 25.).

2. A gödörben talált *kis bögre* fényezett felületén a tűzdelt vonalakból kialakított koncentrikus köröket, apró beszúrkált pontsor kíséri, ezek mellett a vékony bekarcolt vonalas keresztminta is feltűnik (III. t. 3). Az oldaltöredéken megjelenő minta párhuzama csak részben ismert és a nagyrévi, valamint a (Maros-) Perjámos-kultúra karcolt szimbolikus díszű kerámiaanyaga felé mutat.¹⁸ A karcolt, mésszel kitöltött, főként geometrikus elemekből építkező, ritka, de jellemző díszítési rendszer már a korai nagyrévi anyagon megjelenik (Újdombóvár, Dunaföldvár–Kálváriadomb ld. lent az I./ 18. gödör elemzésénél). Jelen esetben

a Dunaföldvár–Kálváriadomb IV. bronzkori szintjének – Szabó Géza által Rákóczi-falva 138. sír és kora ökörhalom korba datált – omladékában talált darabokat említhetjük meg (SZABÓ 1992. XXXVIII. t. 1, 4), melyeket a bekarcolt és tűzdelt technikával készített, mésszel és okkerrel kiemelt, geometrikus mintarészlet sorol a barci-réti töredékhez. Később ez a karcolt keresztminta nagy gyakorisággal fellelhető a Nagyrév-kultúra diósdí-budafoki fázisától, a Duna- és a Közép-Tisza vidék kora bronzkor 3a. időszakától megszáporodó edényein. Fokozatosan megváltozó továbbélését egészen a Nagyrév-kulcsi fázisig, illetve a középső bronzkori Váta- és a Szőreg–Perjámos-kultúra edényein követhetjük nyomon (pl. Dunaújváros, Szigetszentmiklós, Bölcse–Vörösgyír, illetve Battonya, Deszk, Szőreg BÓNA 1975b.). A töredék különlegességét a tűzdelt koncentrikus kör minta adja. Párhuzamaként a más-más technikával készült: a megelőző vučedoli, (DIMITRIJEVIĆ 1982. T. 4. 1, 3–5, 9; ECSEDY 1982. 31. kép), illetve jóval későbbi középső bronzkor végi darabokat lehetne említeni. A korai bronzkorban a Makó-kultúra Tiszaluc–sarkadpusztai telepén talált belsődíszes tál díszítéseként fedezhetjük fel (KALICZ 1981. Abb. 2. 4), majd a Nagyrév-kultúra diósdí-budafoki fázisához sorolt, Budapest–Pannonhalmi úton talált talpas, függeszthető edényen jelenik meg a koncentrikus hármaskör minta, de itt is csak egyszerűen bekarcolva (SCHREIBER 1984. 3–4. kép).¹⁹ Mindezek megfontolásával a barci-réti töredéket a kora nagyrévi-körbe soroljuk, kiemelve annak a megelőző korszakkal való erős kapcsolatát.

BÖGRÉK, KORSÓK

1. A kihajló peremű, ívelt nyakú, perem alól induló szalagfüles, finoman soványított, fényezett felületű bögrét (*III. t. 4*) és a bemélyített árkolásszerű vonallal kiemelt vállra csatlakozó szalagfüles töredéket (*III. t. 8*) a pontosabb forma meghatározás nélkül is a Nagyrév-kultúra korai ökörhalmi fázisától megtalálható, a kötőrési fázisban is jelenlevő általános füles, ívelt kónikus nyakú, kiemelt vállú, kettős kónikus testű kis bögrék közé soroljuk (BÓNA 1963. Pl. II. 8, 11, VI. 2, VII. 3, 8; CSÁNYI 1982–83. 58., 15. kép 2. ab). Hasonló formát rekonstruálhatunk a *III. t. 5* bögre-töredék alapján (*III. t. 6* – a hozzátartozó aljtöredék lehetett). Ugyanis a bögreprofil és az anyagkidolgozás követi a kora nagyrévi korszak kónikus nyakú, vékony árkolással kiemelt vállú formáit (BÓNA 1963. Tószeg–Ökörhalom Pl. II. 8, Szőreg 179. sír Pl. X. 2, Szigetszentmiklós Pl. VII. 4; CSÁNYI 1982–83. Szelevény 17. kép 1, 9).

2. Az ívelt, kónikus vállú bögre-töredéken feltűnő apró bütyökdísz (*III. t. 9*) a kora nagyrévi leletek között csak árkolással kísérvé jelenik meg (CSÁNYI 1982–83. Szolnok–Szőlősi-halom 10. kép 3–4, Szelevény-szórvány: 16. kép 5).²⁰

3. A nagyobb méretű korsóformát egy vékonyfalú, fényezett, mélyített vállvonalú töredék képviseli (*III. t. 9*), melyet a Nagyrév-kultúra budafoki telepéről és Közép-Tisza vidéki szórvány telep(?) leletekből ismerünk (SCHREIBER 1963. 9. kép 4, CSÁNYI 1982–83. 18. kép 6, 20. kép 8).

TÁLAK

A gödör anyagában, az általában jelentős számú és változatos formákat felmutató tálakat csak egy kisebb töredék képviseli. A erősen, majdnem vízszintesen kihajló peremű, kettős kónikus testű, megkopott fényezésű töredék (*III. t. 10*) az általános korai bronzkori formákat követi.

FAZEKAK

Több típus képviselteti magát, melyek elemzésénél nehézségét az eltérő korszakokba való sorolásuk lehetősége adja.²¹

1. A *finomabb fazék* típust néhány töredék alapján írhatjuk le.

1a. Az ívelt nyakú, ívelt öblös testű vékonyfalú fazék hasát függőlegesen bekarcolt fésűvonalkötegek díszítik (*IV. t. 1*). Az edények (tálak, fazekak válla alatti) felületén a rendszertelen fésűvonalköteg-minta először a Makó-kultúra idejében figyelhető meg (BANNER 1939. 4. kép 1, 4). Azonban a rendszerezett fésűzés csak később, a kora bronzkor 2–3. szakaszában terjed el. E fazekat formája és díszítése alapján is e korba sorolhatjuk.

1b. A vékonyabb falú fazekak között kell megemlítenünk azoknak a nagyobb, nem rekonstruálható formájú fazekaknak vékonyfalú, finoman soványított anyagú oldal-töredékeit, melyek felületét vékonyan bekarcolt rendszertelen fésűvonalkötegek borítják (*IV. t. 2–5, 7*). Ezen töredékek korszakhoz kötése nehéz, mivel a Makó- és a Nagyrév-kultúra különböző korszakai is számításba jöhetnek.²²

2. A *durvább kivitelű fazekakat* több változat képviseli. Általánosan elmondható, hogy nem találhatók meg az anyagban a kora bronzkor elejére jellemző, mindig jól elkülöníthető, rövidebb-hosszabb, általában simított nyakú, a nyakvonalon ülő ujjbenyomások borda alatt seprőzött-durvított felületű fazekak.²³ E gödörben a kihajló peremű, ívelten nyúlt vagy öblös testű, a perem alatti másfél centimétert kivéve teljes felületükön durvított vagy erősen seprőzött testű fazekak változatai találhatók meg.

2a. Kis méretű, ívelt, öblös testű csupor felülete a perem alatti szűk sávban szépen, alatta durván elsimított (*III. t. 11*). Átmeneti formát képez a kora bronzkori általános fazéktípusok és a csuporedények között.

2b. Az erősen kihajló peremű, ívelt öblös testű fazék, a perem alatti vékony sávot kivéve erősen seprőzött felületű (*V. t. 1*). Ide sorolhatnánk még egy finomabban seprőzött oldalfalú peremtöredéket (*V. t. 3*). (Hasonló peremtöredék még SOMOGYVÁRI 1979. XV. t. 4.) Különleges peremképzése miatt említjük meg a SOMOGYVÁRI 1979. XVI. t. 4. töredéket, melynek kihajló, ujjbenyomásokkal tagolt pereme alatt a fazéktest erősen seprőzött. A vastag falú, vörösesbarnára kiégetett, kívül mélyen – vízszintesen, függőlegesen és ferdén – seprőzött, belül fényezett felületű oldaltöredékek (*IV. t. 8–9, V. t. 2, 4*) is e típusú fazekak töredékei. A gödörben talált seprőzött oldalfalú aljtöredékek általában profilálatlanok, kivéve a SOMOGYVÁRI 1979. XII. t. 2. aljtöredék agyagrafolyásos sávval profilált szűk fazék aljtöredékét. Különleges aljkiképzése miatt két töredék érdemel még említést: egy szűk fenekű, erősen seprőzött oldalfa-

lú fazék profilálatlan aljtöredéke, melynek lekopott fenékrészén egy szabályosan átfúrt kerek lyuk található (V. t. 6), illetve egy igen durva soványítású, rosszul kiégett fazék, melynek fenékrészén bekarcolt vonalak láthatók (V. t. 5).

Az itt felsorolásra került fazekak a 2a. típus kivételével, mind a Nagyrév- kultúra későbbi szakaszainak jellegzetességeit hordozzák magukon. A teljes felületet elborító seprőzés, az ívelt öblös testű fazékforma a Nagyrév-kultúra diósi korszakában jelenik meg először (PATAY 1965. 4. kép 1; SCHREIBER 1981. 150., 10. kép 4, 13. kép 1, 12. kép 5–8; SZABÓ 1992. LXXXII. t. 6) és egészen a nagyrévi-kulcsi – kora vatyai időszakig követhető fazék/urna típus marad (CSÁNYI 1982–83. 9. kép 6; SCHREIBER 1995. 22. kép 6, 26. kép 1). Bár ujjbenyomásos peremű, simított nyakú fazekak már a legkorábbi nagyrévinek meghatározott telepleletek között is ismeretek (SZABÓ 1992. XVII. t. 12) és seprőzött felületű, ujjbenyomásos peremű füles csupor a kötőrési leletek körében is megjelenik (BÓNA 1963. Pl. XI. 7) általánosan csak késő nagyrévi leletegyüttesek jellemzőjének tartjuk.

3. Meg kell említenünk egy megvastagodó peremű, simított nyakú, durvított testű, széles szájú fazékformát (SOMOGYVÁRI 1979. XIV. t. 1), mely erősen eltért a fenti, főként kései nagyrévi fejlődés felé mutató daraboktól. Párhuzamait Sióagárd–Gencs V., a Tisza vidéki kötőrési leletekkel egykorú bronzkori szintjén találjuk meg (SZABÓ 1992. LIV. t. 18).

Összegezve: a gödör anyagában megtalálható a kései makói – korai nagyrévi jellemzőket felmutató belső díszes tál (III. t. 1), a dél-alföldi kora nagyrévi folyamatokkal összefüggésben levő díszített korsó töredék (III. t. 3), korsóformák (III. t. 4–9), tál (III. t. 10), fazekak (III. t. 11, SOMOGYVÁRI 1979. XIV. t. 1) és a kora nagyrévi előzményeket mutató, de már a klasszikus-kései nagyrévi fazékformák felé vezető seprőzött testű fazekak (IV–V. t. és SOMOGYVÁRI XV. t. 4, XVI. t. 4). Mindezek alapján a gödör kerámiaanyaga a Dél-Alföld kora nagyrévi fejlődésének, átmeneteiben nehezen követhető folyamatait tükrözi.

1971/I./ 18. gödör:

BÖGRÉK, KORSÓK

Az itt felsorolásra kerülő bögre- és korsótöredékek közelebbi meghatározásánál újra felvetődhet a Nagyrév- és (Maros-) Perjámos-kultúrák közötti viszony- és határendszer kérdése, mely különleges fontossággal bírhat a Tisza vidék, Körös és Maros közötti, bal parti szakaszán.

1. A gödörben talált enyhén kihajló peremű, ívelt nyakú, besimított vállú, gömbölyített alsó testű, feketére égetett, fényezett felületű füles (valószínűleg csak egy fülű) korsó (XI. t. 18) kulturális hovatartozását nehéz meghatározni, párhuzamait a Nagyrév-kultúra mellett a Perjámos-kultúra nyúlt nyakú, nyomott gömbtestű, füles korsóinak körében kereshetjük, bár egyikben sem találjuk meg arányaiban és fülképésében is egyező párját. Megjegyzendő, hogy a korsó vállára csatlakozó szalag-

fület az átfűrt edényfalba agyagcsappal illesztették. Maga a technika, mind a klasszikus nagyrévi, mind a perjámosi telepeken, temetőikben megfigyelhető (SCHREIBER 1963. 6. kép 1, 2, 4).

2. A kis füles korsók meglétét három, a fentihez képest gyengébb kidolgozású, kopott fényezésű töredék jelzi.

2a. Pontosabb forma meghatározás nélkül egy nyakhajlatban ülő lapos szalagfül töredék (XI. t. 2).

2b. Egy vékonyfalú, nem igazán finoman elsimított falú, csonkakúpos korsó-aljtöredék jelzi (XI. t. 3). Az utóbbi különlegességét az aljrész szélén apró vonalakkal bevagdalt díszítése adja (SCHREIBER 1981. 14. kép 13 – szakaszosan bevagdalt aljrésszel).

2c. A korsó vállát sekély árkolással és apró bütyökkel kiemelő formát, ritkán de már a Nagyrév-kultúra korai időszakától kezdve megfigyelhetjük (CSÁNYI 1982–83. 49.).

3. *Karcolt díszű bögrék, korsók*

3a. Egy ívelten kettős kónikus hasú edény öt, pontos forma meghatározásra nem alkalmas töredékét karcolt, mésszel kitöltött mintája teszi különösen fontossá (XI. t. 4–8). Az edény vállára csatlakozó szalagfül alatti, ívelten kónikus, szürkésfeketére kiégett, fényezett edénytestet vékonyan bekarcolt vonalakból és beszúrt pontokból álló háromszög, cikk-cakk, és vonalsávminta osztja meg. A díszítési forma alaptípusai: a beszúrt pontokkal kitöltött függő és álló háromszögek, a hosszanti osztómintaként használt és szintén szúrt pontokkal kiegészített vonalsáv és cikk-cakk motívum már a Nagyrév-kultúra korai, ökörhalmi fázisától kezdve jelen van a Duna vidéken. Figyelemre méltó a Dunaföldvár–Kálváriadomb tell-település IV. bronzkori szintjének padlóján talált ökörhalmi formájú füles korsó, melyen a barci-réti töredék már szinte valamennyi motívuma fellelhető (SZABÓ 1992).²⁴ Ugyanakkor edényünket töredékesen rekonstruálható formája alapján nem sorolhatjuk a legkorábbi darabok közé. A Nagyrév-kultúra területén nagyobb mértékben a klasszikus nagyrévi időszak végén, a Tisza vidéki tellek keletkezésének korszakában elterjedő, karcolt-mészbetétes, geometrikus, szimbolikus és egyszerűsített díszítéssel megjelenő, viszonylag ritka edények a Dél-Alföldön, a Nagyrév-kultúra leletei között kevésbé (Gyula–Törökzug) találhatók meg. Jelenlétük jóval erőteljesebb, intenzívebb a (Maros-) Perjámos-kultúra telepein és főként temetőiben (Ószentiván, Pécska/Pecica és Battonya, Szőreg, Mokrin).²⁵

3b. Egy, igen vékonyan bekarcolt függőleges vonalakkal díszített vékony oldaltöredék jelzi az egyszerűbb, mész kitöltés nélküli minták jelenlétét (XI. t. 10).

4. *Bordadíszes korsók*

Három, szépen fényezett felületű, nagyobb méretű korsóhoz tartozó töredéket sorolhatunk ide.

4a. Ritka, de meglevő esetként az ívelten kónikus korsó-válltöredéken vízszintesen enyhén ferdén húzódó kettős-(hármás?) alacsony bordadísz (XI. t. 11).

4b. A korsó hasát három, alacsony, függőleges borda emeli ki (XI. t. 12).

4c. A nagyobb, kónikus vállú edény nyakhajlatában futó sekély árkolás miatt kialakult alacsony borda alatt rátett bütyökdísz van (XI. t. 13). A korsók és nagyobb edények vállán, néha nyakán is megjelenő, függőlegesen, vagy ferdén futó, általában hármás, ritkáb-

ban kettős bordakötegek a Duna vidéken a Harangedény–Csepel-csoportban és a mezőkomáromi telepen jelennek meg először (BÁNDI 1982. Abb. 8. 1–11), míg a Tisza vidéki nagyrévi leletek között meghatározóan a kötőrési leletgyűtesekben találjuk meg (BÓNA 1963. Pl. X–XIII.). Kérdéses, hogy a díszítés előzményeinek meghatározásában milyen szerepet játszik, de a hármas (sőt többes) függőleges, illetve ritkábban ferde bordadísz már a Makó–Košihy–Čaka-kultúra táljain fellelhető, de megtalálható Vinkovcin és a morvaországi kora bronzkori leletekben is (FIGLER 1994. Abb. 10. 8; KÜRTI 1971. 31., 2. kép; SCHREIBER 1994. Abb. 10. 16; VLADÁR 1966. 294., Abb. 18. 10, Abb. 19. és DIMITRIJEVIĆ 1982. T. 8. 4). Kissé más formában, de az Óbéba–Pitvaros-csoport korszóin is megtalálhatjuk (BÓNA 1965. Pl. II.). A Nagyrév-kultúra köréből a korai Középtisza vidéki korszókat említjük meg. Maga a díszítési forma a Nagyrév-kultúra klasszikus és kései időszakában változatos formában él tovább (CSÁNYI 1982–83; SCHREIBER 1984). A Nagyrév-kultúra korszóin fellelhető bordadíszítés használatának párhuzamos jelenségeként a Perjámos-kultúra táljain és korszóin is megtalálható bordadíszítést említjük, mely a karcolt – bordákat imitáló – díszítéssel váltakozva, illetve azt kiegészítve fellelhető meg a kultúra edényein és annak középső bronzkori periódusában is megtalálhatók (GIRIĆ 1971; BÓNA 1975b. T. 94–101). A barci-réti töredékeket a Nagyrév-kultúra kötőrési leletekkel kezdődő korszakához sorolhatjuk.

TÁLAK

A táltöredékek közül néhány oldal- és peremtöredék általános kora bronzkori formát mutat. Ezeken kívül három, különböző típusú tál egy-egy darabját tudjuk bemutatni.

1. Az erősen kihajló peremű, behúzott nyakú, legömbölyített vállú, csonkakúpos testű kis tálka finom soványítású, feketére égetett, alaposan fényezett anyagával kirí a gödör és a telep átlag anyagából (*XII. t. 1*). Ilyen kitűnő anyagú edényeket a Makó-kultúra Hódmezővásárhely környéki leletei között és a Perjámos-kultúrában találunk.

2. Az ívelt nyakú, csonkakúpos testű tál (*XII. t. 2*) formája alapvonásaiban az általános kora bronzkori csonkakúpos tálakat idézi, azonban ilyen arányú (erősen kihajló perem, csapott váll) és kiképzésű (simított nyak, durvított felületű alsótest) tálakat leginkább a diósdí, budafoki és tószegi telepek anyagában találunk (SCHREIBER 1981. 7. kép 8, 10. kép 1, 14. kép 11).²⁶

3. A kihajló peremű, rövid ívelt nyakú füles tál nyaka simított, a vállát ujjbenyomások tagolják, míg alsóteste erősen durvított felületű. Maga az edény anyaga is kavicsos-törmelékes soványítású, így inkább a fazekak körébe kellene sorolni. Ezt támasztják alá a főként a kötőrési leletek között fellelhető párhuzamai is (BÓNA 1963. Pl. X. 8, XI. 1, 9; SZABÓ 1992. LV. t. 8). Ezek nyaka azonban hosszabb, valójában a korai fazéktípusok füles változatának tarthatjuk őket. A barci-réti darabot éppen rövidebb nyaka miatt soroljuk a tálak közé.

AMFORÁK, FAZEKAK, TÁROLÓEDÉNYEK

Az ok, hogy egy gyűjtőfogalom alatt foglaljuk össze a jó esetben szétválasztható típusokat, az anyag töredékessége.

1. Több, nagyobb edény oldalfalához csatlakozó szalagfül töredéke került elő, ezek közül kettő formáját lehet kissé meghatározni.

1a. Ívelt kónikus nyakú, öblösödő testű füles edény. A szalagfüle az ívelt, enyhén bekarcolt vonallal jelzett nyakhajlatban ül (XIII. t. 1).

1b. Ívelt, kónikus nyakú, legömbölyített vállú nagyobb edény töredéke. Szalagfüle az ívelt vállon, a kissé durvított felületű has felett ül. A szalagfület itt is csapolási módszerrel illesztették az oldalfalhoz (XIII. t. 2).

1c. A harmadik fül töredék pedig egy kétfülű, nagy tárolóedény létét bizonyítja. Ezeket az edényeket a nagyobb összeszűkülő nyakú, nyúlt öblös, illetve tojástartű, összeszűkülő aljú 1–2–3 fülű amfora-tárolóedény típusok közé soroljuk, melyek párhuzamait a kötőrési leletek között találjuk meg (BÓNA 1963. Pl. X. 3, 10). A nagy méretű edények elsősorban a temetők anyagából ismertek, a telepeken csak nagyon töredékesen találkozunk velük. Elmondható, hogy füles változatuk nem túl gyakori.²⁷

2. A tipikus fazékformák hiányoznak a gödör anyagából. Jelenlétüket néhány oldaltöredék jelzi. Megtalálhatók a fésű-seprőzött, vékonyabb oldalfalú töredékek (XI–II. t. 4–7), az enyhén, elsimítottan seprőzött oldaltöredék (XIV. t. 3), a durván, mélyen seprőzött fazéktöredék (XIV. t. 1).

3. A különleges telepleletek közé tartoznak az ún. pácolóedények. Ennek egyik változatát a belső fenékrészen és a belső oldalfalon a vállvonalig apróbb-nagyobb, hegyesebb-tompább bütykökkel tagolt edények jelentik. A Barci-réten egy ilyen edény, két, nagyméretű hegyes bütyökkel tagolt fenéktöredéke maradt meg. A szürkére kiégett edény belső felülete erősen, szemcsésre lekopott, valószínűleg a használat, vagyis a pácolás következtében (XIV. t. 2). E pácolóedény-típus majdnem ép példányát Gerjen–Váradpusztán, a IV. bronzkori szinten találták meg. Az edény vállán a pácolás, erjesztés közben keletkező gázok elvezetésére szolgáló négy átfúrt lyuk is megtalálható volt (SZABÓ 1992. LXXXV. t. 1).²⁸ Megjelenésüket a tellek kialakulását közvetlenül megelőző korszakra tehetjük, ekkor a telepleletek között még ritkábban, a tellek gazdagabb házi kerámia anyagában gyakrabban felfedezhetjük.

Összegezve: A gödör anyagában jelen vannak a Nagyrév-kultúra kötőrési korszakától kezdve keltezhető bordadíszes korsó töredékek (XI. t. 11–13), tál (XII. t. 3) és amforák-tárolóedények (XIII. t.) mellett a kis füles korsók, (XI. t. 1–3, 9) és karcolt-mészbetétes díszű korsó töredékek (XI. t. 4–8). Ez utóbbiak a Nagyrév- és a Törökös-kultúra kapcsolataihoz szolgálhatnak adalékkul.

A Dél-Alföld kora bronzkori történetének problémái az ismertetett leletanyag alapján

A Dél-Alföld kora bronzkorának megismerése mindig is a kutatás homlokterében állt. A szűkebben vett térség történetét (a Tisza: Körös és Maros közötti jobb és bal parti szakasza) meghatározó kultúrák: a Makó-kultúra, a Maros-kultúra: Óbéba–Pitvaros-csoport és Perjámos-kultúra, a Nagyrév-kultúra korai (kőtörési) és esetleges kései csoportjai, majd újabban az Ada-csoport egymáshoz való viszonyának és pontos kapcsolatrendszerének csak alapvonásai húzhatók meg.

Az Alföld első kora bronzkori népességnek hosszú időn keresztül a kurgán kultúra népét tartották (BÓNA 1965b. 62.; GAZDAPUSZTAI 1965. 43–48.; KALICZ 1968. 56–61.). Ennek biztos kezű cáfolata után vált elfogadottá, hogy a Dél-Alföldön a legkorábbi korai bronzkori kultúra az eredetében mind a mai napig homályba burkolódzó Makó-kultúra volt (ECSEDY 1979; HORVÁTH 1980–81; uő. 1982).

A Hódmezővásárhely–Barci-rétről most megismert makói leletanyag (1964/XII/1. gödör) szorosan illeszkedik az Alföld általános makói környezetébe. A lelőhelyünkhöz közel eső Tiszakürt-homoki szőlőki (CSÁNYI 1996) és a Battonya környéki telepek anyagai (Battonya, Mezőgyán, Szeghalom SZÉNÁSZKY 1987–88) azonban már magukban hordozzák a késő makói korszak dél-dunántúli Somogyvár–Vinkovci-kultúrával, illetve annak a Maros torkolat felé húzódó Ada-csoportjával fennálló kapcsolatok nyomait. A Barci-réten is megtalálható ez, az Ada-csoport hatására meginduló kora nagyrévi fejlődéssel kapcsolatba hozható anyag (HORVÁTH 1980–81. 25.). Az Ada-csoporttal egykorú Óbéba–Pitvaros-csoport hatásait pedig a jánosszállási, a Makó-kultúra életének végére datált telepanyagban vélük felfedezni (KÜRTI 1971). A barci-réti makói gödör anyagát azonban ezen átalakulási folyamatokat megelőző, homogén, a szomszédos kulturális hatásoktól mentes, klasszikus makói típusok jellemzik.²⁹ E korszakhoz soroljuk még a Csongrád-sárok-tanyai telepet is (GAZDAPUSZTAI 1966).

A Nagyrév-kultúra dél-alföldi leleteinek elkülönítése óta több szórvány leletet soroltak a kultúra körébe, azonban meglepő módon a sírleletek mellett hiteles telepfigyelés tudomásunk szerint még nem ismert (BÓNA 1963; KÜRTI 1971; HORVÁTH 1982). Ugyanez vonatkozik a Közép-Tisza vidéki, a tellek kialakulását megelőző időszakra is (CSÁNYI 1982–83). A Nagyrév-kultúra kialakulásának gócpontjaként újabban a Duna vidéket határozzák meg (SZABÓ 1992; BÓNA 1992), ahol a proto-, illetve a kora nagyrévi telepek nyomait a későbbi nagyrévi-telkek legalsó rétegeiben rögzítették.³⁰ A Duna vidéki tell-típusú települések mellett a szórt, gödrökből álló települési forma általánosan csak a Budapest környéki nagyrévi települések általános jellemzője (SCHREIBER 1963; uő. 1972; uő. 1981; ENDRÓDI 1992).³¹

A Tisza vidéken a legkorábbi nagyrévi jelenlétet néhány sír anyagával jelzik (Rákóczi falva 138. sír, Szentés-Berek, Hódmezővásárhely–Kökénydomb CSÁNYI

1982–83. 55.). A Duna és Tisza vidéki kora nagyrévi egységen belül a dél-alföldi leletekre alkalmazott területi és kronológiai egységet a kötőrési leletek köre jelenti (BÓNA 1963; uő. 1992), melynek kialakulásában az Ada-csoport hatására a Tisza jobb partján: a Csíker-Dongér között megkezdődött és folyamatosan kisugárzó átalakulási folyamat játszhatott nagy szerepet (HORVÁTH 1980–81; BÓNA 1992). A Kötőrés-csoport települési területe a Tisza mindkét partjára kiterjedt, a bal parti szakaszon déli határvonala a Szárazér mentén húzódott. Ettől délre a Maros-kultúra két, területileg azonos, kronológiailag egymást követő csoportjának: az Óbéba–Pitvaros-csoport és a Perjámos-kultúra leletkörét lehet elkülöníteni. A kései nagyrévi leleteket csak a Köröstől északra fekvő telteken koncentrálódva írják le (BÓNA 1992).

A kora bronzkor 2–3. időszakának itt felvázolt főbb vonalai mentén, a klasszikus régészeti fogalmakkal leírt kulturális egységeken belül, meglehetősen nehéz a Dél-Alföldön ritka telepleletek sorába tartozó barci-réti két gödörlelet összetett: kései Makó – korai nagyrévi /Nagyrévi-kötőrési elemek hatásait is magán viselő leletanyagának meghatározása.

A Hódmezővásárhely–barci-réti, még közöletlen leletanyag összegző közlése, a Makó- és Nagyrev-kultúra leletanyagának újbóli áttekintése a most még kérdőjelekkel és ellentmondásokkal tarkított dél-alföldi kora bronzkori történet árnyaltabb értékléséhez vezethet el.

CSONGRÁD MEGYE KORA BRONZKORI LELŐHELYEI 1.

Makó-kultúra

A Makó–Košíhy–Čaka-kultúra magyarországi lelőhelyeinek első, összegző igényű kataszterét Kalicz Nándor 1968-ban megjelent művében tanulmányozhatta először a kutatás (KALICZ 1968).³² Az elsősorban a belsődíszes talpas tálak megléte, illetve hiánya alapján összegyűjtött és elkülönített kultúra, javarészt szórvány leletekre épülő 71 lelőhelyének jegyzéke azóta számos új, hiteles feltárás eredményével bővült, melyek főként a kultúra árnyaltabb kerámiatipológiai képének megrajzolását segítik (CSÁNYI 1996; FIGLER 1994; KALICZ 1981; KÜRTI 1971; SCHREIBER 1994; SZÉNÁSZKY 1987–88).³³ Mindezzel párhuzamosan megtörtént a dunántúli lelőhelyek kulturális besorolásának ártértékelése: *Ecsedy István* több mint tíz lelőhelyet iktatott ki a Makó-kultúra sorából, kiemelve, hogy a kultúra további dunántúli lelőhelyeinek meghatározása is eléggé kétséges (ECSEDY 1978. 108.). A korábban a Nyírség-kultúrához sorolt lelőhelyek makói összefüggéseit Kalicz Nándor a Tiszaluc–sarkadpusztai település leleteinek elemzésekor értékelte át (KALICZ 1981). *Figler András* feltárásai nyomán a kisalföldi leletek is más megvilágításba kerültek (FIGLER 1994), legutóbb pedig a Közép-Tisza vidéki makói lelőhelyek szórványos meglétére és meglepő kronológiai összefüggéseire hívta fel a figyelmet *Csányi Marietta* (CSÁNYI 1996). Ezen kívül a makói telepek kutatásában a Budapest környéki (SCHREIBER 1994) és Békés megyei (SZÉNÁSZKY 1987–88) feltárások a jelentősek.

A Makó–Košíhy–Čaka-kultúra elterjedési területének és relatív kronológiájának megítélése a mai napig változó: a szlovákiai és dél-morvaországi lelőhelyek mellett vagy a Kárpát-medence majdnem teljes egészét lefedő (BÓNA 1992. 16.), vagy annak a D–DNY dunántúli területek kivételével mindenütt megjelenő (ECSEDY 1978. Abb. 8; KALICZ 1982. 128. Abb. 6; SCHREIBER 1982. 141. Abb. 2) kultúra mellett törnek lándzsát. Ezen elképzeléseket a megtalált lelőhelyek csak mozaikszerűen támasztják alá.³⁴

Az 1968-ban Csongrád megyében regisztrált 18 lelőhely közül kettőt (Hódmezővásárhely–Kotacpart GAZDAPUSZTAI 1957. 80. XIX. t. 10, és Kökénydomb GAZDAPUSZTAI 1957. 80–81. 1. kép, XIX. t. 1–5, 8) a Nagyrév-kultúra körébe soroltak. Azóta hat újabb lelőhelyről van irodalmi említés: Csanytelek–Palé, Csongrád–Vidresziget, Jánosszállás–Katonapart, Klárafalva-határa, Makó–Kis Gencs, Makó-egyéb lelőhelyek.³⁵

Csongrád megyében a makói lelőhelyek a Tisza és Maros magaspartjain és az egykori erek partjait kísérő szárazulatokon sűrűsödve figyelhetők meg. A Tisza jobb partját kísérő erek partjain Csongrád és Csanytelek között három (2–4.), délebbre, Jánosszálláson egy (9.) kisebb teleprészletet tártak fel. Emellett egy szórványleletet ismerünk Pusztaszerről (16. – egy belsődíszes tál töredékét). A Tisza bal partján a Köröstől délre, Szentés vidékéről több szórványleletet (belsődíszes tálat, aszimmet-

rikus fülű edényt) őriz a szentesi múzeum (11., 18–20.). A következő sűrűsödési pont a Hódmezővásárhely északnyugati határában megfigyelhető három intenzívebb települési mag: Barci-rét (6.), Solt–Palé és Szakálhát (5a–c), valamint a város déli határában, Gorzsán található, ahol két hamvasztásos sír jelzi a Makó-kultúra jelenlétét (7–8.). A Marost követő partokon Ószentivánon (15.) és Klárafalva határában (10.) szórvány, valószínűleg makói településre utaló töredékeket gyűjtöttek. Kelet felé haladva a névadó Makó–Vöröskereszten feltárt sír közelében telepről van információnk (12a–b). Emellett Makón szórvány- és terepbejárási leletek további lelőhelyekre utalnak (13–14.). Az Apátfalva és Magyarcsanád közötti Bökény, közvetlenül a Maros partján emelkedő réteges településén a szórványos telepleletek mellett egy hamvasztásos sír jelzi a Makó-kultúra lelőhelyét (1a–c).

A települések képe a kultúra más telepein megfigyelhető, általános jellemzőket mutatja: nagy felületeken is csak kevés, különösebb rendszert nem alkotó jelenséggel találkozunk. Ezek, az elsősorban kerek, méhkasszerűen mélyülő gödrök változó mennyiségű, és igen töredékes kerámiaanyagot, kevés paticsőtörmelékkel, állatcsontot, néhány csonteszközt, esetleg kőeszközt tartalmaznak.³⁶ A mozgékony életmód jelzőjénként tartott gödrös települések mellett Csongrád–Vidreszigeten (4.) feltártak egy nagyméretű, cölöpszerkezetes házat is, melyhez hasonlót a Makó-kultúra körében csak a Kisalföldön, a Rábca mentén, Abda–Hármasok településén találtak (FIGLER 1994. 21.). Az utóbbi alapterülete (5x15 m) azonban csupán fele a csongrádi 7x37 méteres háznak. E két példa ellenére a települések alapján egyelőre nagyon keveset tudhatunk meg a makói csoportok életéről. A Csongrád megyében megfigyelt, élővizek mentén sűrűsödő kis települési magok egy rövid életű, kis telepekből álló, gyorsan változó, vízjárásokat követő települési szerkezet képét vetítik elénk. Ha voltak, akkor nem tudjuk, miből, felszíni építményeik (keves paticsőtöredéket találunk), a gödrökben levő minimális állatcsontanyag pedig nem utal nagy-állattartó életmódra.

Lelőhelyek (II. t.)

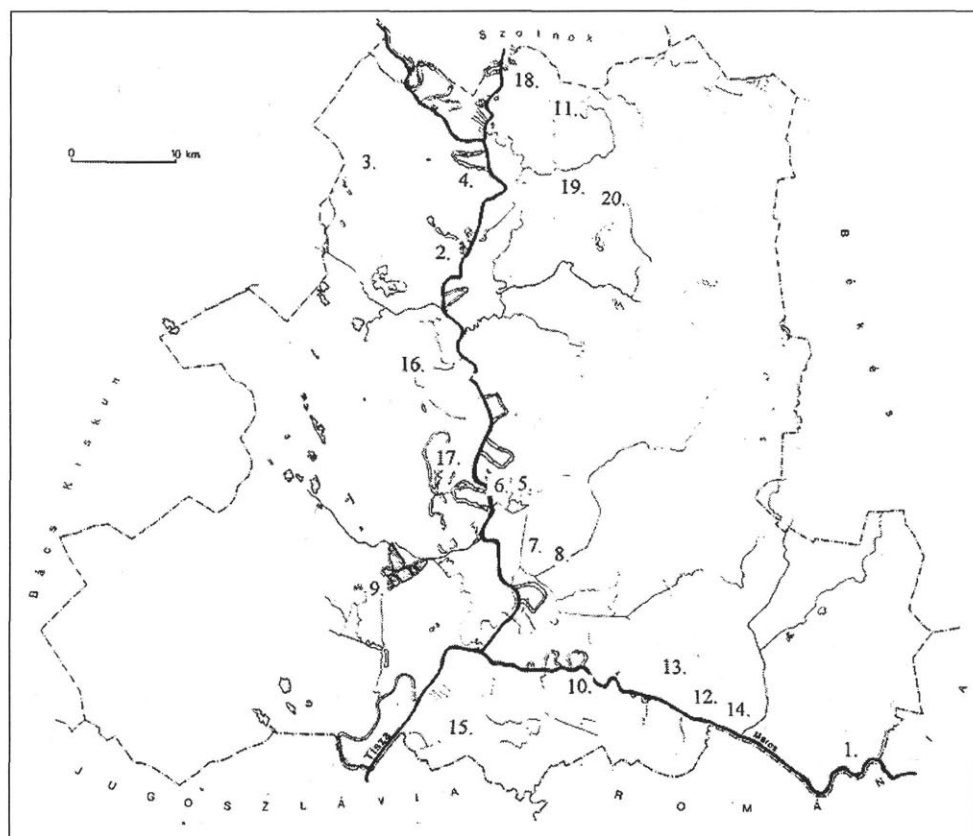
1. Bökény

A változó meghatározással Apátfalva, illetve Magyarcsanád külterületéhez sorolt lelőhely a falu határában, közvetlenül a Maros partján emelkedik. A meredek, folyamatosan pusztuló partomlás egy nagyobb réteges települést jelez. Az itt gyűjtött és részben közölt bronzkori leletek alapján a Makó- és a Nagyrév-kultúra jelenlétével kell számolnunk.

1a. Apátfalva-Bökény: 1924-ben a szegedi múzeumba került egy edény oldaltöredéke. A lelet leírása közöletlen (MFM. Ltsz.: I–1924–13.; KÜRTI 1971. 45.).

1b. Bökény: A Makói Régészeti Társulat gyűjteményéből ismert 2 edény: egy fülcső és egy vállán félholdplasztika díszes tál. A leletet először Banner János a Hódmezővásárhely–Diószegi-tanyán talált edényekhez párhuzamosítva, rajz, illetve fotó nélkül említi (BANNER 1939. 81.; KALICZ 1968. 78. 17. lh.).

1c. Magyarcsanád-Bökény: A már korábban ismert lelőhelyen (BANNER 1926. 72–113.) 1971-ben B. Nagy Katalin végzett leletmentést. A gepida sírok mellett egy kora bronzkori hamvasztásos urnasírt figyeltek meg, a partmetszetből pedig szórvány telepanyag ismert. Közvetlenül a leletmentés után került a szegedi múzeumba néhány, Vigh Imre makói tanuló által gyűjtött lelet, köztük egy kis urna (KÜRTI 1971. 38–41., 14–20. kép).

II. tábla. Csongrád megye kora bronzkori lelőhelyei I. (Makó-kultúra)

1. a–c. Magyarcsanád–Bökény, 2. Csanytelek–Palé, 3. Csongrád–Sároktanya, 4. Csongrád–Vidresziget, 5. a. Hódmezővásárhely–Solt–Palé–Égető B. földje, 5. b. Hódmezővásárhely–Szakálhát Diószegi I. földje, 5. c. Hódmezővásárhely–Szakálhát–Nagy S földje, 6. Hódmezővásárhely–Barci-rét, 7. Hódmezővásárhely–Gorzsá-Kovács I. földje, 8. Hódmezővásárhely–Gorzsá-Cukor tanya, 9. Jánosszállás–Katonapart, 10. Klárafalva határa, 11. Kunszentmárton és Szentes között, 12. a–b. Makó–Vöröskereszt, 13. Makó–Kis Gencs, 14. Makó, 15. Ószentiván–VIII, 16. Pusztaszer, 17. Sövényháza, 18. Szentes–Jaksorpart, 19. Szentes–Ismeretlen lelőhely, 20. Szentes és Orosháza között.

2. Csanytelek–Palé

A volt Tisza-magasparton 1988–1990 között *Trogmayer Ottó* és *Lőrinczy Gábor* végzett leletmentő ásátást. A középső bronzkori temető területén makói telepjelenségeket figyeltek meg. *Fischl Klára* 1993. évi terepbejárása során a közelben egy, kívül és belül is díszített talpas tál töredékét találta meg és telepjelenségeket figyelt meg (FISCHL 1994).³⁸

3. Csongrád–Sarok-tanya

Gazdapusztai Gyula 1958-ban a várostól 4 km-re DNY-ra fekvő homokbánya 450 m-nyi területén egy 12 gödörből álló makói településrészletet tárt fel (GAZDAPUSZTAI 1966. 241–248.; KALICZ 1968. 78. 22. lh.).

4. Csongrád–Vidresziget

Goldman György és *Szénászkzy Júlia* ásátásán egy nagyméretű, 37x7 m alapterületű cölöpszerkezetes, Makó-kultúrához sorolt építmény került elő (SZÉNÁSZKY 1987–88. 152., 154.; KALICZ 1984. 95. XXIII. t. 1). A nagy területen való kutatás ellenére kevés a megfigyelhető makói telepjelenség. A telep teljes anyaga publikálatlan. *K. Schreiber Róza* egy aszimmetrikus fülű, fazékszerű edényt közöl az anyagból. A lelet-együttes egészét a Makó- és Nagyrév-kultúra átmeneti idejére keltezi, melyben a Somogyvár–Vinkovci-kultúra hatása is érezhető (SCHREIBER 1991. 12., 14. kép 7). A leleteket a szentesi Koszta József Múzeumban, Ltsz.: 76.1.357. alatt őrzik.

5. A Hódmezővásárhely északnyugati határában fekvő lelőhelyek kutatása az 1930-as években koncentrált. Az akkori dűlő-, tanya- és földnevek külön kezelése ma zavart kelthet, az egyébként összefüggő lelőhelyek leírásánál. A Solt–Palé és Szakálhát határosak egymással. A régi szegedi úttól délre fekvő Szakálhát egy ÉNY-DK irányú, kb. 250–300 méter hosszan elnyúló, szigetszerű kiemelkedés. Északról és keletről a Tére-ér bal partja, délről és nyugatról egy mára már kiszáradt ér, mely a Tére egyik mellékága lehetett, határolja. Az 1930-as években nyugati részén Bakay Lajos, keleti részén Diószegi István földje húzódott. A Szakálhától keletre feküdt a Térehát, melyre még áthúzódtak a Diószegi földek. Ezt a Tére jobb partján fekvő magaspartot a régi szegedi út választotta el csupán a Solt–Palétól, melyen Nagy Sándor és Égető Bálint földjei feküdtek. Két nagyobb települési gócot a Diószegi-tanyán és a tőle északra fekvő Égető-tanyán feltételezünk. A két pont között előkerülő szórványok (Nagy S. földje) jelzik a település kiterjedtségét. Ehhez a települési csoporthoz kapcsolódik a Körtvélyesi-Holt-ág partján a barci-réti makói település anyaga is.³⁹

5a. Hódmezővásárhely–Solt–Palé–Égető Bálint földje: 1935-ben Banner János egy makói gödört (13. gödör) tárt fel itt. A területről szórványként belső díszes táltöredékek, egy-egy finom seprődíszes fazék és tál töredéke, valamint nagyobb edények töredékei ismertek (BANNER 1937. 62.; BANNER 1939. 74., 76. 1. kép 2–3, 4. kép 1, 4–9). A bronzkori leletekről először *Patay Pál* számolt be a zóki kultúra 18 lelőhelyéhez sorolva azokat, kiemelve a talpas edények csoportjába sorolható inkrusztált díszű kerámiát (PATAY 1938; KALICZ 1968. 77–78. 6. lh.).

5b. Hódmezővásárhely–Szakálhát–Diószegi-tanya: A tanya dűlőúttal határos részében tárt

fel Banner János gödröket (6–11. gödör). Gazdag leletanyagával a 7. gödör emelkedik ki közülük. A melléte feltárt öt gödör közül az egymást metsző 8–11. gödör leírásánál említ még kora bronzkori leleteket (BANNER 1937. 32.; BANNER 1939. 74–77. 2. kép 1–7; KALICZ 1968. 78. 8. lh. T. 2., 8–14.).

5c. *Hódmezővásárhely–Szakálhát-Nagy Sándor földje*: Egy darab inkrusztált („zóki”) töredéket találtak a földön (BANNER 1939. 74. 1. kép 1; KALICZ 1968. 78. 7. lh.).

6. *Hódmezővásárhely–Barci-rét*

7. *Hódmezővásárhely–Gorza-Kovács I.- tanya*

Gazdapusztai Gyula 1955 őszén tárt fel itt egy kisebb edénycsoportot: belsődíszes talpcsőves tál mellett egy nagyobb urna töredékeit és egy kis tál töredékét. A Makó–vöröskereszti lelethez hasonlóan szimbolikus (hamvasztásos?) temetkezésnek határozta meg (GAZDAPUSZTAI 1957a. 1–131.; GAZDAPUSZTAI 1957b. 88. XVI-II. T. 1–3 – az ugyanitt feltárt 8. gödröt a Perjámos–kultúrához sorolta; KALICZ 1968. 78., 9. lh. és 81.).

8. *Hódmezővásárhely–Gorza-Cukor-tanya*

Gazdapusztai Gyula 1957-ben egy késő neolitikus ház feltárásakor hamvasztásos urnasírt tárt fel. A kerek, 75 cm átmérőjű gödörben egy urna állt, benne égett csontokkal és egy kis tállal, az urna mellett egy kisebb és egy valamivel nagyobb füles bögre volt (GAZDAPUSZTAI 1959. 1. ábra, I. t. 1–3; KALICZ 1968. 78. 10. lh. és 81.).

9. *Jánosszállás–Katonapart*

1969 júniusában Jánosszállás–Katonapart DNY-ÉK irányban elnyúló homokos domboldalán őskori, szarmata és Árpád-kori hulladékgödröket tártak fel. A feltárt objektumok közül 5 gödör (11., 15., 18a., 18., 26.) bizonyult őskorinak. Ezek a jórészt földgéppel részben elpusztított gödrök két csoportban (11., 15., 26. és 18a, 18.), egymástól 52 méterre helyezkedtek el, de egyéb szerkezetet, összefüggő kultúrréteget nem mutattak. A gödrök kör alakúak (átm.: 105–190 cm) lefelé szélesedőek (11.), illetve hengerek voltak. Megfigyelhető mélységük a bolygatás mértékével függhet össze: a legsekélyebb (de leletgazdag) a 18. gödör volt (–10 cm), míg az átlagos mélység –34–64 cm között mozgott. A gödrök felső betöltésébe általában Árpád-kori kerámia is keveredett. Emellett általános az állatcsont és a nádlenyomatos, vörösre kiégett paticstörredék. *Kürti Béla* szerint a település jellege (nagy területen is csak kevés szemetesgödör) és a kerámiaformák többsége alapján a Makó-kultúra kései telepével állunk szemben, azzal a korszakkal, amikor az újonnan érkező Óbéba–Pitvaros-csoport érintkezésbe került a Makó-kultúrából Nagyrév-kultúrává fejlődő helyi népességgel (KÜRTI 1971. 29–52.).

10. *Klárafalva határa*

Horváth Éva terepbejárása során szórványcserepeket gyűjtött. (Horváth É.: A Maros bal partja magyarországi szakaszának településtörténete. Szeged, 1971. Szakdolgozat. In: KÜRTI 1971. 46. 142. j.)

11. *Kunszentmáton és Szentes között*

Csallány Dezső 1950-ben szórvány aszimmetrikus fülű edényt gyűjtött itt (KALICZ 1968. 93.; SCHREIBER 1991. 12.). A közöletlen lelet a szentesi Koszta József Múzeumban található.

12. Makó-Vöröskereszt

A kultúra névadó lelete 1938 júniusában *Párducz Mihály* ásatásán került elő. A 6 edény –50 cm mélységben került elő. Mivel sem benne, sem körülötte nem találtak hamvakat, szimbolikus sírnak tekintik. A leletet először Banner János közölte (BANNER 1939. 77-81., 5. kép 1-6, 6. kép; PATAY 1940. 4.; KALICZ 1968. 77. 1. lh., 2. t. 1-7). A sír melletti területen bronzkori és szarmata („római kori”) telep is ismert. Az itt feltárt 34 gödör közül hétben (5., 17., 20-21., 23., 26., 31.) említ Banner őskori leleteket, melyeket badeni, illetve zóki jellegűnek írt le. A 17. gödörből közöl egy peremes tűzhely töredéket, egyéb leletet nem ír le és nem közöl (BANNER 1939. 82., 7. kép). A további kutatás nem említ innen kora bronzkori leleteket.

13. Makó-Kis Gencs

Miták Ferenc a Lonovics-dűlőben egy kis dombon badeni cserepek mellett belsődíszes „zóki” tál töredékeit és más makói cserepeket gyűjtött (KÜRTI 1971. 46. – Miták F. szóbeli közlésére hivatkozik).

14. Makó–egyéb lelőhelyek

Horváth Ferenc és *Szabó János József* terepbejárásaira hivatkozva említene leleteket, melyek anyaga még feldolgozás alatt áll (KÜRTI 1971. 46. 143. j.)

15. Ószentiván–VIII. lelőhely

1942-ben Banner János egy gödör tetején fekvő belsődíszes tál töredékét tárta fel (BANNER 1942. 145. Abb. 1; KALICZ 1968. 77. 3. lh.).

16. Pusztaszer

Szórvány belső díszes talpas tál (PATAY 1938. 23. 2. t. 1. v. 2. kép; PATAY 1940. 3., I. t. 4).

17. Sövényháza (újabbán Rábé-Ankasziget)⁴⁰

A szegedi múzeum őriz egy szórvány, füles, bordadíszes aszkoszt, bizonytalan lelőhely-meghatározással (BANNER 1939. 84. 4. kép 5a-b; KALICZ 1968. 78. 20. lh.; TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 8. Az MFM. Ltsz.: 56.16.1. – itt szerepel az új lelőhelynévvel).

18. Szentés-Jaksorpart

Szórvány leletként őrzött belsődíszes talpas tál a szentesi múzeumban (PATAY 1940. 3., Taf. II. 1a-b; KALICZ 1968. 78., 15. lh.). Gazdapusztai Gyula ugyancsak a Jaksorpartról említ (a leltárkönyv szerint Habronyi Márton telkéről származó) egy, szórványként a szentesi múzeumba jutott füles korsó töredéket, melynek öblös vállán háromszor ismétlődő négyzetbe rendezett bütökdísz van (GAZDAPUSZTAI 1957. 79-80., XVIII. t. 4).

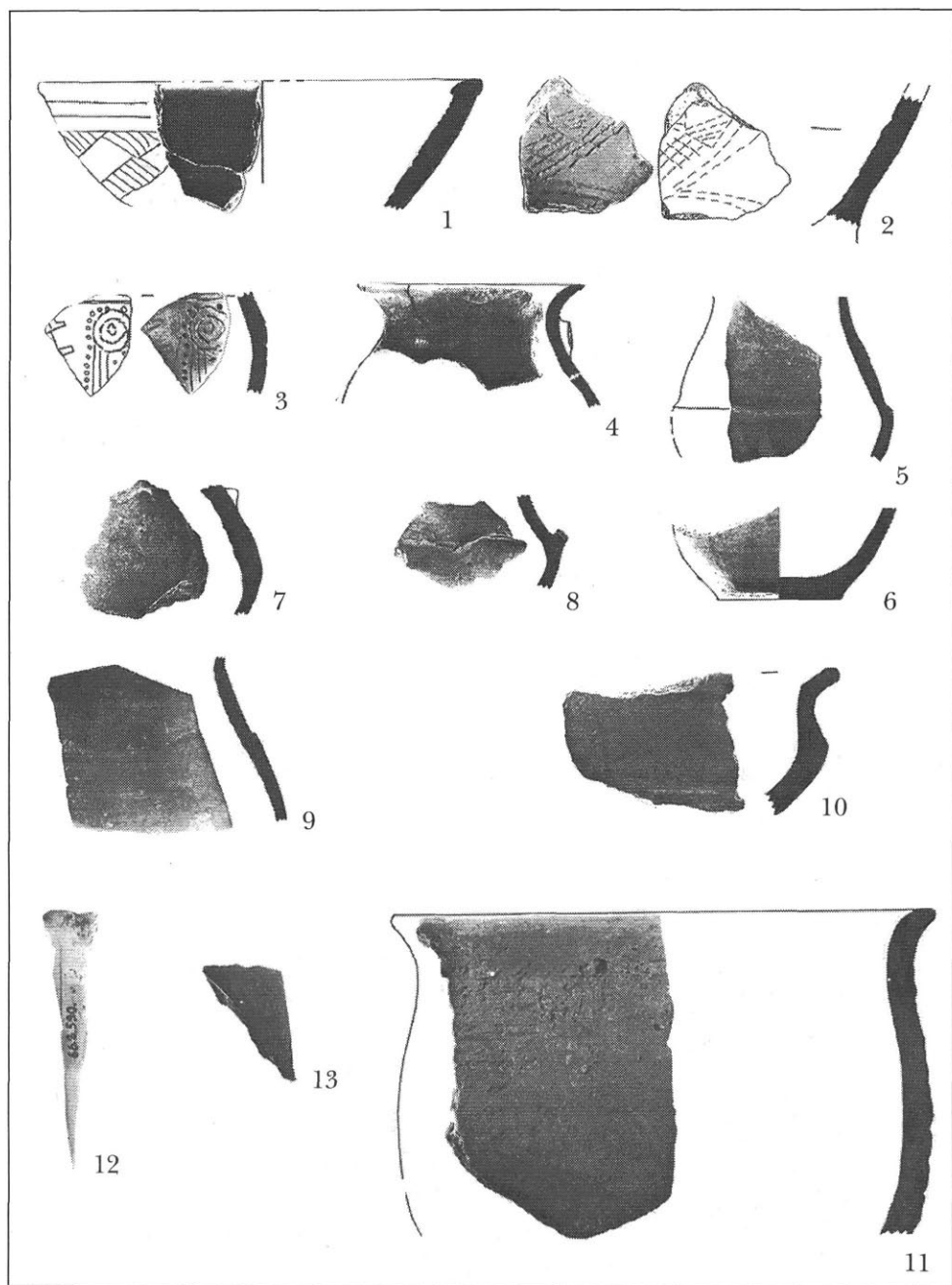
19. Szentés-ismeretlen lelőhely

A szentesi múzeum őriz egy belsődíszes táltöredéket, melynek pereme is díszített (PATAY 1940. 3., II. t. 2a-b; KALICZ 1968. 78., 16. lh.)

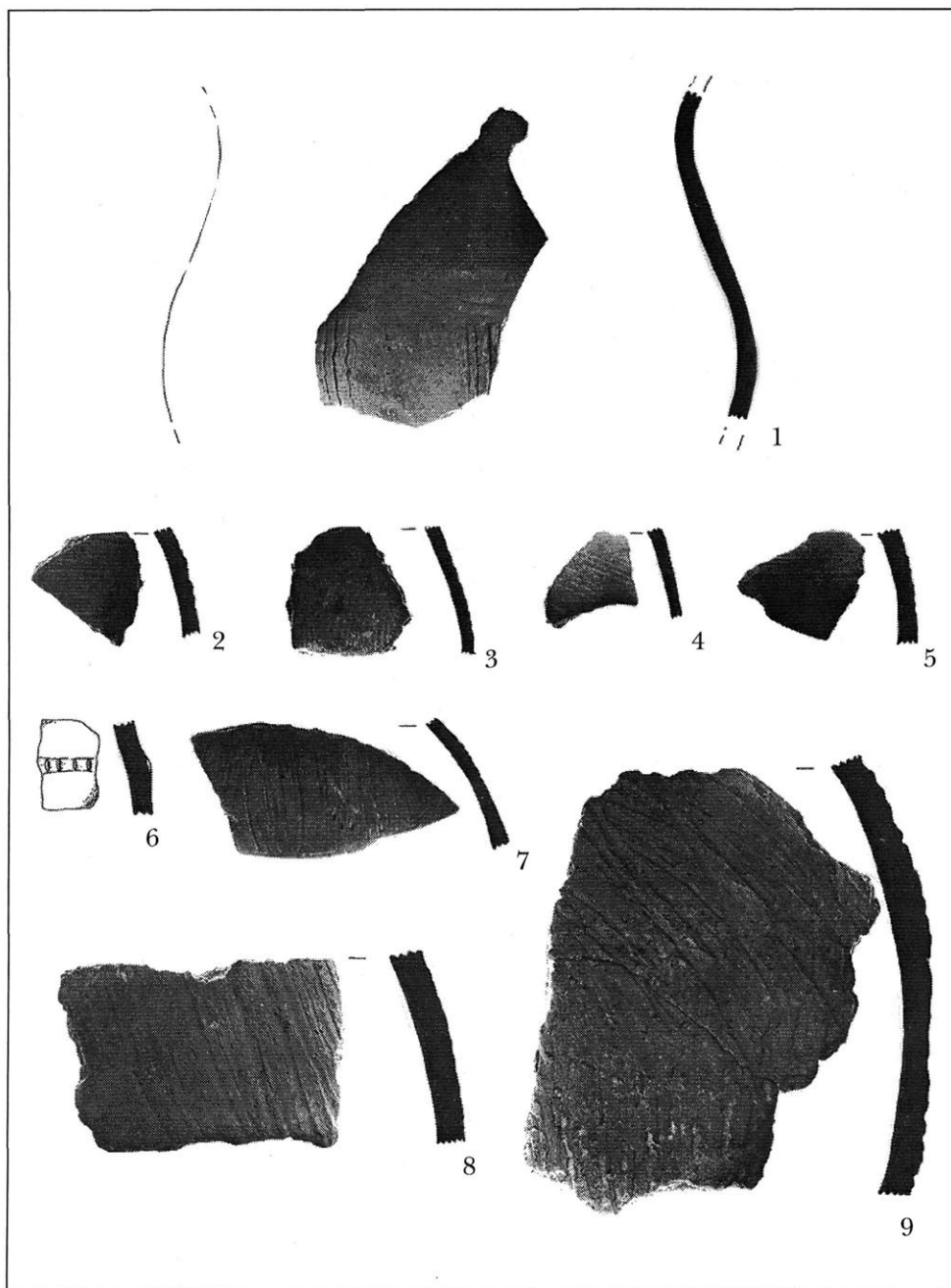
20. Szentés-Orosháza között

Közelebbi lelőhely meghatározás nélküli füles bögre (MFM. Ltsz.: 20/1905.). Kalicz Nándor említi a leletet, nem közli rajzát-fényképét, csupán a Makó csoport lelőhelyéhez sorolja (KALICZ 1968. 78., 13. lh., 93. – alapján egy aszimmetrikus fülű korsóról lehet szó).

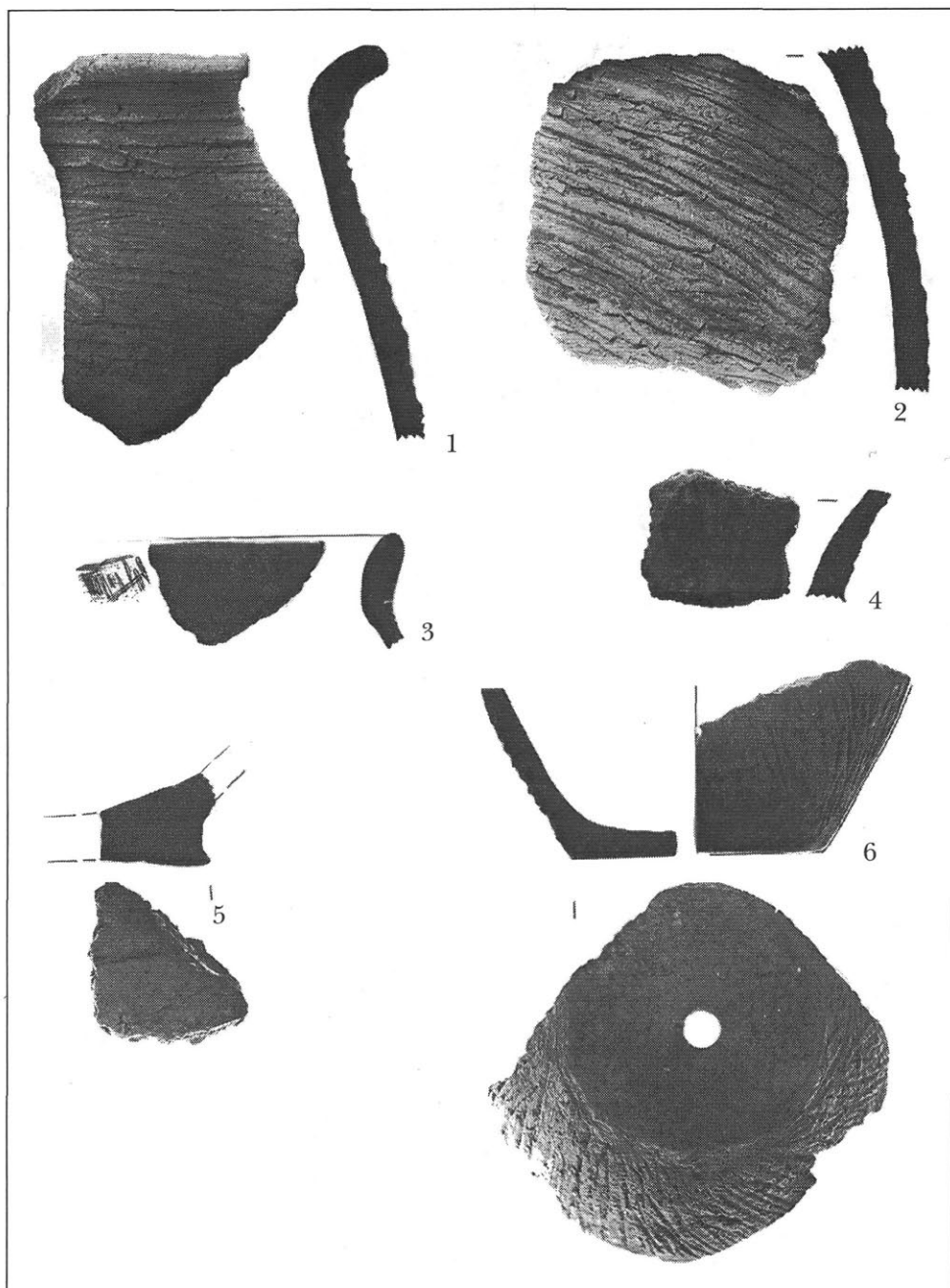

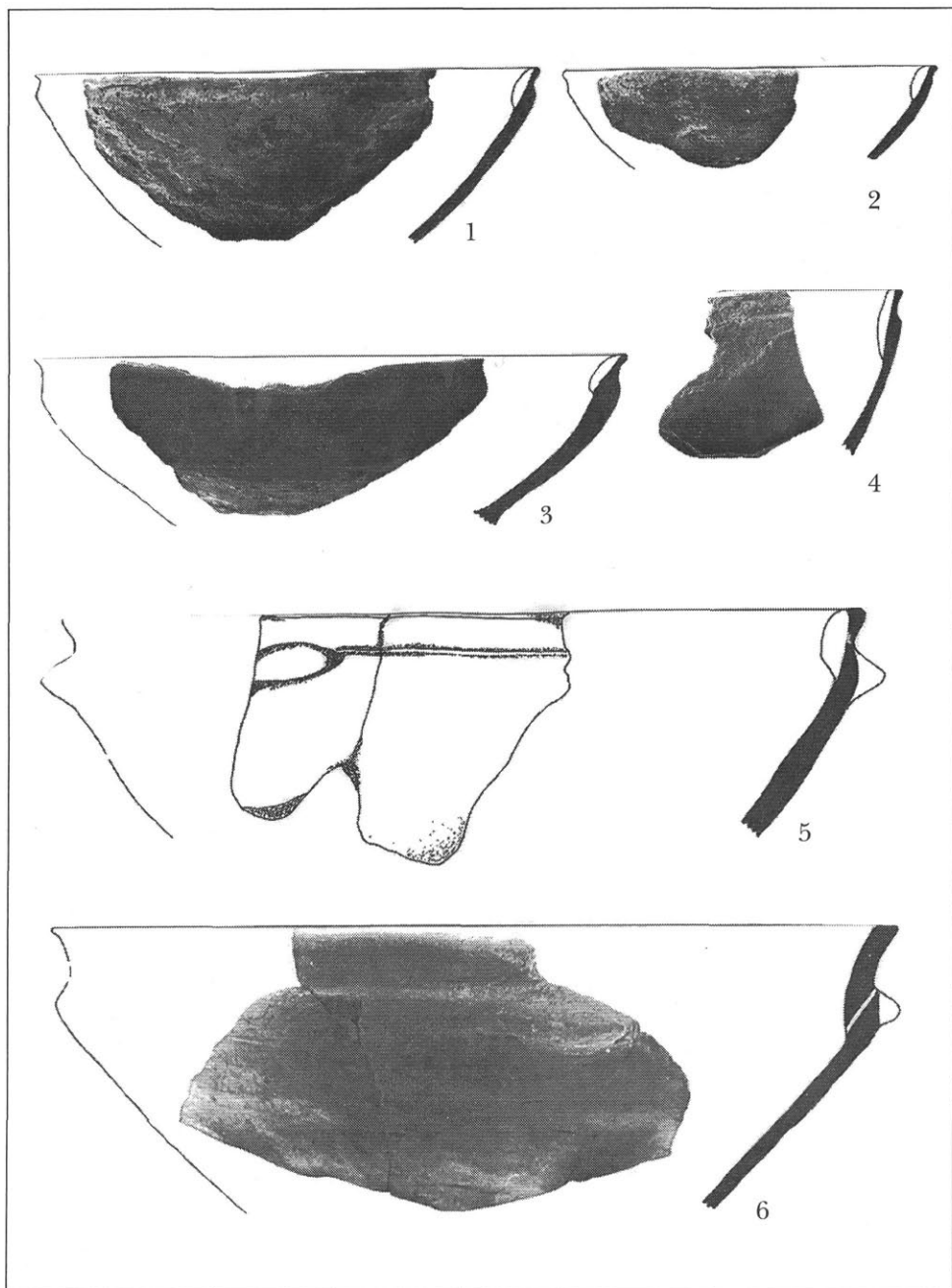
III. tábla. 1–13. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XI./2. gödör

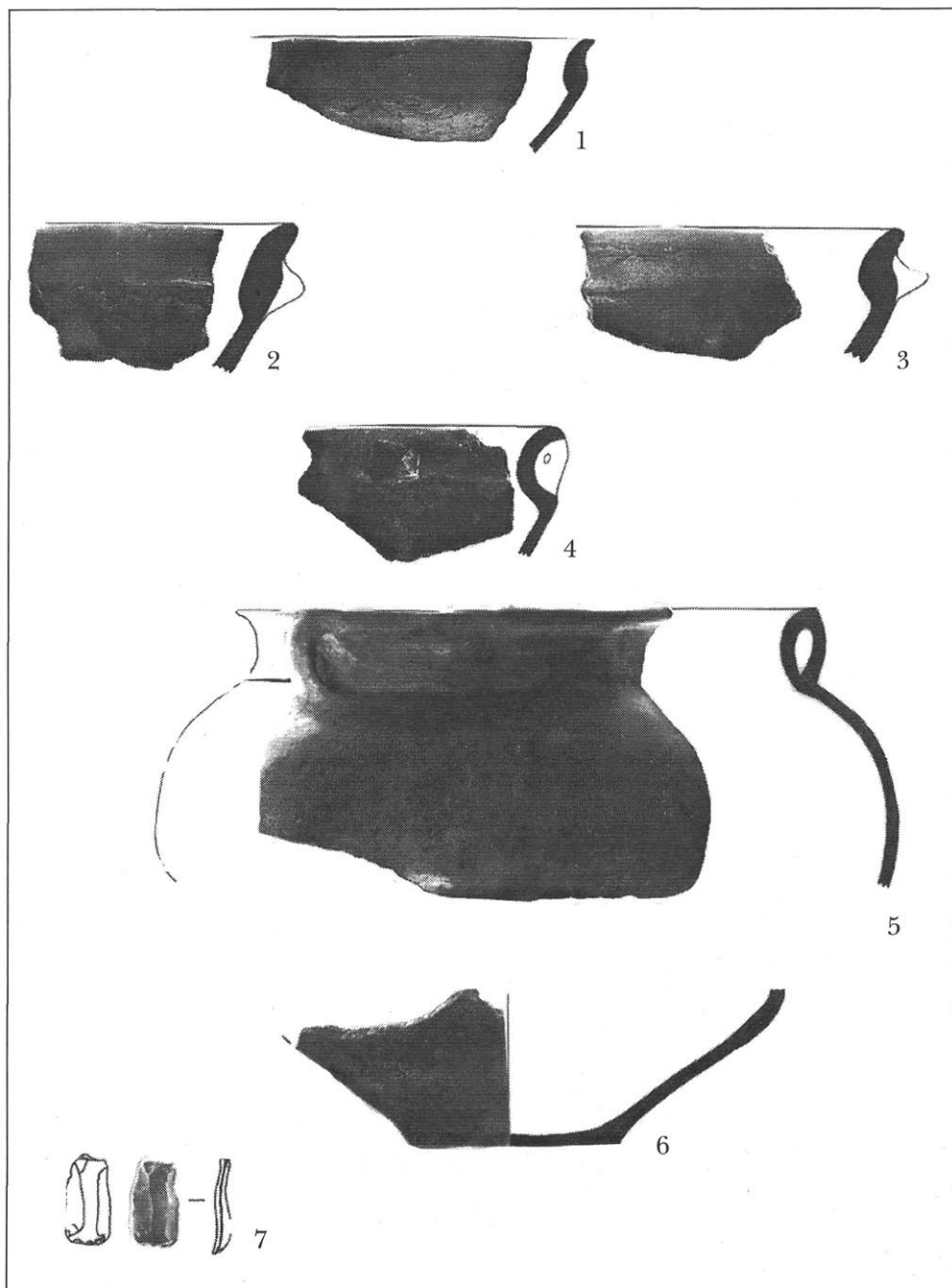
IV. tábla. 1-9. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XI./2. gödör

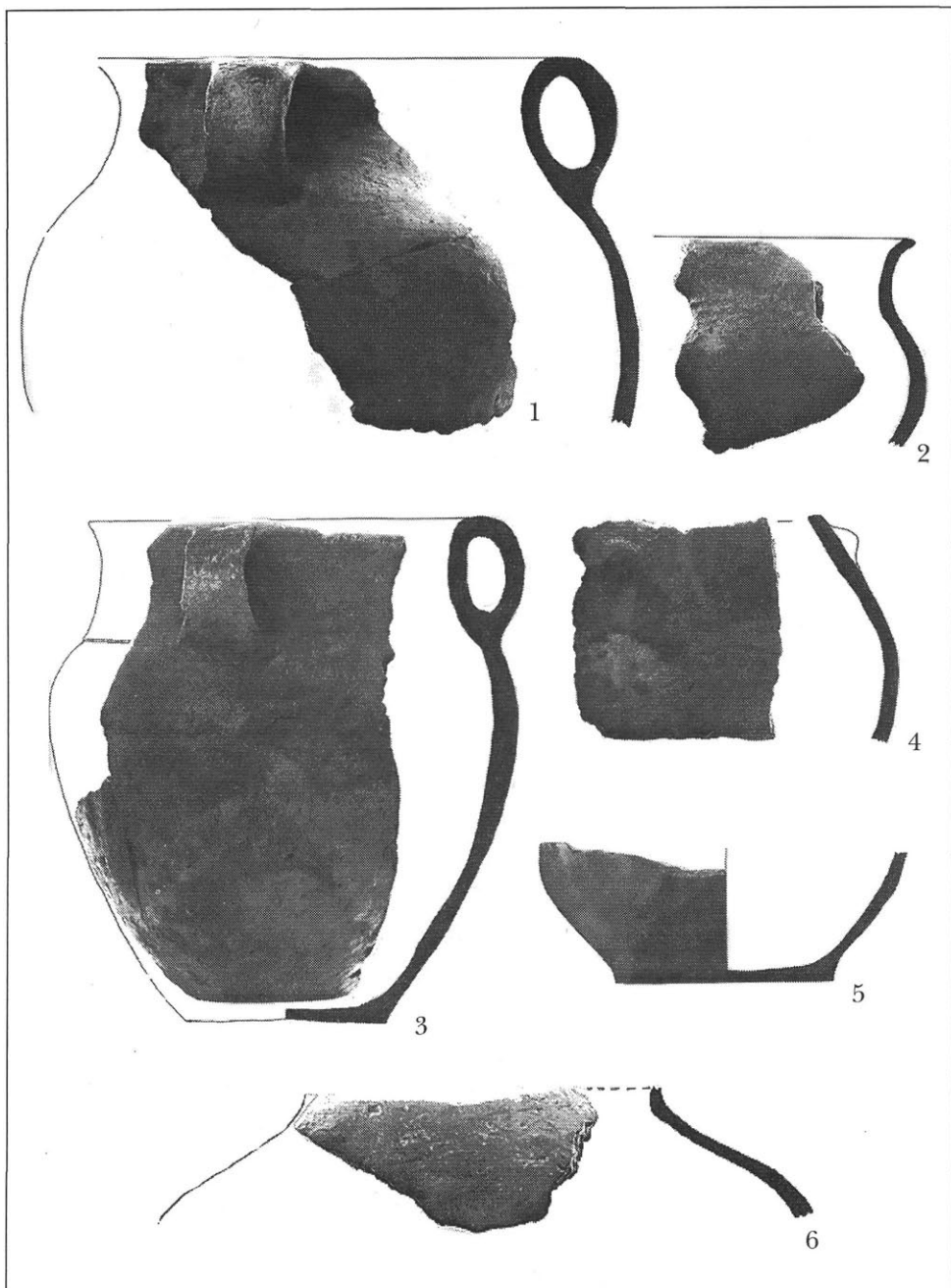
V. tábla. 1–6. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XI./2. gödör

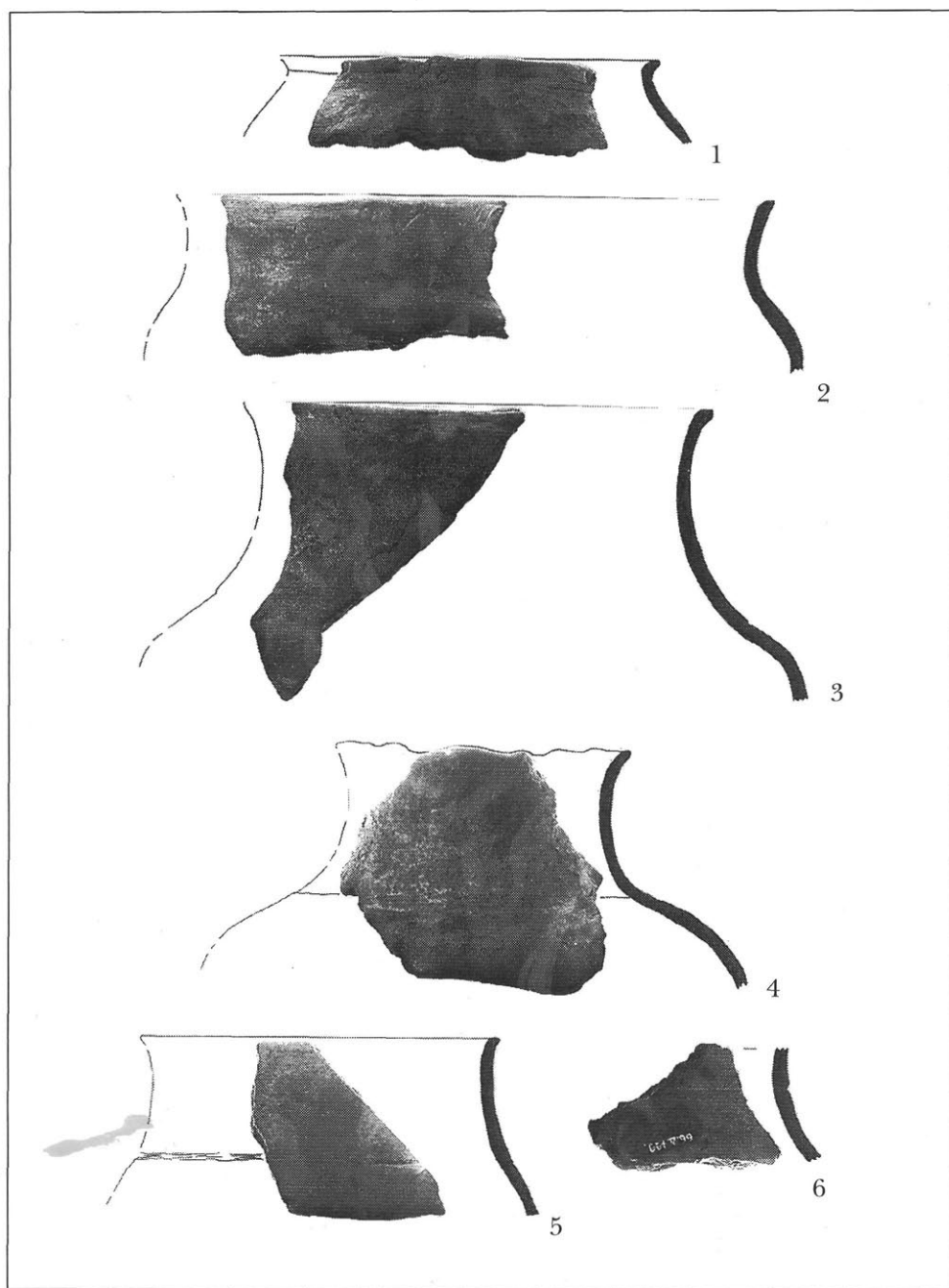
VI. tábla. 1-6. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XII./1. gödör

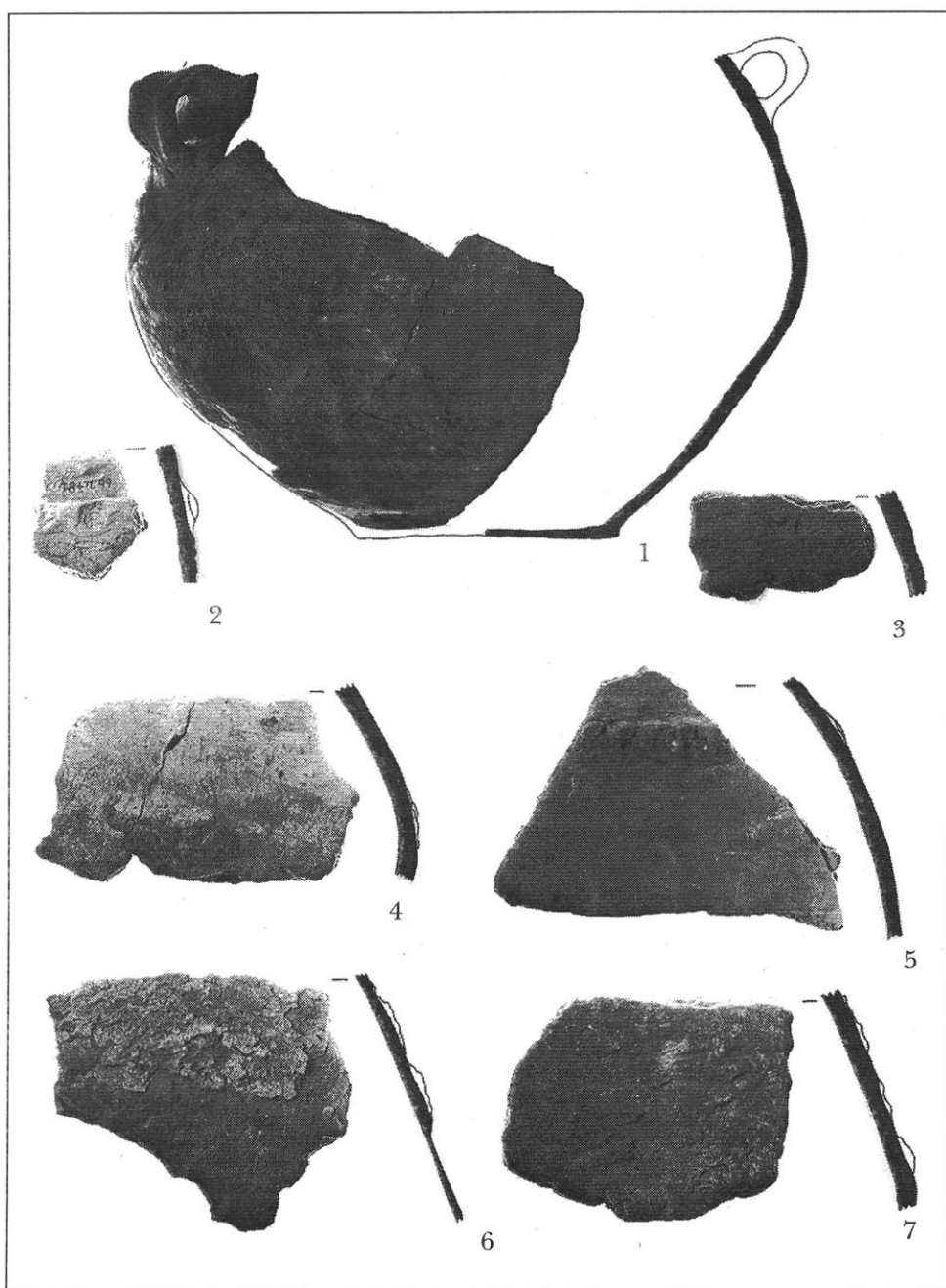
VII. tábla. 1-7. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XII./1. gödör

VIII. tábla. 1–6. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XII./1. gödör

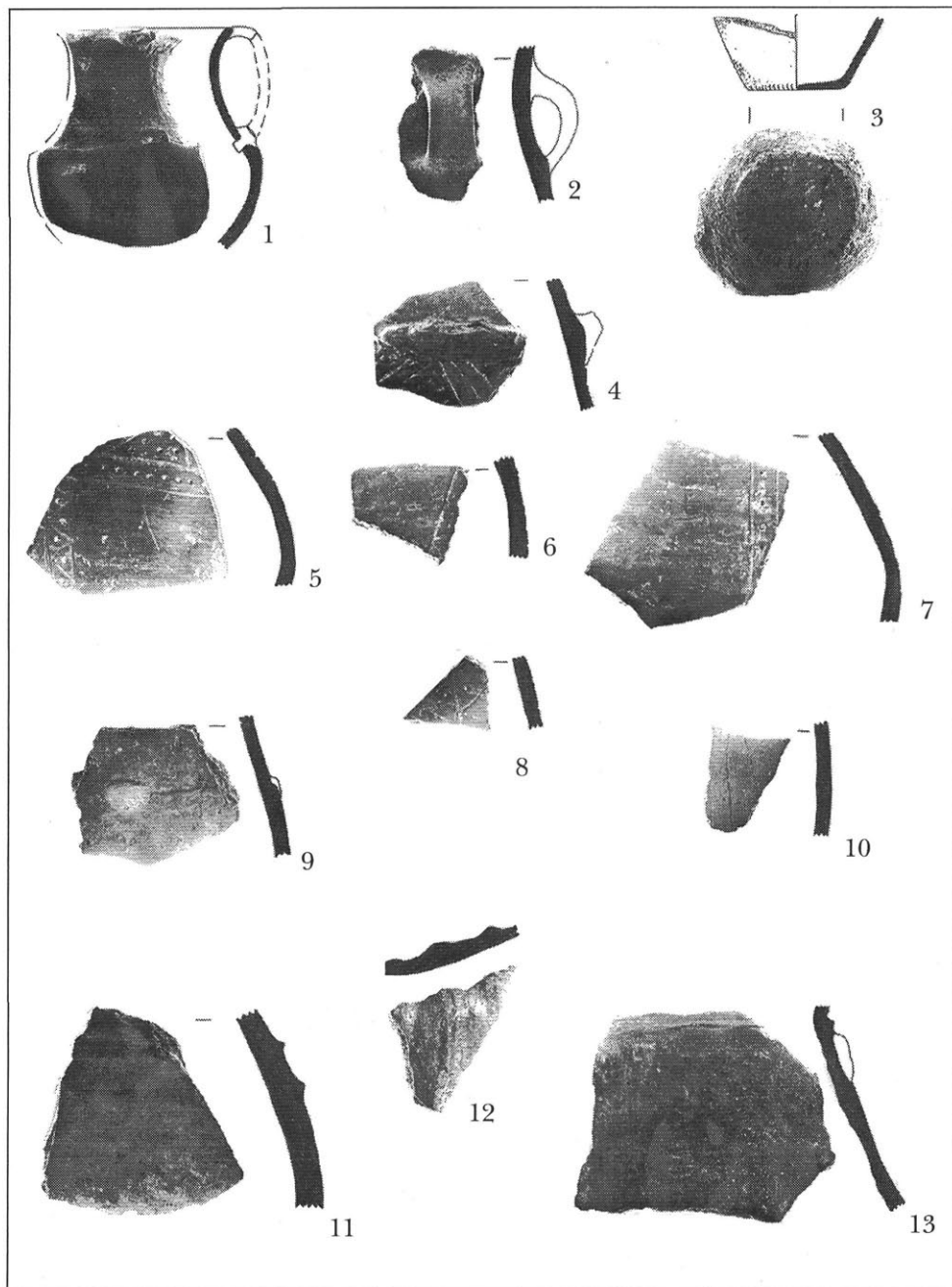

IX. tábla. 1–6. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XII./1. gödör

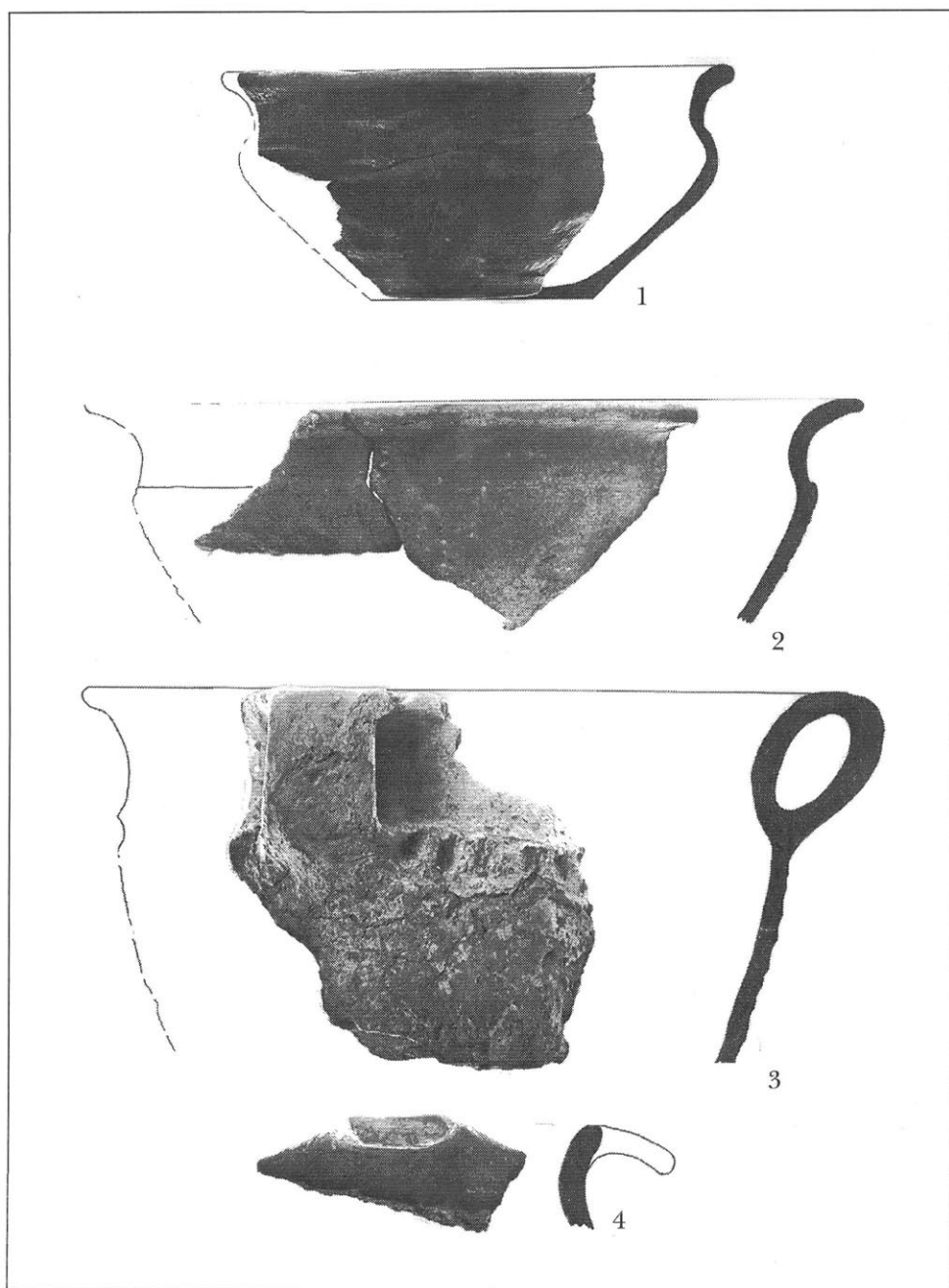

X. tábla. 1-7. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1964./XII./1. gödör

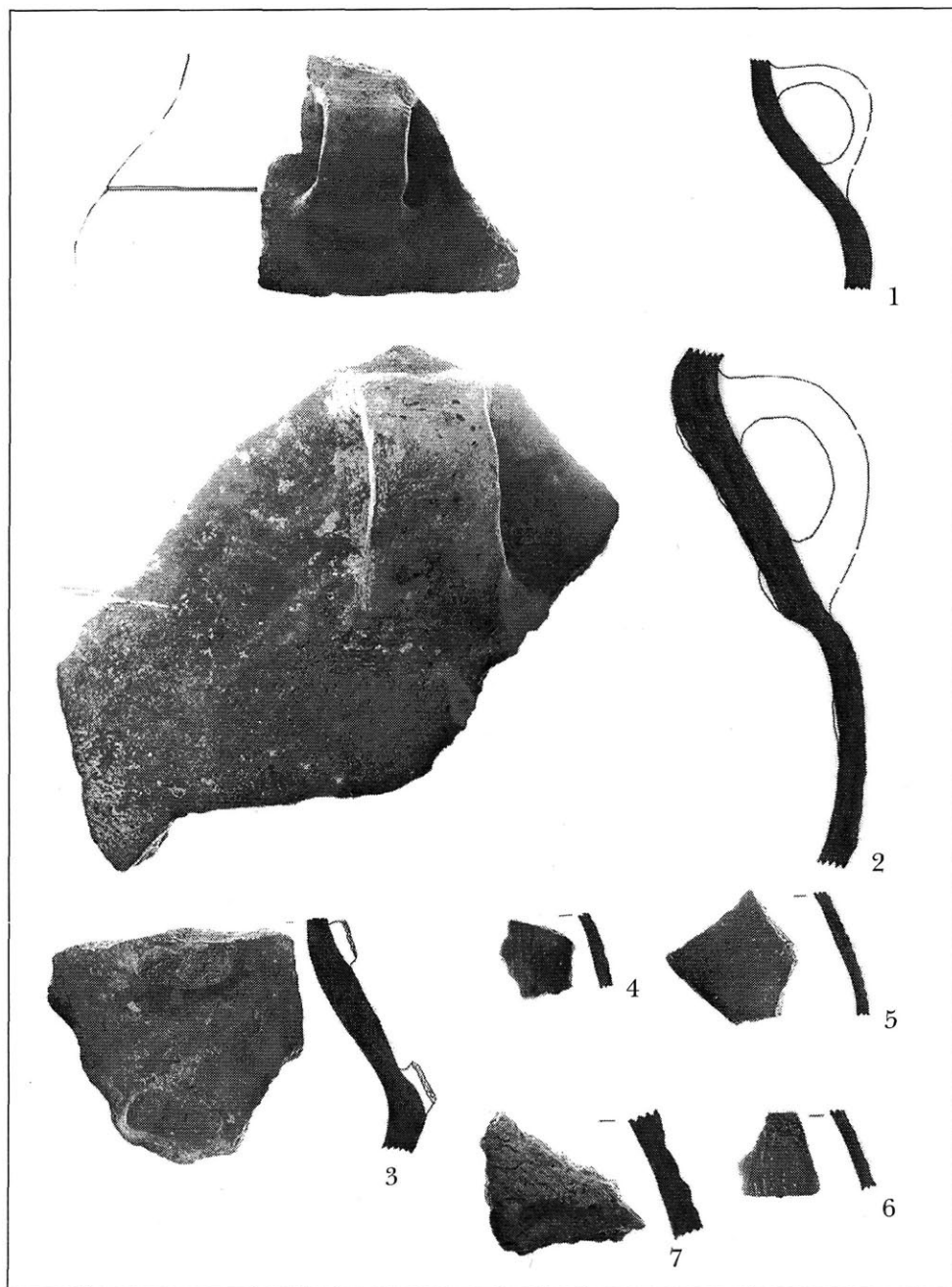

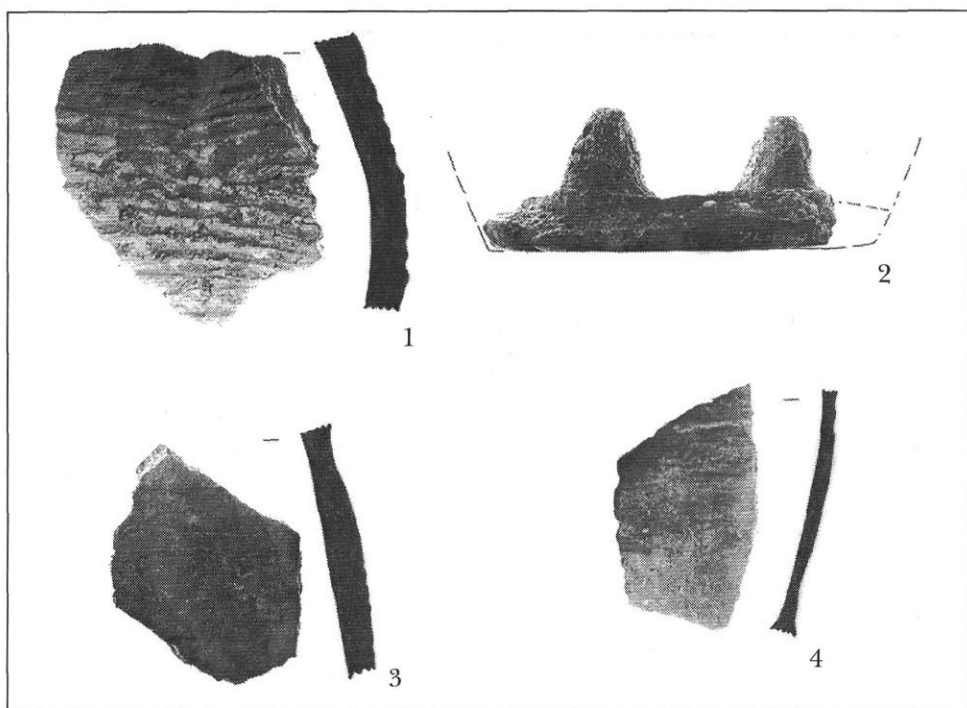
XI. tábla. 1-13. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1971./I./18. gödör

XII. tábla. 1–4. Hódmezővásárhely-Barci rét. 1971./I./18. gödör

XIII. tábla: 1-7.: Hódmezővásárhely-Barci rét. 1971./I./18. gödör

XIV. tábla: 1-4.: Hódmezővásárhely-Barci rét. 1971./I./18. gödör

JEGYZETEK

1. Az 1971. őszi ásatás dokumentációját nem ismerem.
2. Először a Balogh-tanyán talált két nagyrévi korsót, majd az 1964. évi ásatási eredményeket idézi.
3. Konkrét anyagot nem közöl, csak analógiákat említ, leltári szám és minden egyéb hivatkozás nélkül.
4. Ezúton mondok köszönetet az ásató *B. Nagy Katalinnak* a leletanyag közlési jogának átadásáért és *V. Szabó Gábornak*, aki felhívta figyelmemet a leletre. *Somogyvári Ágnesnek* köszönöm a három gödör közléséhez adott hozzájárulását és engedélyét szakdolgozatának áttanulmányozására. A közlőjövőben az ásatás anyagának teljes közzétételét tervezzük.
5. A leletanyagot a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban őrzik. A leletanyagot az MTA Régészeti Intézetében *Fenyvesi Róbert* fotózta.
6. Az kőcszköz anyagának meghatározásáért *Horváth Tündének* tartozom köszönettel.
7. A III. gödörben a különböző változatok megtalálhatók, azonban a fotók alapján nem megkülönböztethetők.
8. A B1 gödörben szűkebb (IV. t. 1-29), a B2 gödörben szélesebb formaválasztékkal (V. t. 10-13, VI. t. 1-33).

9. Azonban a töredék válla bevagdalt, ami a barci-réti anyagban nem fordul elő.
10. Tiszakürt–Homoki szőlő lelőhelyről csak fültöredékek ismertek, s ezekből próbálta meg a szerző az általa két fülűnek tartott fazék rajzban rekonstruálását (CSÁNYI 1996. XII. t. 2, 4, XVI. t. 15, 16).
11. SCHREIBER 1999. A szerző az aszimmetrikus fülű edények részletes összefoglalásában, magát a típust a Makó-kultúra életének végén lezajló fontos változások jeleként értelmezi.
12. Meg kell említenünk, hogy a Hódmezővásárhely–barci-réti ásatás folyamán az ásonyomos mélyítés során előkerült egy tűzdeldíszes technikával díszített belsődíszes tál töredéke is (III. t. 2.). Számos belsődíszes tálát ismerünk, melyek egységes szemléletű feldolgozása azonban még nem valósult meg.
13. A kutatásban nem egyértelmű a késő vučedoli korszakkal kronológiailag egyező kárpát-medencei kultúrák besorolása a Vučedol-C (BÓNA 1992), illetve a postvučedol (ECSEDY 1979) korszakokon belül.
14. *Ecse*dy István a postvučedoli időszak jellegzetes típusaként értékeli a Kárpát-medence teljes területén, melynek jelenléte a Nagyrév-kultúra korai, kialakuló fázisáig kimutatható.
15. A párhuzamokat különös tekintettel a Csongrád megyei lelőhelyekre ismertetjük.
16. Hódmezővásárhely–Solt-Palé, Hódmezővárhely–Szakálhát-Nagy Sándor telke, (Hódmezővásárhely-) Pusztaföldvár–Nagyatársánc, Kiszombor–N, Pusztaszec, Szentcs környéke, Szentcs–Jaksor.
17. A díszítés alapján legközelebb álló darabok: Csongrád–Sarok-tanya (GAZDAPUSZTAI 1966. 7. kép 1,3); Hevcs–Páptag (KALICZ 1968. III. t. 4); Hódmezővásárhely–Solt-Palé (BANNER 1939. 1. kép 2); Kecskemét–Szikra (PATAY 1940., I. t. 1. a–b); Salgótarján–Pécskő (KALICZ 1968. III. t. 10) és a kérdéses (a Makó- vagy Somogyvár–Vinkovci-kultúrához sorolható) szentkirályszabadjai szörvány lelet (PATAY 1940. I. t. 1).
18. Nagyrév-kultúra (SCHREIBER 1984) – 30, összetett díszű edényt elemez a Nagyrév- és a Perjámos-kultúrák köréből: a barci-réti töredéken az általa 1., 10., 16. sz. alatt besorolt minták találhatók meg (ld. még CSÁNYI 1992); Maros-kultúra köréből (GIRIĆ 1971; SOROCEANU 1992).
19. Az összetett díszítés c. részletét Napként értelmezi.
20. A töredék azonban a Makó-kultúra körében fellelhető 3–4 apró büttyökkel kiemelt vállú edényekre is emlékeztet. (SCHREIBER 1994. Abb. 4. 4–5; formailag a Tiszakürt–Homoki szőlők lelőhelyen a 4. gödörben talált korsóra, melyen azonban nincsen büttyök.) E töredéknek az Adacsoport lelőhelyeihez való kapcsolatára utal a szerző (CSÁNYI 1996. 56., XII. t. 6).
21. Néhány, csak Somogyvári Ágnes szakdolgozatából megismerhető fazéktöredékről nem áll módunkban fotót vagy rajzot közölni.
22. Megjegyzendő, hogy a korai harangedényes körben is igen kedvelt volt ez a felületkezelés (ENDRÓDI 1992).
23. A Makó–Košihy–Čaka-kultúra (VLADÁR 1966; KALICZ 1968; CSÁNYI 1996), a Somogyvár–Vinkovci-kultúra (ECSEDY 1978; BONDÁR 1995) és kora nagyrévi időszak (SCHREIBER 1984; SZABÓ 1992) házi kerámiájában egyaránt megtalálhatók.
24. A legkorábbi darabok között kell megemlíteni a Dunaföldvár–Kálvária VI. bronzkori szintjén előkerült kehelytalpú tálalt (SZABÓ 1992. LXVI. t. 3). A korai nagyrévi edényekhez ld. még Újdombóvár, Vác környéke, a kései nagyrévi és perjámosi edényekhez összefoglalóan SCHREIBER 1984.
25. Ld. 18. jegyzet

26. Nem zárható ki azonban e táltípus korábbi használata sem (SZABÓ 1992. XXXI. t. 18, 19).
27. A korai urnák a Közép-Tisza vidékén főként fül nélkül találhatók meg (CSÁNYI 1982–83).
28. Az edénytípus első, funkcionális meghatározását Patay Pál egy diósdí leletén végezte el (PATAY 1965). Ez, valamint a budafoki, tabáni (SCHREIBER 1963. 10. kép 5–8, 12. kép 1–2; SCHREIBER 1981. 151.) és ószentiváni (BANNER 1928. 50., 52. kép) eltérnek a gerjéni és barci-réti edényektől: belső felületükön seprőzöttek, aljukon keresztbordával tagolt apró büttyökök találhatók.
29. A „klasszikus makói típus” fogalom alatt csak a Makó-kultúra területén megjelenő edénytípusokat jelöljük. Tehát elsősorban tipológiai kategória, melynek esetleges kronológiai jelentése még nem bizonyított.
30. A korai települési szint kialakításával egyidőben, vagy azt kissé megelőzve a tellek alján egy, a későbbi planírozási, tereprendezési és egyéb szintfeltöltési munkálatok miatt nehezen kimutatható, de létező gödörszint van.
31. A kora nagyrévi időszak településtörténetéről, mind a Duna, mind a Tisza vidéken meglehetősen szórványos adatokkal rendelkezünk. A Nagyrév-kultúra területén a Duna Százhalombatta és Bölske, a Tisza Tószeg és Szelevény közötti szakaszát kivéve nem jelenik meg a telltelepülési forma. Budapest környékén, a Duna–Tisza között és a Dél-Alföldön csak gödrökből álló telepek alakulnak ki.
32. A szlovákiai lelőhelyekhez lásd VLADÁR 1966.
33. A hiteles feltárások alapján lehetővé válhat a Makó-kultúra kezdeti és kései viszonyrendszerének vizsgálata.
34. Ezért tartjuk fontosnak kisebb területi egységek településtörténeti vizsgálatát.
35. E helyen sajnos nem tudjuk számba venni a Csongrád megyei topográfiai munkák eredményeit. Elsősorban a szegedi JATE Régészeti Tanszéken készült munkákra gondolunk.
36. Hódmezővásárhely–Barci-rét 1964/ XII./1. gödörben mecseki radiolaritból készített pengevakaró volt (VII. t. 7). Amennyiben hiteles, a makói korú gödörhöz tartozó tárgynak fogadjuk el, fontos adalékot jelenthet a Tisza vidék és Dunántúl kapcsolatához.
37. Nem soroljuk fel a Csongrád megyei lelőhelyek között a korábban Hódmezővásárhely közigazgatási határához sorolt, ma helyesen Pusztaföldvár–Nagyatársánc lelőhelyet (BANNER 1939. 84., I. kép 4; KALICZ 1968. 77., 5. lh.); a Makó-kultúrához nem kapcsolható: Bácsalmás, Gyula–Törökzug, Kiszombor–N, Tápé–Malajdok lelőhelyeket (KÜRTI 1971. 43–46.).
38. Ezúton mondok köszönetet P. Fischl Klárának, hogy felhívta a leletre figyelmemet, és annak közlési jogát átengedte.
39. A terület újkőkori településtörténetéhez HORVÁTH 1995; késő bronzkori történetéhez V. SZABÓ 1996. 18–19., 27. j.
40. Az új lelőhely megnevezés alapján Rabe/Rábé (Jugoszlávia, Bánát) tehát nem sorolható a Csongrád megyei lelőhelyek közé.

Irodalom

Lásd a kötet végén az összevont Irodalom- és rövidítésjegyzéket.

V. Szabó Gábor

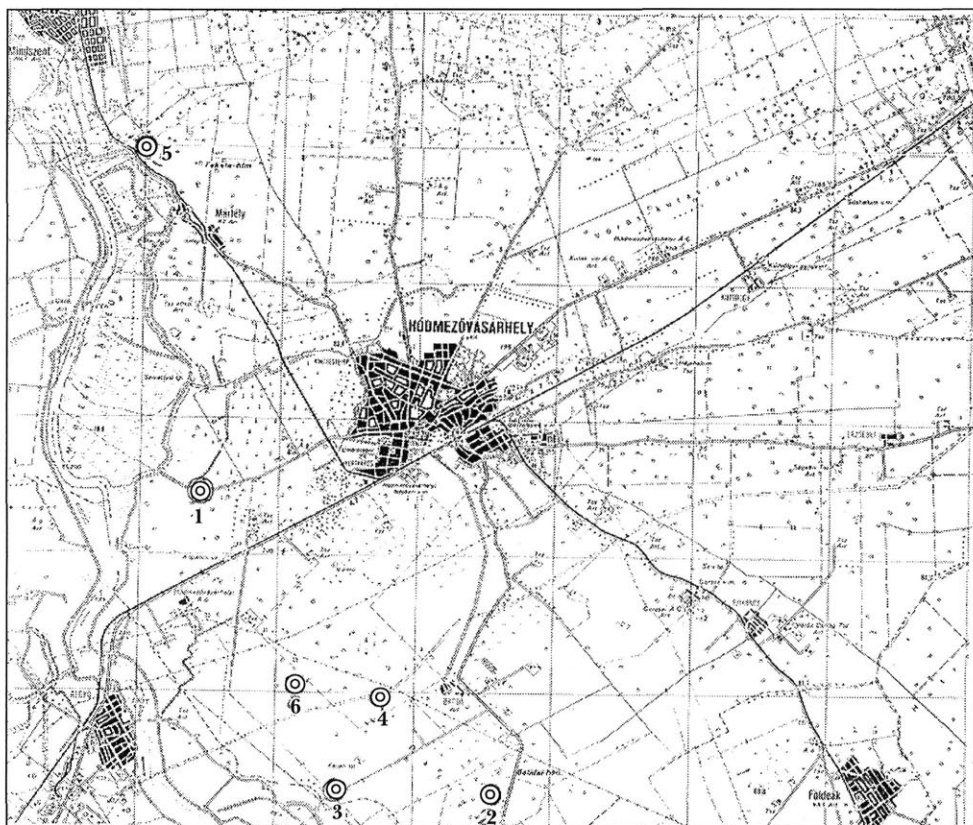
**A PERJÁMOS-KULTÚRA LELETEI
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
KÖRNYÉKÉN**

(Adalékok a kora és középső bronzkori női viselethez)

A korai és középső bronzkor tellalkotó kultúrái közül a Perjámos-kultúra az, amelynek a legtöbb és legkarakterisztikusabb anyagát ismerjük Csongrád megye területéről. *Móra Ferenc* (FOLTINY 1941a; FOLTINY 1941b.; FOLTINY 1942; BÓNA 1975b. Taf. 82–128.) majd *Banner János* Szeged (BANNER 1928; BANNER 1929), illetve Hódmezővásárhely (BANNER 1937; BANNER 1938; FOLTINY 1940) környéki ásatásai jelentős anyaggal bővítették azt a bázist, melyet a Maros menti tell települések első világháború előtti feltárásaiból előkerült leletek már megalapoztak.¹ Sajnálatos módon azonban az azóta eltelt időszakban mindössze két közlemény látott napvilágot a hazánk területéről származó Perjámos-kultúrához tartozó leletegyüttesekről (HORVÁTH 1985; HORVÁTH 1985a), ami kevésbé segítette elő a kultúra elmélyültebb megismerését.² A kutatás rendelkezésére álló törzanyagot inkább a Ma-

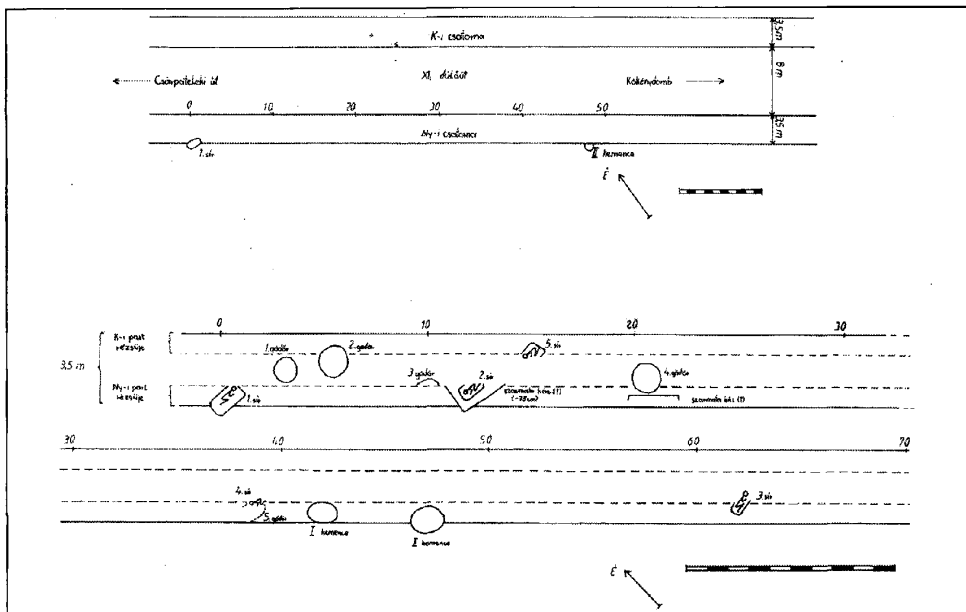

1. kép. A Perjámos-kultúra lelőhelyei Hódmezővásárhely környékén

1. Hódmezővásárhely–Szakálhát, Hódmezővásárhely–Solt-Palé, Hódmezővásárhely–Térehát,
2. Hódmezővásárhely–Batida, 3. Hódmezővásárhely–Gorza-Cukor-tanya, 4. Hódmezővásárhely–Kökénydomb, 5. Mártély–Szegfű, 6. Hódmezővásárhely–Kopáncs XI. dűlő

rostól délre eső jugoszláviai és romániai területek település és temető feltárásai jelentették az említett időszakban (GIRIĆ 1971; SOROCEANU 1991).³ Ez eredményezte azt, hogy a Marostól északra eső területek anyagával kapcsolatban jó néhány kérdés megválaszolatlanul maradt mind a mai napig.

Az alábbiakban egy, a Marostól északra található temetőrészlet bemutatásával szeretnénk bővíteni a kutatás rendelkezésére álló anyagbázist, illetve a kora és középső bronzkori viseletről alkotott ismereteket.

2. kép. A Hódmezővásárhely–Kopáncs XI. dűlőben végzett 1981. évi leletmentés helyszínrajza

1981-ben Hódmezővásárhely kopáncsi határrészében (1. kép 6) az akkori Lenin Tsz területén az egykori XI. dűlőt vonalát kiszélesítették, és két oldalán az úttal párhuzamos árkokat alakítottak ki. Az árkok mélyítésekor őskori, népvándorláskori és középkori objektumokat bolygattak meg. A leletek bejelentését, majd Kürti Béla helyszíni szemlét⁴ követően B. Nagy Katalin kezdett leletmentő ásatásba a területen (RégFüz 1982. Ser. I. No. 35. 14.; V. SZABÓ 1996. 16–17.).⁵ A különböző korszakokhoz tartozó gödrök, illetve árkok mellett a leletmentés során 5 középső bronzkori sír is feltárára került (2. kép).

A sírok, illetve a belőlük előkerült leletanyag leírása

1. sír. A K–NY-i tájolású, lekerekített négyszög alakú sírgödörben bal oldalán fekvő, zsugorított helyzetben eltemetett, 50–55 év körüli férfi csontváza feküdt.⁶ A sír-

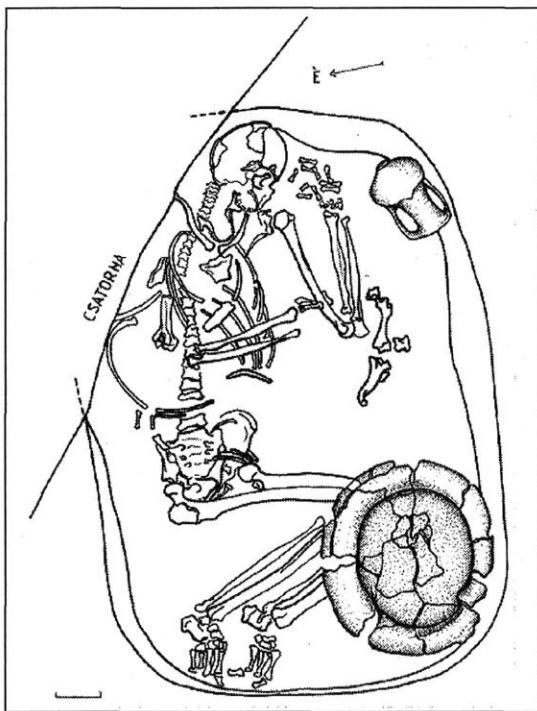
gödör ÉK-i sarkát és így a halott jobb felsőtestének csontjait a csatorna mélyítése során elpusztították, illetve erősen megbolygatták. A csontváz behajlított bal karjának könyökénél, illetve medencéje fölött állatcsont mellékletek helyezkedtek el. Edény-mellékleteit az arckoponya elé húzott bal karja előtt, illetve térde fölött helyezték el. Sírmélység 90 cm (3. kép).

MELLÉKLETEK

1. Szürkésbarna színű, kihajló peremű, ívelt szűk nyakú, nyomott gömbhasú edény. Vállvonalát plasztikusan kialakított kis perem hangsúlyozza, amely két helyen, a nyak felé hegyesedő ívben kiképzett. Peremből kiinduló vállra támaszkodó szalagfülei alsó harmadukban szögletes kiképzéssel tagoltak. M.: 16 cm, szá.: 10 cm, tá.: 4 cm. Ltsz.: 93.1.1. (4. kép 1).

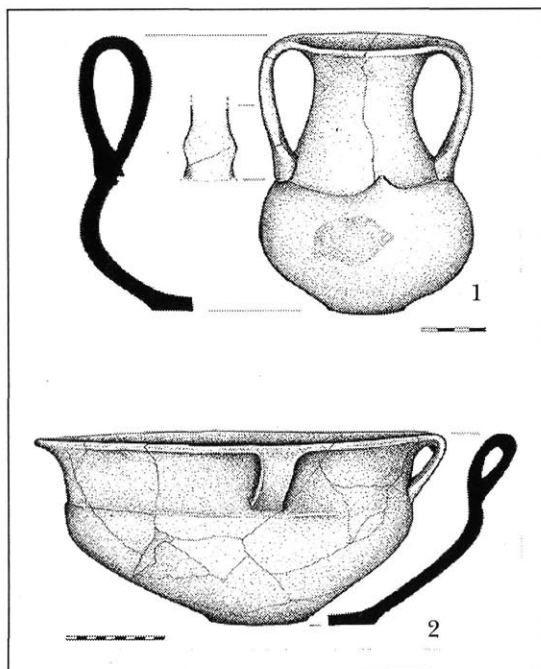
2. Sárgásszürke színű, kihajló peremű, enyhén ívelt nyakú, csonkakúpos aljú tál. Három darab, peremből kiinduló széles szalagfüle az edény vállára támaszkodik. M.: 15,5 cm, szá.: 39 cm, tá.: 9 cm. Ltsz.: 93.1.2. (4. kép 2).

2. sír. Az ÉNY-DK-i tájolású, feltehetőleg ovális alakú sírgödörben jobb oldalára fektetett, zsugorított helyzetben eltemetett, 16–18 év körüli leány (?) csontváza feküdt. A sírgödör ÉK-i sarkát és benne a halott mindkét lábfejét, illetve medencecsontjának egyik felét a csatorna kiásásakor feldúlták (5–8. kép).⁷ Feje elé hajlított jobb karján bronz spirálkarperec, jobb kezének két ujján pedig egy egy bronz spirálgyűrű volt. A jobb kézfej és váll, illetve a nyak környékén átfúrt állatfogak, tengeri csigák, különböző formájú fajansz gyöngyök, bronz spirálcsővecskék és különböző méretű félgömb alakú bronzlemez díszek (pitykék) kerültek napvilágra (I. leletcsoport: 9. kép 1–21, 10. kép 1–31, 34–51, 11. kép 1–25). Hasonló díszek kerültek elő a koponya bal oldala fölött, a mandibula és a csecsnyúlvány között: 2 darab dentalium csiga és egy egy átfúrt állatfog, bronzcsővecske és egy bronzpityke (II. leletcsoport: 9. kép 22–23, 10. kép 32–33, 11. kép 26–27). A bal felkarcsont külső oldalánál a könyök magasságában egy négyszögletes, öt lyukkal tagolt bronzlemezke feküdt, közvetlenül mellette pedig a furataikkal a lemez lyukai felé néző átfúrt állatfogak és három félgömb alakú bronzle-

3. kép. 1. sír

mez dísz (III. leletcsoport: 9. kép 24, 11. kép 28–29). A sérült bal medencecsont fölött négy (IV. leletcsoport: 11. kép 30–33), a halott lábainak környékéről pedig további két darab átfúrt állatfog (V. leletcsoport: 11. kép 34–35) került még elő. A csontváz jobb térdé és könyöke között szarvcsapos állatkoponya töredékei feküdtek. A csontváz körül, illetve a sír földjében számos apró kerámia, bronz és obszidián töredéket találtak a bontás során. Sírmélység 125 cm.

4. kép. 1. sír

MELLÉKLETEK

1. Öt menetes bronz spirálkarperec. Ltsz.: 93.1.14. (9. kép 19)

2. Két darab bronz spirálgűrű. Ltsz.: 93.1.15–16. (9. kép 20–21)

3. Bronz spirálcsővecskék. Ltsz.: 93.1.20. (9. kép 12–14)

4. Bronzlemez csővecskék. Ltsz.: 93.1.20. (9. kép 15–18)

5. Lekerekített négyszög alakú bronzlemez, négy oldalán átlukasztva. Ltsz.: 93.1.27. (9. kép 24)

6. Bronzpitykék, kettő, illetve négy lyukkal. Ltsz.: 93.1.26. (9. kép 1–11)

7. Fajanszgyöngyök, korong alakúak Ltsz.: 93.1.21. (10. kép 40–51), kettes és hármas tagolásúak Ltsz.: 93.1.23., 25. (10. kép 34–38, 45–47), négyszögletes, csillag alakú Ltsz.: 93.1.24. (10. kép 39)

8. Átfúrt állatfogak. Ltsz.: 93.1.18. (11. kép)

9. Átfúrt csigák (*columbella rustica*). Ltsz.: 93.1.19. (10. kép 1–15)

10. Dentalium csiga vázából készült gyöngyök. Ltsz.: 93.1.22. (10. kép 16–33)

3. sír. Az ÉK–DNY-i tájolású, ovális alakú sírgödörben, zsugorított helyzetben eltemetett, 40–45 év körüli férfi csontvázának alsó része került elő. A csatorna kiásásakor elpusztított felsőtestből csak néhány csigolya, borda és a könyökben behajlított maga elé húzott jobb kéz hosszú csontjai maradtak meg eredeti helyzetükben. A halott teljesen maga alá húzott jobb térdé és jobb kezének maradványai között helyezkedett el két edényből álló melléklete (13. kép).⁸

MELLÉKLETEK

1. Szürkésbarna színű, homokkal soványított, enyhén kihajló peremű, ívelt szűk nyakú, nyomott gömbtestű, kétfülű edény. Pereméből kiinduló szalagfülei legömbölyített vállrészére támaszkodnak. M.: 11 cm, szá.: 7,5 cm, tá.: 4,5 cm. Ltsz.: 93.1.4. (14. kép 2)

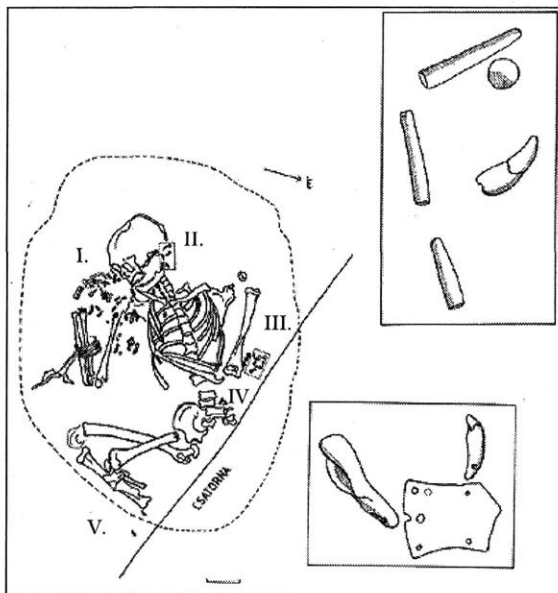
2. Szürkésbarna színű, homokkal soványított, kihajló peremű, ívelt nyakú, gömbölyded testű kis edény. Oldalán bemélyített vonal, illetve pontdíszítés. M.: 4,5 cm, szá.: 7 cm, tá.: 3 cm. Ltsz.: 93.1.3. (14. kép 1)

4. sír. A sírt egy újkori gödör és a csatorna megbolygatta. Eredeti helyén csak a jobb felkart és néhány bordát sikerült megtalálni. Az előkerült csonttöredékek egy 35–40 év körüli nő maradványaira utalnak. Néhány csonttöredéken erős fémkorrózió nyomai észlelhetők. Melléklete nem volt. Sírmélység 140 cm.

5. sír. A NY-K-i tájolású négyszög alakú sírgödörben zsugorított helyzetben eltemetett, 23–25 év körüli nő csontvázának maradványai kerültek elő. A csatorna mélyítésekor a csontváz koponyáját, karjait és jobb oldali bordáit elpusztították. Az erősen maga alá húzott lábakkal eltemetett halott edénymellékletét jobb térde előtt helyezték el. Sírmélység 80 cm. (15. kép)

MELLÉKLET

1. Szürkésárga színű, durva felületű, enyhén kihajló peremű, ívelt oldalú fazék. M.: 16 cm, tá.: 8 cm. Ltsz.: 93.1.5. (16. kép)

5. kép. 2. sír

A helyszíni szemle, illetve a leletmentés folyamán előkerült, objektumokhoz nem köthető, de a fent tárgyalt leletekkel feltehetőleg egykorú szórványok:

1. Csonkakúpos tál töredéke. Ltsz.: 93.1.6. (17. kép 2)

2. Szalagfüles perem töredéke. Ltsz.: 93.1.7. (17. kép 1)

Az 1941. évi ásatáson⁹ két – szarmata gödrök által megbolygatott – középső bronzkori sír került elő,¹⁰ amelyeknek leletanyaga szervesen kapcsolódik az 1981. évi ásatásokon feltárt sírokéhoz (PÁRDUCZ 1942. VII. t. 23–30).

A leletanyag értékelése

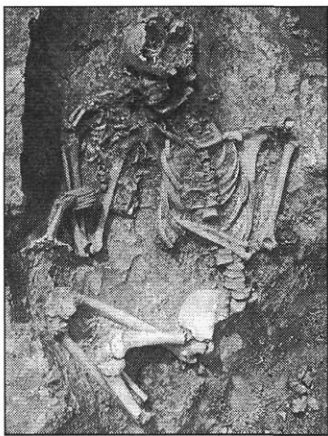
Kétfülű, szűk nyakú, kiöblösödő hasú edény (4. kép 1; 14. kép 2)

A Perjámos-kultúra leggyakoribb edényformája, amelyre lényegében a kultúra belső tagolása is alapozódik.¹¹ Itt bemutatott mindkét változata a kultúra korainak mondott síregyütteseiben bír párhuzamokkal (Szőreg 1–3. fázis BÓNA 1975b. 94., Taf. 88. 7, 96. 3, 103. 3, illetve 83. 16, 106. 9). Ezeket a típusokat azonban nem lehet egyértelműen a

Bóna István által megalkotott első három fázis egyikébe sem datálni, mivel formáik mindhárom periódusban egyaránt előfordulnak, sőt kis méretű példányaik esetenként a kultúra telepeinek későbbi rétegsoraiban is megtalálhatók (SOROCEANU 1991. Taf. 13. 1; P. Fischl Klára ezen kötetben megjelent írása: 17. kép 1–2).

Csonkakúpos alsó részű tál (4. kép 2)

Ezen nagy méretű táltípus különböző változatai szintén a Perjámos-kultúra népének sajátos edényformáját jelölik. Ezt az öblös formaváltozatot a korábbi és az egykorú kora bronzkori kultúrák formakincséből nem ismerjük. A Nagyrév-kultúra táljai minden esetben éle-
sebben profiláltabbak (BÓNA 1963. Pl. III. 6–8, V. 1–3; CSÁNYI 1982–83. 11. kép 8–9; SZABÓ 1992. LXXIX. 1–4). Ugyanezt mondhatjuk el a pitvarosi temető sírmellékletként elhelyezett táljairól is (BÓNA 1965. I. 2, 3, 8, 13, II. 1, 3, 4, III. 3, 5), bár ebben a temetőben már jelen vannak a Perjámos-kultúra sírjaiból ismerős tálformákhoz hasonló típusok is (BÓNA 1965. II. 1, 5).

6. kép. 2. sír

A kopáncsi 1. sír táljának közeli és távolibb párhuzamai sűrűn kerültek mellékletként a Perjámos-kultúra sírjaiba. Az itt bemutatott darab legjobb analógiáit a szőregi temető 1–3. fázisához sorolt sírok anyagában találhatjuk meg (Deszk FOLTINY 1942. V. 5, 6; Mokrin GIRIC 1971. T. XIX. 3, XXVI. 2; Szőreg BÓNA 1975b. 95. „a” típus, Taf. 98. 18, 100. 13, 103. 2, 104. 20, 105. 10).

Díszített kis edény (14. kép 1)

Lekerekített aljjal kiképzett változatai gyakori darabjai a Perjámos-kultúra sírmellékleteinek.¹² Néhány hasonló profilú példányukat átyukasztott peremük és fedőik a függőedények típuskörébe sorolják (BANNER 1929. Fig.

8. 3). Az edény felületét díszítő függőleges és vízszintes irányban enyhén beárkolt osztó-minták, illetve pontvonalak használata általánosan elterjedt díszítési mód a kultúra fazekasságában (HORVÁTH 1985a. II. t. 9; SOROCEANU 1991. Taf. 75b. 8). Az edény szűkebb formai analógiáit a Perjámos-kultúra anyagán belül, ívelt vonalú testétől élesen elváló csonkakúpos alja és enyhén beárkolt díszítése jelöli ki (BÓNA 1975b. T. 107.13). Ez az éles profilú aljkiképzés mindeddig csak a szőregi temető sírjainak egy csoportjában fordult elő (FOLTINY 1942. VIII. t. 2; BÓNA 1975b. T. 107. 12, 13, 17, 18, 108. 1, 3–4, 6–7).

Fazék (16. kép 1)

Hasonló, durvább felületmegmunkálású fazekak csak ritkán kerültek mellékletként a Perjámos-kultúra sírjaiba (BÓNA 1975b. T. 82. 5; GIRIC 1971. T. LXXXI. Gr. 306. 1; 311. 1).

A viselethez tartozó tárgyak (A 2. sír mellékletei)

Bronz spirálkarperec (9. kép 19)

A kora bronzkor vége felé kezd elterjedni a többmenetes spirálkarperec Kelet-Kő-

zép-Európa térségében (EMÖDI 1985. Fig. 15; UMBEROVA 1990. 120–121.; OTTAVAY 1990. 283.), tömeges gyártása, illetve használata azonban csak a középső bronzkor elejétől figyelhető meg, főként a Közép-Duna-medencében (Gáta-Wieselburg-, Unterwöblinger- és Aunjetitz- kultúrák). A mokrini temető tanulsága szerint a többmenetes spirálkarperrec a Perjámos-kultúrában csaknem kizárólagosan női viseletnek számított (Mokrin: 11 nő és 1 férfi, GIRIĆ 1971; CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7). Mokrinban a legtöbb esetben nem az itt közölt darabunkhoz hasonló kerek átmetszetű huzalból készült karperrecet viseltek az eltemetettek, hanem lapos, szalagszerű, keresztmetszetűeket (GIRIĆ 1971. T. XCIII. 2). Ez az apró eltérés minden bizonnyal arra utal, hogy a Perjámos-kultúra települési területén belül több – eltérő technológiát használó – műhely vagy fémművesmester is tevékenykedhetett egy időben. A kopáncsi 2. sír halottjának kerek átmetszetű huzalból készült karperrecéhez közelebbi analógiaként néhány Szőregről megismert darabot említhetünk (BÓNA 1975. Taf. 117. 1–2, 12).¹³

Bronzspirálgyűrű (9. kép 20–21)

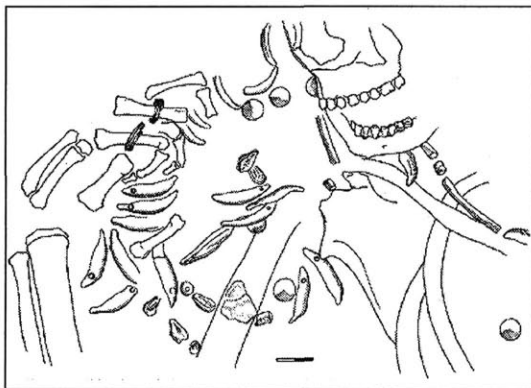
Ez a bronzhuzalból készült egyszerű ékszer gyakori mind a Perjámos- (CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13), mind a vele egykorú kultúrák síregyütteseiben.

Bronzspirálsövecskék, bronzcsövecskék (9. kép 12–18)

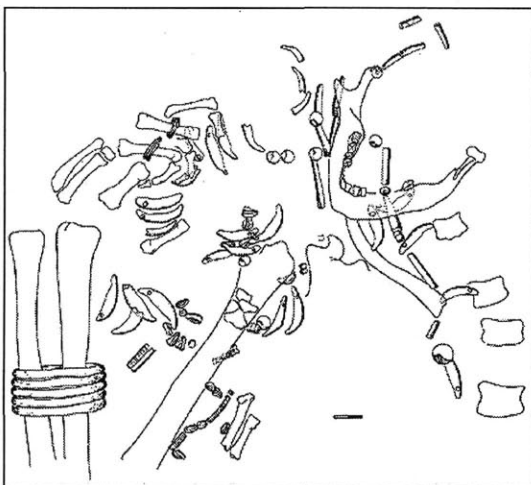
Ruhadíszként vagy nyakláncok tagjaként gyakran használt ékszertípus a korai és a középső bronzkorban (CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13; K. SCHREIBER 1995. 41.; SZATHMÁRI 1997).

Bronzpitykék (9. kép 1–11)

A szélein található kettő, illetve négy lyukacska alapján, ruhára vagy más viseleti elemre felvarrott tárgyípus rendkívül nagy számban került elő a Perjámos-kultúra

7. kép. 2. sír

8. kép. 2. sír

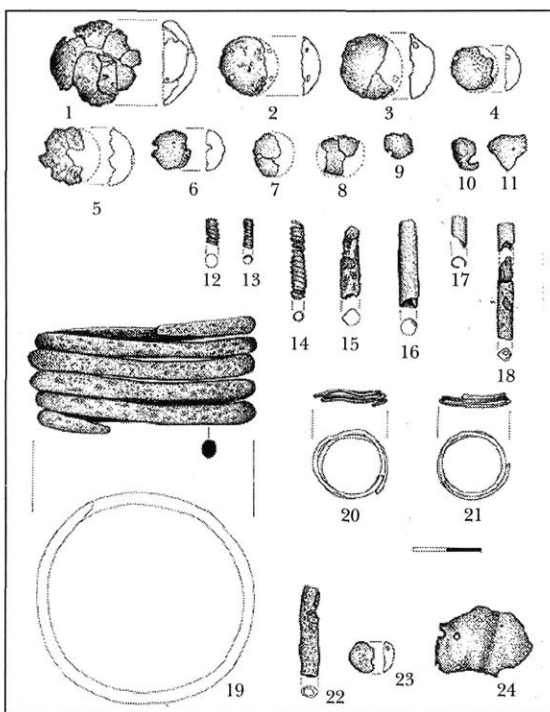
sírjaiból (CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13). Használata a legkülönbözőbb viseleti összefüggésekben figyelhető meg a rézkortól kezdve a késő bronzkorig az egész Alföld területén (KOVÁCS 1975. grave 175; TROGMAYER 1975. 189., 324., 326., 444., 517. sír, stb.; K. SCHREIBER 1995. 41.; SZATHMÁRI 1997).

Átfúrt állatfogak (11. kép)

Ezt az őskorban általánosan elterjedt ékszertípust a Perjámos-kultúra népe tömegesen használta (CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13). A vele egyidős kárpát-medencei kultúrák viseletében is találkozhatunk átfúrt állatfogakkal – feltűnő azon-

ban, hogy sokkal korlátozottabb számban (K. SCHREIBER 1995. 40.).

Érdekes és egyelőre értelmezhetetlen jelenség az, hogy az átfúrt fogakkal kombinált viseleti darabokat a Perjámos-kultúra temetkezéseiben valamilyen ok miatt soha nem adták fel a halottra, hanem csak a testére vagy a teste mellé helyezték (GIRIC 1971. grave 56., 104., 137., 180., 302.). A szinte kizárólag csak nőkkel eltemetett fogékszerek egykori értékére, illetve jelentőségére utalhat az is, hogy a fogakon gyakran megfigyelhetők olyan kopási és sérülési nyomok, amelyek ezen ékszerek hosszas használatára utalnak. Így kerülhettek a kopáncsi 2. sírba olyan fogékszerek is, amelyek az átfúrásuknál törtek voltak.

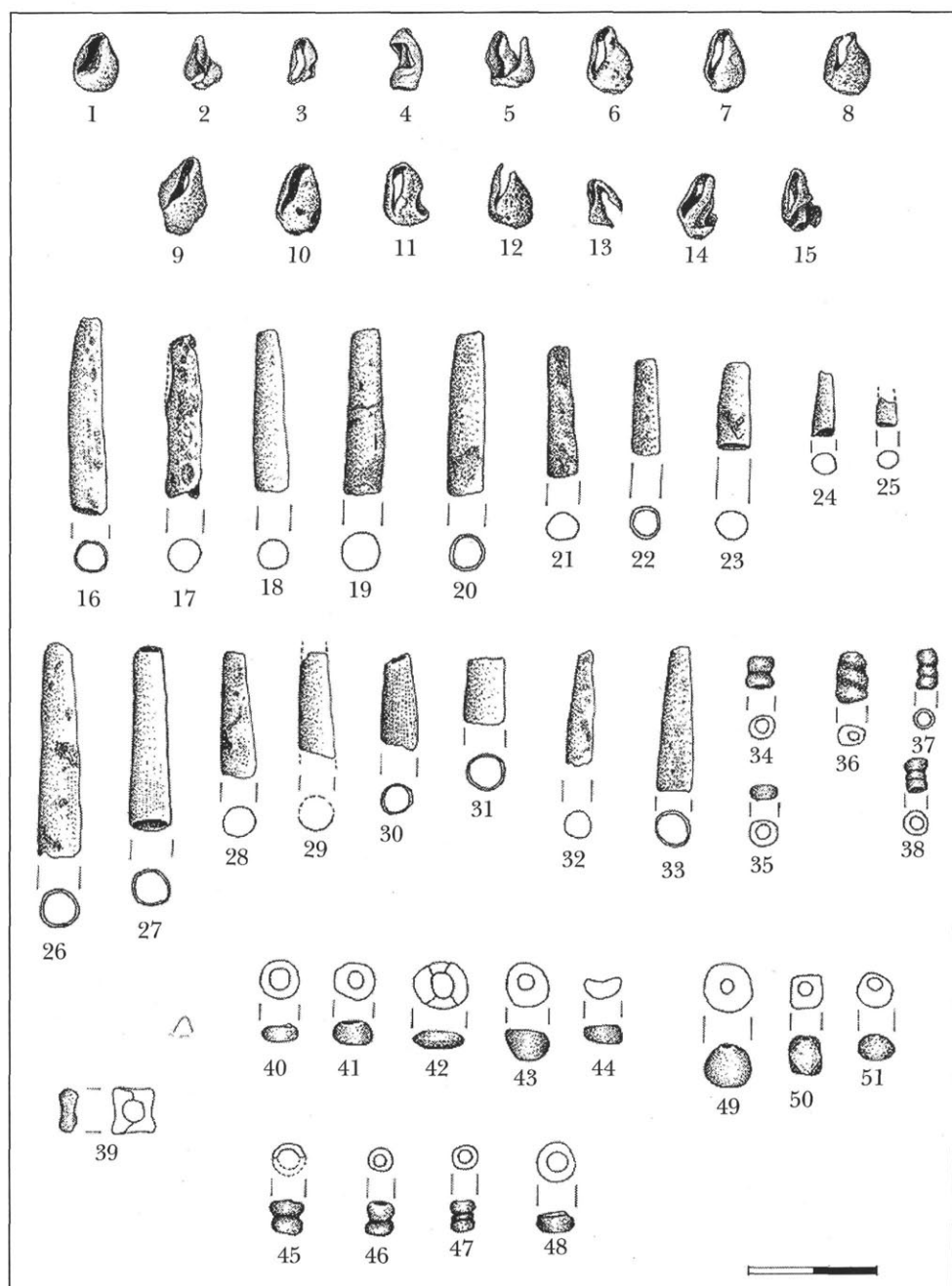

9. kép 2. sír

Fajanszgyöngyök (10. kép 34–48)

Térségünkben legkorábban a Pitvaros-csoport emléanyagában tűnnek föl fajanszgyöngyök (BÓNA 1965. 33.). A kora és középső bronzkori Kárpát-medence alföldi területein ezt az ékszert legnagyobb mennyiségben a Perjámos-kultúra sírjaiból ismerjük (GIRIC 1971. 225–226.; BÓNA 1975b. 104.; CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13).¹⁴ Származási helyük és idekerülésük módja, illetve esetleges helyi előállításuk lehetősége egyelőre a megoldatlan problémák közé tartozik, noha ilyen méretű koncentrációjuk már helyi fajanszgyöngy előállító műhelyek meglétére utalhat.¹⁵ A középső bronzkor eleje után a fajanszgyöngyök eltűnnek a Perjámos-kultúra sírjaiból, a

10. kép. 2. sír

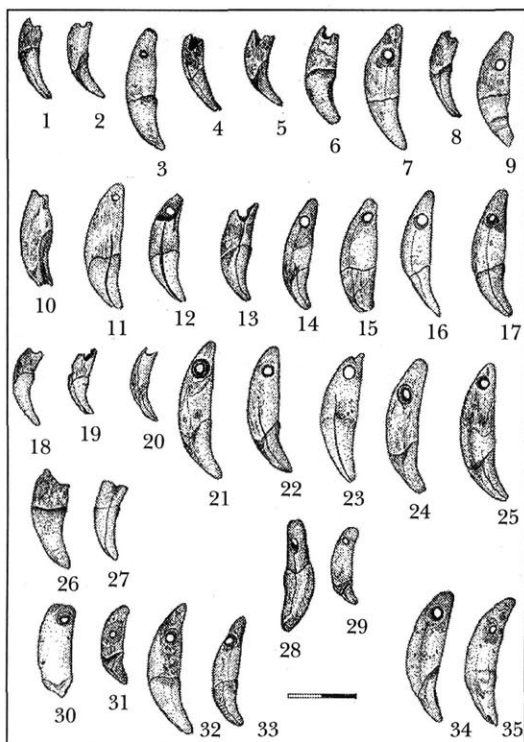
szőregi temető 4–5 fázisához sorolt temetkezésekben már nem találkozunk használatukkal.¹⁶

Dentalium gyöngyök (10. kép 16–33)

Az agyarscsiga gyakori ékszere a Perjámos-kultúra népének (BÓNA 1975b. 104.; CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13).

Átfűrt csigák (10. kép 1–15)

A *Columbella rustica* fajt szintén sűrűn alkalmazta a Perjámos-kultúra népe nyakláncainak, illetve ruhadíszének tagjaként (BÓNA 1975b. 104.; CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. Abb. 5–7, 12–13).

11. kép. 2. sír

Mindkét csiga ékszer elterjedt, kedvelt a többi kora és középső bronzkori populáció viseletében is a Kárpát-medencében (BÓNA 1975b. 268.) és annak szűkebb környezetében.¹⁷

A 2. sírban eltemetett gazdagon felszerezett halott egykori ruházatáról, illetve ékszerviseletéről keveset mondhatunk. A Perjámos-kultúra népének szigorúan betartott oldalra fektetett zsugorított temetkezési rítusa miatt sírjaikban a nyakékszerek és a halott egykori ruházatához tartozó melldíszek soha nem eredeti helyzetükben a halott mellkasán fekszenek, hanem a szerves anyagok bomlása során leesnek az oldalán fekvő halott melle elé és egymásra rétegződnek, illetve összekeverednek. Tovább nehezíti a ruházat rekonstrukcióját az is, hogy a Perjámos-kultúra temetkezésénél gyakran előfordult, hogy a halott ékszerei és öltözkének maradandó anyagból készült elemei nem viseleti

összefüggésükben kerültek a sírba (GIRIC 1971. 14., 16., 104., 137., 144., 151., 161., 362. sír; CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989. 12.), hanem a díszes ruhadarabokat, valamint öltözkének kiegészítőit összehajtogatva vagy kiterítve a halott lábaihoz, illetve keze ügyébe rakták, esetleg testére terítették.

Esetünkben eldönthetetlen, hogy a sírban viszonylag kis területen koncentrálódó nagyszámú ékszer valójában egy nyaklánc tartozékainak tekinthető-e vagy pedig valamilyen ruha, esetleg fejdíszféle felvarrt díszait alkották. A két utóbbi lehetőséget támogatják a díszek között megjelenő pitykék, amelyek szélein a lyukak a felvarrársra utal-

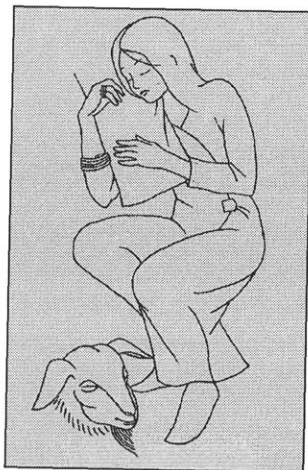
nak.¹⁸ Csak feltételezhetjük tehát, hogy a fiatal leánnyal egy díszes bronz, állatfog, tengeri csiga és fajansz ékszerekkel kivarrt öltözetet (esetleg hosszú főkötőszerű fejdísz) (SZATHMÁRI 1997), amelyről pitykével kivarrott szalagsávok csünghettek (WELSH-WEYRAUCH 1994. Abb. 57A; SZATHMÁRI 1997) temettek el, amelyet azonban nem adtak föl rá, hanem összehajtogatva szemfedőként takarták le vele, illetve rendezték keze ügyébe (12. kép), ami részben megmagyarázza a sírban talált díszítőelemek látszólagos rendszertelenségét is. A díszek mennyisége mindenesetre jelentős értékre utal, talán a fiatal halott kelengyéjének egy részét képezték.

A fenti értelmezés természetesen csak egy a lehetséges rekonstrukciók közül. Nem vethetjük el a lehetőségét annak sem, hogy a fiatal halott mellkasán egy olyan mell-dísz lógott, mint amelyet Bóna István az oroszári 4. sír kapcsán képzelt el (BÓNA 1960b), mintahogyan az sem tarthatjuk kizártnak, hogy valójában két viseleti egység – egy dentaliumokból, állatfogakból, réz és fajansz ékszerekből fűzött nyaklánc és egy állatfog füzérekkel, illetve más ékszerekkel kivarrott ruhadarab rétegződött egymásra.

A bal kar könyökénél, a halott dereka táján elhelyezkedő tárgycsoportot helyzete (5. kép III. tárgycsoport),¹⁹ valamint a négyszögletes bronzlemez formája alapján valamilyen övfélének is tekinthetjük, amelyet bronzpitykéék és az övkapocsról lecsüngő, átfúrt állatfog csüngők díszítettek. Az erősen korrodálódott négyszögletes bronzdarab ebben az állapotában nem mutat párhuzamot egyetlen ismert bronzkori övkapoccsal sem (BÓNA 1959. 49–54.; KILIAN-DIRLMEIER 1975; KOVÁCS 1984).

A vizsgált térség kora és középső bronzkori viseleteinek korrekt rekonstrukciójához egyelőre igen kevés anyagra támaszkodhatunk. Ennek egyik oka a már említett oldalra fektető temetkezési mód, a másik pedig az, hogy csak az utóbbi évtizedekben fektetnek kellő hangsúlyt a viseleti elemeket tartalmazó síregyüttesek helyzetének

pontos dokumentációjára. E tendencia negatív példaként említhetjük a mokríni temető legtöbb ékszermellékletes sírját is, amelyeknél csak 1:10 méretarányú, sok-

12. kép. A 2. sírban eltemetett halott helyzetének egyik lehetséges rekonstrukciója

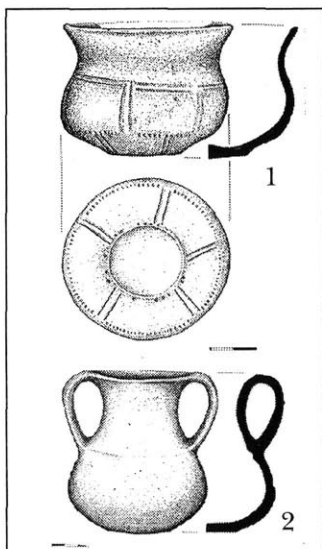
13. kép. 3. sír

szor meglehetősen elnagyolt rajzok dokumentálják a viselethez tartozó leletegyüttesek helyzetét, lehetetlenné téve így azok valós viseleti összefüggésének értelmezését (GIRÍC 1971. Gr. 69, 104, 161 stb.). Az ilyen értelemben szűkös ismeretanyag a kultúra viseleti szokásainak csak meglehetősen sematikus rekonstrukciójára ad alkalmat (PRIMAS 1977. 90–92., Abb. 22; SCHUMACHER-MATTHÄUS 1985. 42–60., Taf. 30–36).

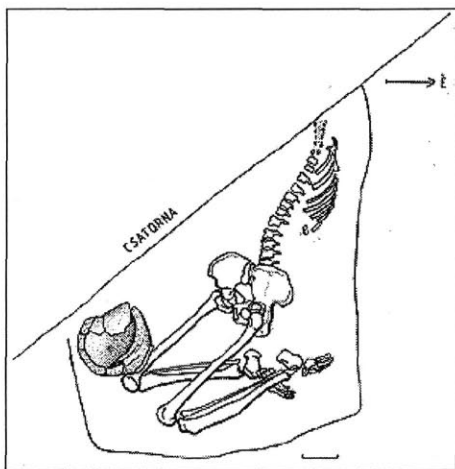
***

Mint a bemutatott temetőrészletből kitűnik, a korai és középső bronzkor fordulóján Hódmezővásárhely környékén a Perjámos-kultúra népének homogén – a Maros torkolatvidékén megismert temetők (Deszk, Ószentiván, Szőreg) karakterétől el nem választható – emlékanyagával kell számolnunk. Arra, hogy ez a térség a Perjámos-kultúra népességének településterületéhez tartozott, a fent ismertetett sírokon kívül számos településről, illetve temetőből származó leletegyüttes utal a *Tornyai János Múzeumban*. Az alábbiakban ezeket szeretnénk felsorolásszerűen ismertetni:

Hódmezővásárhely–Szakálhát-Bakay- és Diószegi-tanya; Solt-Palé-Égető Bálint-tanyája; Térehát-Diószegi föld (1. kép 1, I–IV. t.)

14. kép. 3. sír

15. kép. 5. sír

Banner János 1935-ben és 1937-ben ásott a különböző tulajdonosok kezén lévő, de lényegében összefüggő területen. Az egykori Tére-ér partján elhelyezkedő nagy kiterjedésű telephelyen más korszakok emlékei mellett a Perjámos-kultúra gödrei, egy tűzhelye és szórvány cserepei kerültek elő (BANNER 1937. 51–66.; BANNER 1938. 193–196. XXII. t. 1–14). Mintegy 16 objektumból került elő a kultúra leletanyaga, azonban ezek más korok leletével keveredtek.²⁰

Hódmezővásárhely–Batida-Szabó Imre- és Molnár Imre-tanyája (1. kép 2; VII. t. 2–6)

Banner János az egymással szomszédos két tanya területén felbolygatott zsugorított sírokat és gödröket talált (BANNER 1934. 46–47;

BANNER 1934a. 252.), amelyekből a Perjámos-kultúra leletei jöttek napvilágra. Sajnos zárt leletegyüttesek nem kerültek beletárolásra. Az innen a múzeumba jutott kivétel nélkül ép edények inkább sírokra, mint telep objektumokra utalnak.

Hódmezővásárhely–Gorza-Cukor-tanya (1. kép 3; VI. t. 5–7)

Az ismert neolit tellről *Tompa Gabriella* és *Zalotay Elemér* 1952–1953-ban folytatott ki-szállásai során számos kora és középső bronzkori tárgy került a múzeumba. *Gazdapusztai Gyula* leletmentései szintén objektumokhoz nem köthető, a vizsgált korbá tartozó leletanyagot eredményeztek (GAZDAPUSZTAI 1963. 21–23.). *Horváth Ferenc* 1980 óta folytatott feltárásai során a tell északi lejtőjén túl a Perjámos-kultúra két sírját tárták föl (RégFüz 1983. Ser. I. No. 36., 16).

Hódmezővásárhely–Kökénydomb (1. kép 4; V. t., VI. t. 1–4)

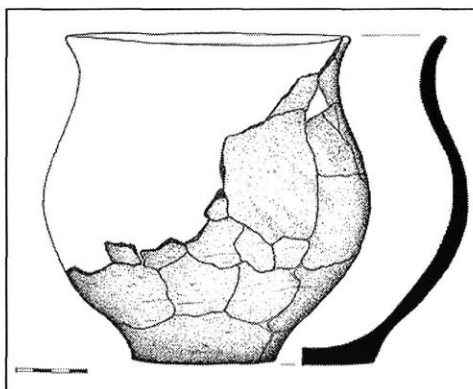
Az 1929-es ásatáson szórványként kerültek elő a kultúra jelenlétére utaló kis két-fülű edények (BANNER 1934. 46). Az 1940. évi ásatási évadban a Tisza-kultúra telepének rétegeit a Perjámos-kultúra objektumainak beásásai vágták, a –40 és –80 cm közötti rétegekben pedig szórványosan fordult elő a kultúra kerámiaanyaga (FOLTINY 1940. XXIII. t.). Az 1941. évben 3 zárt gödörből, illetve a felső rétegekben objektumokhoz nem köthetően került elő a kultúra leletanyaga (BANNER-FOLTINY 1945. 9., 14–15., 17).

Mártély-Szegfű (1. kép 5; VII. t. 1)

1975-ben a Mártély és Mindszent közötti határ részen egy belvízelvezető csatorna ásása közben más korok objektumai mellett középső bronzkori hamvasztásos és zsugorított csontvázas sírok maradványait dúlták föl. *B. Nagy Katalin* leletmentő ásatásán egy urnás és három csontvázas sír maradványain kívül nagy mennyiségű szórványos, minden bizonnyal a feldúlt sírokból származó kerámiaanyag is felszínre került. Ugyanezen a helyen 1995-ben egy újabb csatorna kialakításakor ismét sírokat dúltak föl a gépek. Ez alkalommal 4 elpusztított sír maradványait sikerült megmenteni. A terület birtuális temetőt rejt, amelynek korai sírjai valószínűleg a Perjámos-kultúra temetkezéseit foglalják magukba. Későbbi leletegyüttesei a Vátya-kultúra, illetve a koszideri időszak sajátosságait hordozák.²¹

A bemutatott lelőhelyek anyaga a Perjámos-kultúra idősebb fázisába (Szőreg 1–3) tartozik, köztük egyetlen olyan tárgyat sem találunk, mely a fiatalabb periódus sajátosságait hordozná. A táblákon szereplő edények párhuzamait az ószentiváni és kiszombori telepekről, illetve a deszki és szőregi temetők idősebb sírjaiból származó leletegyüttesekben találhatjuk meg. Sok szálon kötődik ez a leletanyag a Nagyrév-kultúra fiatalabb fázisának leletegyütteséhez is.

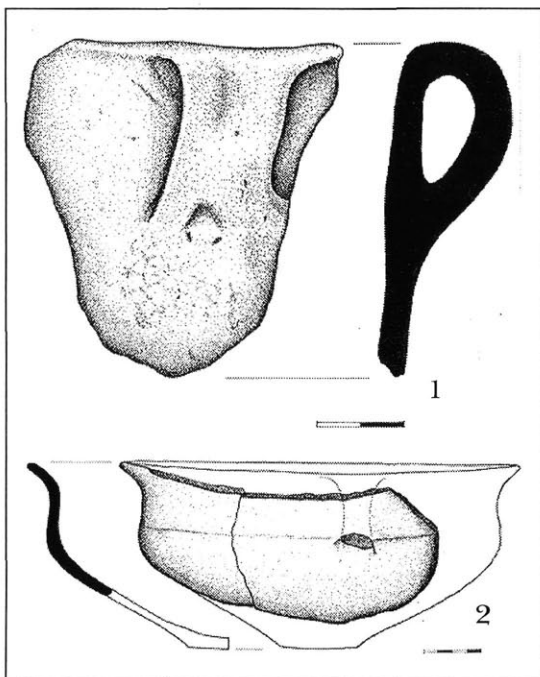
Az itt felsorolt településektől, illetve temetőktől északra és északkeletre a Perjámos-kultúra zárt leleteit nem ismerjük.

16. kép. 5. sír

A szentesi múzeum gyűjteményében őrzött kora és középső bronzkori leletek és leletegyüttesek minden esetben a Nagyrév- (Szentes–Jaksorpart, Szentes–Berek: GAZDAPUSZTAI 1957. 79–80.; Szentes–Nagyvendéglő, Szentes–Nagyhegy, Szentes–Tűzköves, Magyartés),²² esetleg a Hatvan-kultúra (Szelevény) sajátosságait hordozzák.

A Vátya-kultúra leletei csak a Tisza jobb partján találhatók meg. Az egyetlen kivétel a fent bemutatott Mártély–Szegfű lelőhely, ahol a birituális temető kései

17. kép. Szórványos leletek

periódusában a Vátya- és a Perjámos-kultúra leletei keverednek. Ebben az esetben azonban a két kultúra határterületein fekvő, erősen keveredett kultúrájú populáció temetőjével van dolgunk. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg a Perjámos-kultúra keleti periferiáján található battonyai temető leletanyagában, ahol az Ottomány- majd a Gyulavarsánd-kultúrák anyaga színezi az itt temetkező népesség anyagi műveltségét (SZABÓ 1994b. 194.).

A Perjámos-kultúra leletegyüttesei, illetve temetkezési szokásai annyira karakterisztikusak (PRIMAS 1977. 13–17.; CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989), hogy azokat (főként a korai időszakban) viszonylag nagy biztonsággal lehet elválasztani más vele egykorú kultúrák leleteitől. Érdekesen színezik

ezt a homogén együttest a határterületek kevert anyagú és rítusú temetői (Battonya, Kelebia, Csanytelek). Sajátos kerámia mellékletei, illetve mind a női, mind a férfi temetkezésekben gyakran megfigyelhető gazdagon felékszerezett és feldíszített öltözőkű halottak, valamint a csontvázas temetkezési rítushoz való ragaszkodás markánsan elkülönítik a vele egykorú szomszédos kultúráktól. Már korántsem ilyen karakterisztikus az elválás a telepanyagokban; ezekben igen sok olyan elem található, amely általános a kor kora és középső bronzkori kultúráinak leletanyagában. Különösen érvényes ez a kultúra kései időszakára, amelyből ezideig csak két település (Kláralfalva és Pécska) leleteit ismerjük.

A fentiek alapján a Perjámos-kultúra elterjedésének északi határvonalát egyértelműen a hódmezővásárhelyi határ északi peremén, Mártély vonalában húzhatjuk meg.

A Perjámos-kultúra telepei és temetői területünkön (Hódmezővásárhely környékén) minden esetben a Tisza árterületén találhatóak, a folyó partjától, illetve a folyó fattyú ágaitól, ereitől, morotvától soha nem távolodnak el.²³ A Tisza árterétől keletre húzódó, eltérő morfológiai adottságú Békés-Csanádi löszhátságon a kultúra népe már nem telepedett meg, ami arra utal, hogy a kultúra hordozóinak életmódja szorosan kötődött az árter morfológiai jellegzetességei által biztosított lehetőségekhez.²⁴ A Marostól északra a kultúra telljeit már nem ismerjük, e folyótól eltávolodva népessége csak egyrétegű kisebb településeket hozott létre (pl. Hódmezővásárhely–Kökénydomb, Hódmezővásárhely–Solt-Palé, Hódmezővásárhely–Szakálhát).

Az eddig leírtak is rávilágítanak arra hogy milyen sok probléma vár még megoldásra a Körös–Maros köz bronzkorának általunk vizsgált időszakával (kora bronzkor 2–3 és középső bronzkor 1) kapcsolatban. Befejezésként ezek közül emelünk ki néhány fontos, szűkebb térségünket is érintő kérdést:

1. Mi a viszonya a Perjámos-kultúra korai fázisának sírjaiba temetkező népességnek a Nagyrév-kultúrához? Melyek azok a nagyrévi formák, amelyek a Perjámos-kultúrával azonos időszakba rendelhetőek? Ez a kérdés különösen abban az összefüggésben érdekes, ha figyelembe vesszük azt, hogy a Maros-torkolat környékén és az attól északra cső területeken a Perjámos-kultúra tényleges elterjedési területén több lelőhelyen a Nagyrév-kultúra leletei és leletegyüttese is jelen vannak, néhány esetben a Perjámos-kultúra egészen korai leletegyütteseivel együtt: a szőregi temetőben (BÓNA 1963. Pl. X., XI. 1–4) és Hódmezővásárhely–Kökénydombon (GAZDAPUSZTAI 1957. 80–81., XIX. t. 1–5, 8).

2. A Nagyrév-kultúra fogalma használható-e vidékünkön abban az értelemben, mint ahogyan azt a Közép-Tisza vidéki, illetve a Duna menti törzsterületén jelentkező emlékeire használjuk? Területünkön ugyanis minden alkalommal más kultúrák lelőhelyén jelentkezték e jellegzetesnek mondható nagyrévi darabok, de szórvány voltuk miatt pontos időrendi viszonyuk az itt jelenlévő más kora bronzkori kultúrákkal sajnos egyetlen esetben sem tisztázott.²⁵ (Az Ada- és a Pitvaros-csoportokkal, illetve a Perjámos-kultúrával.)

3. A fentiekből következően továbbra is tisztázatlan a Perjámos-kultúra származása, illetve a Pitvaros-csoporttal való időbeli és esetleges térbeli kapcsolata.²⁶

4. A Perjámos-kultúra kései periódusának zárt leletegyütteseit (Szőreg 4–5) csak a szőregi és a deszki temetőkből, illetve a pécskai és a klárafalvi településekről ismerjük. Felmerül a kérdés, hogy miért ilyen kis területen kerülnek elő leletei ebből az időszakból?

A fenti problémák megoldását Csongrád megye területéről eddig közzétett – nagyobb részében szórványként kezelhető – leletanyagoktól már nem várhatjuk. Ismereteink bővülését a továbbiakban csak hiteles, jól dokumentált feltárásokból származó, nagyobb, zárt leletegyüttesek közzétételétől remélhetjük.²⁷

FÜGGELÉK

A 2. sír szervesanyag maradványai

A 2. sírban a feltárás során a következő helyeken szervesanyagra utaló sötétbarna elszíneződést lehetett megfigyelni:

1. A bal könyöknél előkerült bronz lemezdísz alatt.
2. A jobb kéz gyűrűsujján lévő bronz gyűrű alatt.
3. A jobb kézre húzott bronzkarperec belső felületén.
4. A jobb kéz középső ujján lévő bronz gyűrű alatt.

A minták mikroszkopikus vizsgálatát Kissné Bendeffy Márta (MNM Restaurátor és Műtárgyvédelmi Főosztály) végezte el és a következőket állapította meg:

„A vizsgálat alapján a 4. mintáról egyértelműen megállapítható, hogy bőrmaradványokat tartalmaz, itt jól láthatók a bőrrostok részben elenyvesedett maradványai. Az 1., 2., és a 3. mintákon megfigyelhető a talaj sötétbarna elszíneződése, ami valószínűvé teszi azt, hogy ezek a minták is bőrt tartalmaztak, de egyértelműen sajnos nem bizonyítja, mert a sötét elszíneződés más szerves anyagoktól is származhat. A mintákon cserzőanyagot nem sikerült kimutatni.”

Állatfogmellékletek

A Kopáncson feltárt temető részlet három sírjából kerültek elő állatfogak. Az 1. sírből 1 darab, a 2. sírből 37 darab átfúrt, ékszerként használt állatfog került elő. Az 5. sír betöltéséből 1 darab átfuratlan fog került elő. Fajhoz kötésüket Vörös István végezte el.²⁸

1. sír. gímszarvas C sup.

2. sír. I. leletcsoport (11 kép 1–25)

1. róka s.C sup. gyökérvég letörve, 2. róka s.C inf. gyökérvég letörve, 3. kutya C gyökér fr., 4. kutya d.C inf, 5. róka d.C sup. gyökérvég letörve, 6. róka s.C inf. gyökérvég letörve, 7. kutya d.C inf gyökérvég letörve, 8. kutya s.C sup., 9. róka d.C sup. gyökérvég letörve, 10. kutya s.C sup., 11. kutya s.C inf. gyökérvég letörve, korona csorbult, 12. kutya d.C inf., 13. kutya s.C sup. gyökér letörve, 14. kutya d.C inf. gyökérvég letörve, 15. kutya d.C inf. gyökérvég letörve, 16. kutya s.C inf., 17. kutya s.C inf., 18. kutya d.C sup., 19. kutya d.C inf., 20. róka d.C inf. gyökérvég letörve, 21. róka d.C inf. gyökérvég letörve, 22. róka s.C inf. gyökérvég letörve, 23. kutya s.C inf., 24. kutya d.C sup., 25. kutya s.C inf., 26. kutya s.C inf.,

II. leletcsoport (11. kép 26–27)

1. kutya d.C inf. (juvenilis) gyökérvég letört, 2. kutya d.C inf. gyökérvég letört

III. leletcsoport (11. kép 28–29)

1. szarvasmarha I inf. (korona csorbult), 2. kutya d. I.3.

IV. leletcsoport (11. kép 30–33)

1. farkas d. I.3 koronacsúcs kopott, 2. kutya d. I.3., 3. kutya d.C inf., 4. kutya s.C sup.

V. leletcsoport (11. kép 34–35)

1. kutya s.C inf., 2. kutya s.C sup.

5. **sír.** dp3 (borjú tejfog)

Összesen:

kutya 27 fog (2 I.3, 7 C sup., 17 C inf., 1 ismeretlen)

róka 8 fog (5 C inf., 3 C sup.)

farkas 1 fog (I.3)

szarvasmarha 1 fog (I.1)

gímszarvas 1 fog (C sup)

---

5 állatfaj (3 ragadozó, 2 nagy növényevő) 38 fog

A 2. sír bronzleleteinek analízise

Költő László 3 fémtárgy röntgenemissziós vizsgálatát végezte el.

Eredmények:

Spirálkarperec, Ltsz.: 93.1.14.			Spirálgűrű, Ltsz.: 93.1.15.			Spirálgűrű, Ltsz.: 93.1.15.		
Elem	Int.	C (%)	Elem	Int.	C (%)	Elem	Int.	C (%)
Fe	30	0,341	Fe	10	0,155	Fe	15	0,182
Ni	39	0,369	Ni	21	0,293	Ni	33	0,371
Cu	11196	77,105	Cu	8213	82,665	Cu	10270	84,271
Zn	44	0,227	Zn	15	0,115	Zn	0	0,000
As	0	0,000	As	4	0,43	As	0	0,000
Ag	671	0,356	Ag	111	0,093	Ag	18	0,012
Sn	3806	12,296	Sn	341	1,659	Sn	402	1,583
Sb	2808	8,251	Sb	3030	13,362	Sb	3474	8,251
Pb	50	0,634	Pb	57	1,183	Pb	34	0,586
Bi	39	0,448	Bi	23	0,433	Bi	39	0,609

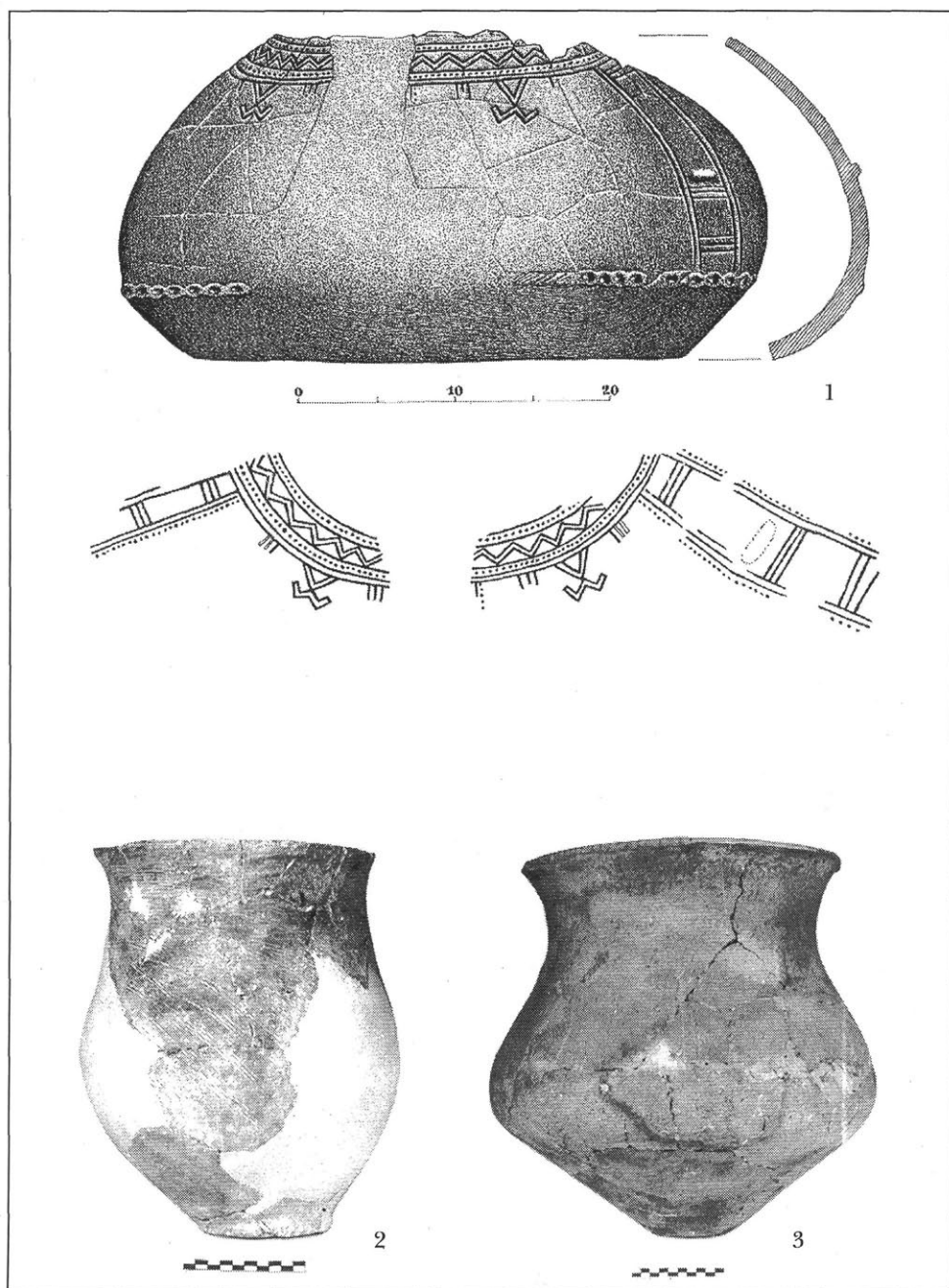
A csontvázakon észlelt patológiás elváltozások

A csontvázletelek vizsgálatát *Marcsik Antónia* végezte. (A csontvázak kor és nem meghatározását a sírleírásokban adtuk meg.)

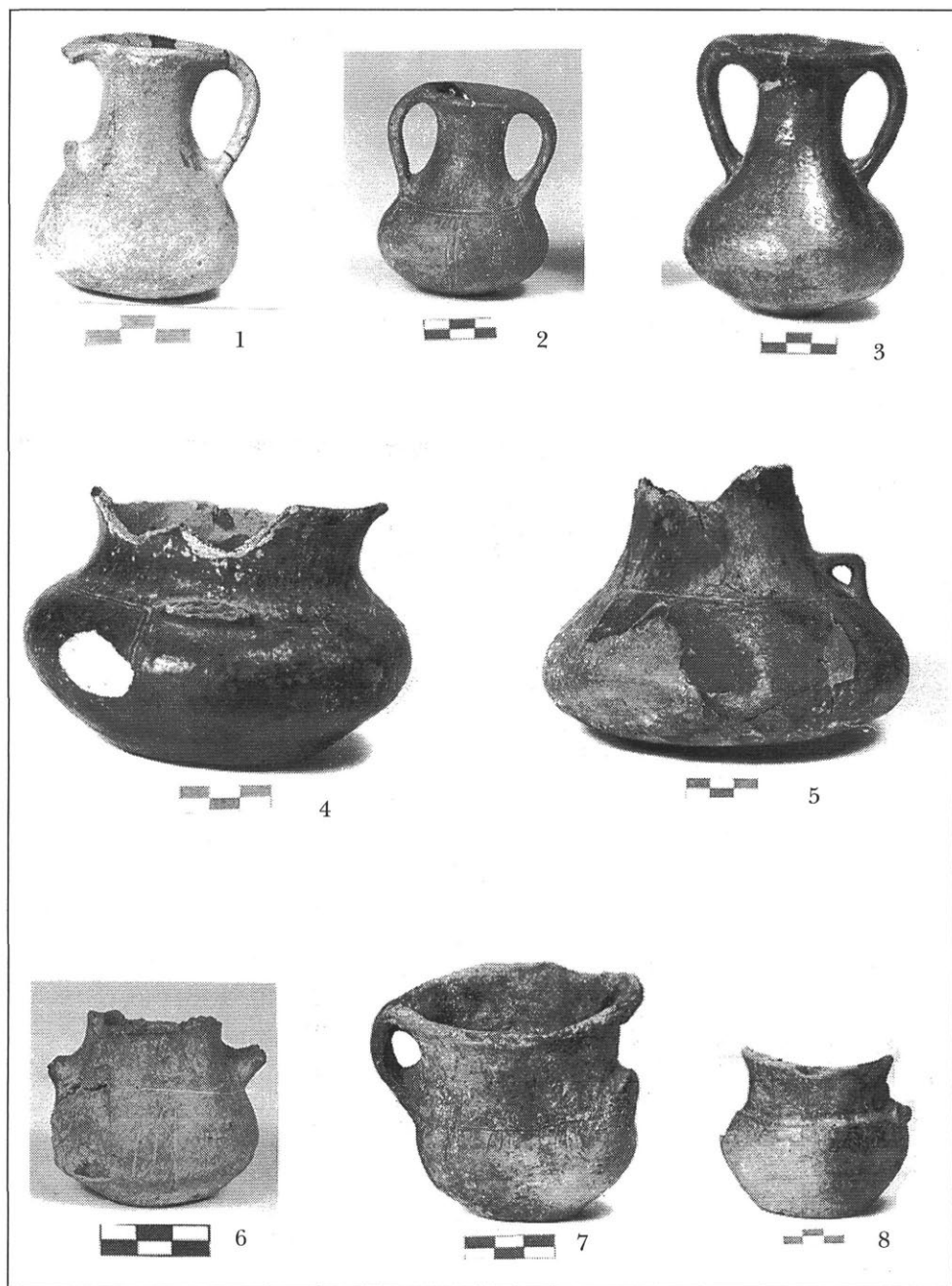
1. **sír.** A csigolyákon osteoporosis. Gyenge vállizületi arthritis. Gyenge térdizületi arthritis (degeneratív jellegű).

3. **sír.** A bal femur corpusán ferde törés (gyógyult). Kis mértékű exostosis képződés (callus). Kis mértékű tengely eltérés és periostitis.

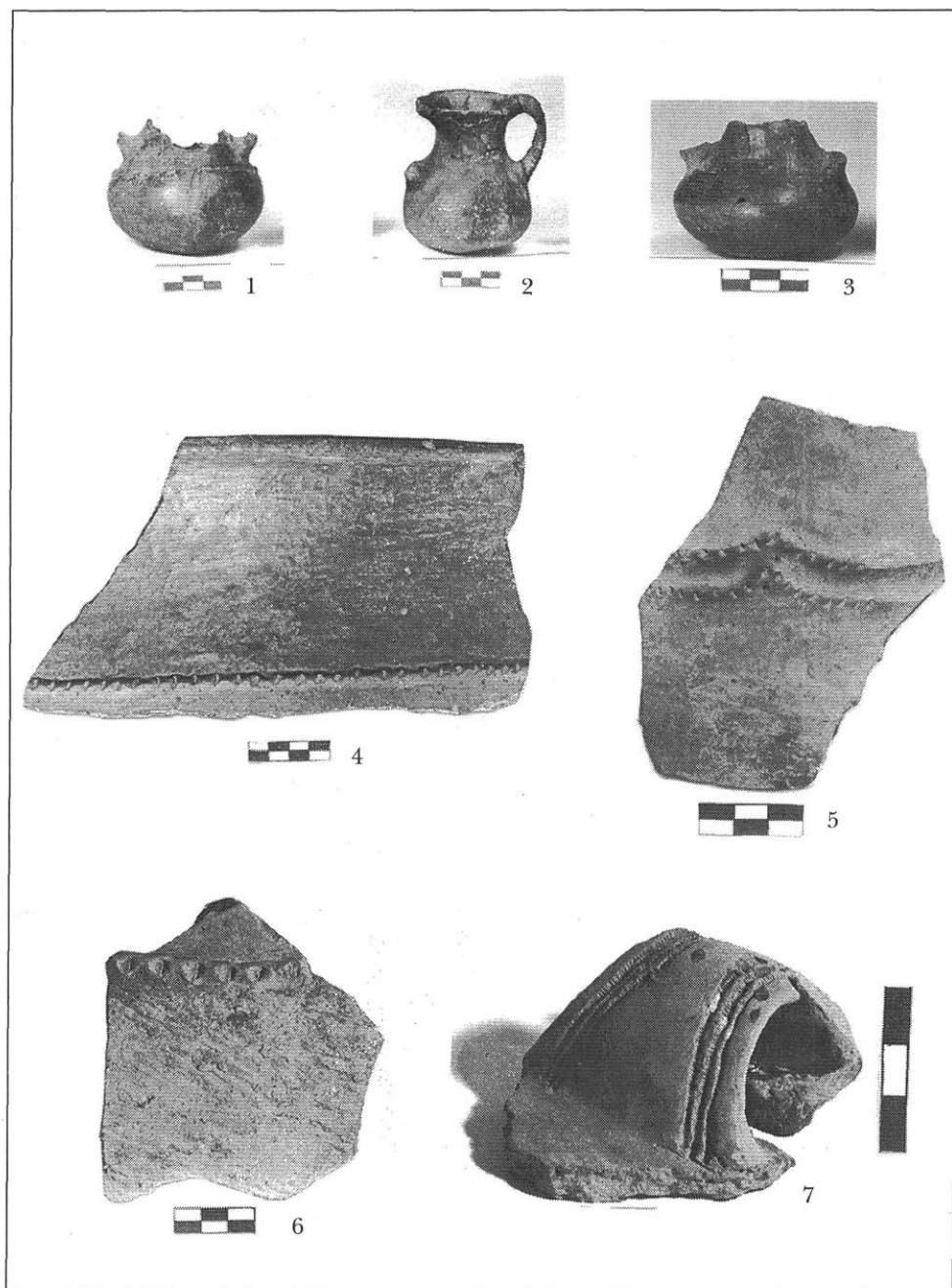
4. **sír.** A bal fibula corpusán gyenge görbület (osteomalacia vagy rachitis nyomai).

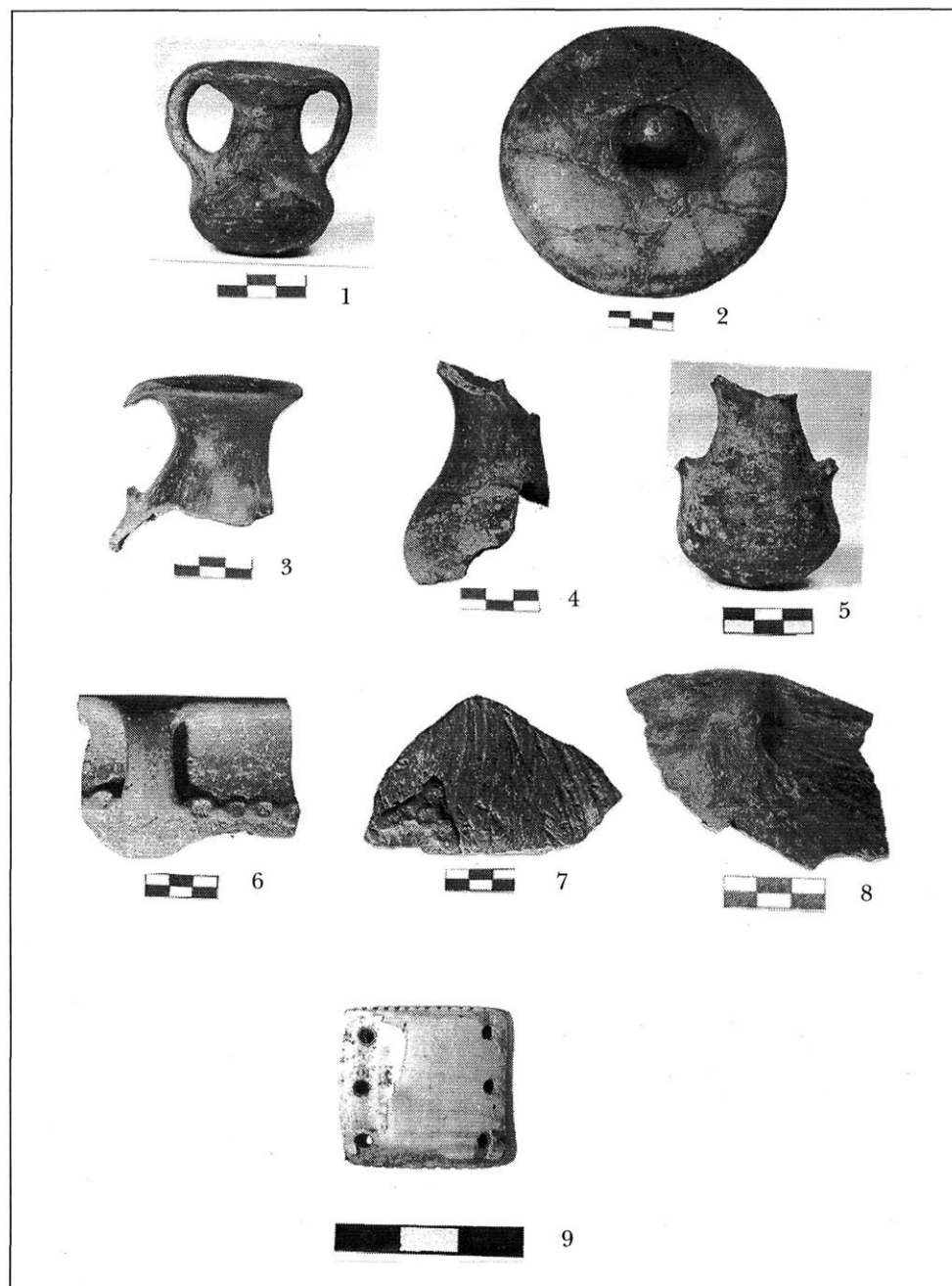
I. tábla. Hódmezővásárhely-Solt-Palé

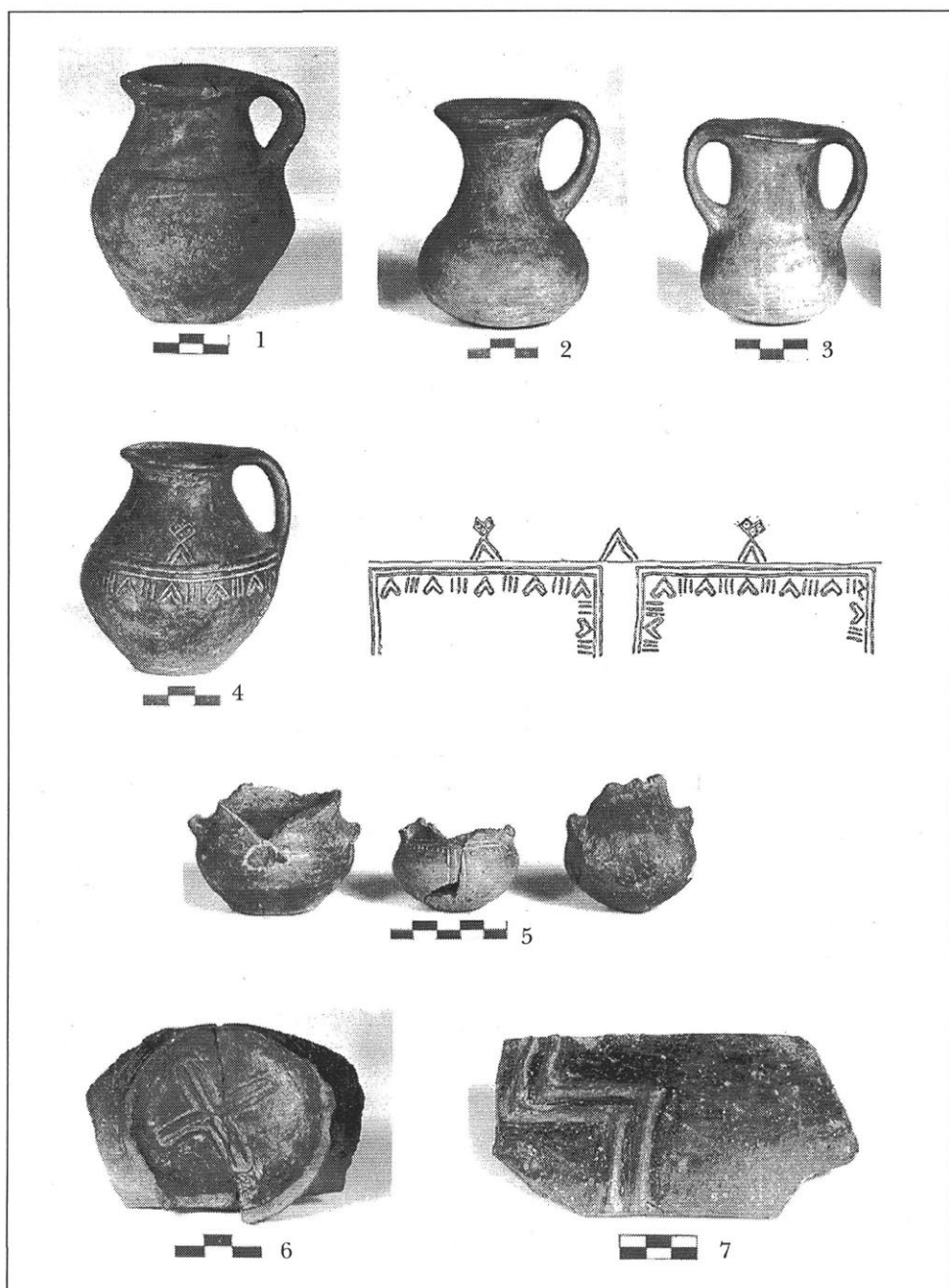
II. tábla. Hódmezővásárhely-Solt-Palé

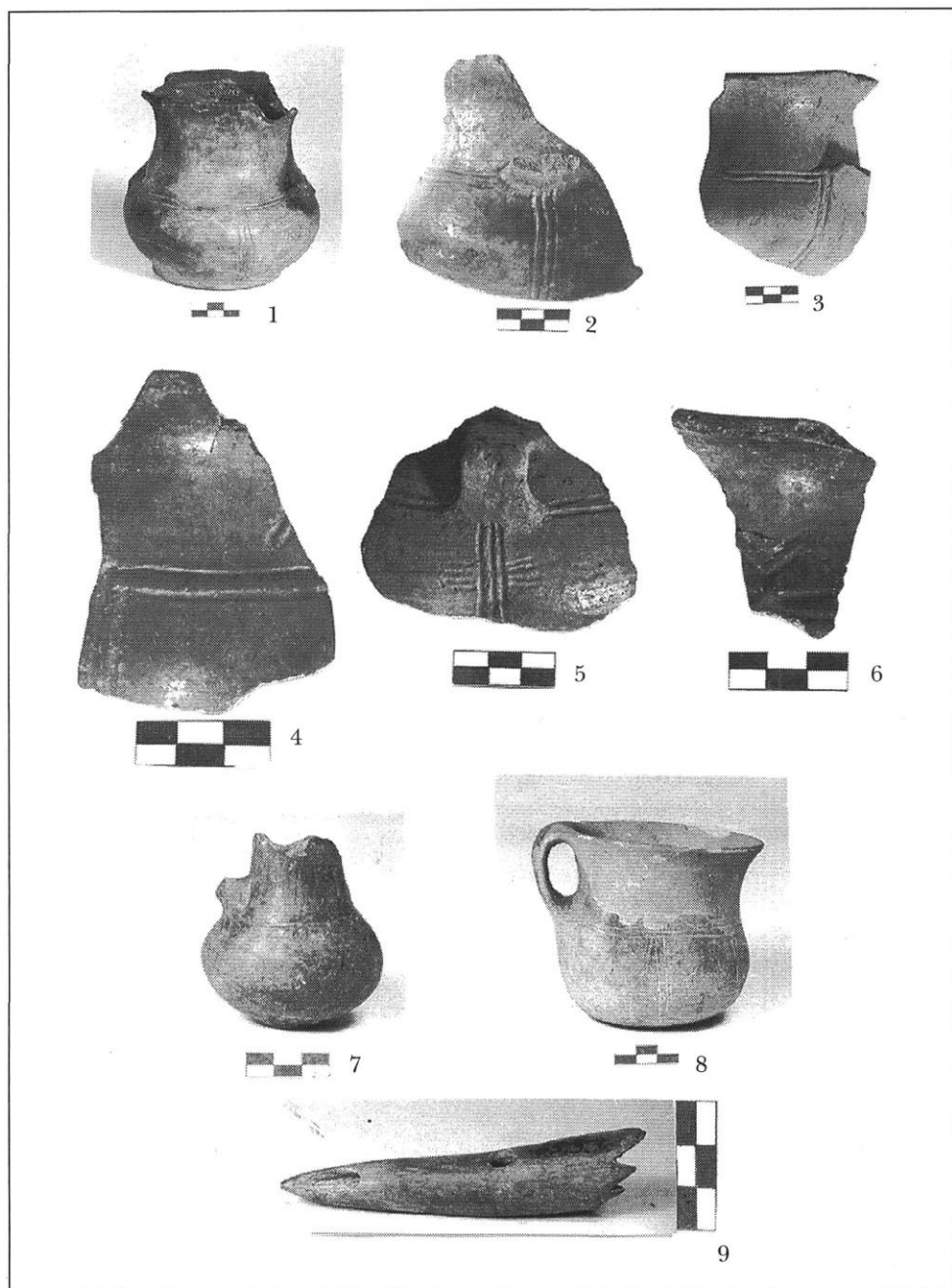
III. tábla. Hódmezővásárhely–Solt-Palé

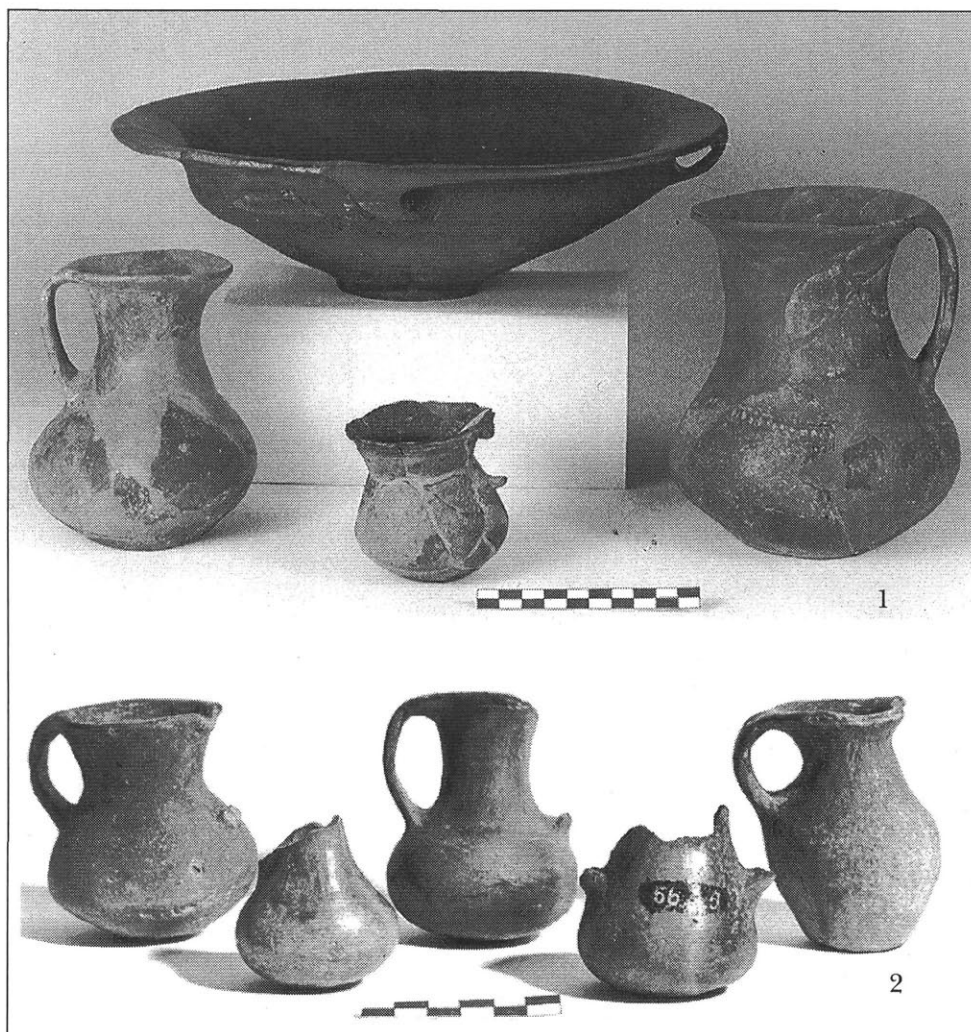
IV. tábla. Hódmezővásárhely–Szakálhát

V. tábla. Hódmezővásárhely–Kökénydomb

VI. tábla. 1–3. Hódmezővásárhely–Kökénydomb, 4–9. Hódmezővásárhely–Gorzsacukor-tanya

VII. tábla. 1. Mártély–Szegeű, 2. Hódmezővásárhely–Batida

JEGYZETEK

1. A Maros menti telkek feltárásáról összefoglalóan: BÓNA 1975b. 84–85.; SOROCEANU 1991. 20–27., 96–98.
2. Móra Ferenc és Banner János temető ásatásaiból előkerült leletanyag információs értékéből veszített az által, hogy a kor elvárásainak megfelelően a sírokról csak kivételes esetekben készült sírfotó vagy sírrajz. Hasonlóan kevés információt rögzítettek Banner J. település feltárásain is.
3. Részletes kutatástörténeti összefoglalás BÓNA 1975. 79–84.; GIRÍČ*, 1984. 34–35.; SOROCEANU 1991. 16–19.

4. Kürti Béla adattári jelentése, B. Nagy Katalin ásatási dokumentációja. TJM Adattár, szám nélkül.
5. A leletmentés során tisztázódott, hogy a lelőhely azonos a *Párducz Mihály* által 1941-ben feltárt Kopáncs XI. dűlő–Lelik-tanya néven bemutatott lelőhellyel (PÁRDU CZ 1942. 113.; V. SZABÓ 1996. 17.). A lelőhely az egykori Gyuló-ér magaspartján húzódik.
6. A csontvázak nem- és kormeghatározását *dr. Marcsik Antónia* végezte. Segítségéért e helyen is köszönetet mondok.
7. A 2. sírról a feltárás során két 1:1 arányú részletrajz készült. Az első rajz a felszedés előtt (7. kép), a második (8. kép) a felszedés közben dokumentálta a halott nyaka és mellkasa környékén elhelyezkedő ékszerek helyzetét. Azonban míg az első milliméterpapírra készült rajzot pontosnak és méretarányosnak tekinthetjük, addig a második csomagolópapírra készült vázlatot szemmel láthatólag sietve, nem méretarányosan készítették el. Közleményünkben a másodjára készült pontatlanabb rajzot javítva, az elsőként készült rajz elemeivel kombinálva mutatjuk be.
8. A 3. sírról készült sírrajz elveszett, így a sír mélységét nem tudjuk megadni.
9. Ld. 5. jegyzet
10. 1. sír és 4. sír. Leletanyaguk nagyobb része elkallódott. A TJM raktárában csak az 1. sír anyagából őriznek három csontgyöngyöt és egy átfúrt állatfogat. Ltsz.: 485–488/41.
11. A Perjámos-kultúra belső időrendjének öt periódusra való felosztását (BÓNA 1975b. 89–93., 105.) a kutatók egy csoportja nem tartja elfogadhatónak (SOROCEANU 1982; TROGMAYER 1985. 4.; SOROCEANU 1991. 123–126.).
12. A Perjámos-kultúra temetőinek korai periódusában megfigyelhető, hogy leggyakrabban három edény kerül a sírokba: tál, kétfülű nagyobb méretű edény és egy kisebb méretű edény, amely lehet a jellegzetes kétfülű edény kisebb változata, kis függesztő edény vagy pedig az ismertetett kopáncsi bögréhez hasonló forma (BANNER 1929. Fig. 6. 2–4, 10. 1–3; BÓNA 1975b. T. 82. 15–17, 83. 3–5, 101. 7–9, stb.). E szabályosság alól csak a mokriini temető képez kivételt, ahol az említett jelenség nem tapasztalható.
13. A Kárpát-medencében a tárgytypus a Tiszapolgár-kultúráról kezdve ismert, bár a késő rézkori Baden–Cotofen-kultúrák fémművességére nem volt jellemző többmenetes változatuk használata. Nem ismertek ilyen tárgyak a Vučedol-, Makó-, Somogyvár–Vinkocvi-, Nyírség-, Glina III–Schneckenberg B-kultúrák anyagában sem. Igazán elterjedt – úgy tűnik – a kora bronzkor 2–3 idején válnak. A pitvarosi temetőben már mind zárt több menetes (BÓNA 1965. VIII. t. 6), mind nyitott több menetes változatai előfordulnak (BÓNA 1965. VI. t. 7–8, VIII. t. 7). Az Ottomány-, Gyulavarsánd-, Wietenberg-kultúrák köréből nem ismerünk többmenetes spirálkarpereceket, és a velük egyidős Hatvan-, illetve Füzesabony-kultúrák anyagában is csak szórványosan fordulnak elő ezek az ékszerek (TOMPA 1939. Taf. 27–29; KÁLICZ 1968. 177.; BÓNA 1975b. 158). A Dunától nyugatra eső közép-európai területeken a Rei. A1–A2 időszakban rendkívül elterjedt a divaja ezeknek az ékszereknek; bemutatott darabunknak számos analógiáját ismerjük különböző csoportok körében. (BÓNA 1975b. Taf. 281. 1–2; TORMA 1978. 16.; TOČIK 1979. LXXVI. 11–12; SZATHMÁRI 1983. 21. Abb. 56. 4; KRAUSE 1988. 82–84. Abb. 38, 40; BERTEMES 1989. Taf. 24. 13–14). A Kárpát-medencében úgy tűnik, hogy főként a kora bronzkor vége és a középső bronzkor eleje (kora bronzkor 2–3, középső bronzkor 1) az az időszak, amikor ezek a többmenetes, egyszerű spirális karperecek használatban voltak.
14. A Nagyrév- és a Vátya-kultúra sírjaiban való előfordulásukról K. SCHREIBER 1995. 40., romániai előfordulásukról pedig BADER 1990. 189–190. Abb. 26. emlékezik meg. Szlovákia és Csehország területén előkerült kora bronzkori fajanszgyöngyöket VENCLOVÁ 1990. 176–177., 216. és BÁTORA 1995. Abb. 3 sorolja föl. Nyugat-európai elterjedésének problémáiról legújabban: KRAUSE 1988. 156–157.; VENCLOVA 1990. 36–40.
15. Hasonló koncentrációban csak Kelet-Szlovákiában fordulnak elő ezek az ékszerek (OLEXA 1987. 258., 271.; BÁTORA 1995. 189.). Nem zárható ki, hogy a Perjámos-kultúra településterületén belül a fémművesség technológiai ismereteire és infrastruktúrájára alapozódva kisebb fajansz előállító műhely dolgozott, mintahogyan Kelet-Szlovákia esetében OLEXA 1987. 258. ezt feltételezi. A Perjámos-kultúra településterületén belül Pécskáról ismerünk intenzív fémműves tevékenységre utaló bizonyítékokat (DÓMÓTÖR 1902; SOROCEANU 1991. 88–92.).
16. A kultúra kései periódusaiban (Szőreg 4–5) általános jelenség az ékszemellékek hiánya. A fajansz, kagyló, átfúrt állatfog és bronzlemez ékszerek (pitykék, spirálcsövecsék), illetve ruhadíszek viseletének

kiseb mértékű újjáéledése az alföldi halomsíros kultúra temetkezéseiben lesz majd megfigyelhető újra (pl.: KOVÁCS 1975. 56., 157. sír; TROGMAYER 1975. 37., 329. sír).

17. A Dentalium és a Columbella Rustica csigák gyakoriak a Kárpát-medence más kora és más középső bronzkori kultúráinak emlékei között is: Erdély BADER 1990. 189.; Kelet-Szlovákia OLEXA 1987. Abb. 8. 14, Abb. 6. 6; Nyugat-Szlovákia TOČÍK 1979. LXXV. 3, LXXXI. 13, stb.; Nyugat-Dunántúl BÓNA 1975b. Abb. 25. 4–10, 26. 7, Taf. 276. 7, 277. 9–11; Alsó-Ausztria BERTEMES 1989. Taf. 27. 24–25; NEUGEBAUER 1994. Abb. 41. 3.

18. A ptykékkal kapcsolatban nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét sem, hogy ezek egy másik ruhadarabhoz tartozhattak, amelyet az előző fölé helyeztek a sírba. Erre utalhat az is, hogy két esetben is megfigyelhető, hogy a sírban bronz ptykék fedik az egyéb díszeket.

19. A dunapentelei 88. sírban az övkapocs ugyanígy a halott deréktáján, a könyék magasságában került elő (BÓNA 1959. 1. kép).

20. Mivel Banner János ásatásainak dokumentációját nem ismerjük, így csak a publikációiban megjelent, illetve a leltárkönyvben feltüntetett adatok alapján lehet a leletegyütteseket elkülöníteni (V. SZABÓ 1996. 18., 27. j.).

21. A teljes leletanyag feldolgozás alatt.

22. Közöletlen darabok a KJM gyűjteményében.

23. A Tisza jobb parti árteréről egyelőre nem ismerjük a Perjámos-kultúra leletanyagát, ami talán arra utal, hogy a folyó etnikai és kulturális határ szerepét töltötte be.

24. Ebben az összefüggésben a Perjámos-kultúra népének sajátos, a megelőző időszak kultúráitól eltérő életmódjára utalhat az, hogy a korábban az ezen a területen élő Makó-kultúra lelőhelyeit nem csak a Tisza árterén, hanem attól 15–20 km-re is ismerjük a löszhátság szárazabb, bizonytalanabb vízellátású térségében is. (Pl. A Makó-kultúra Székkutas–Kápolna-dűlői 1981-ben előkerült leltározatlan leletegyüttese a TJM gyűjteményében.)

25. Ld. előbb *Kulcsár Gabriella* dolgozatát.

26. A mokrini temetőben néhány leletegyüttes (GIRIC 1971. Gr. 1, 2, 6, 7) a Pitvaros-csoport és a Perjámos-kultúra kontinuitására (vagy részleges egyidejűségére?) utal (GIRIC 1984. 37.; CHICIDEANU-CHICIDEANU 1989. 32., 37.). Ennek ellenére a Perjámos-kultúra sík telepein, illetve telljein és a többi eddig megismert temetőjében nem ismerünk erre utaló további nyomokat.

27. A leletanyag publikálásának lehetőségéért *B. Nagy Katalinnak* tartozom köszönettel. E helyen szeretném megköszönni *Vörös Istvánnak* az állatfog-leletek meghatározásában és a sír leletösszefüggéseinek értelmezésében nyújtott segítségét. Köszönettel tartozom továbbá *Kissné Bendeffy Mártának és Költő Lászlónak* a Függelékben bemutatott anyagvizsgálatok elvégzéséért. A 2–5., 7–11., 14–17. képeken szereplő rajzokat *Dobó Bernadett*, a 12. képet és a 2. tábla 1. rajzát pedig *Koncz Margit* készítette. A fényképek *Baranyai Antal* munkái.

28. Az 1. és a 2. sírban előkerült állatsont mellékletek elkallódtak, így meghatározásukat sajnos nem végezhetjük el. A 2. sírban előkerült szarvasapós állatkoponya töredékéről a sírfótón látható kép alapján *Vörös István* csak feltételezni tudta, hogy feltehetőleg egy kiskérődző koponyája lehetett.

Irodalom

Lásd a kötet végén az összevont Irodalom- és rövidítésjegyzéket.

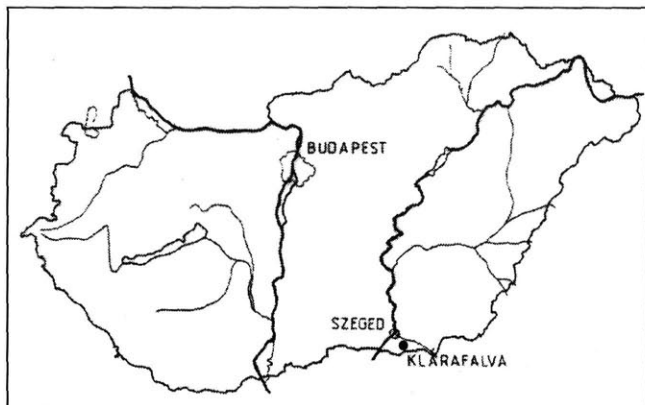
P. Fischl Klára

**KLÁRAFALVA–HAJDOVA I.
BRONZKORI TELL TELEPÜLÉS**

Klárafalva Csongrád megyében a Maros bal partján található. A hajdovai határ-
részében levő bronzkori telltelepülésre igen sokszor hivatkoznak a régészeti szakiro-
dalomban, noha a területén végzett három ásatás közül még egyik anyaga sem kö-
zölt. E hiányon kíván segíteni ez a dolgozat, amely az 1931-ben *Móra Ferenc* és 1969-
ben *Trogmayer Ottó* által végzett ásatások anyagát teszi közzé.¹ 1987-ben *John O' Shea*
és munkacsoportja vég-
zett ásatást a klárafalvi és a
kiszombori tellen. Ez
utóbbiak eredményeit a
Report on excavations at
Klárafalva – Hajdova and
Kiszombor Új Élet című
könyvében teszi közzé az
ásató (O' SHEA in prep.).

Elsőként a Móra-féle
ásatás kerámiaanyagának
vizsgálatára kerül sor. Az
ásatásról sajnos semmi-
lyen írásos dokumentáció

nem maradt fenn, a több mint 300 cserép 1953-ban a Móra Ferenc Múzeum raktá-
rában elkezdett rendszeres leltározás alkalmával került beletárolásra.²

Így ezen anyag értékelését kizárólag tipológiai szempontok alapján végeztük el.³

Anyagleírás

53.71.4. Vörös-fekete foltosra égetett, fordított csonkakúp alakú tál (ún. halsütőtál) töredéke. Peremén kis bütyök látható, alatta három bekarcolt vonal fut körbe. Fv.: 0,5 cm (13. kép 7).

53.71.5. Fekete színű, fényezett felületű bögre oldaltöredéke. Nyaka csonkakúpos, a fülcsont a vállon ül. A váll barázdált bordával hangsúlyozott, felette a fülhöz hármassal bekarcolt vonalköteg fut be. A has tur-
bántekercsre díszítve. Fv.: 0,5 cm (14. kép 4).

53.71.8. Barna színű oldaltöredék, melyen bordából kialakított füzérminta található, amibe két kan-
nelúrát húztak. Fv.: 0,4 cm (15. kép 7).

53.71.9. Barna színű, enyhén kihajó peremű, ívelt nyakú bögre töredéke. Vállát egy széles kannelúracskó
hangsúlyozza. Nyakán beböködött pontsorrall keretezett lencsedísz található. Szá.: 5,5 cm, fv.: 0,5 cm (13.
kép 4).

53.71.10. Barna színű oldaltöredék, rajta bordából kialakított füzérminta a felcsúcsosodásnál bütyökkel,
mely bevagdosással díszített. A borda alatt és felett egy-egy kannelúra. Felül a kannelúrát három bekar-
colt vonal kíséri. Alul az edény teste kettős bekarcolt vonallal mezőkre van osztva, a mezők között három
függőleges kannelúra található. Fv.: 0,5 cm (15. kép 4).

53.71.12. Barna színű, kihajló peremű, cilindrikus nyakú kancsó töredéke. A nyakat két, háromszo-
ros bekarcolt vonal futja körbe, közöttük beböködött pontsorrall keretezett lencse található. Fv.: 0,5
cm (13. kép 3).

53.71.13. Barna színű, fényezett felületű kancsó peremének és nyakának töredéke. A peremből in-
duló fülön hármassal bekarcolt vonalból kialakított nyílmenta (v. fenyőfaminta) található. A nyakon
két dupla körbefutó bekarcolt vonal van, az alsóból négy kis rovátka csüng le. Fv.: 0,5 cm (16.
kép 1).

- 53.71.14.** Barna színű, kissé ívelt nyaktörődék enyhén kihajló peremmel. A nyakon hármias bekarcolt vonaldísz, melyből 3 rovátka csüng le. Alatta 1,5 cm átmérőjű behöködött pontsorrall keretezett lencse ül. Fv.: 0,5 cm (13. kép 6).
- 53.71.17.** Barna színű fazék peremének töredéke. Az enyhén kihajló peremen kihúzott bütyök található. Fv.: 0,5 cm (2. kép 2).
- 53.71.22.** Barna-fekete foltosra égetett, fényezett felületű bögre oldaltörődéke. Nyakan és közvetlenül a kiemelt váll felett két-két bekarcolt vonal fut körbe. Szalagfülcnek csomja a vállon található. Hasát széles turbántekercselés díszíti. Fv.: 0,7 cm (14. kép 5).
- 53.71.24.** Narancsszínű oldaltörődék, mely három bekarcolt vonallal és alattuk füzérmintaszerűen felcsúcsosodó kettős kannelúracikkal díszített. A füzérminta csúcsától függőleges borda indul felfelé a bekarcolt vonalakon is át. A töredéken alul íves kannelúra látható. Fv.: 0,5 cm (9. kép 2).
- 53.71.26.** Barna színű, fényezett felületű korsó töredéke. Kihajló pereméből induló fülén három bekarcolt vonal látható. Fv.: 0,5 cm (16. kép 2).
- 53.71.29.** Barna színű, gömbös hasú bögre töredéke. A hason függőleges hármias kannelúracsik és két lencsedísz található. Az alj vonalát szintén kannelúra kíséri. Fv.: 0,5 cm (14. kép 6).
- 53.71.30.** Barna-fekete foltosra égetett, fényezett felületű, kétfülű ún. szőregi típusú korsó töredéke. Füle a peremből indul és az edény testére támaszkodik. Fv.: 0,5 cm (17. kép 4).
- 53.71.31.** Barna színű, enyhén fényezett felületű oldaltörődék. Mintája bekarcolt hármias vonalköteg alatt dupla vonalból álló, lecsüngő háromszögek, melyekhez csúcsaikkal csatlakozik a szintén dupla vonalból kialakított háromszögsor. Az egyik ilyen találkozásnál négy kis rovátka figyelhető meg a háromszögek által négy részre osztott tér mindegyikén. Fv.: 0,5 cm (15. kép 8).
- 53.71.32.** Barna színű, enyhén kihajló peremű, ívelt nyakú, gömbös testű bögre töredéke. Fülcsonkja a vállon ül. Fv.: 0,5 cm (20. kép 5).
- 53.71.33.** Barna-szürke foltosra égetett, enyhén kihajló peremű, kissé ívelt nyakú, gömbös testű bögre töredéke. Hangsúlyozott vállvonalán egy bütyök található. Szá.: 5,5 cm, fv.: 0,5 cm (20. kép 9).
- 53.71.37.** Fekete-barna foltosra égetett, fényezett felületű kancsó nyakának töredéke. A nyakat díszítő borda felett két bekarcolt vonal, alatta egy kannelúra található. Szá.: 11 cm, fv.: 0,5 cm (13. kép 1).
- 53.71.39.** Barna színű, fényezett felületű bögre töredéke. Füle a perem fölé emelkedett, nyaka enyhén ívelt, vállvonala hangsúlyozott, teste nyomottgömbös. Fv.: 0,5 cm (20. kép 3).
- 53.71.42.** Barna színű, durva felületű, kihajló peremű edény töredéke. Füle a perem alatt ül. Fv.: 0,5 cm (16. kép 7).
- 53.71.43.** Kívül barna-fekete foltosra égetett, belül fekete színű, fényezett felületű, nyomottgömbös hasú bögre töredéke. Vállát bekarcolt vonal hangsúlyozza. Hasán két kannelúracsikból kialakított „V” minta látható, a V szárai által közrezárt téren behöködött pontsorrall keretezett lencse ül. Fv.: 3,5 cm, fv.: 0,7 cm (14. kép 8).
- 53.71.46.** Barna színű, nyomottgömbös hasú bögre aljának töredéke. Alja homorúan összeszűkülő, hasát két helyen széles kannelúrából kialakított futóspirállal keretezett bütyök díszíti. Fv.: 5 cm, fv.: 0,5 cm (12. kép 2).
- 53.71.47.** Barna színű, fényezett felületű korsó fülének töredéke. Kihajló pereméből induló fülén három bekarcolt vonal látható. Fv.: 0,5 cm (16. kép 3).
- 53.71.48.** Barna-fekete foltosra égetett, díszítetlen kis bögre. Füle a perem fölé húzott. Pereme enyhén kihajló, nyaka kissé ívelt, teste nyomott gömbös. M.: 6 cm, fű.: 4 cm, fv.: 0,5 cm (20. kép 6).
- 53.71.49.** Barna színű, durva felületű, kétfülű ún. szőregi típusú korsó töredéke. Füle a peremből indul és az edény testére támaszkodik. Fv.: 0,5 cm (16. kép 5).
- 53.71.53.** Vörösesbarna színű oldaltörődék. Rajta dupla vonalból álló bekarcolt minta van, mely alatt bekarcolt ívelt vonal látható. Lentebb bekarcolt vonalpár között behöködött pontsorrall halad. Fv.: 0,5 cm (14. kép 7).
- 53.71.56.** Barna-fekete foltosra égetett, enyhén fényezett felületű kancsó töredéke. Szalagfüle a peremből indul, föléje emelkedik és a vállra támaszkodik. A váll és a nyak egy-egy kannelúracikkal díszített. A hason kettős kannelúrából kialakított futóspirállal keretezett bütyök látható. M.: 13 cm, fű.: 5 cm, fv.: 0,5 cm (12. kép 1).
- 53.71.57.** Szürke színű, erősen lepusztult felületű függesztőedény töredéke. Rövid nyaka cilindrikus, pereme egyenesre vágott. Teste két csanakúpból összeállított, melyek közül a felső domború, az alsó ho-

morú. A törésvonalon két függőlegesen átfúrt bütyökök találhatók. A fület a nyakkal két függőleges bekarcolt vonal közötti keresztmintásor díszíti (18. kép 3).

53.71.58. Barna színű, kis bögre töredéke. Teste nyomott gömbös, hasán egy bütyök látható. Fá.: 3 cm, fv.: 0,5 cm (20. kép 7).

53.71.61. Barna-fekete foltosra égetett, fényezett felületű edény peremtöredéke. A perem derékszögben kihajlik, a nyak ívelt. A peremen a száj ívét követő széles kannelúra és dupla bekarcolt vonalból kialakított háromszögminták láthatók. Szá.: 15 cm (3. kép 4).

53.71.62. Barna-fekete foltosra égetett edény oldalának töredéke. Rajta bordából kialakított, bevagdosásokkal kiemelt füzérminta látható a felcsúcsosodásnál kis bütyökkel. E minta felett három bekarcolt vonal. A bütyök fölött bebökődött pontsorról keretezett lencse ül. A füzérminta alatt két cm-rel törésvonal, amiből ferdén, kettős bekarcolt vonal indul. Fv.: 0,5 cm (9. kép 3).

53.71.64. Barna-fekete foltosra égetett alacsony csótalp. Alját közvetlenül bevagdosássor díszíti, felette öt körbefutó bekarcolt vonal látható. Átm.: 7 cm (15. kép 6).

53.71.65. Sötétszürke színű, ívelt nyakú, hangsúlyozott vállú, bikónikus edény töredéke. Testének felső fele domború. Fülcsónkjá a vállán található, alatta a hason apró bütyök ül. Fá.: 4 cm (18. kép 2).

53.71.66. Barna színű, durva felületű bögre töredéke. Pereme enyhén kihajlik, nyaka kissé ívelt, teste gömbös. A hason két kis bütyök ül, felettük alig tapintható borda (20. kép 8).

53.71.67. Narancs-szürke foltosra égetett, enyhén fényezett felületű bögre töredéke. Szalagfüle a perem fölé húzott és a vállra támaszkodik. Nyakán hármas bekarcolt vonalköteg, hasán három kannelúrából kialakított futóspirálokkal keretezett bütyök van. Az egyik bütyök mellett bebökődött pontsorról keretezett lencse látható. Szá.: 7 cm, fv.: 0,5 cm (12. kép 4).

53.71.68. Vörös-fekete foltosra égetett, ún. szilvamagszájú edény töredéke. A peremen a kicsúcsosodásnál kis lelógó bütyök látható. A nyakon két helyen három-három bekarcolt vonalból álló minta. Fv.: 0,5 cm (13. kép 5).

53.71.70. Fekete színű, erősen lekopott felületű bögre töredéke. Nyaka fordított csonkakúp alakú lehetett. Váll és hasvonal között vízszintes lépcső az edény kiképzése. Teste a hasvonaltól lefelé kissé ívelt, fordított csonkakúp, közvetlen a hasvonal alatt turbántekercs-kezdemenyekkel, közöttük egy helyen lencsedísz figyelhető meg. Alja omphaloszos. Há.: 7,5 cm, fá.: 2 cm (14. kép 1).

53.71.71. Vörös-fekete foltosra égetett, matt felületű korsó. Pereme erősen kihajlik, belőle két, az edény felső harmadára támaszkodó fül indul. Nyaka ívelt, teste amorf gömb alakú. A nyakon a fülekkel ellentétes oldalon két-két kis bütyök ül. Alja omphaloszos. M.: 7,5 cm, szá.: 4,5 cm, fá.: 2,5 cm (17. kép 3).

53.71.72. Vörös-fekete foltosra égetett, fényezett felületű kis korsó. Pereme kihajlik, nyaka fordított csonkakúp alakú, a nyak és a test törésvonala éles. Hasvonal a test aljához közel található. A hasvonaltól az edény gömbszelet alakú, onnan lefelé erősen összeszűkülő. Felső testét két bekarcolt vonalból kialakított négy helyen csúcsosodó füzérminta és a csúcsok alatt két-két függőleges bekarcolt vonalból álló minta díszíti. Füle a peremből indulnak, ansa lunata kiképzésűek és a vállra támaszkodnak. M.: 7 cm, szá.: 4 cm, fá.: 2,5 cm, há.: 7 cm (17. kép 5).

53.71.73. Narancsszínű, matt felületű kis bögre. Pereme egyenes, nyaka csonkakúp alakú, teste nyomott gömbös. Füle a perem fölé emelkedik, és a vállvonalon nyugszik. A válltól lefelé öt ívelt borda található a hason. M.: 6 cm, szá.: 5 cm, fá.: 3,5 cm (14. kép 3).

53.71.74. Narancs-fekete foltosra égetett, enyhén fényezett felületű korsó. Pereme erősen kihajlik, belőle két, a vállra támaszkodó fül indul. Nyaka ívelt, teste nyomott gömb alakú. M.: 8 cm, szá.: 4 cm, fá.: 3,5 cm (17. kép 2).

53.71.75. Vörös-fekete foltosra égetett, fényezett felületű bögre. Pereme enyhén kihajlik, nyaka ívelt, hasvonal éles, alsóteste félgömb formájú. Füle a peremből indul, a fölé emelkedik és a hasvonalon nyugszik. A füllel szemben a hasvonalon egy bütyök található. M.: 6,5 cm, szá.: 6,5 cm (20. kép 1).

53.71.76. Fekete-barna foltosra égetett, enyhén fényezett felületű bögre. Pereme kihajlik, nyaka cilindrikus, teste gömbszelet formájú. Füle a peremből indult és a vállvonal fölött található a csónkjá. A nyakat alul és felül dupla bekarcolt vonal díszíti. A váll mély, széles kannelúrával hangsúlyozott, a has turbántekercses díszítésű. M.: 10 cm, szá.: 7,5 cm, fá.: 4,5 cm (19. kép 2).

53.71.77. Vörös-szürke foltosra égetett, matt felületű kékűlű bögre. Pereme kihajlik, nyaka ívelt, hasvonal éles, teste gömbszelet alakú. A nyakon a fülekkel ellentétes oldalakon három-három lencsedísz ül. A

fülek a peremből indulnak és a hasvonalon támaszkodnak. Alja omphaloszos. M.: 7 cm, szá.: 6 cm, fá.: 2 cm (17. kép 6).

53.71.78. Szürke színű, matt felületű kis korsó. Pereme bugyorszerűen fodros, teste körte alakú. Füle a nyak közepén indul és az edény felső harmadán nyugszik. M.: 8 cm, szá.: 4 cm, fá.: 2,5 cm (18. kép 5).

53.71.79. Narancs-fekete foltosra égetett, enyhén fényezett felületű korsó. Pereme erősen kihajlik, belőle két, a vállra támaszkodó fül indul. Nyaka ívelt, teste alul súlypontosított nyomott gömb. M.: 8 cm (17. kép 1).

53.71.80. Fekete színű magasra fényezett felületű kis bögre. Pereme enyhén kihajlik, a fül indításával szemben kicsúcsosodik. Nyaka csanakakúpos, teste nyomottgömb formájú. Nyakát a perem alatt kettős bekarcolt vonal, az alatt három bebökődött pontsorrall keretezett lencse díszíti. Vállvonala ferdén rovátkolt. Hasán négy apró bütyköt elsimított kannelúrából kialakított futóspirál vesz körül. M.: 5 cm, szá.: 4,4 cm, fá.: 2,5 cm (14. kép 2).

53.71.81. Fekete színű, fényezett felületű bögre. Pereme kihajlik, nyaka cilindrikus, nyomott gömbös teste éles törésvonallal csatlakozik hozzá. Fülének indítása igen magasan a perem fölé húzott. A csanak másik fele a nyakon van. Alja omphaloszos. M.: 5,5 cm, szá.: 6 cm, fá.: 1,5 cm (20. kép 2).

53.71.83. Vörös-szürke foltosra égetett, matt felületű bögre. Pereme enyhén kihajlik, nyaka kissé ívelő fordított csanakakúp alakú, hasvonala éles, teste félgömb formájú, alja omphaloszos. Fülének csankja a peremből indul, föléje emelkedik. M.: 6 cm, szá.: 5,5 cm, fá.: 1,5 cm (20. kép 4).

53.71.84. Fekete színű, fényezett felületű korsó. Szája ún. szilvماغ kiképzésű, nyaka fordított csanakakúp alakú, teste nyomottgömbös, alacsony talpon áll. A peremből induló fülei ansa kornutásak, alul súlypontosítottak és a vállvonala támaszkodnak. A nyakon alul és felül kettős bekarcolt vonal halad körbe. Vállvonala rovátkákkal hangsúlyozott, hasát teljes felületén turbántekecs díszíti. M.: 17,7 cm, szá.: 8 és 11 cm, fá.: 5 cm (18. kép 4).

53.71.85. Vörös-fekete foltosra égetett, matt, erősen lepusztult felületű, kétfülű edény. Pereme kihajlik, nyaka cilindrikus, éles töréssel csatlakozik a testhez. A test felső része gömbszelet alakú, hasvonala vízszintesen körbefutó kannelúrával erősített. Ettől lefelé erősen összehúzóódó, homorú kiképzésű. A hasvonalon egy bütyök látható. Fülei a perem fölé emelkednek, ansa kornutás kiképzésűek, és a váll alatt támaszkodnak. M.: 11,5 cm, szá.: 11,5 cm, fá.: 6 cm (18. kép 1).

53.71.86. Barna-szürke foltosra égetett, igen durva felületű, erősen kiegészített, jelen formájában fületlen, enyhe „S” profilú csupor. M.: 11 cm, szá.: 13 cm, fá.: 10 cm (19. kép 4).

53.71.87. Barna-fekete foltosra égetett, enyhén fényezett felületű, töredékes edény. Pereme kihajlik, nyaka ívelt, testének felső fele gömbszelet formájú, alsó része fordított csanakakúp alakú. Az edény váll és hasvonala éles szögben törik. Két fülének csankja a vállon található. Feltehetően szilvماغ alakú szájkiképzése volt. Vállvonala bevagdósásokkal hangsúlyozott, felette bekarcolt vonal fut körbe, hasán négy bütyök ül. A fülek két oldalán, illetve az azzal ellentétes oldalakon a has- és vállvonalat dupla bekarcolt vonalak által kísért kannelúra köti össze. M.: 23 cm, fá.: 9 cm (5. kép 1).

53.71.89. Fekete-narancs foltosra égetett, enyhén fényezett felületű csupor. Pereme kihajlik, nyaka ívelt, teste gömbszelet formájú. Füle a peremből indul, ansa kornutás kiképzésű és a vállvonalon támaszkodik. Válla rovátkákkal díszített. A fül két oldalán és vele szemben a hason a váll alatt dupla függőleges kannelúra díszíti az edényt. M.: 12,5 cm, szá.: 10,5 cm, fá.: 6 cm (19. kép 3).

53.71.90. Fekete színű, fényezett felületű, erősen kiegészített kétfülű csupor. Pereme „szilvماغ” kiképzésű, innen indul két, a vállvonala támaszkodó füle. Nyaka fordított csanakakúp alakú, vállá barázdált, vízszintesen körbefutó bordával és az az alatt levő dupla kannelúrával díszített. A fül alatt, illetve a hason még egy helyen dupla függőleges kannelúrával látható. A fül mellett mindkét oldalon bebökődött pontsorrall keretezett lencsedísz ül. Alja profilált. M.: 12,5 cm, szá.: 7,5 és 11 cm, fá.: 5,5 cm (17. kép 7).

53.71.91. Fekete színű, fényezett felületű kétfülű korsó. Szája barokkos kiképzésű volt, amit a restaurálásnál nem sikerült visszaadni. Nyaka fordított csanakakúp alakú, teste bikónikus, a hastól felfelé domború, attól lefelé homorú. Két ansa lunata kiképzésű füle a peremből indul és a váll alatt támaszkodik. Hasvonala fölött kissé hullámos kannelúrával kialakított vízszintes osztóvonal, felette a fülekkel ellentétes oldalakon kis bütyök. A bütyök alatt, illetve a fülek mindkét oldalán két függőleges kannelúrából kialakított dísz látható az edény testén. M.: 11,5 cm, szá.: 8,5 cm, fá.: 5,5 cm (17. kép 8).

53.71.93. Barna-szürke foltosra égetett, enyhén fényezett felületű oldaltöredék. Bordából kialakított füzermintája két helyen felcsúcsosodik, és bütyköt képez. A borda bevagdósásokkal díszített, a két bütyök

alatt egy-egy lencse ül. A borda alatt három széles körbefutó kannelúra, ebből hármas félkörös és függőleges kannelúracsíkok csüngenek le. Fv.: 0,5 cm (7. kép 1).

53.71.98. Kívül barna-szürke foltosra égetett, belül fekete színű edény nyomottgömbös hasának töredéke. Az edény alsó harmadának indításánál ujjbenyomkodásokkal tagolt borda választja el a hasától. A hasat három függőleges és három koncentrikus félkörívből álló kannelúraminta díszíti. Fv.: 1 cm (10. kép 2).

53.71.99. Barna-szürke foltosra égetett oldaltöredék. A töredék közepén húzódó bordát alul és felül három-három körbefutó kannelúra kíséri. Ehhez csatlakozik a hármas koncentrikus félköríves kannelúraminta. Fv.: 1,2 cm (9. kép 5).

53.71.100. Kívül vörösesbarna, belül barna színű oldaltöredék. A két vízszintes kannelúra alatt három lencsedísz látható. Fv.: 0,8 cm (15. kép 2).

53.71.113. Narancs-barna foltosra égetett, belül enyhén fényezett felületű, ún. szilvamagszájú, enyhén ívelt nyakú edény töredéke. A nyak alatt egy széles kannelúra található. Fv.: 1 cm (19. kép 1).

53.71.115. Kívül barna, belül fekete-szürke foltosra égetett, derékszöghöz közeli szögben kihajló peremtöredék. A peremen egy, a száj ívét követő kannelúra fut körbe. Az enyhén ívelt nyak alatt bevagdosásokkal tagolt borda látható. Fv.: 1 cm (4. kép 3).

53.71.119. Barna-fekete foltosra égetett, enyhén fényezett felületű peremtöredék. Az erősen kihajló peremen a száj ívét követő két enyhe kannelúra fut körbe. Fv.: 1 cm (3. kép 8).

53.71.120. Barna színű, enyhén kihajló peremű fazék töredéke, a perem alatt ujjbenyomkodással tagolt bütökkal. Fv.: 0,5 cm (1. kép 2).

53.71.127. Kívül narancsvörös, belül barna színű oldaltöredék. A töredéken látható bordadísz alatt kettő és lentebb egy vízszintes kannelúra szintén kannelúrából kialakított koncentrikus körmintát vesz közre. Fv.: 1,2 cm (9. kép 4).

53.71.132. Barna színű, enyhén kihajló peremtöredék kis kihúzott bütökkal. Fv.: 0,7 cm (2. kép 3).

53.71.135. Barna színű, durva felületű, enyhén ívelő oldaltöredék, melyen három cm átmérőjű bebökődött pontsorrall keretezett kis bütök található. Fv.: 1 cm (15. kép 5).

53.71.138. Kívül szürke-barna foltosra égetett, belül szürke színű oldaltöredék, kettős kannelúracsíkból képzett futóspirállal keretezett bütökkal. Fv.: 1 cm (12. kép 5).

53.71.139. Kívül barna, belül fekete színű oldaltöredék. A hasat függőleges bordák által közrefogott négyszögek alkotják. Fv.: 1 cm (11. kép 3).

53.71.142. Barna színű, a derékszöghöz közelítő szögben kihajló peremtöredék. Rajta a száj ívét követő körbefutó kannelúra mellett ferde kannelúracsíkok. Felülete erősen kopott. Fv.: 1–1,5 cm (3. kép 9).

53.71.146. Kívül barna-vörös foltosra égetett, belül fekete színű oldaltöredék. Az edény alsó és középső harmadát ujjbenyomással tagolt borda és az azt kísérő árok választja el. A hason hármas lecsüngő kannelúracsoport található. Fv.: 1 cm (11. kép 1).

53.71.151. Kívül barna, belül narancsszínű, erősen kihajló peremtöredék. Fv.: 1 cm (2. kép 10).

53.71.153. Kívül barna, belül fekete színű, enyhén fényezett felületű oldaltöredék. A hasat és az edény alsó harmadát egy ujjbenyomkodásokkal tagolt borda és egy azt kísérő mély árok választja el. A hason öt függőleges kannelúracsíkból látható. Fv.: 1 cm (11. kép 2).

53.71.162. Barna színű oldaltöredék, melyen egy kannelúracsíkból három nagyméretű, 1,2 cm átmérőjű lencse ül. A töredék sarkában szintén egy lencsedísz töredéke látható. Fv.: 0,7 cm (15. kép 3).

53.71.168. Kívül narancsszínű, belül barna-szürke foltosra égetett oldaltöredék. Rajta bordából kialakított füzérminta látható két csúcsosodással, melyek bütöket formálnak. E bütöket kannelúrából kialakított félkör keretezi. A borda alatt dupla vízszintes kannelúracsíkból látható. Fv.: 1 cm (7. kép 3).

53.71.171. Barna színű, kihajló peremtöredék. Fv.: 0,7 cm (2. kép 11).

53.71.176. Barna színű, erős ívben kihajló peremtöredék. Fv.: 1 cm (2. kép 8).

53.71.177. Barna színű, éles szögben törő peremtöredék. Fv.: 1 cm (2. kép 5).

53.71.188. Barna színű enyhén kihajló peremtöredék. Fv.: 0,7 cm (2. kép 7).

53.71.190. Barna színű oldaltöredék, melyen a középső bordát mindkét oldalon három-három kannelúra kíséri. Ezekből hármas, kannelúrából kialakított koncentrikus félkörív indul. Fv.: 1,2 cm (9. kép 1).

53.71.200. Kívül vörös, belül fekete színű oldaltöredék. Rajta füzérminta alakú borda felcsúcsosodásából kialakult háromszögalapú bütök, alulról három kannelúracsíkkal kísérve, felül kettős kannelúrából kialakított félkörrel keretelve. Fv.: 1 cm (7. kép 2).

- 53.71.206.** Barna színű, derékszögben kihajló peremtöredék. A száj ívét követő három kannelúra fut rajta körbe. Fv.: 1 cm (3. kép 3).
- 53.71.208.** Barna színű oldaltöredék. Rajta füzérminta alakú borda felcsúcsosodásából kialakult háromszögalapú bütyök, alulról három kannelúracsíkkal kísérve, felül kettős kannelúrából kialakított félkörrel keretézve. Fv.: 0,5 cm (6. kép 1).
- 53.71.216.** Barna színű, hordóformájú fazék enyhe „S” profil leíró töredéke. Pereme enyhén kihajló, alatta ujjbenyomással tagolt bütyök. A bütyök alatt vízszintes, felette függőleges seprűzés. Fv.: 1 cm (1. kép 3).
- 53.71.224.** Barna színű, durva felületű fazékformájú edény töredéke, peremből induló füllel. Szá.: 12 cm, fv.: 0,5 cm (16. kép 10).
- 53.71.228.** Barna színű oldaltöredék füllel. Fv.: 1 cm (16. kép 6).
- 53.71.230.** Barna-fekete foltosra égetett szalagfűl (16. kép 9).
- 53.71.241.** Kívül narancs-barna foltosra égetett, belül fekete színű, enyhén fényezett felületű oldaltöredék. Rajta bordából kialakított füzérminta található a felcsúcsosodásnál bütyökkel, melyet két, kannelúrából kialakított koncentrikus félkörív keretéz. A bordát alulról három kannelúracsik kíséri, ez alatt dupla kannelúrából kialakított enyhén hullámos minta látható. Fv.: 1 cm (8. kép 1).
- 53.71.242.** Narancsbarna színű, fényezett felületű, finom kidolgozású oldaltöredék. Rajta bordából kialakított füzérminta látható, a felcsúcsosodásnál bütyökkel, amit két kannelúrából kialakított koncentrikus félkör keretéz. A bordát alul három vízszintesen körbefutó kannelúra kíséri, melyekből egy kannelúrából kialakított félkör csüng le. Fv.: 0,5 cm (6. kép 2).
- 53.71.244.** Kívül barna-szürke foltosra égetett, belül fekete színű, enyhe „S” profilú fazék perem- és oldaltöredéke. A nyakon és a vállon egy-egy borda húzódik körbe az edény testén. A fülcsonk a vállon található. Fv.: 1 cm (4. kép 1).
- 53.71.247.** Kívül barna, belül szürke színű oldaltöredék. Dupla kannelúrából kialakított futóspirállal keretezett bütyök látható rajta. Fv.: 1 cm (12. kép 3).
- 53.71.248.** Barna-szürke foltosra égetett, derékszögben kihajló peremtöredék. A száj ívét belülről egy kannelúra követi. Fv.: 1 cm (3. kép 5).
- 53.71.250.** Barna színű, durva felületű, nagyméretű fazék peremtöredéke. A váll durván elkészített ujjbenyomkodással tagolt bordával díszített. Fv.: 1 cm (1. kép 4).
- 53.71.259.** Barna színű, egyenesre levágott perem töredéke. A perem alatt kihúzott bütyök látható. Fv.: 1 cm (1. kép 1).
- 53.71.262.** Barna-fekete foltosra égetett, fényezett felületű oldaltöredék. Rajta enyhe borda látható két háromszögalapú bütyökkel. Fv.: 1 cm (8. kép 3).
- 53.71.263.** Barna színű, enyhén fényezett felületű peremtöredék. A nyakat két dupla bekarcolt vonalból álló minta díszíti, a váll szintén bekarcolt vonallal hangsúlyozott. Fv.: 0,7 cm (13. kép 2).
- 53.71.267.** Barna színű, durva felületű oldaltöredék. Rajta bordából kialakított füzérminta látható, bevágdosással hangsúlyozva, a felcsúcsosodás helyén bütyökkel. A bordát felülről dupla kannelúracsik kíséri, a bütyök felett lencse ül. Fv.: 0,7 cm (9. kép 6).
- 53.71.268.** Kívül barna, belül fekete színű oldaltöredék. Rajta bordából kialakított füzérminta látható két bütyökkel. A bordát egy széles kannelúra kíséri, amiből három függőleges kannelúra csüng le. Fv.: 1 cm (8. kép 2).
- 53.71.271.** Barna színű, enyhe „S” profilt leíró fazék perem- és oldaltöredéke. A perem derékszögben kihajlik, a vállat borda hangsúlyozza. Fv.: 1 cm (2. kép 13).
- 53.71.280.** Barna színű, kihajló peremtöredék (2. kép 4).
- 53.71.286.** Kívül barna, belül fekete színű töredék. A tölcséres nyak és az erősen hasasodó test találkozásánál ujjbenyomkodással tagolt bordadísz látható, belőle hármas függőleges kannelúracsoport csüng le. Fv.: 1 cm (5. kép 2).
- 53.71.287.** Barna színű, igen durva felületű edény oldalának töredéke. A gömbös has a törésvonal alatt sík lapokká töredezett. Fv.: 1 cm (11. kép 4).
- 53.71.299.** Barna színű, „S” profilt leíró peremtöredék. A kihajló perem alatt az íves nyakon kis rátett bütyök található. A váll bordával hangsúlyozott. Fv.: 1 cm (4. kép 2).
- 53.71.313.** Kívül barna, belül fekete színű, derékszögben kihajló peremű edénytöredék. A peremen a száj ívét követő két kannelúra mellett ferde rövid kannelúraminta is látható. A nyakon dupla kan-

nelúracsik halad körbe, ami alatt két koncentrikus kört képező kannelúra töredéke látható. Fv.: 1 cm (3. kép 1).

53.71.314. Szürke színű, enyhe „S” profilt leíró töredék. Pereme enyhén kihajlik, vállá bordával hangsúlyozott. Fv.: 1 cm (2. kép 12).

53.71.315. Kívül barna, belül fekete színű, nyomottgömbös testű edény töredéke. A hason két lecsüngő kannelúra látható. Fv.: 1 cm (10. kép 1).

53.71.324. Barna-fekete foltosra égetett, fényezett felületű, derékszögben kihajló peremtöredék. Három, a száj ívét követő kannelúra fut rajta körbe. Fv.: 0,7 cm (3. kép 2).

53.71.325. Kívül barna, belül fekete színű oldaltöredék. Rajta bordából kialakított füzérminta látható a felcsúcsosodásnál bütyökkel. A bütyök fölött dupla kannelúracskiból kialakított koncentrikus félkörmintha van. A bordát alul három kannelúrából álló körbefutó vízszintes minta kíséri, amiket egy lentebbi dupla kannelúracskikkal ferde kannelúrák könek össze. Fv.: 0,6 cm (6. kép 3).

53.71.332. Barna-szürke foltosra égetett, enyhén fényezett felületű peremtöredék. Derékszögben kihajló peremét két, a száj ívét követő kannelúra díszíti. Fv.: 1,3 cm (3. kép 6).

53.71.333. Barna-szürke foltosra égetett csonkakúpos nyaktöredék. Szalagfüle a peremből indul és a vállra támaszkodik. Fv.: 0,7 cm (16. kép 4).

53.71.334. Barna színű, enyhén kihajó peremtöredék, egy a peremből kihúzott bütyökkel. Fv.: 1 cm (2. kép 1).

53.71.335. Kívül barna, belül szürke színű, derékszögben kihajló díszítetlen perem töredéke. Fv.: 1 cm (2. kép 9).

53.71.336. Szürke-narancs foltosra égetett, enyhén fényezett felületű peremtöredék. A derékszögben kihajló peremet egy, a száj ívét követő kannelúra és rövid ferde kannelúrák díszítik. Fv.: 0,6 cm (3. kép 7).

53.71.338. Narancs-fekete foltosra égetett, fényezett felületű peremtöredék. A derékszögben kihajló peremet egy, a száj ívét követő kannelúra és helyenként ferde kannelúrák díszítik. Fv.: 1 cm (3. kép 10).

53.71.343. Kívül sötétbarna, belül fekete színű, fényezett felületű oldaltöredék. Kannelúrával és bebökdött pontsorral keretezett bütyökdísz látható rajta. Fv.: 0,5 cm (15. kép 1).

53.71.354. Barna színű, alig kihajló, egyenesre vágott peremtöredék. A perem alatt háromszöghöz hasonló formájú szalagfűl látható. Fv.: 1 cm (16. kép 8).

53.71.358. Barna-szürke foltosra égetett, erősen ívesen kihajló peremtöredék. Szá.: 18 cm, fv.: 1 cm (2. kép 6).

A beleltározott anyagról az első áttekintés során kitűnik, hogy a századelő településásatásai alkalmával sokszor alkalmazott módszerrel találkozunk itt is, miszerint csak a nagyobb, szépen – és nem mindig a jellemzően – díszített darabokat gyűjtötte be az ásató. Így bizonyos formák, díszítések, típusok előfordulási arányszáma ebben a leletanyagban nem mérvadó. Nem vonhatunk le következtetéseket a nagyméretű „házikera” és a „díszkerámia” arányából sem.

Sok információt hordoz mégis ez a leletanyag, mivel Roska pécskai és perjámosi publikációi után (ROSKA 1912; 1913) úgy vélte a kutatás, hogy a Perjámos–Szőreg-kultúra települési viszonyai és telepkerámiája ismertek, ezen a téren előrelépés már nem várható. Pedig az ismert telepek vagy nem kutatottak (Szőreg), vagy egyrétegűek (Ószentiván–Nagyhalom), esetleg a bekerült anyag rétegvizsgálata nem tisztázottak (Rábé–Ankasziget) vagy szórványok (Marostól északra levő telepek). 1981-ben Kiszomborban folyt leletmentés egy telltelepen, ahol azonban csak kis felületet lehetett megkutatni (HORVÁTH 1982–83). Míg a fent említett telepek anyaga a perjámosi és a mokriini anyagokkal, tehát a kultúra életének korai fázisával hozhatók párhuzamba, addig a most közölt anyag a kultúra késői fázisának életébe enged betekintést.

Soroceanu a pécskai és perjámosi település anyagainak közlésével számos problémát vetett fel (SOROCEANU 1991). A Perjámos–Szőreg-kultúra temetőiből ugyanis csak szűk formakincsét ismerhettük meg az itt élő népességnek. A nagyobb és kisebb kétfülű korsó és tál jellemző hármasa mellett természetesen ismerünk más tipológiai csoportba sorolható tárgyakat is pl.: csupor, függeszűzőedény, bögre. De a kultúra mindennapos életének edényformái, melyek a telepeket jellemzik újdonságként hatottak és hatnak a kutatók körében.

Ide tartoznak a más kultúrák, pl.: Vátya-kultúra formakincséből oly jól ismert – hiszen e kultúra sok telepe kutatott – fazekak, melyek legegyszerűbb formája a hordó alakú, kevésbé vagy jobban ívelt nyakkal. Az egyenestől a csaknem derékszögben kihajló peremkiképzésűig számos példánya megtalálható ebben az anyagban is (2. kép 4–13). A peremen több esetben kihúzott bütyök jelenik meg (2. kép 1–3), amely díszítés általános jelenség a középső bronzkor végén. A perem alatt megfigyelhetünk egyszerű rátett, vagy osztott bütyköt (1. kép 1–3, 4. kép 1–2). Főző- vagy tárolóedények peremeihez csatlakoztak vagy oldalain ültek az előkerült fültöredékek is (16. kép 4–10).

Sajátos módon díszítették a nyak ívét egyszerű, bevagdosott vagy ujjbenyomással tagolt bordával (1. kép 4, 4. kép 1–3, 5. kép 2, 2. kép 12–13). A nyaki bordák az edény testéből kihúzottak. Gyakran találunk bordadíszet a vállon is (4. kép 1), ami lehet rátett és kihúzott egyaránt. Ezek az enyhe „S” profilt leíró, kívül a hajlatban bordával ellátott nyaktöredékek igen könnyen összetéveszthetők egy másik edénytípus középső és alsó harmadát elválasztó, szintén bordával tagolt darabjaival (10. kép 2, 11. kép 1–2). A bordakiképzésnek itt is megfigyelhetjük mindkét módját, bár a rátett borda nagyobb mennyiségben fordul elő. Ez utóbbi edénytípus fő jellemzője, hogy az edény teste három részre tagolódik, a csonkakúpos felső és alsó rész között egy gömbszelet található (5. kép 1). Tölcséres, vagy ívelt nyakán vízszintesen kihajló perem található. Mostanáig csak néhány darabját ismertük, főleg a Perjámos–Szőreg és a Vátya-kultúrák peremterületéről (Kelebia 9., 52., 54., 67. urnafészek ZALOTAY 1957. 7., 28–29., 32.; BÓNA 1975b. Taf. 72/1, 3, 6, 7; Csanytelek–Palé 16., 22., 50. sír LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 51–52., 55., 11. kép 6, 12. kép 5, 17. kép 1; Szőreg 169. sír BÓNA 1975b. Taf. 129/6; szórványok: Taf. 129/1–3, 5, 7; Taf. 130/1, 3, 5; Bugacmonostor BÓNA 1975b. Taf. 129/4; Tiszaug–Kisrétpart BÓNA 1975b. Taf. 130/6; Felsőpusztaszer FOLTINY 1944–45. XV/30). E forma legidősebb változata a kiszombori ásatás III. szelvényének rábontásából került elő, két kisapostagi bögre és egy korai szőregi korsó társaságában (HORVÁTH 1982–83. III/10). A leírásokban urnaként szerepel, hiszen a Vátya-kultúra temetőiben e funkciót töltötte be. A szőregi temető 169. sírjának edényeként sem tipológiai alapon tárgyalták, hanem rítusa alapján (pithoszos temetkezés) értékelik. A Perjámos–Szőreg-kultúrához való tartozása a pécskai ásatások teljes anyagának közléséig kérdéses volt. Soroceanu a „kettőskúpos” edénykategóriába sorolja ezt a típust (SOROCEANU 1991. 42–43.), ahol azonban az itt tárgyalt testkiképzés mellett, más nagyméretű edényformákat is találunk. Ezzel szemben különválasztja a „hasas testű, az alsó harmadnál ujjbenyom-

kodással díszített bordával ellátott” daraboktól (SOROCEANU 1991. 43–44.), melyek tulajdonképpen az ő korábbi „kettőskónikus” kategóriájába sorolható edények alsó részét képezik. A kevés jelenleg ismert példány miatt azonban valószínű, hogy mind az általunk, mind a Soroceanu által felállított tipológiai besorolást a későbbiekben módosítani kell. Az ujjbenyomkodással díszített bordadísznek az edény alsó harmadán való alkalmazásánál Soroceanu halomsíros párhuzamokat említ, és a Maros-Halomsíros népek közötti direkt kontaktus egyik bizonyítékeként hozza fel ennek a díszítési módnak a meglétét (SOROCEANU 1991. 44.). A hármas testtagolású edényeknél a nyújtottabb, görög amfórához hasonló formától (Szőreg BÓNA 1975b. Taf. 129/7) a zömökebbig (Szőreg BÓNA 1975b. Taf. 129/1) széles a skála. Az ismert darabok méretbeli különbségei (Klárafalva 53.71.87. 23 cm, Csanytelek–Palé 22. sír 41 cm) is azt támasztják alá, hogy itt széles körben elterjedt formáról van szó. Egyes esetekben tisztán felismerhető a hármas tagolás, ami a fent említett bordával hangsúlyozott alul (Csanytelek–Palé 22. sír, Felsőpusztaszer) vagy felül (Pécska III. réteg, SOROCEANU 1991. Taf. 13/10). Az alsó csonkakúp gyakran homorúan ívelt (lásd az összes szőregi példányt), ez okozza a már említett hasonlóságot a bordával díszített peremtöredékekkel.

Ismerünk szintén e típusba sorolható darabokat, ahol a test tagolása tisztán nem ismerhető fel (pl. Csanytelek–Palé 68. sír LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 56., 20. kép 4 – nyomtömbös testnek is felfogható, de a díszítés egyértelműen a hármas tagolódáshoz igazodik). Díszítése miatt e körhöz kapcsolódnak a kelebiai gömbös testű (29. urnafészek ZALOTAY 1957. 18., 1/29; BÓNA 1975b. Taf. 72/2) és körteformájú (126. urnafészek ZALOTAY 1957. 55.; BÓNA 1975b. Taf. 72/4) példányok is. Klárafalváról (10. kép 1–2) is ismerünk azonos típusú díszítéssel ellátott, de gömbös testű edényeket, melyek tipológiailag valóban külön csoportot képeznek, ám díszítésük miatt tárgyalásukat itt tartjuk fontosnak. A test hármas tagolását figyelhetjük meg a Perjámos–Szőreg-kultúra egyik ismert késői edényformáján is, nevezetesen a szilvماغ alakú szájrésszel ellátott edényeken. Soroceanu ez utóbbi edénytípust a körteformájú korai kétfülű korszából vezeti le (SOROCEANU 1991. 45.), késői keletkezését a pécskai tell IV–I rétegeiben való előfordulása igazolja.

Ehhez a testfelépítéshez az esetek nagy hányadában egy igen sajátos díszítés társul. A Szőreg 3 időszaktól (BÓNA 1975b. 93.) figyelhető meg a „szőregi” ⁴ korszokon a bekarcolt vonalból kialakított ún. füzérminta, melynek felcsúcsosodó háromszög-részét általában két oldalról lecsüngő bekarcolt vonalpár kíséri. Ezt a díszítést figyelhetjük meg a fent körvonalazott edénycsoporton is, itt azonban a füzérminta kannelúrából és bordából kialakítva jelenik meg. A kannelúrából kialakított díszítőmotívumok a Szőreg 3–4 időszaktól jelennek meg legnagyobb számban a barokkos és a szilvماغszáj-kiképzésű korszokon (Deszk–A 22., 81. sír, FOLTINY 1941b. III/19, VII/4; Szőreg 95., 112., 183., 186. sír BÓNA 1975b. Taf. 112/10, Taf. 114/1, Taf. 112/11, Taf. 115/8). A másik variációban a füzérmintát borda alakítja – ez lehet bevagdossággal díszített (7. kép 1, 9. kép 3, 6, 15. kép 4) – és az esetek többségében e bordát az edény testén körbefutó vízszintes kannelúra kíséri (6. kép 1–3, 7. kép 1–3,

8. kép 1–3). A bordából kialakított füzérminta legszebb példányain a felcsúcsosodás igazi bütyökké alakul,⁵ melyet félkörben koncentrikus kannelúrák vesznek körül (6. kép 1–3, 7. kép 2–3, 8. kép 1), illetve egyes esetekben lencsemintával díszítettek (7. kép 1, 9. kép 6). Ez a piramishoz hasonló bütyökkiképzés kedvelté vált és kevésbé ki-munkált példányaival számos esetben találkozhatunk a durvább kivitelű, nagymé-re-tű edényeken (8. kép 2). A koncentrikus félköríves kannelúrák mellett, szintén e technikával kialakított koncentrikus körmotívum is díszítheti az edény középső har-ma-dát (9. kép 4). Egyes esetekben az edény testének törésvonala alatt és felett több-szörösen körbefutó kannelúrát láthatunk, melyekhez szintén csatlakozhat kon-cent-rikus félkörös minta (9. kép 1, 5).

A legkedveltebb mintakombináció tehát a füzérborda, vízszintes kannelúrával vagy kannelúracsoporttal kísérve, melyekből az edény testét függőlegesen osztva hárm-as kannelúracsíkok csüngnek le (5. kép 1, 8. kép 2–3, 10. kép 1–2, 11. kép 1–2). Ez a díszítés az edény középső harmadát foglalja el, az alsó harmadtól elválasztó bor-dánál általában megszakad. A vízszintesen körbefutó kannelúracsíkokhoz alul és felül félkörös kannelúrák csatlakozhatnak. A bekarcolt technika sem tűnik el. A pécskai tellen is megfigyelhetjük egészen az I. rétegig, csak jelentősége csökken. Nem ritka a bekarcolt és a kannelúrából kialakított díszítés közös használata sem (9. kép 2, 6, 15. kép 4). Egy esetben igen mutatós megoldással a füzérszerűen kialakított bordába húzták a két kannelúrát (15. kép 7).

Természetesen egyszerűbb mintakombináció is megfigyelhető pl. Felsőpusz-taszeren (FOLTINY 1944–45. XV/30), ahol egy füzérborda és egy vízszintes kan-nelúra látható a felső harmad osztásánál, egy ujjbenyomkodással tagolt borda az al-só harmad osztásánál és hárm-as függőleges kannelúracsoport a hason, vagy Csanyteleken a 16. sírban (LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 51., 11. kép 6), ahol az előzőhöz hasonló a díszítés, a hasról hiányoznak a kannelúrák, a nyak és a felső har-mad azonban kannelúracsíkkal tagolt stb.

A középső harmad speciális formája, amikor a gömbös részt sokszögge tagolják négyzetes lapok kialakításával (11. kép 3–4).

Több esetben a vízszintesen kihajló nyakat a száj ívét követő körbefutó kannelúra vagy kannelúrák díszítik, melyekhez körben vagy szakaszosan ferde rövidebb kan-nelúrák, egy esetben pedig dupla bekarcolt vonalból kialakított háromszögminták tár-sulnak (3. kép 1–10). A pécskai anyagban ez a díszítési mód a III. rétegtől figyelhető meg (SOROCEANU 1991. 55.), de a későszőregi tálak peremén is találkozunk ezzel a bekarcolt motívummal (Szőreg 28. sír BÓNA 1975b. Taf.111/4). Ezek a hárm-as tago-lású edények a pécskai tell átmeneti fázisában (IV. réteg) jelennek meg és a legjellem-zőbbek a III–I réteg anyagára. S míg a hazai Perjámos-Szőreg-kultúrák temetőiben a díszítőmotívumok túlnyomó többsége bekarcolt vonalából van kialakítva (kan-nelúrát a Deszk–A temető és a szőregi temető késői sírjaiban találunk csak), addig a pécskai tell és az itt bemutatott klárafalvi anyagra is a kannelúra többsége a jellemző.

A hazai kutatásban elfogadott az az álláspont, hogy a benyomuló halomsí-ro-s népcsoportok a Dunát átlépve, a Vátya-kultúrát délről megkerülve igen ko-

rán letelepedtek a Perjámos–Szőreg-kultúra területén. „A Vátya kultúrát ért hódítás idejében a Szőreg–Perjámos-kultúra nyomtalanul eltűnik. Késői telepein megszűnik az élet (Pécska, Klárafalva) és ismert temetőiben sem temetkeznek tovább. Kivételt képez a Vátya-kultúra déli, délkeleti falusi peremvidéke, ahol a koszideri korszak első felében Szeremle importokkal egyidős Post-Szőreg tradíciók – mind a kerámiaművességben, mind a zsugorított temetkezés terén (Baks, Csanytelek, Csongrád(Felgyő) – jól nyomunkövethek. Megállapítható, hogy mindenütt, ahol a korábbi népesség eltűnik, korai halomsíros karakterű temetkezések jelennek meg. A Halomsíros kultúra új, kis temetőinek megjelenése éppen a korábbi Perjámos–Szőreg-kultúra területén különösen szembetűnő, jelentősebb előfutárok vagy helyi utóhatások azonban itt nem jelentkeznek: Szeged–Bogárzó B, Kiskundorozsma, Tömörkény, Röske, Hódmezővásárhely, Szentés–Nagyhegy és Szentés–Ecser.” (BÓNA 1992. 36.) Ez a vélemény a tószegi tell rétegsorán alapul, ahol a következő megfigyeléseket tették az ásatók (BÓNA 1979–80., 93.; 1992. 108–109., 113.):

Tószeg I–II	Vátya-Koszider-Alpár típus Post-Füzesabony Szeremle	Tószeg D	ún. koszideri korszak
III–IV	Vátya III Füzesabony C Szőreg 5 Gyulavarsánd C	Tószeg C	ún. Füzesabonyi korszak
V	Vátya III korai Füzesabony C Hatvan örökség Szőreg 4		
VI	Vátya II Füzesabony B Szőreg 3		
VII–VIII	késő Hatvan alapkarakter Vátya I	Tószeg B	Hatvan-kultúra
IX–XII	Hatvan-kultúra		
XIII-tól	Nagyrév-kultúra		

Roska megfigyelésekben gazdag, ám leletanyagban gyér közlésén kívül azonban nem volt ismert a kutatók előtt a nagyobb Perjámos–Szőreg-kultúrák telepének leletanyaga. Bizonyos, hogy a telepek és a temetők kerámiahagyatéka között óriási a különbség formakincsben. Véleményünk szerint azonban a hármas tagolású edényforma és a kannelúrák díszítési mód kombinációját kronológiai okokkal magyarázhatjuk. Bizonytalan képet kapunk, ha ezen edények lelőhelyeinek kronológiai besorolását vizsgáljuk:

Kelebia	Vatya III-Vatya Koszider
Csanytelek	koszideri periódus
Szőreg	a késői sírokhoz sorolják
Bugacmonostor	
Tiszaug–Kisrépart	
Felsőpusztaszer	halomsíros az általános besorolás, noha Vatya kultúrák edények is vannak a leletanyagban
Pécska III–I	R BB2-C1 (SOROCEANU 1991. 28.)
Klárafalva	

Bevehetünk a felsorolásba olyan edényeket is, melyek testének kiképzése megegyezik az eddig vizsgáltakkal, díszítésük azonban valamelyest eltér a fent felsoroltakétól. Ilyen például egy szelevényi szilvماغ szájú edény, ahol a felső harmad tagolásánál dupla, füzérminta alakú kannelúra található, a bütyökké formált felcsúcsosodásnál kannelúrából kialakított félkörívvel keretezve, melyből spirál indul mindkét oldalra. A félkörívek felett és mindkét oldalukon dupla bekarcolt vonalakkal kialakított háromszögek díszítik az edény felső részét. A nyakon hármassal bekarcolt vonalköteg fut körbe, melyet hat helyen bekarcolt vonalkötegek kötnek össze a szájjal. A középső harmadon turbántekercset utánzó bekarcolt, íves vonalkötegeket és azokat kísérő bevagdós-sorokat láthatunk, míg az alsó harmad homorúan összehúzódik.⁶ A mintakincs ilyen variációja, a szájkiképzés és végül a forma egyértelműen a koszideri korszakra keltezi az edényt. A másik példa a Túrkeve–terehalmi álkiöntőcsöves edény, amely a tell koszideri rétegéből került elő (CSÁNYI–TÁRNOKI 1992. 164.). Füleinek kiképzése összecseng a csanytelekivel (LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 23. kép 10), míg azonban az utóbbinak kevésbé felismerhetően, addig a túrkeveinek egyértelműen hármassal tagolású a teste. A felső harmadot körbefutó kannelúracsík választja el, a hasrész lecsüngő kannelúra-csoportokkal díszített. Ide sorolható továbbá a 96. urnasír Kelebiáról (ZALOTAY 1957. 44.; BÓNA 1975b. Taf. 73/2), ahol a fent említett motívumok mellett még pontkörrel keretezett lencse is ül az edény nyakán.

Az eddigi kronológiai besorolás tehát a Vatya III-Koszider-Halomsíros (vagyis RB2-C1) időszakot fogta át, vagyis meglehetősen hosszú időszakot ölel fel a jelenlegi kronológiai sort tekintve. A pécskai rétegsor, illetve a klárafalvi rétegvizonyok tisztázása azonban pontosíthat a képen.

Ha az említett edények lelőhelyeit vizsgáljuk, akkor feltűnő, hogy három kivétellel (Pécska, Klárafalva, Szőreg) valamennyi kívül esik a Perjámos-Szőreg-kultúra elterjedési területén. Azonban e három lelőhelyről származik az ismert példányok túlnyomó többsége, míg a többi helyen csak egy-egy példány került elő. A Perjámos-Szőreg-kultúrához való tartozás így egyértelmű. Az elterjedési térkép azonban azt a sávot foglalja magába, ahol a Vatya- és a Perjámos-Szőreg-kultúra a középső bronzkor végén közelített egymáshoz. A Vatya-kultúrát ért hódítás idejében a Perjámos-Szőreg-kultúra nyomtalanul eltű-

nik. Késői telepein megszűnik az élet (Pécska, Klárafalva). Mindez közvetett úton szintén az edénytípus késői datálásához vezet. Véleményünk szerint ezen formák és díszítések kombinációi a középső bronzkor végi átalakulási fázisba, a koszideri periódusba sorolhatók.

Ezt a datálást erősítik a leletanyagban talált kancsók, illetve azok töredékei. Ezekkel a gömbös, esetleg nyomott gömbös hasú, cilindrikus nyakú, enyhén kihajló peremű edényekkel elsősorban a füzesabonyi és a gyulavarsándi formakincsből találkozhatunk, azonban kedvelt formája lett a koszideri korszaknak is. Számos példányt ismerünk Alpárról (BÓNA–NOVÁKI 1982. XLVI–XLVII táblák), Jászdózsáról (STANCZIK 1988) és Szelevényről (FISCHL 1996), melyeknél a késői datálást az edény díszítése támasztja alá. Az itt közölt darabok nyakán gyakran találunk bekarcolt vonalakból álló díszítést (13. kép 1–3, 6), beböködött pontsorral keretezett lencsedísz (13. kép 3–6, 14. kép 8). Hasukon függőleges kannelúracsoport (14. kép 6), lencsedíszek (14. kép 8), kannelúrából kialakított futóspirállal keretezett bütykök (12. kép 1–5), turbántekecs (14. kép 4–5) láthatók. A váll vízszintes kannelúrával való hangsúlyozására is van példa (19. kép 2). Hasonlóan lencsedíszekkel és pontkörrel keretezett lencsében ülő, vagy lencse nélküli bütykökkel nagyobb méretű edények oldalát is díszítették (15. kép 1–3, 5).

E típus füle általában magasan a perem fölé húzott, így lehet megkülönböztetni azoktól a kétfülű korsókhöz tartozó töredékektől, melyek csak az ansa lunata és az ansa cornuta díszítés alkalmazásával emelkednek a perem fölé. Több ilyen korsó bekarcolt mintával díszített fültöredéke is előkerült (16. kép 1–3), amely díszítési mód a pécskai tellen csak a legfelső rétegben figyelhető meg (SOROCEANU 1991. 57–58.).

A korsók kései formáinak szájkiképzése gyakran ún. szilvماغ alakú. Bóna István kronológiai besorolásánál is ez a szájkiképzési forma lett az 5. (legfiatalabb) perjámosi csoport elkülönítési alapja. Számos ilyen töredéket és korsóformájú (18. kép 4), vagy zömökebb felépítésű edényt (17. kép 7) tartalmaz ez a leletgyűjtés is. Nyakukon azonban ugyanúgy megfigyelhetjük a bekarcolt vonalkötegekből álló és a beböködött pontsorral keretezett lencsedíszítést is, mint a kancsóknál (13. kép 5; 16. kép 1). Egy esetben itt széles kannelúra díszíti a nyakat (19. kép 1).

A kis talpon álló turbántekecses hasú példány a legfiatalabb horizontba sorolható. Korsóhoz vagy kancsóhoz tartozhatott a 5. kép 6-os rajzán látható díszített talptöredék is.

A koszideri korszak kerámiaanyagának vizsgálatakor feltűnik, hogy a korábban használt formák csőtálppal vagy talpkarikával ellátott variációi igen kedveltek. Ilyet figyelhetünk meg a Csépan előkerült tálon és alpári rokonain (BÓNA–NOVÁKI 1982. 73–74.).⁷ A bodrogszerdahelyi temetőben számos esetben bögrék, korsók és tálak alján jelenik meg (POLLÁ 1960). Szőregen és Gerjenben, illetve a Deszk–A temetőben sok az itt közölthöz hasonló példány (FOLTINY 1941a; uő.: 1941b; WOSINSKY 1896. CIV. tábla). A Kovács Tibor által összeállított Vatyakultúra koszideri fázisának típusábráján is több forma látható talpkarikával vagy csőtálppal (KOVÁCS 1975. 311.). A pécskai tell rétegsorának vizsgálata alapján is megfigyelhető egy általános fejlődés a talpkarikától a csonkakúp alakú talpig,

mely a VI. rétegben kezdődik és a tell legfelső rétegéig tart (SOROCEANU 1991. 76., 86.).

„Szőreg 4 típusú” ún. barokkos szájkiképzésű korsó is került elő Klárafalváról, hasán kannelúrából kialakított díszítés látható (17. kép 8). A pécskai rétegsor tanulságai alapján ez a szájkiképzési forma korábban jelentkezik a rombuszalakúnál (barokkos szájkiképzés Pécska VI–I, rombuszalakú szájkiképzés Pécska IV–I) ám a tell legfelső rétegéig párhuzamosan az utóbbival megmarad (SOROCEANU 1991. 44–46.). Banner 2. (BANNER 1931) és Foltinyi 3. (FOLTINY 1941a) tipológiai csoportjainak is ez a két vezető edényformája, vagyis a leletegyüttesnek a kultúra fiatalabb fázisához való sorolását nem kérdőjelezi meg ez az edény.

A kultúra vezértípusát képviselő kétfülű, gömbös vagy körteformájú testtel bíró korsók szintén nem hiányoznak a leletegyüttesből (17. kép 1–2, 4–5). Pécskán valamennyi rétegben megtalálhatjuk képviselőiket (SOROCEANU 1991. 39.), ezért kronológiai értékkel nem bírnak. Díszítetlen példányai mellett egy, a nyakán kis rátett bütykökkel ellátott darab is van (17. kép 3). Egy korsóformájú, nyakán kis füllel ellátott hullámos peremű edény is előkerült (18. kép 5), mely durva kivitele és kis mérete miatt inkább gyermekjáték lehetett.

Felületi kiképzése alapján a legfiatalabb időhorizontba sorolható korsó töredékén hármass bekarcolt vonal alatt bekarcolt háromszögekből lelógó ún. zászlóminta látható (15. kép 8). A bekarcolás, mint díszítési technika a kultúra életének végéig megmarad, és bár a zászlóminta a korai szőregi mintakincs vezérmotívuma, ezen töredék a fiatalabb korszakba sorolható, anyaga és a minta díszített, finom kivitelezése miatt.

Az egyetlen táltöredék az ún. Halsütő tálak csoportjába tartozik (13. kép 7). Anyaga igen jól kidolgozott, bekarcolt díszítése és a peremén levő bütyök e csoport legfiatalabb edényei közé utalja. Halsütőtálak a pécskai tellen csak az I. rétegben találhatók, ott azonban igen nagy számban (SOROCEANU 1991. 65.).⁸

Egy díszítetlen (19. kép 4) és egy magasra húzott egyfülű példány (19. kép 3) képviseli a csupokat. Párhuzamaik a szőregi temető minden korszakának sírjaiban feltehetőek.

Számos apró, ívelt nyakú, nyomottgömbös vagy gömbös testű bögre is előkerült az első ásatás alkalmával (20. kép 1–9), melyeket a temetők leletanyagából kiindulva szintén nem sorolt a kutatás a Szőreg–Perjámos-kultúra formatárába. A díszítetlen bögrék mellett, számos a hasán kis bütyökkel ellátott „alpári-koszideri” edény (20. kép 7–8) is található itt (BÓNA–NOVÁKI 1982. 76., b6 típus). Turbántekercses hasú (Alpár b7 típus) példányok mellett (14. kép 1–3) egy kétfülű hármass lencsedísszel ellátott bögre (17. kép 6) és egy igen szép kivitelezésű kis edény zárja a sort, mely méretei dacára megpróbálta magára „gyűjteni” a koszideri korszak szinte valamennyi motívumát: körbefutó bekarcolt vonalköteg a nyakon, alatta bebökődött pontsorrallal keretezett lencsedíszek. A váll bevagdosásokkal hangsúlyozott, a hason pedig futóspírral keretezett bütykök láthatók (14. kép 2).

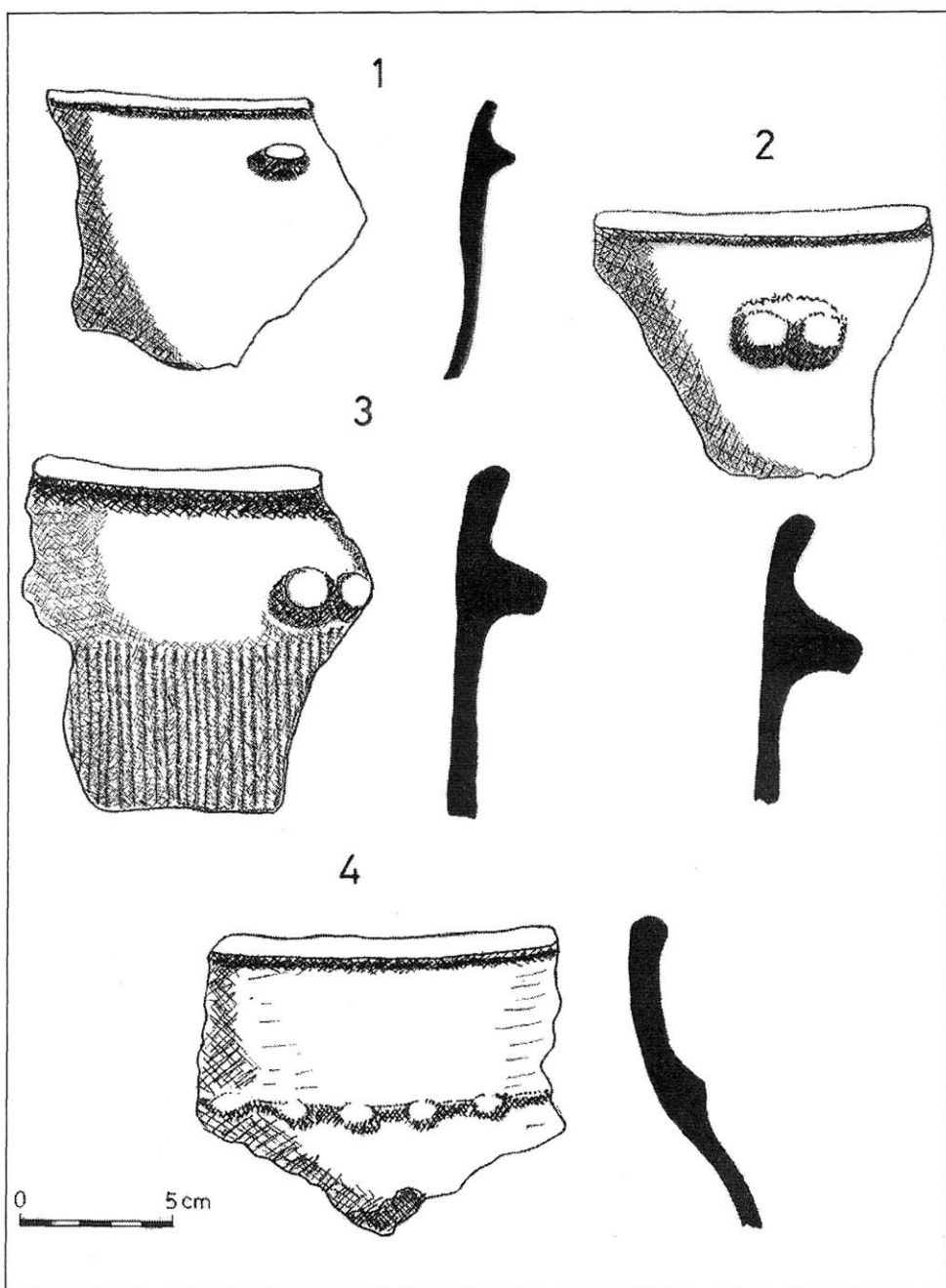
Ennek az edénynek a különlegesen szép kidolgozása, jó égetése és magasra fényezése révén szót kell itt ejteni a klárafalvi kerámiaanyag magas fokú felületi kidolgozottsá-

gáról. Az edények többsége fényezett felületű, gyakran ezt a technikát az edénybelsőben is alkalmazták. A motívumok jól kidolgozottak, még a nagyméretű kerámiaárunál is az esetek többségében elsímított, fényezett felülettel találkozunk. Az égetés – bár a foltosságból következtetve vegyes redukciós-oxidációs technikát alkalmaztak – magas hőfokon történt. Egyes példányok szinte porcelán minőségűek. Igen gyakori, hogy míg az edény külseje barna, vörös, esetleg narancsszínű, addig a belseje fekete. Bár más színösszefüggésben, de ugyanezt a jelenséget figyelte meg *Szabó János József* is egy későhatvani lelet-együttes vizsgálata kapcsán. Ő akkor a kettős színezési technikát és a vízszintesen kihajlító peremeket (melyekből, mint láthattuk, jó néhányat e leletegyüttes is tartalmaz) a késő Hatvan-kultúrához kötötte (SZABÓ 1994a. 60–61.). Jelen dolgozat alapján e két jelenség azonban inkább korszakjelzőnek tűnik, és mint azt *Kemenczei Tibor* a színezési eljárásról leírta: a helyi középső bronzkori lakosság és a Halomsíros-kultúra népének kerámiaművessége alakíthatta ki ezt az eljárást (KEMENCZEI 1968. 183.).

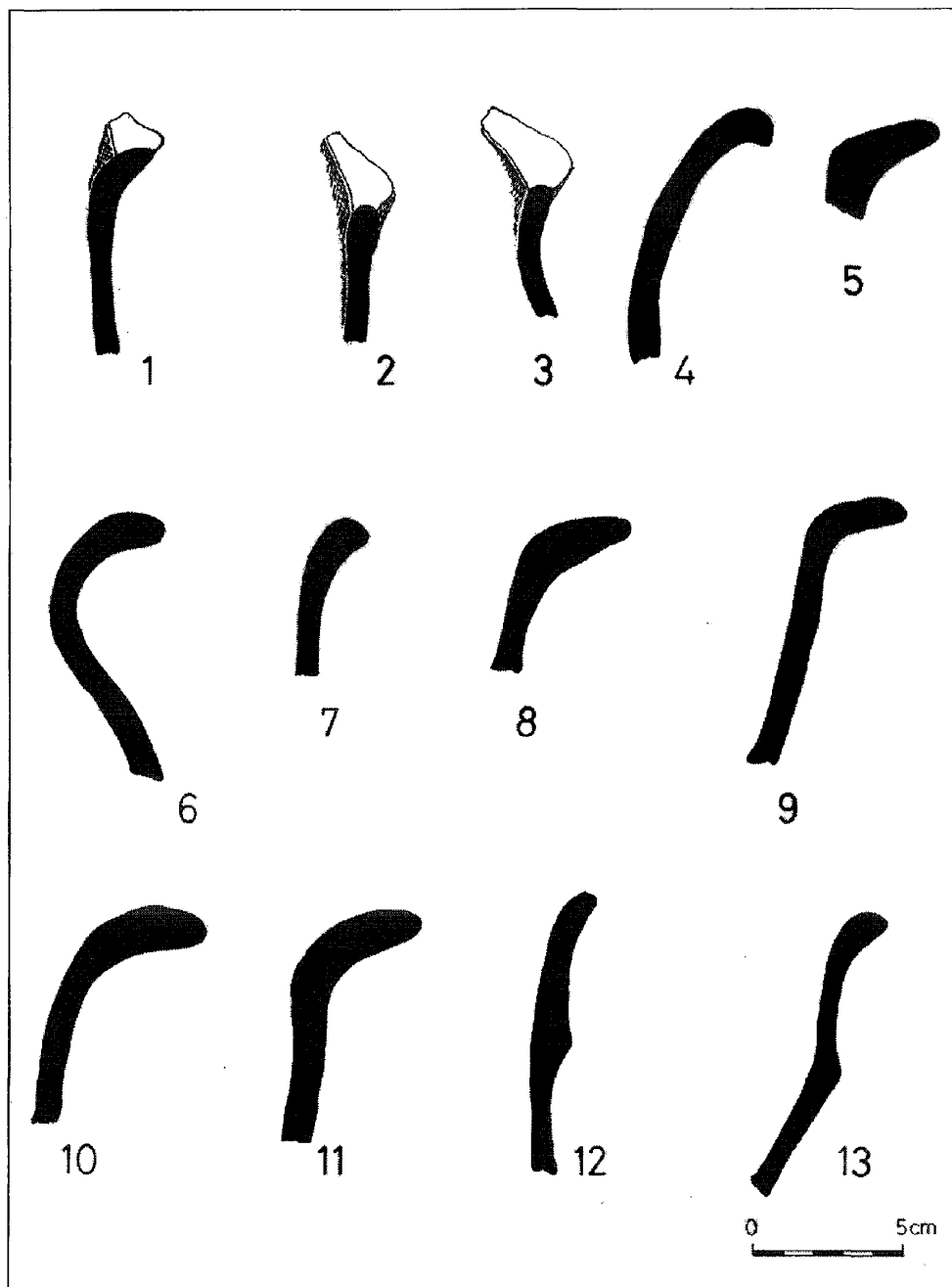
Három edény anyaga és kivitelezése tér el egyértelműen ettől a technikától. Mindhárom szürke színű, porózus felületű (18. kép 1–3). A 18. kép 3-as rajzán látható függesztőedény felülete annyira lekopott, hogy eredeti felszínére nehéz következtetni. Noha a Perjámos-Szőreg-kultúra életének első feléből számos függesztőedény ismert, a klárafalvi formája a Gyulavarsánd- és a Vattina-kultúrába sorolt edényekkel mutat kapcsolatot (TASIĆ 1977. 327.; BÓNA 1975b. Taf. 140/10–13; BÓNA-NOVÁKI 1982. Taf. XI-II/16, Taf. XLV). A 18. kép 1-es rajzán látható csupor hasa sérült, elképzelhető, hogy nagy, ovális bütykök törtek le róla. Magasra húzott két füle, összeszűkülő alja korszak végi sajátosságok. A Deszk-A temető 25. sírjában és a szőregi temető 228. sírjában találhatunk hozzá hasonló formájú edényeket (BÓNA 1975b. Taf. 91/8, Taf. 107/8). A bikónikus testkiképzésű edény (18. kép 2) anyaga és formája miatt idegen elem az itt közölt anyagban.

Anyaga miatt a későperjámosi időszakba illeszkedik a 14. kép 7-es rajzán látható töredék. Íves, bekarcolt mintájának párhuzamát a Vattina- és a Gyulavarsánd-kultúrák leletei között láthatjuk viszont. A töredékből azonban a forma nem rekonstruálható.

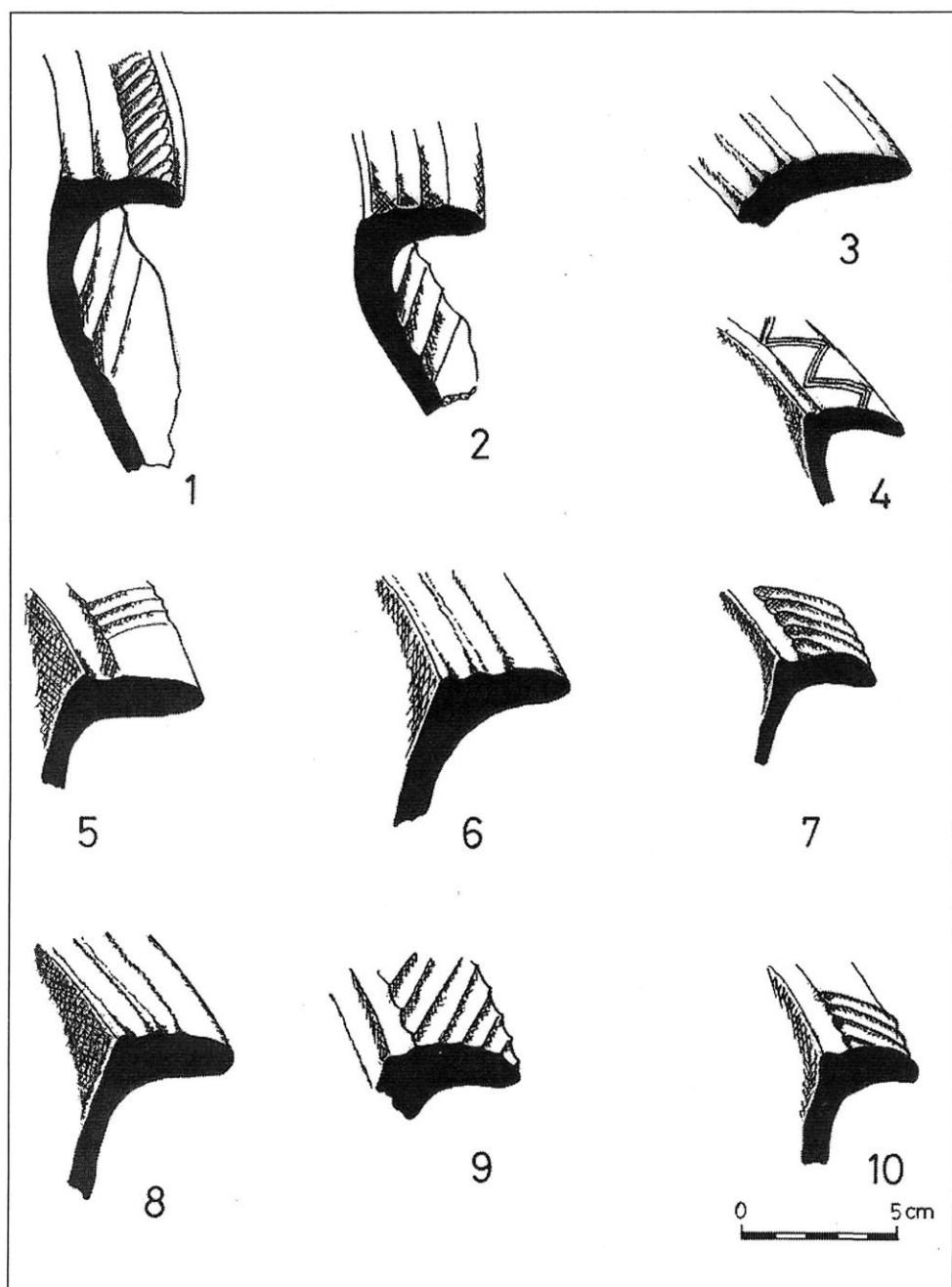
A fenti tipológiai vizsgálatok eredményét összegezve elmondhatjuk, hogy egy a Perjámos-Szőreg-kultúra legfiatalabb horizontjába sorolható leletegyüttessel állunk szemben. Az eddig korai (*Szőreg 1–3*) sajátosságnak tartott „kultúraazonosító” kétfülű, gömbös hasú korsók kronológiai támpontul nem szolgálnak, mivel mind a pécskai, mind a klárafalvi késői rétegekben megtalálhatjuk képviselőiket, használatuk tehát a kultúra életének végéig tartott (O’ SHEA 1996. 35–36.). Az itt közölt leletanyag formai és díszítőmotívumbeli párhuzamai – melyek főképp a Vátja-Koszider fázisba sorolható lelőhelyekről és a pécskai tell felső négy rétegéből származnak⁹ – a koszideri korszakba datálják ezt az együttest. Bizonyos tehát, hogy ez alatt a periódus alatt lakott mind a pécskai, mind a klárafalvi tell. A Perjámos-kultúra nem hal ki az első halomsíros bevándorlás eredményeként, hanem a korai halomsíros temetőkből ismert anyagokkal párhuzamosan bizonyítható a későszőregi edényformák megléte. A két nép közötti közvetlen kapcsolatra a pécskai anyag világít rá egyértelműen (SOROCEANU 1991. 80.), ahol a román kutató szavaival élve a „szintézis időszakát” – vagyis az általunk koszideri korszaknak nevezett periódust – figyelhetjük meg (SOROCEANU 1991. 33.).

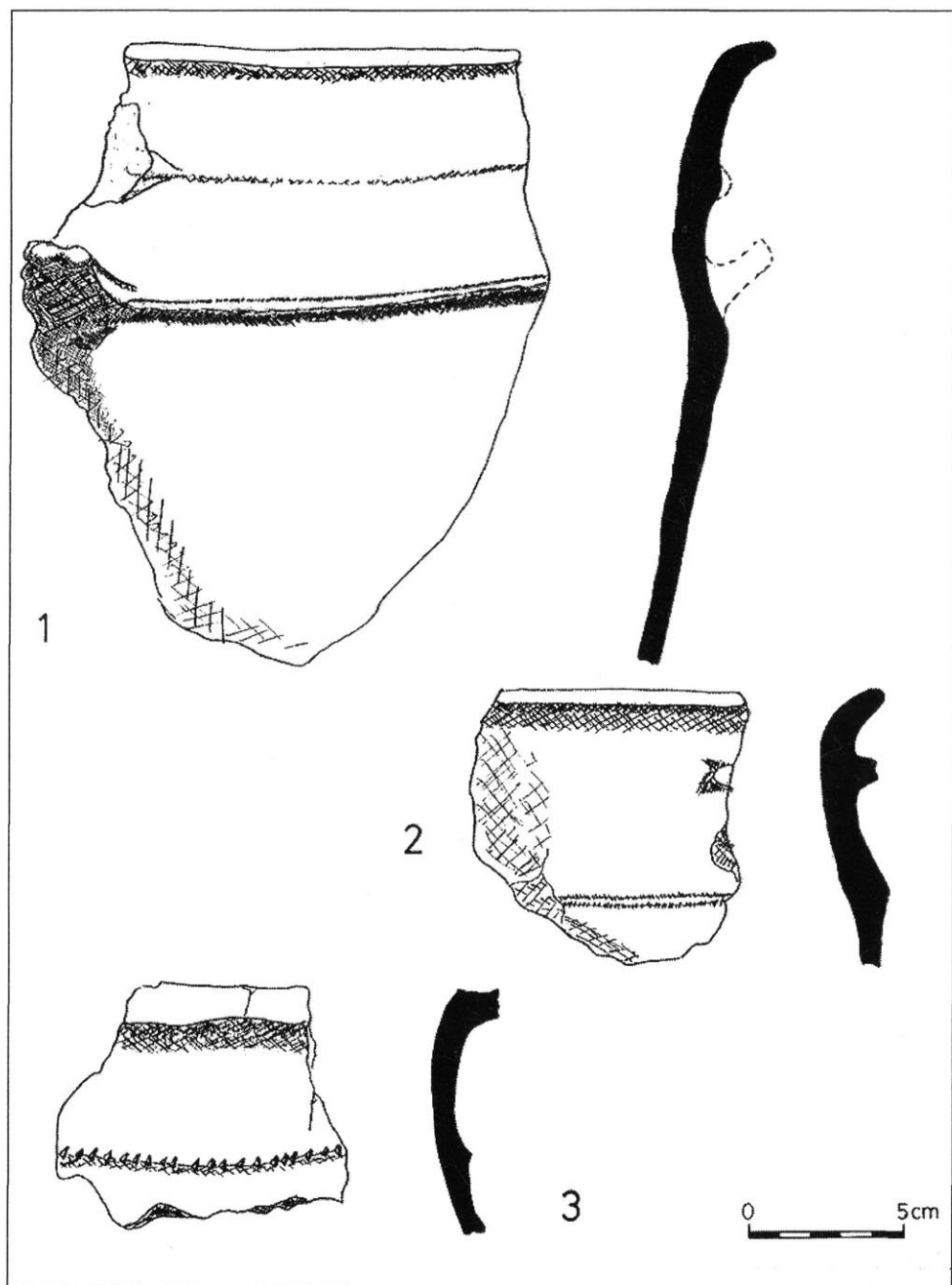
1. kép

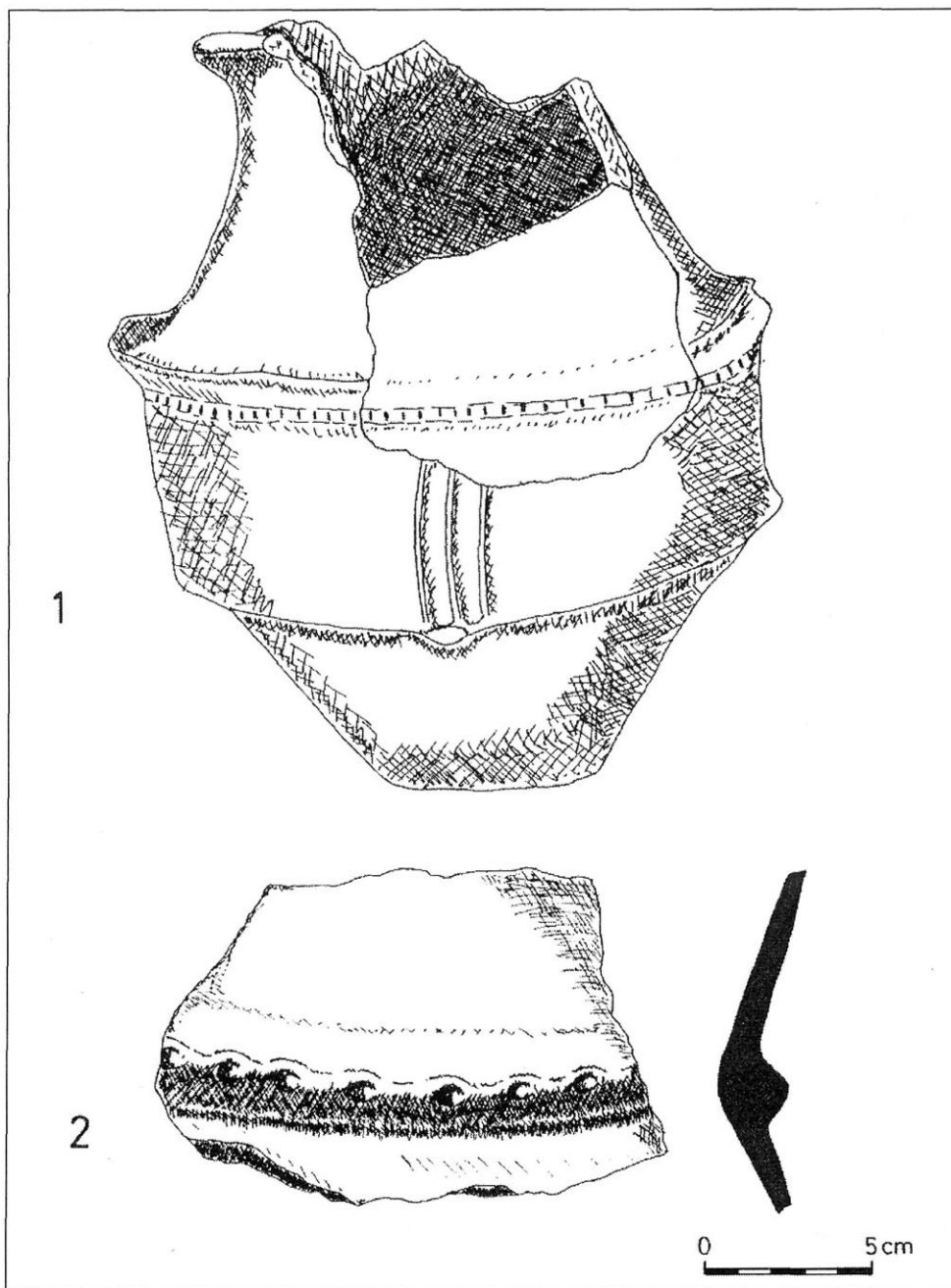
2. kép

3. kép

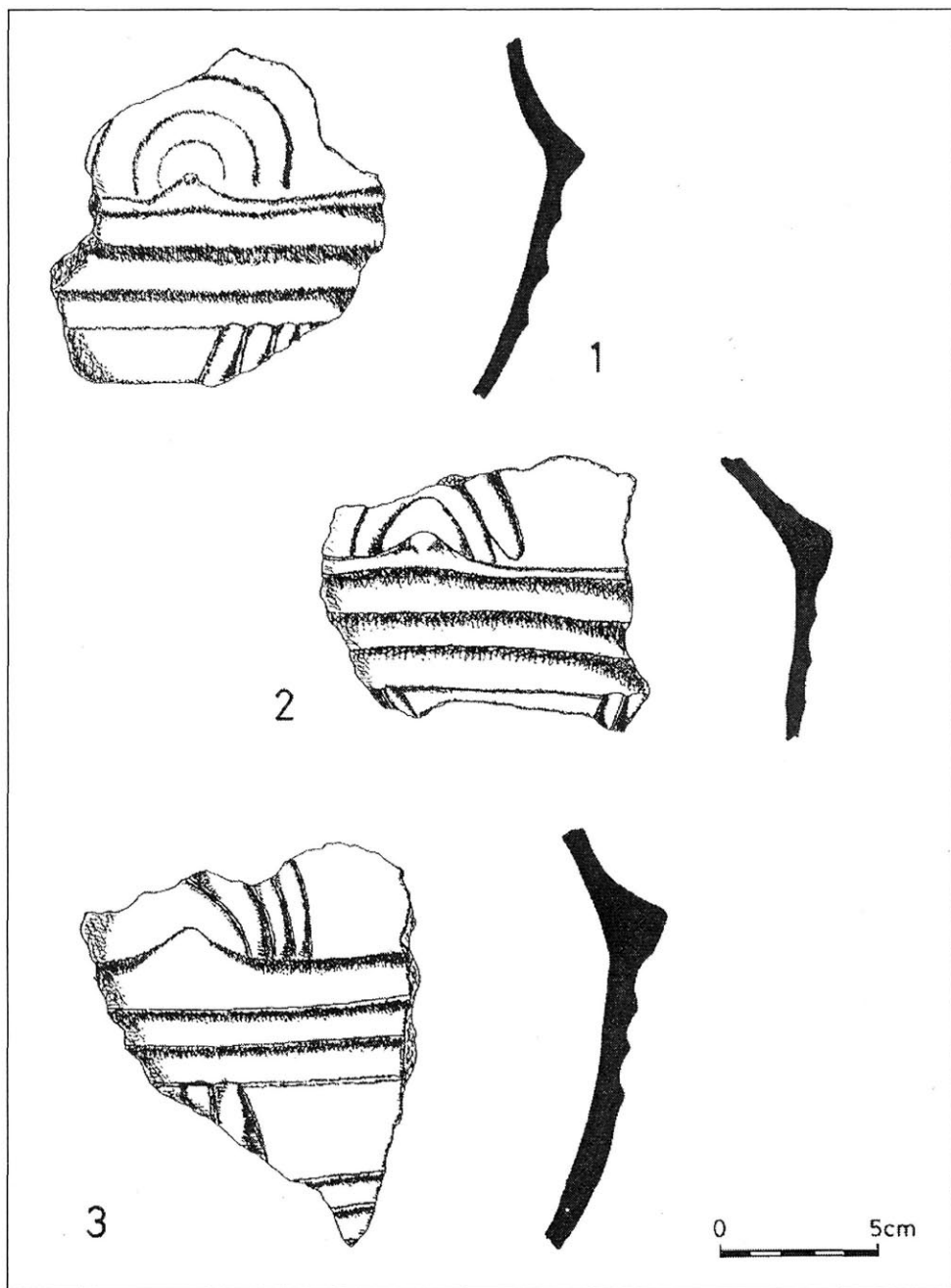

4. kép

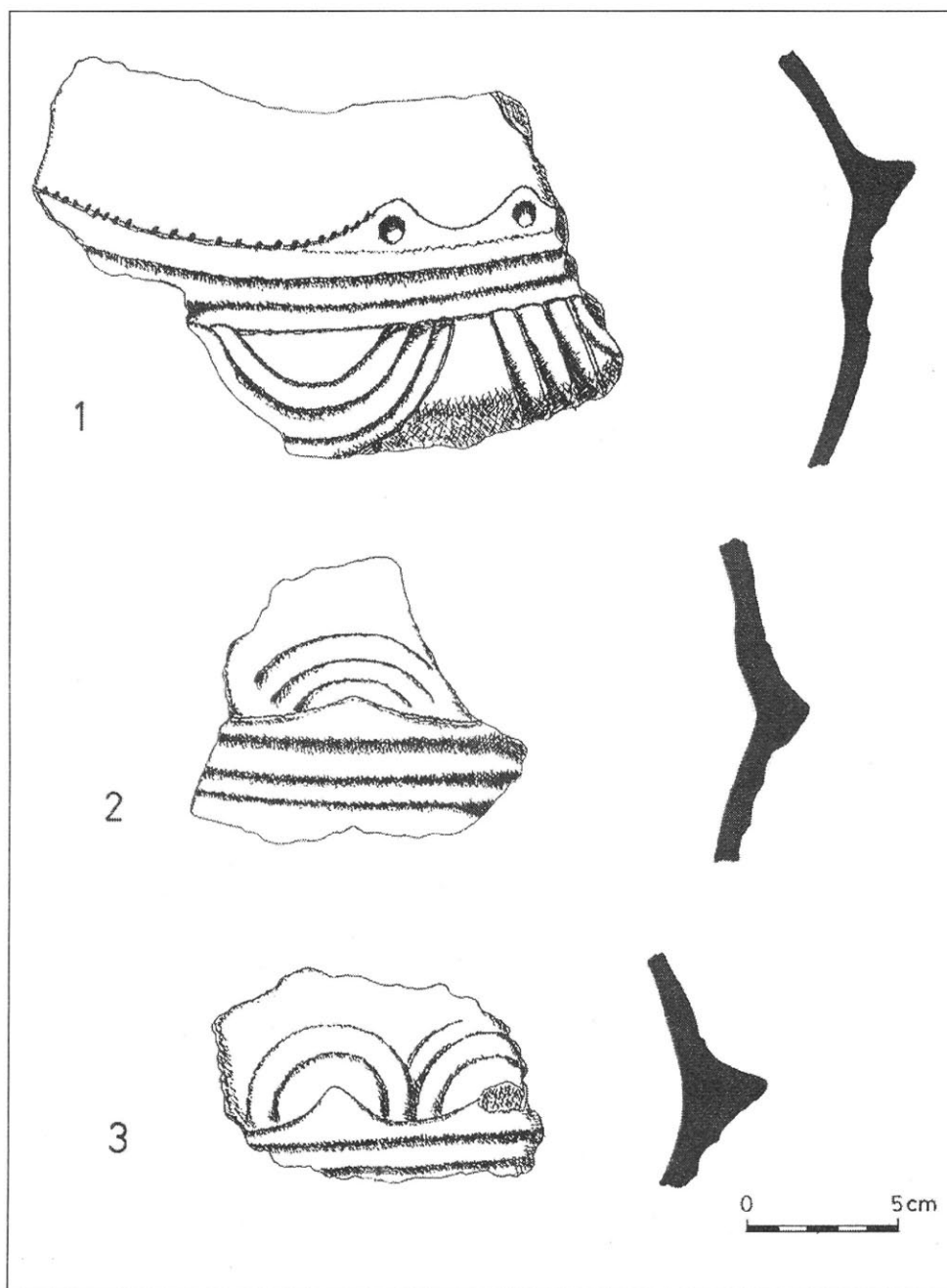

5. kép

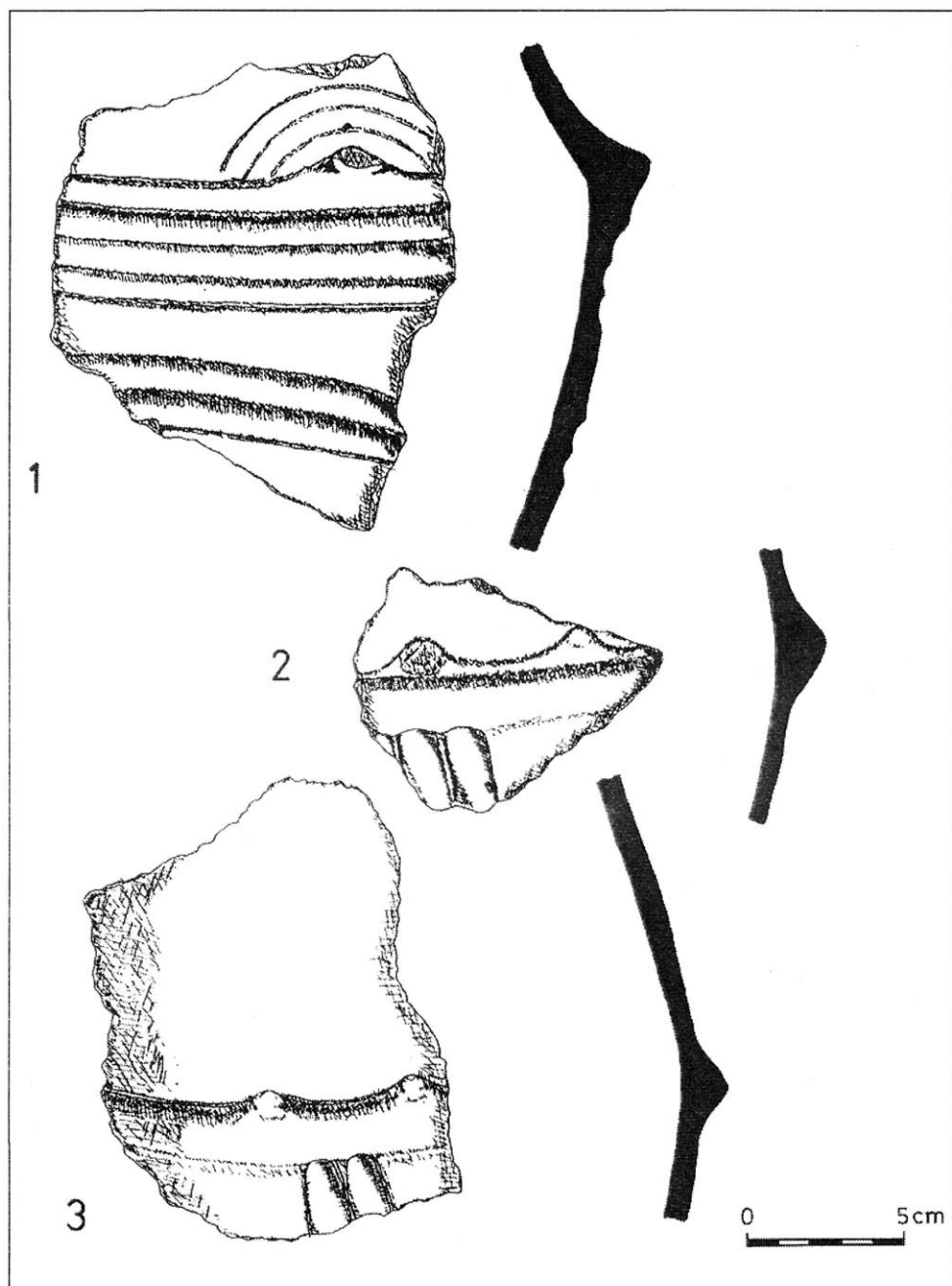

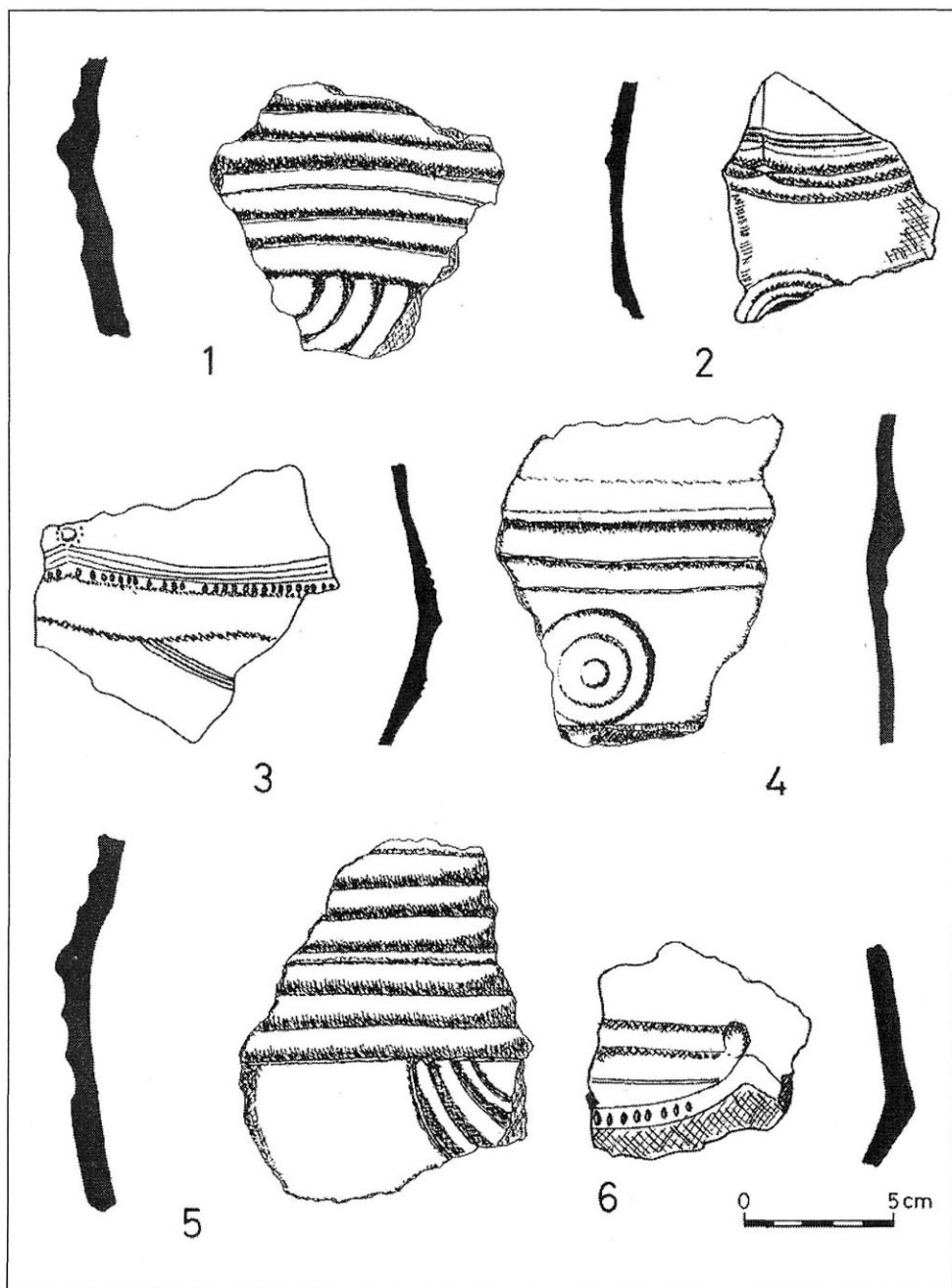
6. kép

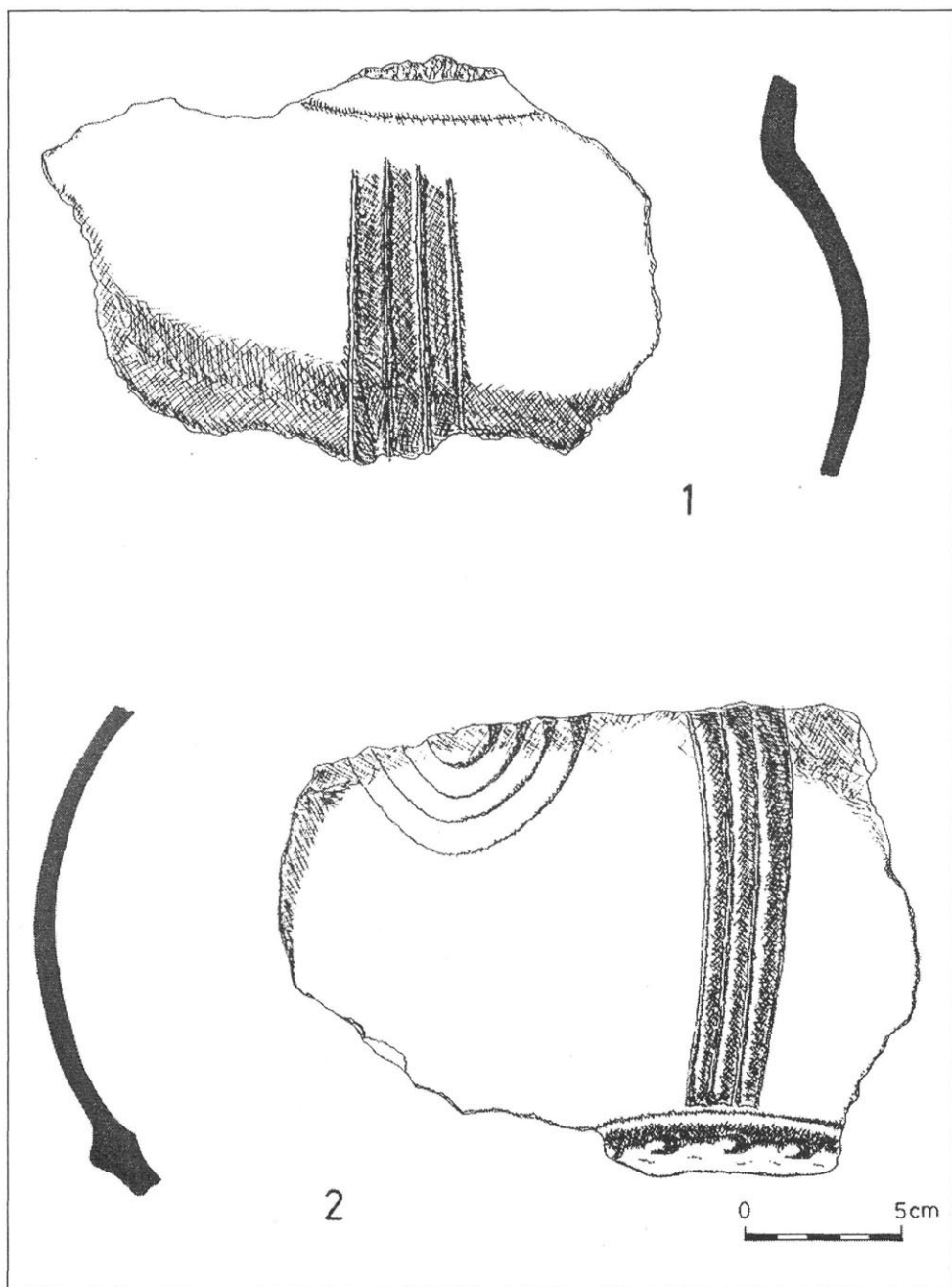
7. kép

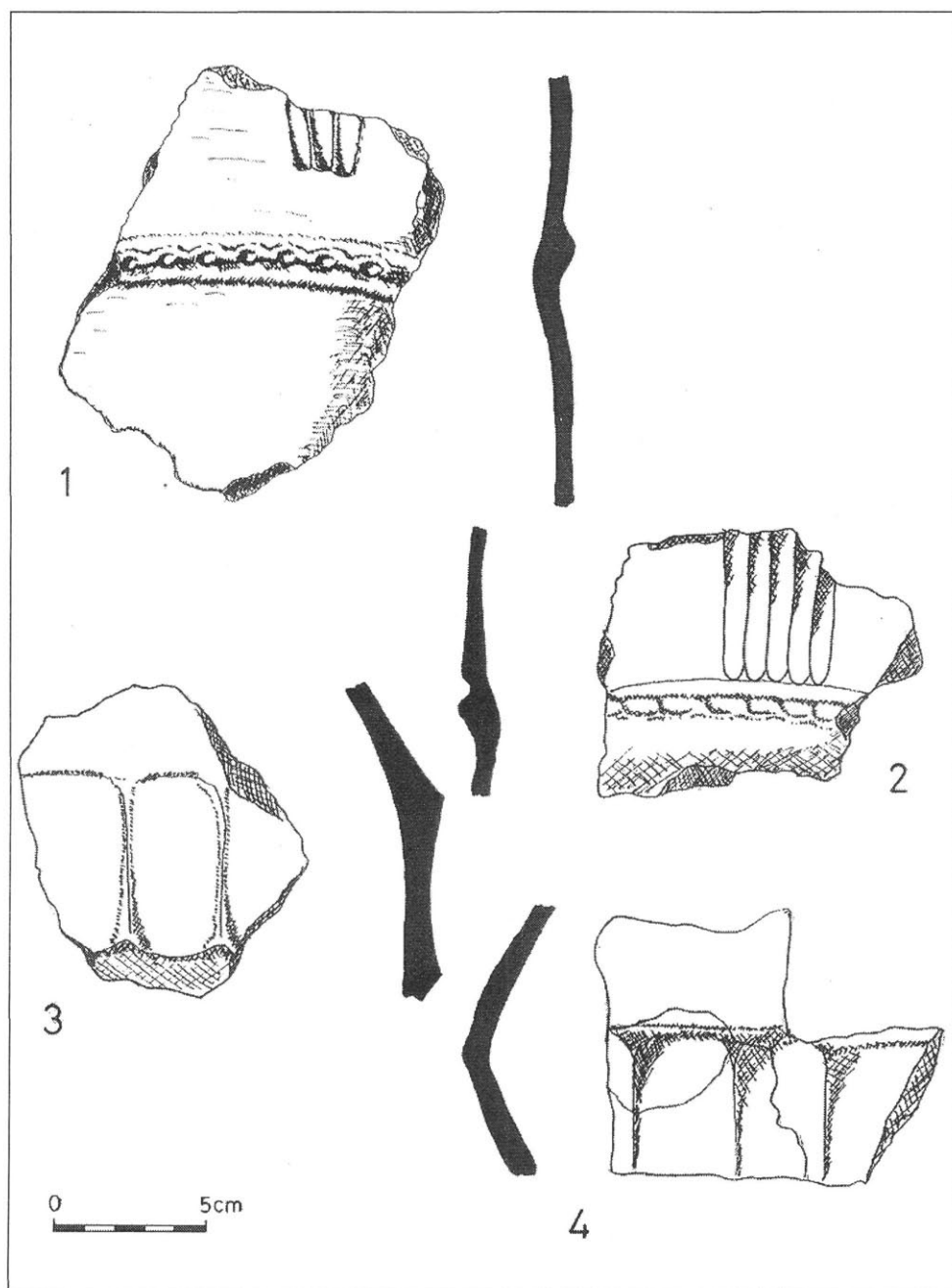
8. kép

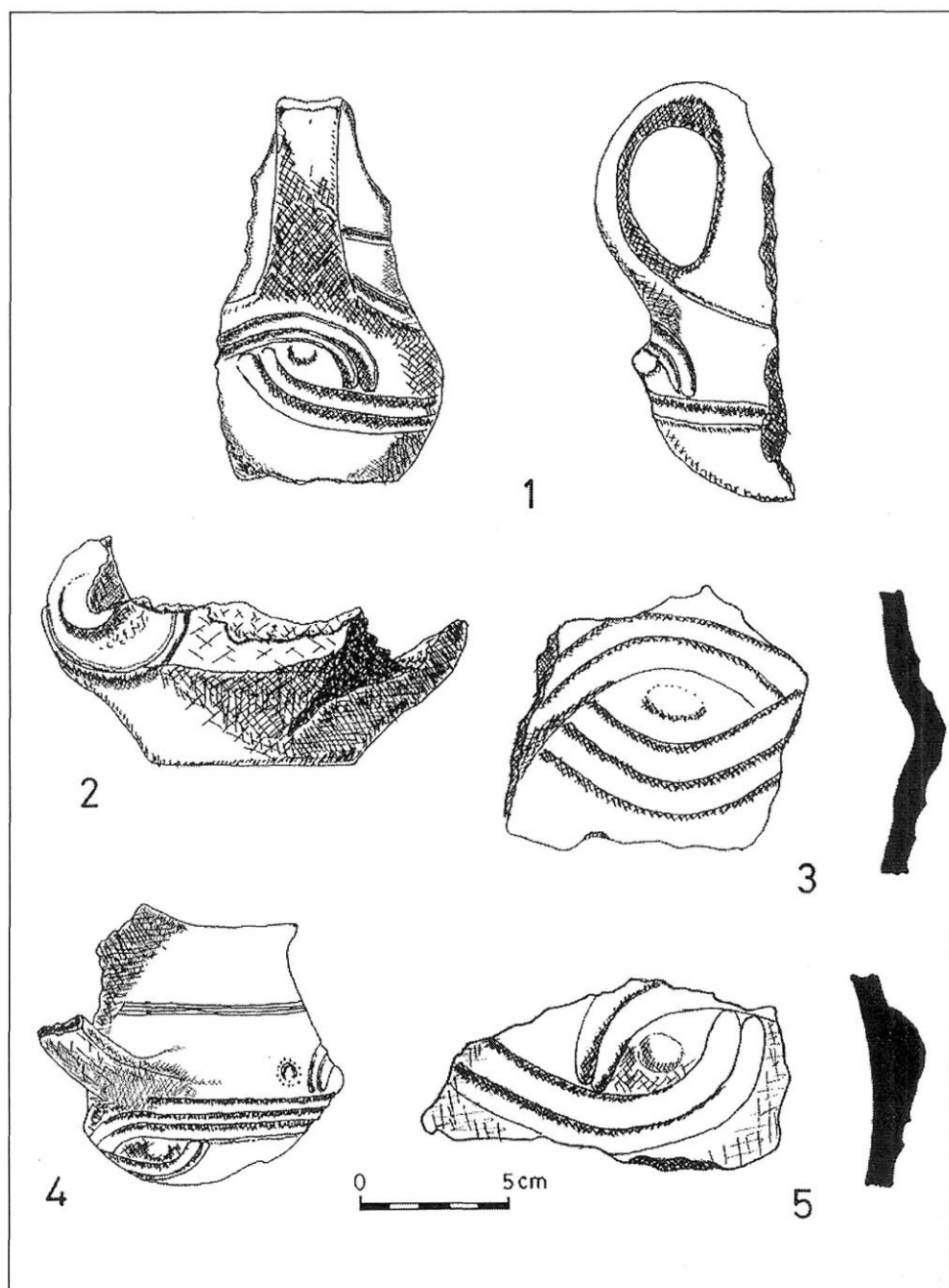
9. kép

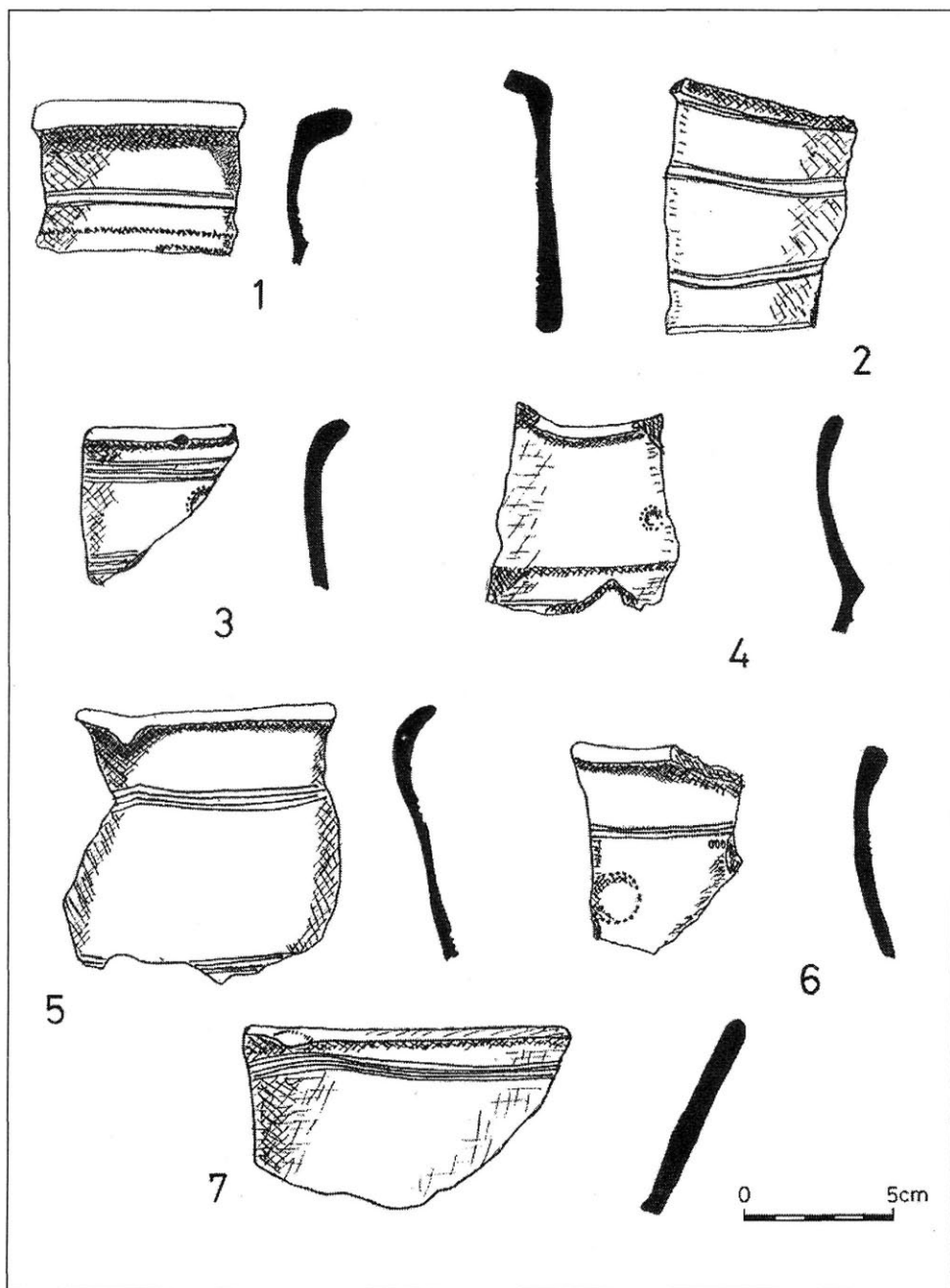
10. kép

11. kép

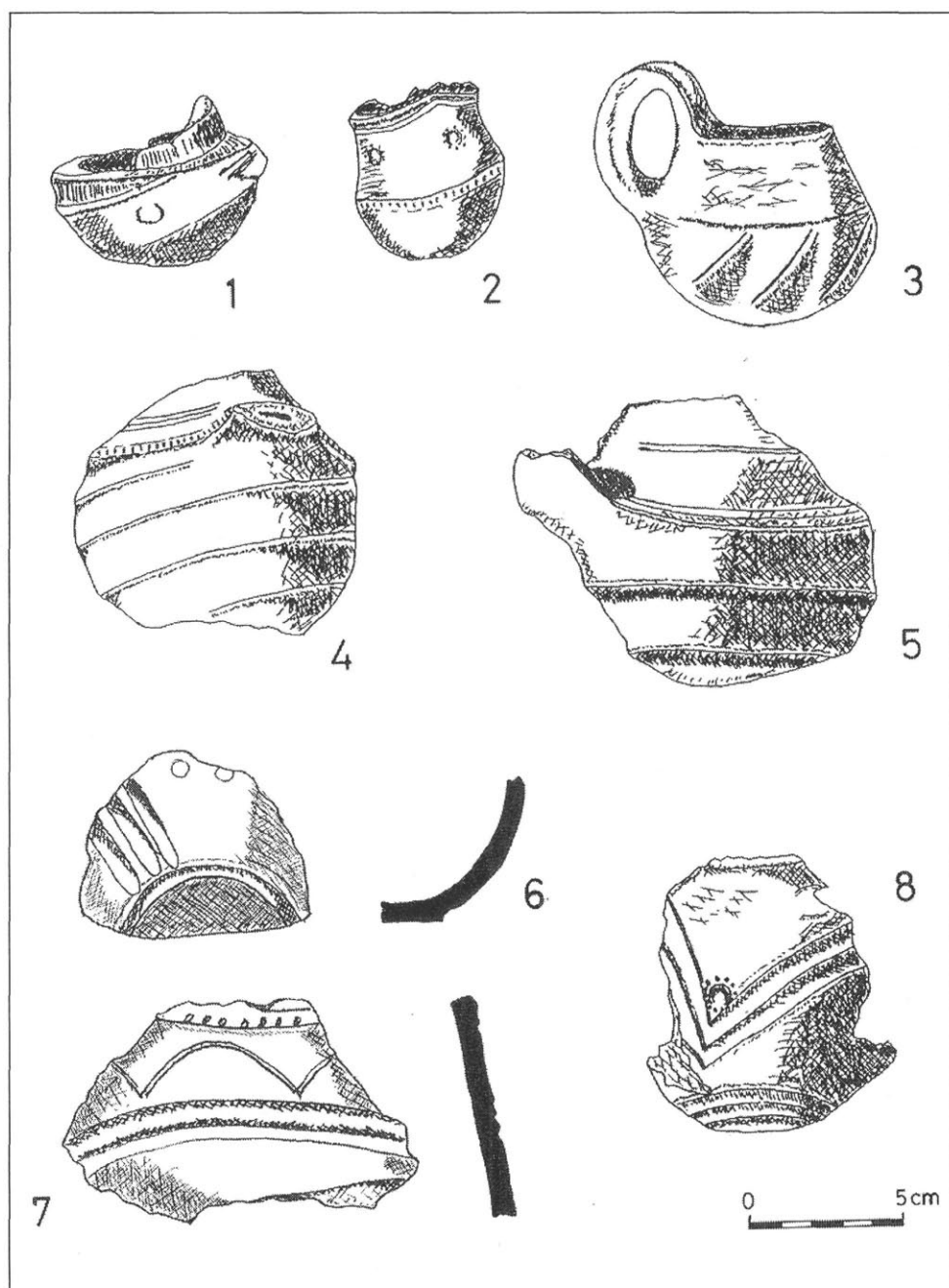

12. kép

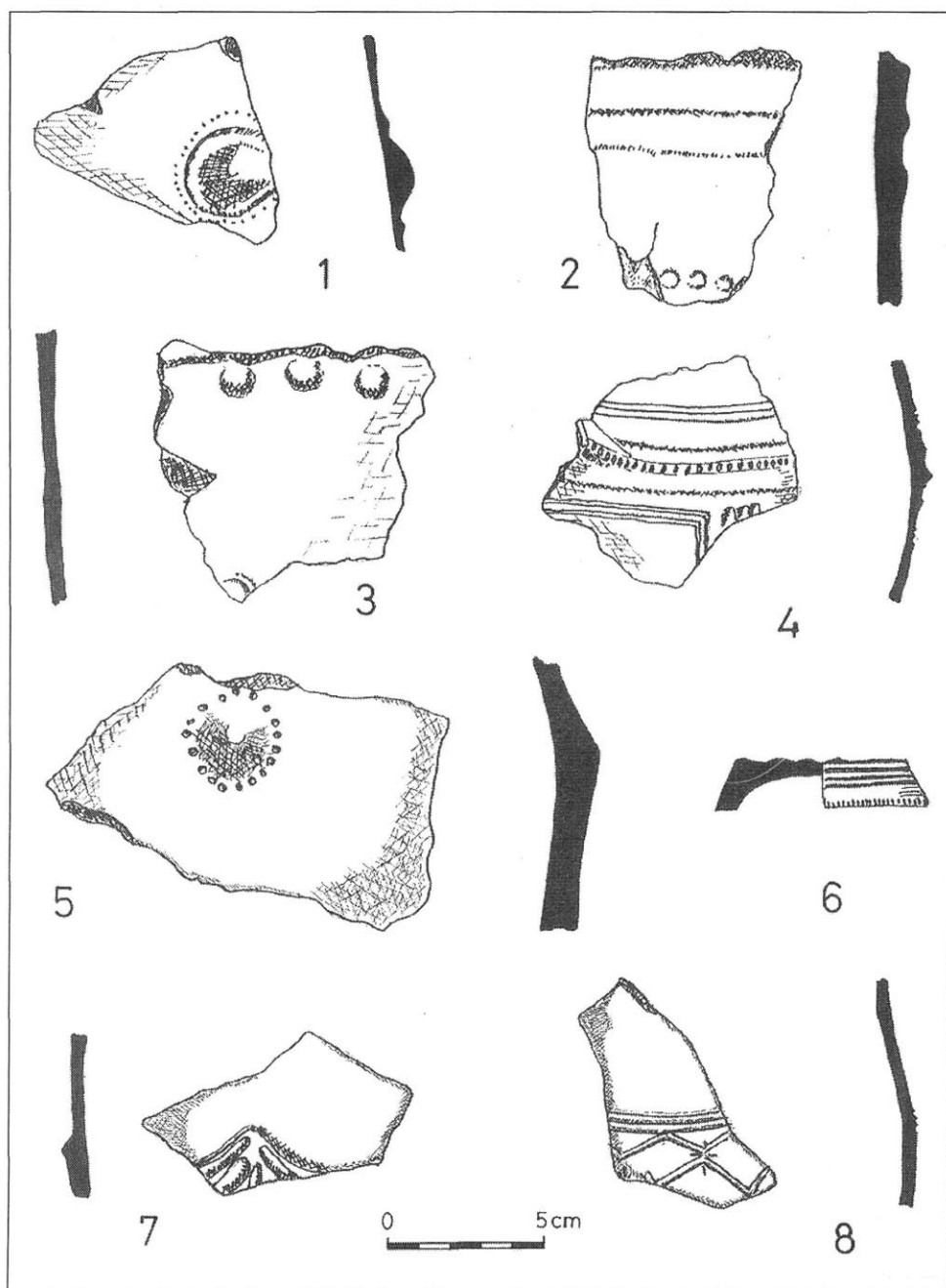

13. kép

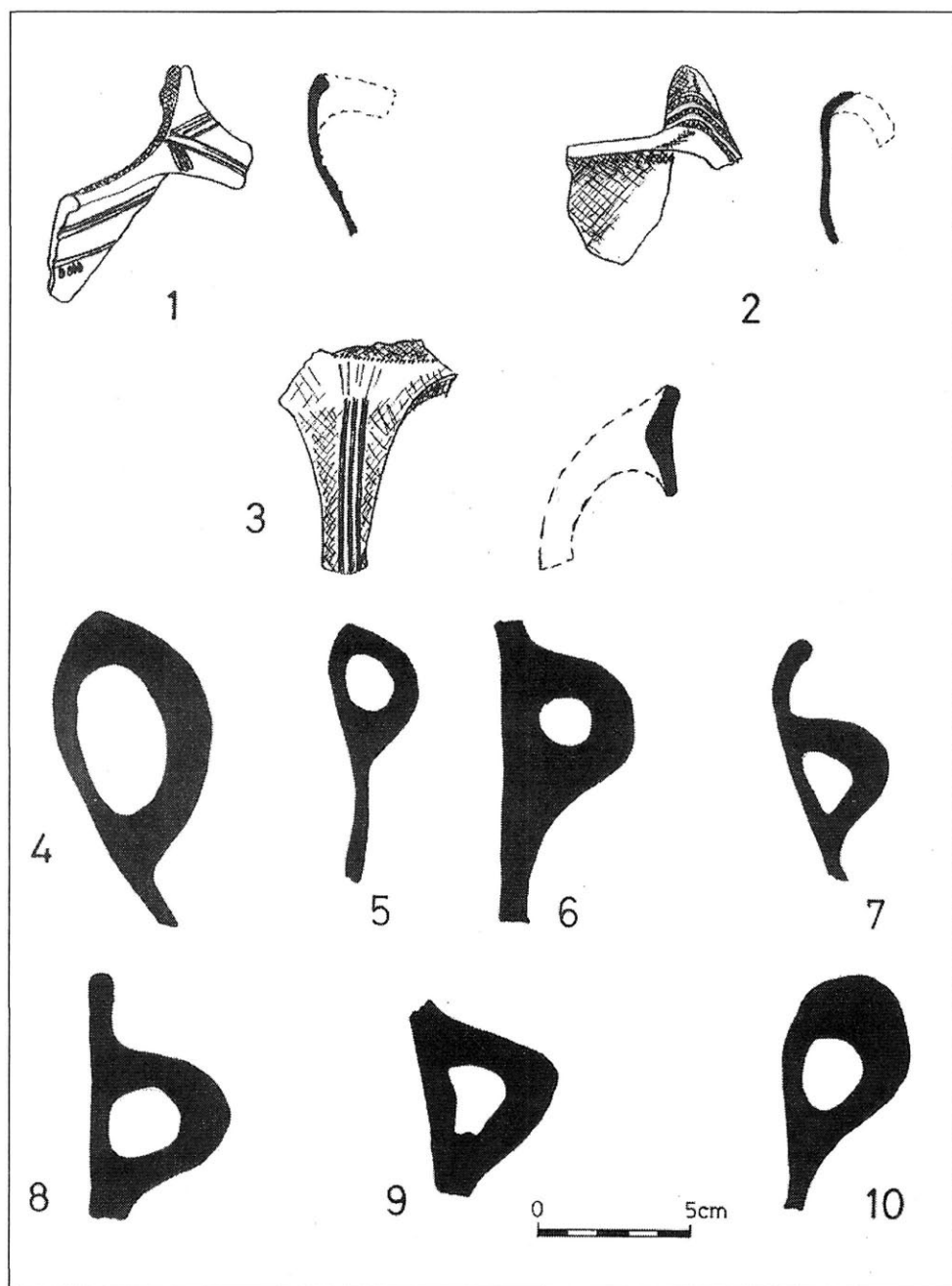

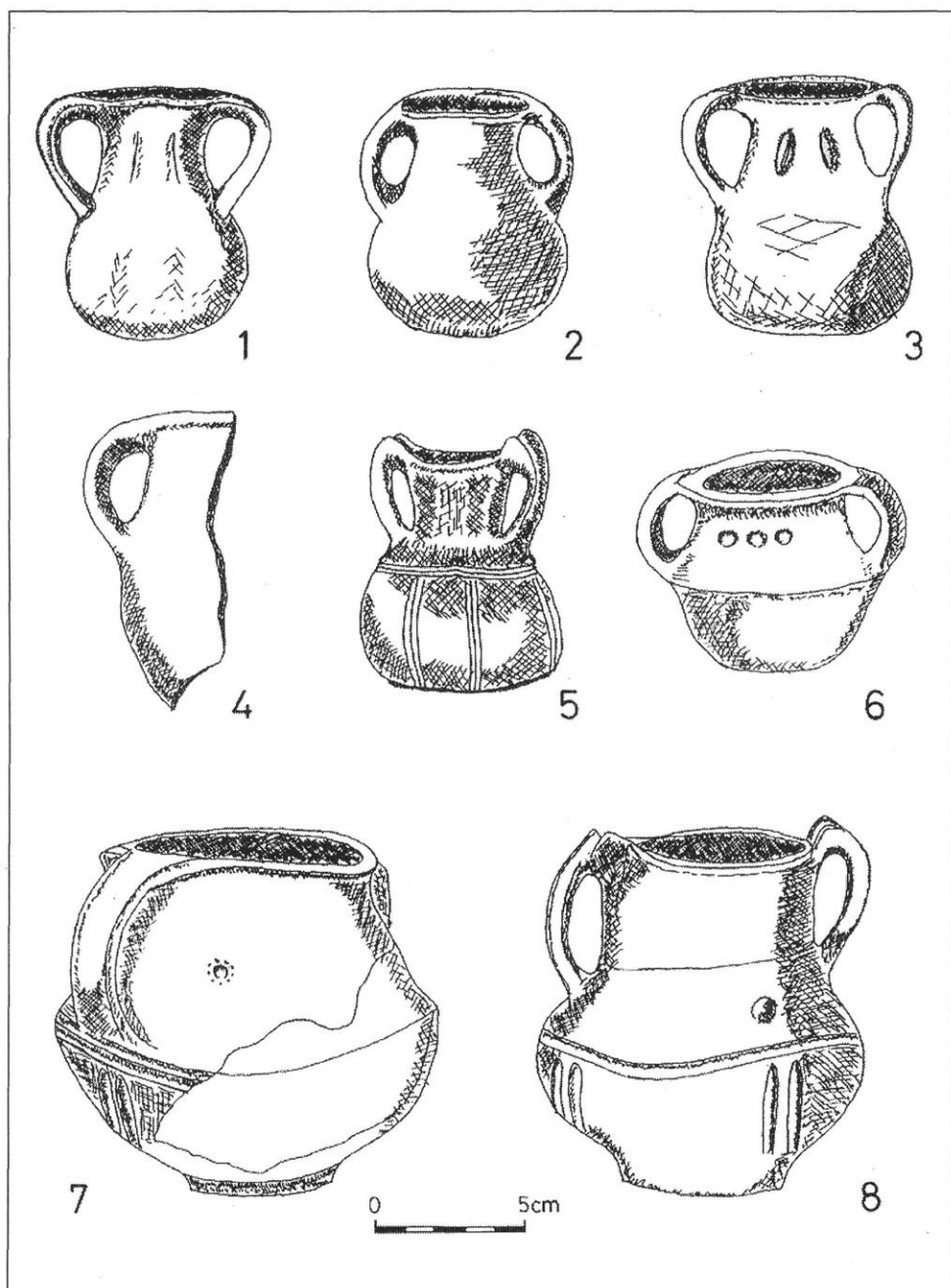
14. kép

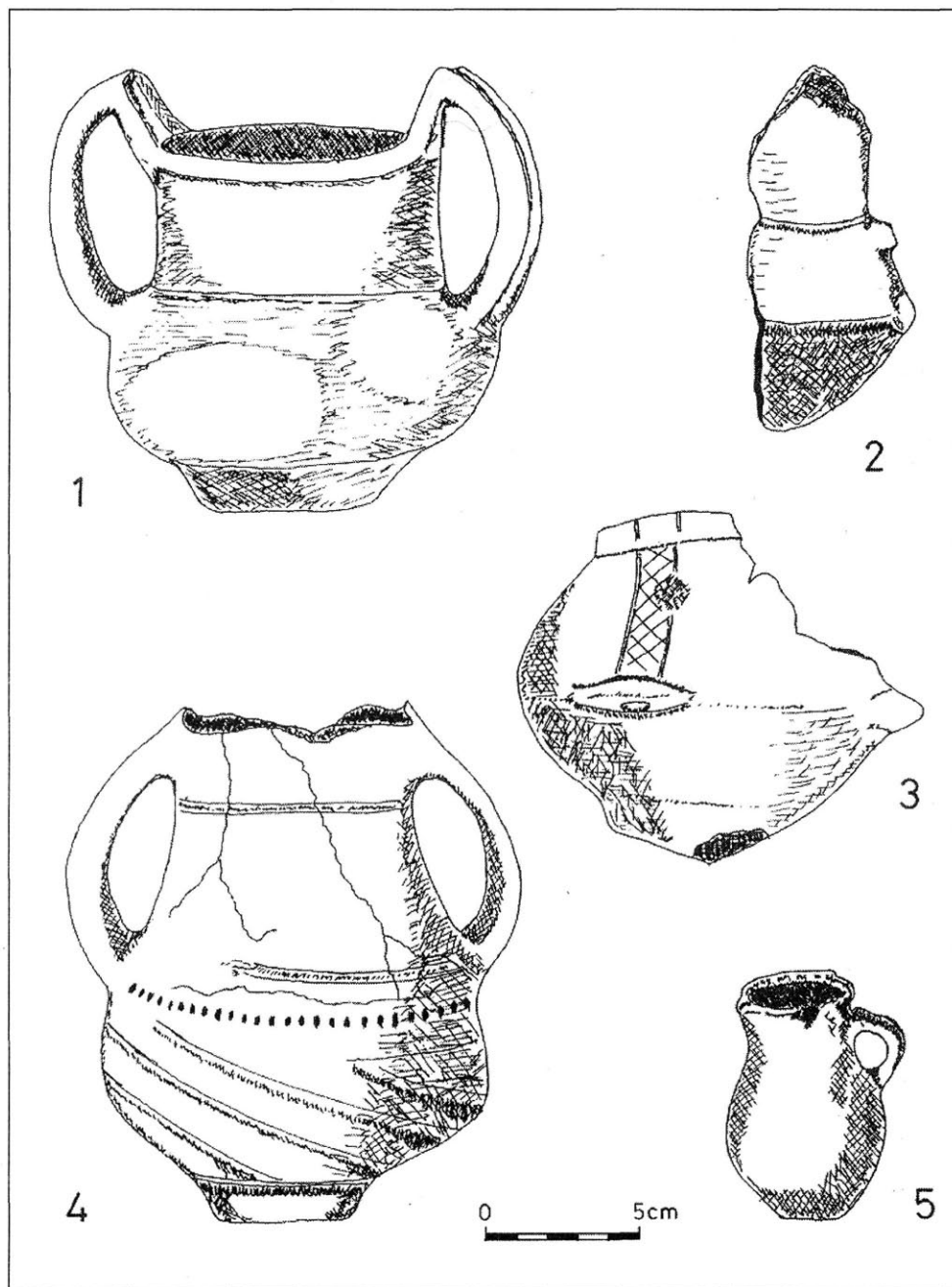
15. kép

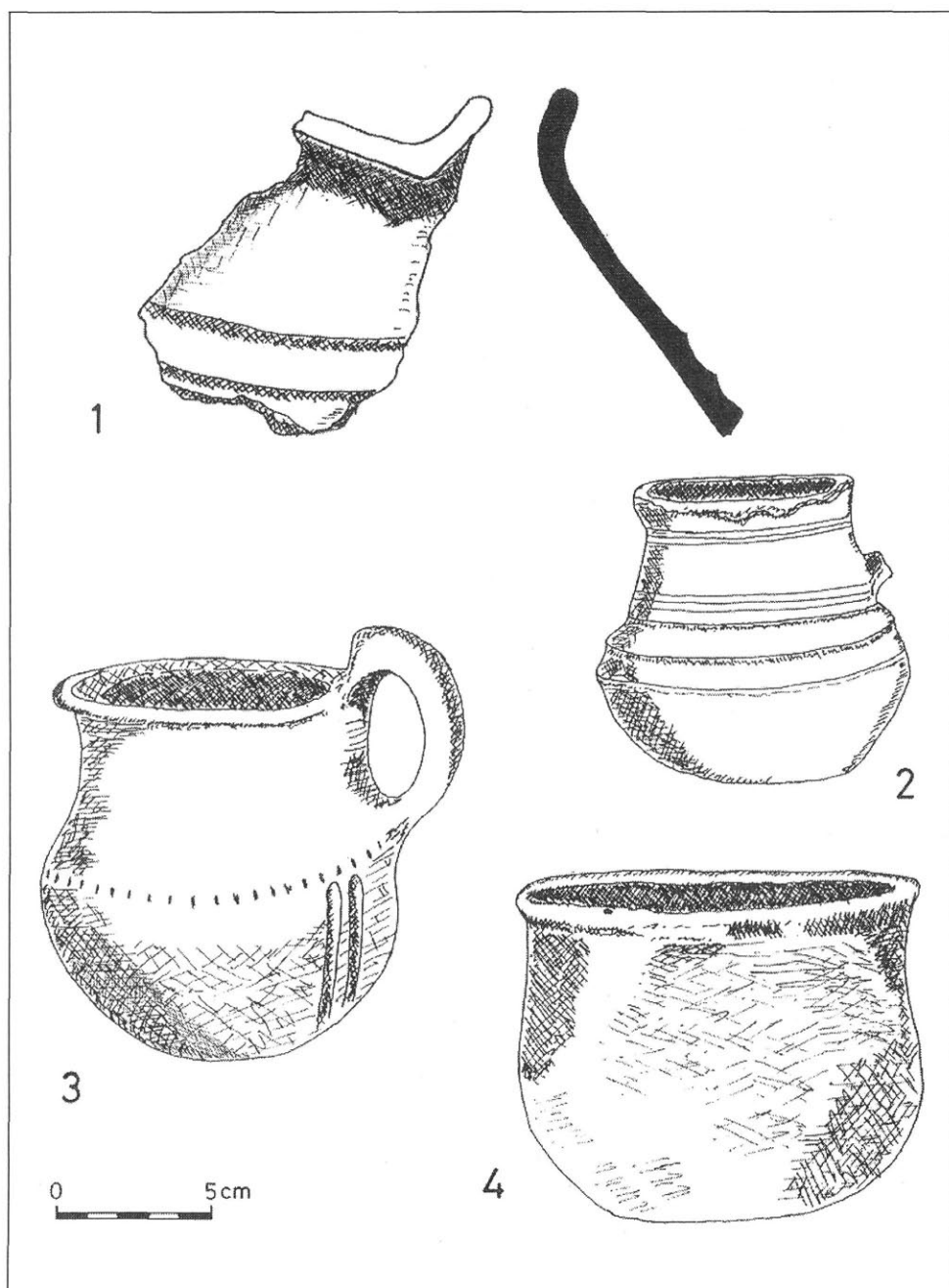
16. kép

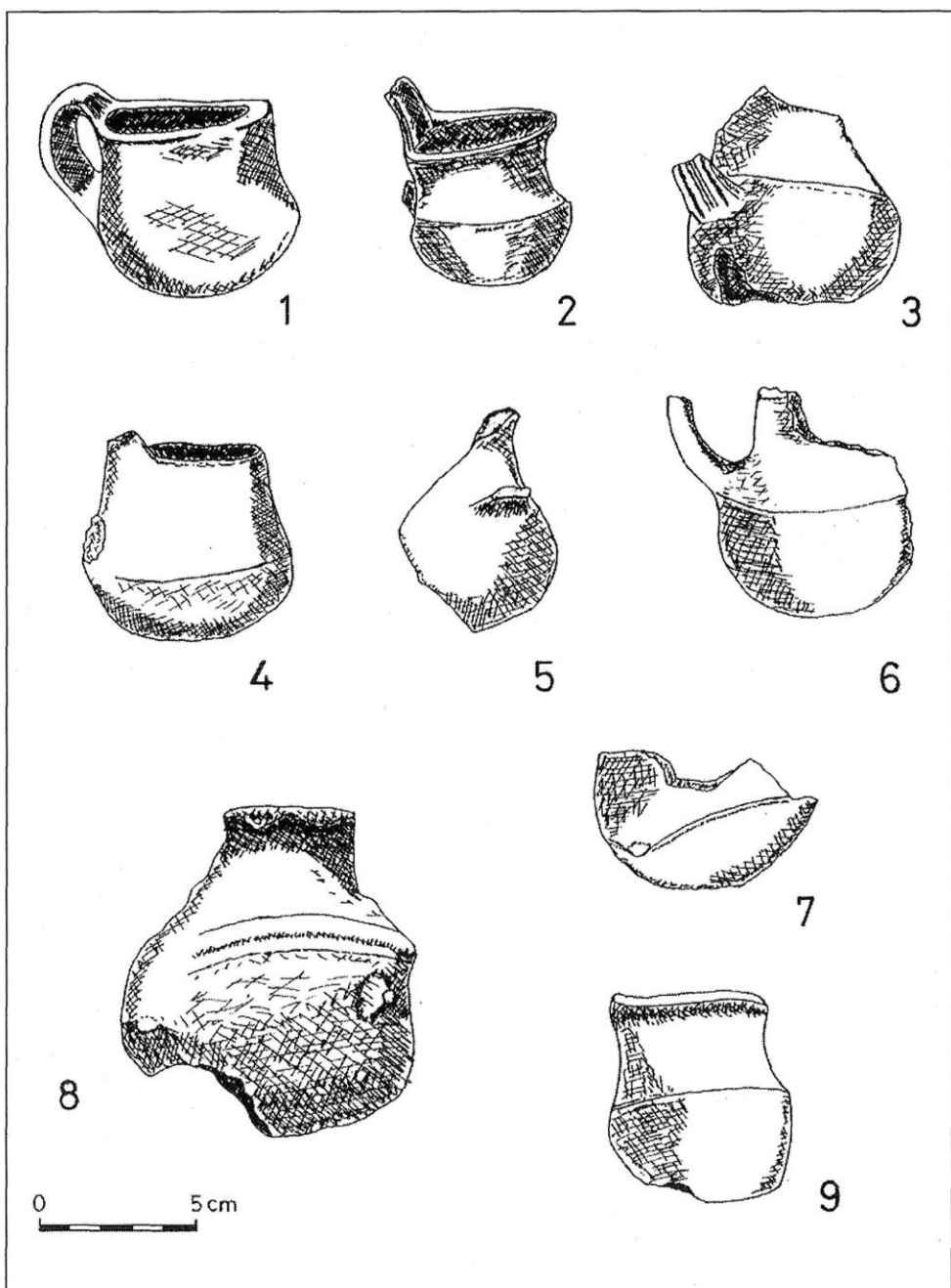
17. kép

18. kép

19. kép

20. kép

JEGYZETEK

1. Ez úton mondok köszönetet *Dr. Trogmayer Ottónak* a két ásatás anyagának közlési jogáért.
2. MFM. Ltsz.: 53.71.1-377.
3. Az 1969-es szintkövetéses módszerrel történt ásatásból előkerült leletanyag közlése – mely egy következő dolgozat témája – támaszthatja alá, vagy módosíthatja az alább következő megállapításokat.
4. Ún. szőregi korsóforma a nyomottgömbös hasú, ívelt nyakú, peremből induló két füllel ellátott edény.
5. Soroceanunál háromszógalapú piramisformájú nyúlvány néven (SOROCEANU 1991. 54.).
6. Az edény lelőhelyeként a szentesi leltárkönyvben Szentes környéke szerepel (TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 19., címlapfotó), de Bóna István 1951-ben a szelevényi anyag múzeumba kerülésekor ebben a lelet-együttesben látta, így nála Szelevény lelőhellyel szerepel az edény (BÓNA 1975b. Taf. 131/8).
7. A formai párhuzamok felsorolásánál „halomsíros” urnatemetők is szerepelnek.
8. Roskánál a 14–15. csoportokban tűnik fel ez a típus (ROSKA 1912. 35., 41.).
9. IV: Übergangsschicht, III–I: Maros II. periódus

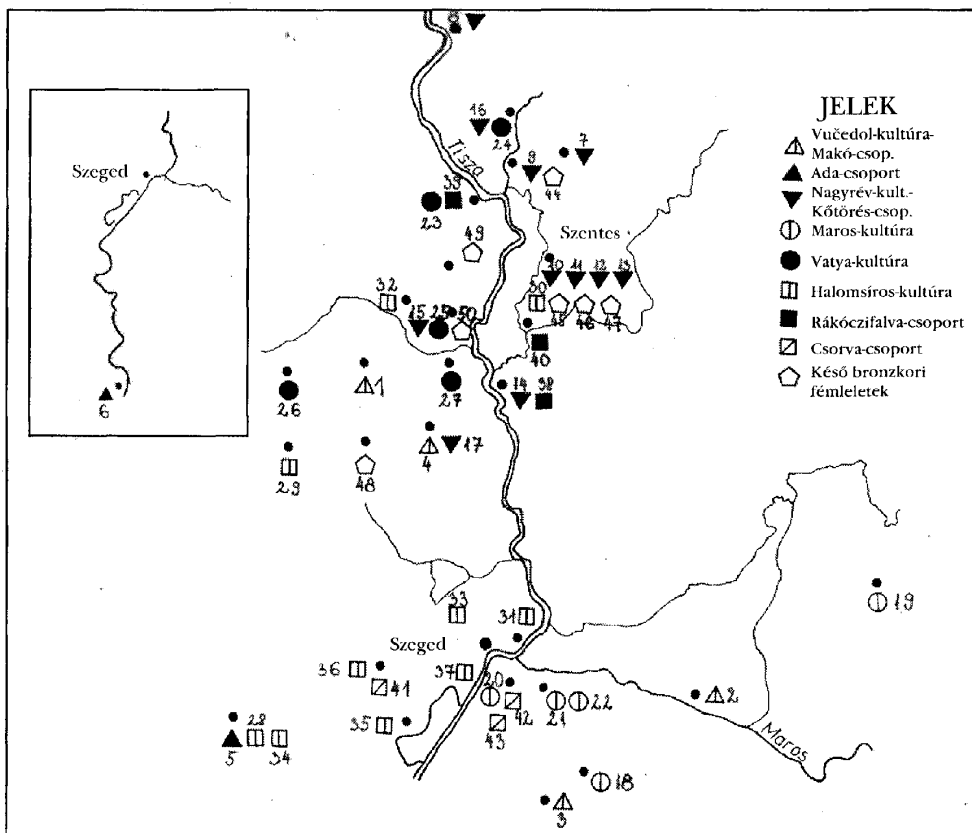
Irodalom

Lásd a kötet végén az összevont Irodalom- és rövidítésjegyzéket

Vörös Gabriella

KATALÓGUS

A térképen a katalógusban szereplő lelőhelyek találhatók

1. Pusztaszer, 2. Makó, 3. Rábé, 4. Sövényháza, 5. Ásotthalom, 6. Ada, 7. Nagytőke,
 8. Nagyrév, 9. Magyartés, 10–13. Szentest, 14. Mindszent, 15. Csanytelek, 16. Szelevény,
 17. Sövényháza, 18. Óbéba, 19. Pitvaros, 20. Szőreg, 21–22. Deszk, 23. Csongrád,
 24. Szelevény, 25. Csanytelek, 26. Csengele, 27. Baks, 28. Bogárzó, 29. Kömpöc,
 30. Szentest, 31. Tápé, 32. Tömörkény, 33. Fehértó, 34. Bilisics, 35. Rösze,
 36. Nagyszéksós, 37. Tisza meder, 38. Mindszent, 39. Csongrád, 40. Szegvár,
 41. Csorva, 42–43. Szőreg, 44. Magyartés, 45–47. Szentest, 48. Kistelek, 49. Felgyő,
 50. Csanytelek

1. Tál

Alacsony talpon álló, belső felületén bekarcolt geometrikus mintával.

M.: 7,3 cm, pá.: 16,2 cm, fá.: 6,2 cm

Felsőpusztaszer-A (Pusztaszer), szórvány

MFM. Ltsz.: 53.7.1.

Irod.: PATAY 1938. 23., 2. t. 1.

2/a. Tál

Keresztalpú, pereme alatt bütyökkel. Belsejét bekarcolt geometrikus minta tölti ki.

M.: 7,1 cm, pá.: 18,9 cm, fá.: 7 cm

Makó-Vöröskereszt, sírlelet

MFM. Ltsz.: 94.1.1.

Irod.: BANNER 1939. 77-81.; KALICZ 1968.

77., 2. t. 2.

2/b. Fazék

Öblös, egyfülű, vállán szimmetrikusan elhelyezett bütykökkel.

M.: 17 cm, pá.: 14,8 cm, fá.: 7,5 cm

Makó-Vöröskereszt, sírlelet

MFM. Ltsz.: 94.1.2.

Irod.: BANNER 1939. 77-81.; KALICZ 1968.

77., 2. t. 1.

2/c. Edény

Kúposnyakú, hasán négy bütyökkel.

M.: 13,5 cm, pá.: 7,5 cm, fá.: 6 cm

Makó-Vöröskereszt, sírlelet

MFM. Ltsz.: 94.1.3.

Irod.: BANNER 1939. 77-81.; KALICZ 1968.

77., 2. t. 3.

3. Aszkosz

Tölcséres nyakú, szalagfűlétől a has vonaláig bevagdalt éles borda található, oldalt egy-egy széles bütyök.

M.: 20,5 cm, pá.: 11,2 cm, fá.: 8,4 cm

Rábé-Ankasziget (Jugoszlávia), szórvány

MFM. Ltsz.: 56.16.1.

Irod.: BANNER 1939. 84., 4. kép 5a-b.

4. Edényke

Három lábú, hasán két helyen átfúrva, peremén bekarcolt és bebökődött mintasor.

M.: 7 cm, pá.: 7,5 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány

MFM. Ltsz.: 10/1903.f.

Irod.: REIZNER 1903. 385-386.

A SOMOGYVÁR-VINKOVCI-KULTÚRA ADA-CSOPORTJA

5/a. Bögge

Kúpos nyakú, hangsúlyozott vállal.

M.: 9,7 cm, pá.: 7,6 cm, fá.: 5,7 cm

Ásotthalom-Borgazdaság, sírlelet

MFM. Ltsz.: 80.20.2.

Irod.: HORVÁTH 1984. 5. t. 2.

5/b. Bögge

Kúpos nyakú, nyomott hasú, hangsúlyozott vállal.

M.: 9,5 cm, pá.: 5,6 cm, fá.: 4,5 cm

Ásotthalom-Borgazdaság, sírlelet

MFM. Ltsz.: 80.20.1.

Irod.: HORVÁTH 1984. 5. t. 1.

5/c. Edény

Rövid, ívelt nyakú, domború vállú, éles hasvonalat bevagdaltásokkal tagolták.

M.: 7 cm, pá.: 6,5 cm, fá.: 4,8 cm

Ásotthalom-Borgazdaság, sírlelet

MFM. Ltsz.: 80.20.3.

Irod.: HORVÁTH 1984. 15., 5. t. 3.

6. Bögge

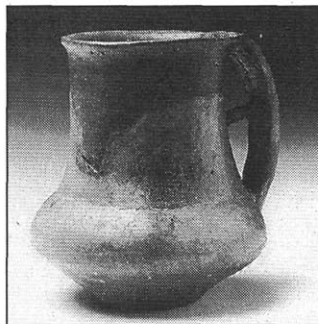
Magas, ívelt nyakú, nyomott, kettőskúpos hasú, széles szalagfűlét közepén léctag köti össze a nyakrésszel.

M.: 10 cm, pá.: 9,2 cm, fá.: 5,1 cm

Ada-Komlósi téglagyár (Jugoszlávia), szórvány

MFM. Ltsz.: 35/1906.d.

Irod.: HORVÁTH 1984. 10., 1. t. 2.

Kat. 6.

7/a. Csupor

A pereme alatt három bütyökkel, az edény felső harmadában simított felületű, alatta durvított, érdes.

M.: 12,6 cm, pá.: 13 cm, fá.: 7,8 cm

Nagytőke–Jaksor-Kettőshalom, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.156.75.

Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 9.

7/b. Csupor

Széles szájú, egyfülű, a vállán három bütyökkel.

M.: 23,8 cm, pá.: 15,1 cm, fá.: 7,5 cm

Nagytőke–Jaksor-Kettőshalom, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.157.25.

Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 9.

8. Korsó

Kicsike, perem alól induló füllel, hangsúlyozott vállal.

M.: 7,3 cm, pá.: 4,4 cm, fá.: 3,0 cm

Nagyrév–Zsidóhalom, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.1/7.1.

Irod.: közöletlen

9. Korsó

Kis méretű, a perem alól induló füle a bemélyített vonallal hangsúlyozott vállára támaszkodik.

M.: 15,5 cm, pá.: 7,8 cm, fá.: 5,7 cm

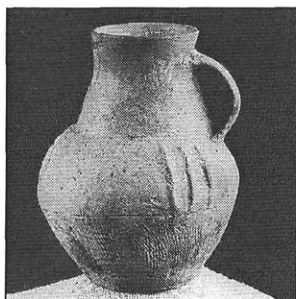
Magyartés, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.179.1.

Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 9.

10. Korsó

Egyfülű, vállán hármashat bordadíszek, a hasvonal alatt seprűdísszel.

Kat. 10.

M.: 20,6 cm, pá.: 8,9 cm, fá.: 9 cm

Szentes–Tűzköves, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.13.1.

Irod.: BÓNA 1963. 11. t. 5.

11. Korsó

Kisméretű, perem alól induló füllel, amely a bemélyített vonallal hangsúlyozott vállra támaszkodik.

M.: 10,3 cm, pá.: 5,6 cm, fá.: 4,7 cm

Szentes–Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 71.86.1.

Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 9.

12. Csupor

Egyfülű, nyomott gömbös hasú.

M.: 9,7 cm, pá.: 7,7 cm, fá.: 4,9 cm

Szentes–Nagyvendéglő, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.141.1.

Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 10.

13/a. Korsó

Egyfülű, széles, nyomott gömb alakú hassal.

M.: 15,1 cm, pá.: 7,2 cm, fá.: 6,2 cm

Szentes–Berek-Bürcösgát, sírlelet

KJM. Ltsz.: 71.90.1.

Irod.: GAZDAPUSZTAI 1957. 18. t. 8.

13/b. Fazék

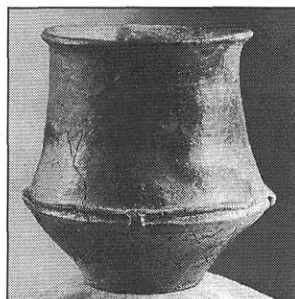
Ívelt oldalú, hasvonalán ikerbordával, rajta négy bütyökfüllel, alatta bekarcolt hálódísszel.

M.: 14,4 cm, pá.: 12,2 cm, fá.: 7,4 cm

Szentes–Berek-Bürcösgát, sírlelet

KJM. Ltsz.: 71.91.1.

Irod.: GAZDAPUSZTAI 1957. 18. t. 5.

Kat. 13/b.

13/c. Bögre

Egyfülű, hangsúlyozott vállvonallal.

M.: 9,5 cm, pá.: 6,2 cm, fá.: 4,3 cm

Szentes-Berek-Bürcösgát, sírlelet

KJM. Ltsz.: 71.99.1.

Irod.: GAZDAPUSZTAI 1957. 18. t. 7.

14/a. Bögre

Nagyméretű, egyfülű, a váll alatt keretes bekarcolt dísszel.

M.: 13,1 cm, pá.: 13,8 cm, fá.: 7,8 cm

Mindszent-Fűzkitermelő Vállalat Telepe, sírlelet
KJM. Ltsz.: 71.108.1.

Irod.: ZALOTAY 1932. 87.

14/b. Edényke

Kehely formájú, kúpos talpon álló, bemélyített vállvonalán két bütyökfüllel.

M.: 10,3 cm, pá.: 7,1 cm, fá.: 4,4 cm

Mindszent-Fűzkitermelő Vállalat Telepe, sírlelet
KJM. Ltsz.: 71.103.1.

Irod.: ZALOTAY 1932. 87.

15. Csupor

Rövid peremmel, széles, bikónikus hassal. Eredetileg három, szimmetrikusan elhelyezett csoportban bordák tagolták, mára csak a szalagfűl alattiak maradtak meg.

M.: 9,3 cm, pá.: 8,1 cm, fá.: 5,3 cm

Csanytelek-Síróhegy, szórvány
KJM. Ltsz.: 71.85.1.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 10.

16/a. Korsó

Ívelt nyakú, vállán hangsúlyozott, kúpos aljjal.

M.: 13,7 cm, pá.: 6,4 cm, fá.: 3,7 cm

Szelevény-Menyasszonypart
KJM. Ltsz.: 54.154.80.

Irod.: FISCHIL 1996.

17/a. Fazék

Kétfülű, széles szájú, hasán négy bütyökkel.

M.: 21,5 cm, pá.: 17,5 cm, fá.: 8 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány
MFM. Ltsz.: 13/1904.f.

Irod.: BÓNA 1963. 12. t. 3.

17/b. Korsó

Kúpos nyakú, a perem alól induló szalagfüllel. A hason hármás borda, a fül tövéénél bajuszdísz található.

M.: 18,5 cm, pá.: 7,9 cm, fá.: 7,5 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány

MFM. Ltsz.: 13/1904.i.

Irod.: BÓNA 1963. 12. t. 2.

17/c. Korsó

Kúpos nyakú, szalagfüle a perem alól indul, hasa kettőskúpos.

M.: 16,5 cm, pá.: 8 cm, fá.: 6,3 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány

MFM. Ltsz.: 13/1904.j.

Irod.: BÓNA 1963. 12. t. 6.

17/d. Bögre

Hangsúlyozott vállú, nyomott gömbös hasú.

M.: 12,5 cm, pá.: 9,5 cm, fá.: 6,7 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány

MFM. Ltsz.: 13/1904.m.

Irod.: BÓNA 1963. 12. t. 7.

17/e. Szilke

Rövid peremű, széles, nyomott gömbös hasán kettős bordadíszek, a fül tövéénél bajuszdísz.

M.: 12 cm, pá.: 13,3 cm, fá.: 8 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány

MFM. Ltsz.: 13/1904.g.

Irod.: BÓNA 1963. 12. t. 5.

17/f. Fazék

Kétfülű, alacsony, nyomott gömbös hasán hármás bordadísz. A fülek tövéénél bajuszdísz.

M.: 12,5 cm, pá.: 12,3 cm, fá.: 7 cm

Sövényháza-Kötörés, szórvány

MFM. Ltsz.: 13/1904.h.

Irod.: BÓNA 1963. 12. t. 4.

A MAROS-KULTÚRA ÓBÉBA-PITVAROS-CSOPORTJA

18/I. Füzér

Columbella (84 db) és pecten (8 db) csigák-ból, illetve egy átfűrt agyarból áll.

Átlagos h.: 1,0 cm, 3,6 cm, 5,3 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 1. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/b-c.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965. 22., 6b. t. 2-5.

18/II. a. Korsó

Egyenes oldalú, apró füllel.

M.: 9,5 cm, pá.: 10 cm, fá.: 7,5 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/e.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965. 22., 9. t. 1.

18/II. b. Karperecpár

Bronz huzalból hajlított.

Átm.: 5,4 cm, 5,7 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/f.,g.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 8–9.

18/II. c. Füzér

Columbella (19 db) és pecten (4 db) kagylókból készült.

Átlagos h.: 1,1–1,4 cm, 2,6–4,4 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/h.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 7, 11.

18/II. d. Füzér

Kettőkúpos fajanszgyöngyökből áll.

Átm.: 0,9–1,4 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/i.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 10.

18/II. e. Tőr markolatgombja

Márvány, félgömbös.

Átm.: 3,5 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/j.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 6.

18/II. f. Nyakdísz

Vadkan agyarból formált.

Átm.: 9,2 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: 23/1903/k.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 5.

18/II. g. Lockenringek

Arany, csónak alakú csüngők.

Átm.: 1,5 cm, 1,6 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír

MFM. Ltsz.: A.55.125.6.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 1–2.

18/II. h. Tű

Bronz.

H.: 3,8 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 2. sír.

MFM. Ltsz.: 23/1903/m.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

22., 7a. t. 3.

18/III. a. Torques

Bronz, pödrött végű.

Átm.: 19,2 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 4. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/2.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

23., 8. t. 1.

18/III. b. Karperec

Bronz, nyitott, hegyes végű.

Átm.: 6,2 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 4. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/3.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

23., 8. t. 3.

18/III. c. Tűtöredékek

Csont (3 db).

H.: 2,2–3,8 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 4. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/4.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

23., 8. t. 5.

18/III. d. Lockenring

Arany, kettősen hajtogatott, egyik végén pödrött függő.

Átm.: 2,6 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 4. sír

MFM. Ltsz.: A.55.125.7.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

23., 8. t. 4.

18/IV. a. Ciprusi tű

Bronz.

Átm.: 13,2 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/1.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965.

23., 7b. t. 7.

18/IV. b. Csüngők

Márvány (2 db).

H.: 2,8, 3,1 cm

Óbéba (Beba Veche, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/c.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965. 23., 7b. t. 3-4.

18/IV. c. Füzér

Négy állatfögből készített.

H.: 2,3-5,9 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/d.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965. 23., 7b. t. 1-2.

18/IV. d. Fazék

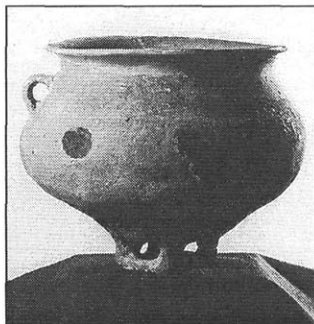
Áttört talpú, öblös, vállán kis füllel.

M.: 15,2 cm; pá.: 17,5 cm; tá.: 5,8x6,2 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/g.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965. 9. t. 4.

Kat. 18/IV. d.

18/IV. e. Bögge

Ívelt vállú, gömbös hasú.

M.: 6,8 cm, pá.: 6,5 cm; fá.: 3,5 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/h.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 257.; BÓNA 1965. 23.

18/IV. f. Edényke

Bikónikus, füles edény töredéke.

Há.: 4,8 cm, fá.: 1,7 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903/i.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256-257.

18/IV. g. Huzalkarperec

Arany, kettősen hajtott, sodrott végű.

Átm.: 7 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), 5. sír

MFM. Ltsz.: A.55.125.5.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 256.; BÓNA 1965. 23., 7b. t. 5.

18/V. Tál

Ívelt kihajló peremű, lapos, négy füllel.

M.: 7,5 cm, pá.: 22,8 cm, fá.: 9,2 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), 14. sír

MFM. Ltsz.: 36/1903.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1905. 257.; BÓNA 1965. 9. t. 7.

18/VI. a. Melldíszek

Arany, ovális, poncolt díszű, átlukasztott (2 db).

Átm.: 8x8,5 cm, 6,2x7,5 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), szórvány sírleletek

MFM. Ltsz.: A.55.125.1.4.

Irod.: REIZNER 1904. 83-85., 4. ábra, 5. ábra 1; BÓNA 1965. 6a. t. 1, 6b. t. 1.

18/VI. b. Huzalgűrűk (noppenringek), huzalkarikák

Arany, kettősen hajtogatott, sodrott végű (8 db). A huzalkarikák deformálódtak (2 db).

Átm.: 1,4-2,5 cm

Óbéba (Beba Vecse, Románia), szórvány

MFM. Ltsz.: A.55.125.2-3., 6-13.

Irod.: REIZNER 1904. 83., 3. ábra; BÓNA 1965. 6a. t. 2-3.

19/I. Karperecpár

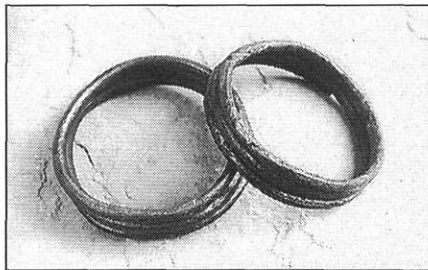
Bronz huzalból, többszörös tekercseléssel kialakított.

Átm.: 6,2 cm, 6,4 cm

Pitvaros, 12. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.13-14.

Irod.: BÓNA 1965. 19., 4. t. 1011.

Kat. 19/I.

19/II. Füzérek

Korong formájú kőgyöngyökből (280 db) és fajanszgyöngyökből (27 db) állnak.

Átm.: 0,5–1,1 cm, 0,9–1,4 cm

Pitvaros, 15. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.16.17.

Irod.: BÓNA 1965. 19., 4. t. 12.

19/III. a. Fazék

Áttört talpon álló, egyfülű, magas, ívelt nyakú, nyomott gömbös hasán hármás bordadísszel.

M.: 18 cm, pá.: 17,5 cm, fá.: 6–6,5 cm

Pitvaros, 26. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.27.

Irod.: BÓNA 1965. 19., 2. t. 8.

19/III. b. Bögre

Kétfülű, bikónikus, vállán ékben felfutó kettős bekarcolt vonaldísz.

M.: 9 cm, pá.: 7 cm, fá.: 4,5 cm

Pitvaros, 26. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.29.

Irod.: BÓNA 1965. 19., 2. t. 9.

19/III. c. Bögre

Kúpos nyakú, kétfülű. Hangsúlyozott válláról két éles borda fut az aljáig.

M.: 7 cm, pá.: 6,5 cm, fá.: 4 cm

Pitvaros, 26. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.28.

Irod.: BÓNA 1965. 19., 2. t. 11.

Kat. 19/III. c., 19/V. b.

19/IV. Tál

Öblös, magas, peremén kettős füllel, vele szemben bütyökkel.

M.: 12 cm, pá.: 24,1 cm, fá.: 8 cm

Pitvaros, 37. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.43.

Irod.: BÓNA 1965. 20., 3. t. 8.

19/V. a. Tál

Kettőskúpos formájú, magas, öblös, peremén két füllel.

M.: 11,5 cm, pá.: 19,5 cm, fá.: 10 cm

Pitvaros, 43. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.50.

Irod.: BÓNA 1965. 20., 3. t. 11.

19/V. b. Bögre

Kúpos nyakú, két füllel, a fülek tövéénél hármás bevagdolás.

M.: 6,1 cm, pá.: 6 cm, fá.: 4 cm

Pitvaros, 43. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.49.

Irod.: BÓNA 1965. 20., 3. t. 12.

19/V. c. Magkő

Obszidián.

M.: 2,2 cm

Pitvaros, 43. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.51.

Irod.: BÓNA 1965. 20.

19/V. d. Füzérek

Columbella, márvány és fajanszgyöngyökből fűzöttek.

H.: 3,5 cm, 1,2–1,5 cm, átm.: 1,0 cm

Pitvaros, 43. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.52.

Irod.: BÓNA 1965. 20., 4. t. 30.

19/VI. a. Ciprusi tű

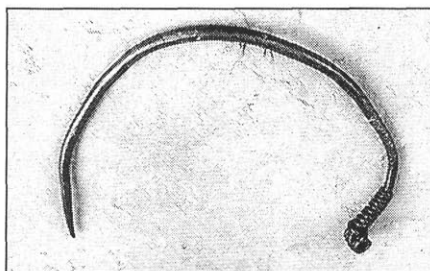
Bronz.

Átm.: 10,6 cm

Pitvaros, 47. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.53.

Irod.: BÓNA 1965. 20., 5. t. 9.

Kat. 19/VI. a.

19/VI. b. Karperecpár

Bronz huzalból készült.

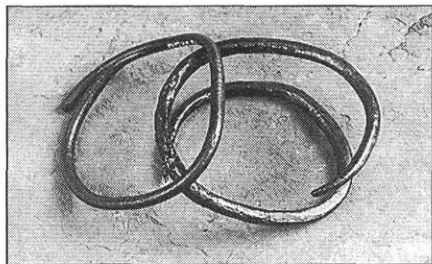
Átm.: 6,7 cm, 6,9 cm

Pitvaros, 47. sír

MFM. Ltsz.: 53.1.54.

Irod.: BÓNA 1965. 20., 5. t. 8, 10.

Kat. 19/VI. b.

A MAROS-KULTÚRA
SZŐREG-PERJÁMOS-CSOPORTJA

20/I. a. Torques

Vastag bronz huzal, vége visszahajlított.

Átm.: 11 cm

Szőreg-C, 1. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.5.

Irod.: FOLTINY 1941a. 4., 19. t. 8.; BÓNA 1975b. 118. t. 2.

20/I. b. Ciprusi tűpár

Bronz.

Átm.: 14,8 cm, 15 cm

Szőreg-C, 1. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.6.

Irod.: FOLTINY 1941a. 4., 19. t. 1-2.; BÓNA 1975b. 118. t. 2.

20/I. c. Karperec

Bronz, többszörös tekerccseléssel készült, hegyes végű.

Átm.: 6,5 cm

Szőreg-C, 1. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.7.

Irod.: FOLTINY 1941a. 19. t. 5.; BÓNA 1975b. 118. t. 1.

Kat. 20/I. c.

20/II. Övkapocs

Csont, négyszögletes, a felerősítést szolgáló lyukakkal.

Átm.: 4,9x5,2 cm

Szőreg-C, 17. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.182.

Irod.: FOLTINY 1941a. 9., 20. t. 40.; BÓNA 1975b. 127. t. 7.

20/III. Huzalkarperec

Bronz, többszörös tekerccseléssel készült.

Átm.: 6,2 cm

Szőreg-C, 27. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.63.

Irod.: FOLTINY 1941a. 11., 19. t. 61.; BÓNA 1975b. 117. t. 2.

20/IV. Huzalgűrű (noppenring)

Arany, visszahajlított végű.

Átm.: 0,8 cm

Szőreg-C, 40. sír

MFM. Ltsz.: A.67.1.1.

Irod.: FOLTINY 1941a. 13-14., 19. t. 60.; BÓNA 1975b. 121. t. 3.

20/V. Füzér

Gömbös, hengeres és barázdált csontgyöngyökből, állatfogakból (38 db) áll.

H.: 3,5 cm, 1,0-1,5 cm

Szőreg-C, 53. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.109.

Irod.: FOLTINY 1941a. 16-17., 20. t. 2.; BÓNA 1975b. 116. t. 9.

20/VI. Tál

Magas, ívelt talpon álló, kettőskúpos, ansa lunata füllel. Bevagdalásokkal és besimított vonalakkal díszített.

M.: 13,8 cm, pá.: 29,6 cm, fá.: 14,7 cm

Szőreg-C, 76. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.156.

Irod.: FOLTINY 1941a. 21., 9. t. 1.; BÓNA 1975b. 109. t. 5a-b.

20/VII. Ciprusi tűpár

Bronz.

Átm.: 27,6 cm, 28 cm

Szőreg-C, 95. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.180.

Irod.: FOLTINY 1941a. 24., 22. t. 1, 7.; BÓNA 1975b. 126. t. 1.

20/VIII. Edény

Ansa lunata fülű, tölcséres nyakkal, éles haszonallal. Hasán bekarcolt, keresztes díszítés, pontkörökkel.

M.: 12,5 cm, pá.: 11,4 cm, fá.: 6,5 cm

Szőreg-C, 118. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.226.

Irod.: FOLTINY 1941a. 28., 11. t. 11.; BÓNA 1975b. 107. t. 8.

20/IX. a. Edény

Rombusz szájú, kétfülű, hasán széles kannelúrákkal, vállán, fülein és talpán finoman bekarcolt mintasorokkal.

M.: 15,2 cm, pá.: 8,2x14,6 cm, fá.: 5,7 cm

Szőreg-C, 143. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.274.

Irod.: FOLTINY 1941a. 32-33., 13. t. 27.; BÓNA 1975b. 113. t. 3.

Kat. 20/ IX. a.

20/IX. b. Bögre

Gömbölyű aljú, hangsúlyozott vállal.

M.: 7,1 cm, pá.: 5,5 cm

Szőreg-C, 143. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.275.

Irod.: FOLTINY 1941a. 13. t. 21.; BÓNA 1975b. 113. t. 1.

20/IX. c. Tálka

Ansa lunatás fülű, kettőskúpos.

M.: 6,5 cm, pá.: 15,6 cm, fá.: 7 cm

Szőreg-C, 143. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.276.

Irod.: FOLTINY 1941a. 13. t. 20.; BÓNA 1975b. 113. t. 2.

20/X. a. Edény

Kétfülű, körte alakú, hasán és vállán bekarcolt keretes és cikk-cakk dísszel.

M.: 15,3 cm, pá.: 9,1 cm, fá.: 5,1 cm

Szőreg-C, 145. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.278.

Irod.: FOLTINY 1941a. 33., 13. t. 24.; BÓNA 1975b. 108. t. 8.

20/X. b. Tál

Kétfülű, élesen tagolt, besimított díszű.

M.: 10 cm, pá.: 23,4 cm, fá.: 9 cm

Szőreg-C, 145. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.279.

Irod.: FOLTINY 1941a. 13. t. 19.; BÓNA 1975b. 108. t. 11.

20/XI. Övkapocs

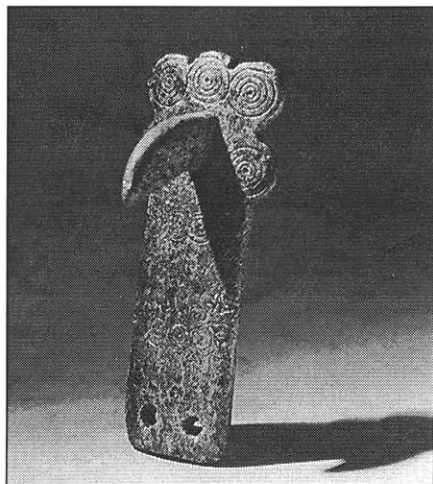
Csont, kampós, széle félkörívvel tagolt, felületét pontkörök díszítik. Két helyen átfúrt.

H.: 5,8 cm, sz.: 2,2 cm

Szőreg-C, 156. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.293.

Irod.: FOLTINY 1941a. 34-35., 21. t. 45.; BÓNA 1975b. 127. t. 3.

Kat. 20/XI.

20/XII. Tál

Ansa lunata fülű, kannelúrázott felületű, kúpos.

M.: 7,5 cm, pá.: 12,2 cm, fá.: 5,5 cm

Szőreg-C, 161. sír
MFM. Ltsz.: 53.115.299.
Irod.: FOLTINY 1941a. 35., 14. t. 19.; BÓNA
1975b. 115. t. 9a-b.

20/XIII. a. Csövek

Bronzhuzalból tekercseltek (26 db).

H.: 1,9-8,2 cm

Szőreg-C, 162. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.301.

Irod.: FOLTINY 1941a. 36., 21. t. 55.; BÓNA
1975b. 123. t. 7.

20/XIII. b. Füzér

Bronz lunulákból (7 db), szív alakú bronz
csüngőből, columbellákból (47 db), hengeres
mészkőgyöngyökből (300 db) és kagylókból (2
db) áll.

Szőreg-C, 162. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.302.

Irod.: FOLTINY 1941a. 36., 21. t.; BÓNA
1975b. 123. t. 1-2, 124. t. 4-7.

20/XIII. c. Korong

Csont, peremén átfúrt, lapos.

Átm.: 4,4 cm

Szőreg-C, 162. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.305.

Irod.: FOLTINY 1941a. 36., 21. t. 48.; BÓNA
1975b. 123. t. 5.

20/XIV. Edény

Rombuszos szájú, kétfülű, nyakán és vállán hal-
ványan bekarcolt vonalköteg, hasán spiráldísz-
szel övezett bütykök.

M.: 14,2 cm, pá.: 11 cm, fá.: 4,9 cm

Szőreg-C, 186. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.352.

Irod.: FOLTINY 1941a. 36., 16. t. 16.; BÓNA
1975b. 115. t. 6.

20/XV. Fokos

Bronz, nyélcsöves.

13,2x4,8 cm

Szőreg-C, 190. sír

MFM. Ltsz.: 56.3.1.

Irod.: FOLTINY 1941a. 42., 22. t. 17.; BÓNA
1975b. 127. t. 1.

20/XVI. Edény

Kétfülű, ívelt nyakú, öblös, nyomott hasú, ha-

sán bekarcolt keretes dísszel, fölötté zászló-
mintával.

M.: 17,5 cm, pá.: 12,1 cm, fá.: 7,5 cm

Szőreg-C, 194. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.362.

Irod.: FOLTINY 1941a. 42., 16. t. 26.; BÓNA
1975b. 106. t. 4.

20/XVII. Edény

Széles szájú, alacsony, zömök, egyfülű, bekar-
colt függőleges vonalkötegekkel. A vállon és a
fenék között beszürkált sorral díszített.

M.: 10,9 cm, pá.: 16,1 cm, fá.: 10,8 cm

Szőreg-C, 198. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.366.

Irod.: FOLTINY 1941a. 43., 16. t. 25.; BÓNA
1975b. 107. t. 9.

20/XVIII. Edény

Karéjos peremű, ansa lunata fülű, gömbös
hasú, éles nyakvonalú. Hasán felcsúcsosodó
éles bordával, lencsedísszel és kettős besimí-
tott vonalakkal díszített.

M.: 16,3 cm, pá.: 12,8 cm, fá.: 6 cm

Szőreg-C, 215. sír

MFM. Ltsz.: 53.115.390.

Irod.: FOLTINY 1941a. 45., 18. t. 2.; BÓNA
1975b. 112. t. 6.

21/I. Balta

Bronz, éle irányában szélesedik, nyújtott fokú.

H.: 12,7 cm

Deszk-A, 2. sír

MFM. Ltsz.: 53.108.2.

Irod.: BÓNA 1975b. 92. t. 10.

21/II. a. Tál

Íveltén kihajló peremű, kúpos, négy fülel.
Szélesen besimított, kettős vonalakkal díszített.

M.: 6,7 cm, pá.: 24,3 cm, fá.: 7,9 cm

Deszk-A, 22. sír

MFM. Ltsz.: 53.108.44.

Irod.: BÓNA 1975b. 90. t. 19.

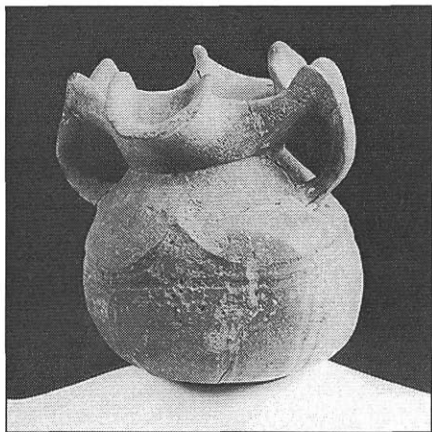
21/II. b. Edény

Karéjos peremű, ansa lunata fülű, gömbös
hasú, éles nyakvonalú. Felcsúcsosodó éles bor-
dával, lencsedíszekkel és szélesen besimított
kettős vonalakkal díszített.

M.: 17,5 cm, pá.: 14x15,8 cm, fá.: 6,7 cm

Deszk-A, 22. sír

MFM. Ltsz.: 53.108.45.
Irod.: BÓNA 1975b. 90. t. 18.

Kat. 21/II. b.

22/I. a. Agyár és madárcsont

Átfűrt.

H.: 7 cm, 10,8 cm

Deszk-F, 6. sír

MFM. Ltsz.: 53.112.11–12.

Irod.: BÓNA 1975b. 85. t. 9.

22/I. b. Csont tárgyak

Félgömbös, ályukasztott (2 db).

Átm.: 3,5 cm, 3,8 cm

Deszk-F, 6. sír

MFM. Ltsz.: 53.112.13.

Irod.: BÓNA 1975b. 85. t. 11–12.

22/II. Csüngő

Bronz, kettős spirálos, ún. pápaszemes.

Sz.: 3,8 cm

Deszk-F, 14. sír

MFM. Ltsz.: 53.112.40.

Irod.: BÓNA 1975b. 85. t. 1.

22/III. Edényke

Ívelt nyakú, gömbös hasú, vállán átfűrt bütyökfülek, hasán és vállán bekarcolt vonaldísz be-böködött pontsorrall. Kúpos fedő tartozik hozzá, a peremen felfüggesztésre szolgáló lyukakkal.

M.: 15,5 cm, pá.: 10,2 cm, fá.: 4,3 cm

Deszk-F, 15. sír

MFM. Ltsz.: 53.112.42–43.

Irod.: BÓNA 1975b. 83. t. 8–9.

22/IV. Nyaklánc

Columbellákból (9 db), hengeres mészkőgyöngyökből (6 db), csontlunulákból (2 db), fogakból (15 db) és kagylókból (2 db) fűzve.

H.: 0,8–1,2 cm, 1,2–2,8 cm, 4,1–4,6 cm, 2,3–3,5 cm, 2,1–2,6 cm

Deszk-F, 21. sír

MFM. Ltsz.: 53.112.53.

Irod.: BÓNA 1975. 85. t. 14–17.

VATYA-KULTÚRA

23/I. a. Urna

Tölcséres nyakú, gömbös hasú, egyfülű. A hason kettős széles árok alatt bekarcolt cikcakk minta.

M.: 49,5 cm, pá.: 26 cm, fá.: 10,5 cm

Csongrád-Felgyő, 5. sír

KJM. Ltsz.: 65.2.7.

Irod.: közöletlen

23/I. b. Tál

T-peremű, peremén négy szimmetrikusan elhelyezett kettős bütyökkel.

M.: 8,7 cm, pá.: 28,5 cm, fá.: 8 cm

Csongrád-Felgyő, 5. sír

MFM. Ltsz.: 65.2.9.

Irod.: közöletlen

23/I. c. Tál

Svédisisak alakú, eredetileg valószínűen három bütyökkel, a kettős árkolás és karcolt dísz alapján.

M.: 10 cm, pá.: 34 cm

Csongrád-Felgyő, 5. sír

KJM. Ltsz. 65.2.8.

Irod.: közöletlen

23/I. d. Bögre

Éles vállvonalú, omphaloszos aljú, gömbölyű hasán hármass vonalköteg díszítéssel.

M.: 5,9 cm, pá.: 5,5 cm, fá.: 3 cm

Csongrád-Felgyő, 5. sír

KJM. Ltsz.: 65.2.6.

Irod.: közöletlen

23/II. Urna

Ívelt nyakú, nyomott gömbös testű, egyfülű.

M.: 53 cm, pá.: 26 cm, fá.: 12 cm

Csongrád-Felgyő, 8. sír

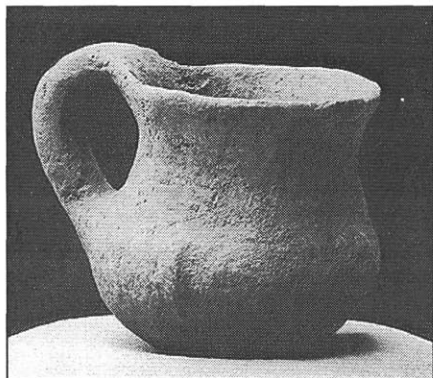
KJM. Ltsz.: 65.2.13.
Irod.: közöletlen

23/III. a. Urna

Széles szájú, kétfülű, hasán ferdén bekarcolt vonalpár díszítéssal.
M.: 30 cm, pá.: 33,5 cm, fá.: 10 cm
Csongrád-Felgyő, 27. sír
MFM. Ltsz.: 65.2.52.
Irod.: közöletlen

23/III. b. Bögre

Apró, hasán három rövid, éles bordával, alja omphaloszos.
M.: 5,5 cm, pá.: 5 cm, fá.: 2,5 cm
Csongrád-Felgyő, 27. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.53.
Irod.: közöletlen

Kat. 23/III. b.

23/IV. a. Urna

Tölcséres nyakú, gömbös hasú, vállán két apró füllel. Vízzintes pereme és válla cikk-cakk mintával díszített, a vállon haladó hullámos borda alatt szélesen besimított vízszintes vonalkötegből kiinduló félkörök és függőleges vonalkötegek ékesítik. A vállon körben kúpos bütykök.
M.: 59 cm, pá.: 37 cm, fá.: 12 cm
Csongrád-Felgyő, 35. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.71.
Irod.: közöletlen

23/IV. b. Tál

Svédiszak alakú, egy füllel, alján három árkolt bütykökkel.
M.: 10 cm, pá.: 29,5 cm
Csongrád-Felgyő, 35. sír

KJM. Ltsz.: 65.2.73.
Irod.: közöletlen

23/IV. c. Bögre

Egyenesre vágott peremmel és aljjal.
M.: 5,6 cm, pá.: 5,4 cm, fá.: 3,7 cm
Csongrád-Felgyő, 35. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.74.
Irod.: közöletlen

23/V. a. Urna

Tölcséres nyakú, nyomott gömbös hasú, egyfülű.
M.: 44,5 cm, pá.: 25,6 cm, fá.: 11 cm
Csongrád-Felgyő, 40. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.83.
Irod.: közöletlen

23/V. b. Tál

Ívelt peremű, kettőskúpos, kétfülű. Éles hasvonalán kettős bütykök találhatók, alattuk lencsedíszek között bekarcolt vonaldísz.
M.: 13,9 cm, pá.: 29,5 cm, fá.: 8 cm
Csongrád-Felgyő, 40. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.84.
Irod.: közöletlen

23/V. c. Bögre

Alsó része benyomott, ék és koncentrikus kör formájú, eredetileg mészbetétet díszel.
Fá.: 2,9 cm
Csongrád-Felgyő, 40. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.85.
Irod.: közöletlen

23/VI. a. Urna

Ívelt nyakú, tojás formájú, a hasvonal fölött négy füllel. Éles borda, fölötté bemélyített párhuzamosok, alatta bekarcolt cikk-cakk minta díszíti.
M.: 65,5 cm, pá.: 40,5 cm, fá.: 11 cm
Csongrád-Felgyő, 52. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.112.
Irod.: közöletlen

23/VI. b. Tál

Enyhén ívelt oldalú, vízszintesre levágott peremű.
M.: 11 cm, pá.: 29,5 cm, fá.: 11,9 cm
Csongrád-Felgyő, 52. sír
KJM. Ltsz.: 65.2.113.
Irod.: közöletlen

23/VI. c. Bögre

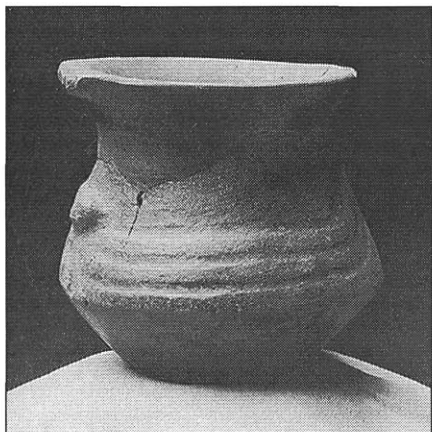
Éles hasvonalú, kettős, széles, lapos, kicsúcsosodó bordadísszel.

M.: 9,2 cm, pá.: 4,3 cm

Csongrád-Felgyő, 52. sír

KJM. Ltsz.: 65.2.114.

Irod.: közöletlen

Kat. 23/VI. c.

23/VI. d. Bögre

Nyomott gömbös hasú, halványan bekarcolt vonaldísszel, alja omphaloszos.

M.: 6,2 cm, pá.: 6 cm, fá.: 2,5 cm

Csongrád-Felgyő, 52. sír

KJM. Ltsz.: 65.2.116.

Irod.: közöletlen

23/VI. e. Bögre

Éles nyakvonallal, a hason három bordával, perem fölé magasodó füllel.

M.: 6,3 cm, pá.: 6,2 cm, fá.: 2,4 cm

Csongrád-Felgyő, 52. sír

KJM. Ltsz.: 65.2.115.

Irod.: közöletlen

24. Díszedény

Gazdagon díszített, kétfülű. Szája szilvamag formájú, nyakát spiráldísszel övezett bütykök tagolják, vállán széles, csúcsba futó kannelúrák, fölötte félkörök és cikk-cakk motívum díszítik. Hasán ívelt, bekarcolt vonalkötegdíszek.

M.: 32,1 cm, pá.: 18 cm, fá.: 12 cm

Szelevény-Menyasszonypart, szórvány

KJM. Ltsz.: 55.131.1.

Irod.: FISCHL 1996.

25/I. a. Urna

Tölcséres nyakú. Vállvonalán négy tagolt bütyök, felületét besímitott kannelúrákkal díszítették.

M.: 39,5 cm, pá.: 28,5 cm, fá.: 10,5 cm

Csanytelek-Palé, 16. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.18.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 51., 11. kép 6.

25/I. b. Bögre

Öblös hasú, benyomott aljú.

M.: 5,7 cm, pá.: 5,2 cm, fá.: 3,2 cm

Csanytelek-Palé, 16. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.19.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 51., 11. kép 3.

25/I. c. Tál

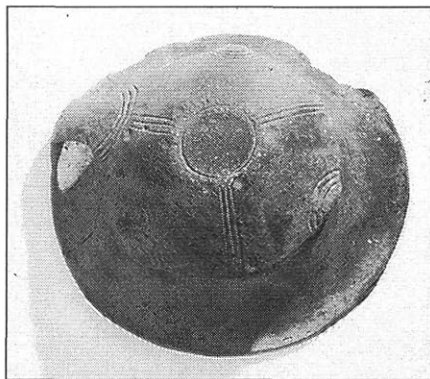
Kelebiai típusú. Alját kettős bekarcolt vonallal körbevett árkok bütykök díszítik.

M.: 9,5 cm, pá.: 22 cm, fá.: 4,6 cm

Csanytelek-Palé, 16. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.20.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 52., 11. kép 5.

Kat. 25/I. c.

25/II. a. Urna

Tölcséres nyakú, öblös. Vállán négy árkok bütyök, hasvonalán széles besímitások találhatók, melyekből árkok vonalkötegek, illetve félkörök, hármass kannelúrák csüngenek.

M.: 41,5 cm, pá.: 26 cm, fá.: 9 cm

Csanytelek-Palé, 22. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.29.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 52., 12. kép 5.

25/II. b. Tál

Svédsisak alakú. Alján három árkolt bütyök helyezkedik el, felületét lencsedíszben végződő besímitások díszítik.

M.: 12 cm, pá.: 31 cm, fá.: 5 cm

Csanytelek-Palé, 22. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.30.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 52.,

12. kép 1.

25/II. c. Bögre

Tölcséres nyakú, éles hasvonalú, omphaloszos aljú, nádvéggel benyomott díszítéssel.

M.: 7 cm, pá.: 6,3 cm, fá.: 2,5 cm

Csanytelek-Palé, 22. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.31.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 52.,

12. kép 4.

25/III. a. Bögre

Hengeres nyakú, nyomott gömbtestű, omphaloszos aljú.

M.: 6,7 cm, pá.: 6 cm, fá.: 3,9 cm

Csanytelek-Palé, 31. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.48.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 53.,

14. kép 2.

25/III. b. Tál

Kelebiai úpusú. Alján négy, szimmetrikusan övezett bütyök, közöttük széles kannelúrák futnak a körülárkolt alj felé.

M.: 6 cm, pá.: 22,5 cm

Csanytelek-Palé, 31. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.49.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 53.,

14. kép 6.

25/III. c. Tál

Kúpos aljú, háromfülű.

M.: 10 cm, pá.: 22 cm, fá.: 8,4 cm

Csanytelek-Palé, 31. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.50.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 53.,

14. kép 6.

25/III. d. Csupor

Gömbös testű, ansa lunátás füllel. Vállvonalát besímitott kannelúra díszíti, fölötte pontsor fut körbe úgy, hogy három helyen kicsúcsosodó bordát képez, alattuk lencsedísz található.

M.: 13,4 cm, pá.: 11 cm, fá.: 6 cm

Csanytelek-Palé, 31. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.51.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 53.,

14. kép 1.

25/III. e. Urna

Hengeres nyakú, tojás testű, kis méretű, a vállán két füllel.

M.: 24 cm, pá.: 10,6 cm, fá.: 8,8 cm

Csanytelek-Palé, 31. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.52.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 53.,

14. kép 5.

25/III. f. Csupor

Fordított csónkakúp alakú.

M.: 9,4 cm, pá.: 12,8 cm, fá.: 7,6 cm

Csanytelek-Palé, 31. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.53.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 53.,

14. kép 3.

25/IV. a. Csupor

Enyhén ívelt oldalú, egyfülű.

M.: 9,6 cm, pá.: 12,1 cm, fá.: 7,7 cm

Csanytelek-Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.120.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 57.,

23. kép 6.

25/IV. b. Csupor

Enyhén ívelt oldalú, egyfülű.

M.: 10,5 cm, pá.: 13,2 cm, fá.: 8,4 cm

Csanytelek-Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.121.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 57.,

23. kép 3.

25/IV. c. Bögre

Tölcséres nyakú, kettőskúpos testű, egyfülű, mészbetétes díszítéssel.

M.: 9 cm, pá.: 9,3 cm, fá.: 3 cm

Csanytelek-Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.122.

Irod.: LŐRINCZY-TROGMAYER 1995. 57.,

23. kép 4.

25/IV. d. Bögre

Hengeres nyakú, enyhén benyomott aljú.

Hasvonalán négy árkolt bütyök, közöttük ívelt

kannelúra.

M.: 8,4 cm, pá.: 7,8 cm, fá.: 2,5 cm

Csanytelek–Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.123.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 57.,
23. kép 4.

25/IV. e. Bögře

Enyhén tölséres nyakú, nyomott testű, benyomott aljú. Hasán négy árktolt bütyök, közöttük függőleges kannelúrák.

M.: 7,3 cm, pá.: 9,2 cm, fá.: 3 cm

Csanytelek–Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.124.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 57.,
23. kép 1.

25/IV. f. Tál

Svédiszak alakú, hasán hét árktolt bütyök, alján besimított vonalpár található.

M.: 7,5 cm, pá.: 22,7 cm, fá.: 4 cm

Csanytelek–Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.125.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 57.,
23. kép 3.

25/IV. g. Amphora

Karéjos peremű, enyhén tölséres nyakú, kétfülű. A vállán körbefutó borda két oldalt csücskösödik, és irdalásokkal tagolt. A borda csücskei alatt egy-egy bütyök, az ellentett oldalon kettős bütykök helyezkednek el. Vállán besimított széles vonal, melyből hármaz vonalkötegek csüngnek.

M.: 25,7 cm, pá.: 15,3 cm, fá.: 9,5 cm

Csanytelek–Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.126.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 57.,
23. kép 9.

25/IV. h. Urna

Tölséres nyakú, egyfülű. Vállán négy szimmetrikusan elhelyezett pszeudókiöntő található. Válltövet körbefutó besimított vonalpár díszíti, melyből sraffozott háromszögek csüngnek. A vállán körbefutó besimított árokpárt négy helyen árktolt bütyökpár szakítja meg, melyeket benyomott pontsorok kereteznek. A bütyökpárok között ugyancsak sraffozott háromszögek csüngnek.

M.: 24,7 cm, pá.: 17,5 cm, fá.: 9,5 cm

Csanytelek–Palé, 83. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.129.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 57.,
23. kép 10.

25/V. a. Tálka

Egyfülű, félgömbtestű, kihajló peremmel.

M.: 6 cm, pá.: 11,3 cm, fá.: 5,5 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.130.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,
22. kép 9.

25/V. b. Csupor

Öblös testű, peremét három osztott bütyök tagolja.

M.: 8,8 cm, pá.: 9,3 cm, fá.: 5,3 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.131.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,
22. kép 15.

25/V. c. Urna

Fazék formájú, magas, pereme alatt szimmetrikusan elhelyezett kettős bütykök.

M.: 31 cm, pá.: 18,5 cm, fá.: 8,5 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.132.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,
22. kép 17.

25/V. d. Bögře

Tölséres nyakú, ansa lunátás fülű. Vállán girlandszerű vonalköteg, amely az edény hasán négy szimmetrikusan elhelyezett bütyök fölé csücsösödik. A bütyköket lecsüngő vonalpárok keretezik.

M.: 7,9 cm, pá.: 7,5 cm, fá.: 4,5 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.133.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,
22. kép 14.

25/V. e. Bögře

Miniatúr, hasán hat felülárktolt bütyök helyezkedik el, melyekből bekarcolt vonalpárok csüngnek.

M.: 4,2 cm, pá.: 4,8 cm, fá.: 2,3 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.134.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,
22. kép 11.

25/V. f. Tál

Lapos, rövid, egyenes peremmel.

M.: 4,5 cm, pá.: 22,5 cm, fá.: 17 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.135.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,

22. kép 13.

25/V. g. Fazék

Kétfülű, felületét függőlegesen bekarcolt vonalak borítják. Peremén és a vállon két-két bűtyök található.

M.: 19 cm, pá.: 21 cm, fá.: 8 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.136.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,

22. kép 16.

25/V. h. Tálka

Félgömbös, egyfülű, ívelten kihajló, rövid peremmel.

M.: 5,8 cm, pá.: 11 cm

Csanytelek–Palé, 86. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.138.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 58.,

22. kép 10.

25/VI. a. Csésze

Tölcsér alakú, kis méretű, egy füllel. Oldalát sávós, keskeny mészbetét díszítés borítja.

M.: 6 cm, pá.: 5 cm, fá.: 2,3 x 3,5 cm

Csanytelek–Palé, 92. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.143.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 59.,

24. kép 1.

25/VI. b. Bögre

Hengeres testű, egyfülű.

M.: 8,5 cm, pá.: 9,5 cm, fá.: 7,8 cm

Csanytelek–Palé, 92. sír

KJM. Ltsz.: 93.1.144.

Irod.: LŐRINCZY–TROGMAYER 1995. 59.,

24. kép 2.

26/a. Urna

Ívelten kihajló peremű, egyfülű. Hasán két sorban árkolt spirálbűtykök díszítik, nyakán és vállán beböködött, pontsoros, valamint bekarcolt minta látható.

M.: 24,8 cm, pá.: 15,7 cm, fá.: 8,6 cm

Csengele–Mételyesi-dűlő, sírlelet

MFM. Ltsz.: 53.32.2.

Irod.: FOLTINY 1945. 45.

26/b. Fazék

Egyfülű, öblös, rövid, ívelten kihajló peremmel.

M.: 12,5 cm, pá.: 14,5 cm, fá.: 8 cm

Csengele–Mételyesi-dűlő, sírlelet

MFM. Ltsz.: 53.32.3.

Irod.: FOLTINY 1945. 45.

26/c. Bögre

Ansa lunátás fülű, hasán három, belülről ki nyomott bűtyökkel.

M.: 8,8 cm, pá.: 14,5 cm, fá.: 8 cm

Csengele–Mételyesi-dűlő, sírlelet

MFM. Ltsz.: 53.32.4.

Irod.: FOLTINY 1945. 45.

27/a. Lockenringe

Arany, fordított szív alakúak, csónak formájú üreges végekkel. (2 db nagyméretű, 4 db kicsi, az utóbbiak közül az egyik kettétörve.)

Átm.: 6x5,4 cm, 5,1x4,4 cm, 2,8x2,5 cm,

3,05x2,5 cm, 2,7x1,9 cm, 2,7 cm

Baks–Levelény, depot lelet

MFM. Ltsz.: A.66.2.1–6.

Irod.: TROGMAYER 1968. 1. kép 1–6.

27/b. Csüngők

Bronz, bordázott, szív alakúak (2 töredék), tűskések (7 db), kereszt alakú dísszel.

Baks–Levelény, depot lelet

MFM. Ltsz.: 66.2.7–16.

Irod.: TROGMAYER 1968. 2. kép 1–8, 3. kép 5, 7.

27/c. Borostyángöngyök

Átm.: 2,2 cm, 2,4 cm

Baks–Levelény, depot lelet

MFM. Ltsz.: 66.2.19–20.

Irod.: TROGMAYER 1968. 3. kép 1, 4.

HALOMSÍROS-KULTÚRA

28/1. a. Bögre

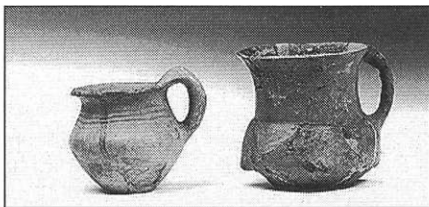
Nyakán hármass, bemélyített, sekély árok.

M.: 6,5 cm, pá.: 6 cm, fá.: 2,5 cm

Bogárczó–B, 1. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.1.

Irod.: FOLTINY 1957. 1.

Kat. 28/I. a., 28/I. b.

28/I. b. Bögge

Ívelt nyakú, a hasán négy bütyökkel.

M.: 8,8 cm, pá.: 7,5 cm, fá.: 5 cm

Bogárzó-B, 1. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.6.

Irod.: FOLTINY 1957. 1., 1. t. 3.

28/I. c. Edény

Alacsony talpon álló, nyomott hasú, kétfülű.

M.: 11 cm, pá.: 12 cm, fá.: 5,5 cm

Bogárzó-B, 1. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.2.

Irod.: FOLTINY 1957. 1., 3. t. 6.

28/II. a. Fazék

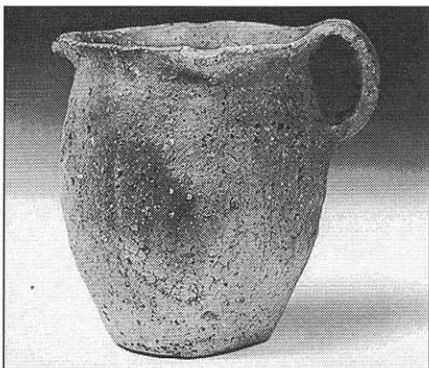
Kis méretű, csücskös peremű, egyfülű.

M.: 14 cm, pá.: 11 cm, fá.: 7 cm

Bogárzó-B, 2. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.5.

Irod.: FOLTINY 1957. 1.

Kat. 28/II. a.

28/III. a. Karperec

Bronz, ovális.

Sz.: 1,5 cm

Bogárzó-B, 6. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.9.

Irod.: FOLTINY 1957. 2., 6. t. 6a-b.

28/III. b. Tűk

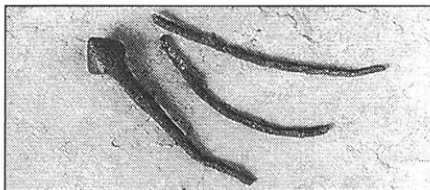
Bronz, kúpos fejű, tordírozott (3 töredék).

H.: 6,5 cm, 7,7 cm, 8 cm

Bogárzó-B, 6. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.10.

Irod.: FOLTINY 1957. 2., 6. t. 4.

Kat. 28/III. b.

28/III. c. Edény

Kúpos nyakú, öblös, nyomott hasú, két könyökfüllel. Hasvonalán bütyök lógnak, felületét bekarcolt girlandok, vonalkötegek, beböködött sor és lencsedíszek borítják.

M.: 17,6 cm, pá.: 9,3 cm, fá.: 9,5 cm

Bogárzó-B, 6. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.8.

Irod.: FOLTINY 1957. 1. t. 3-4.

Kat. 28/III. c.

28/IV. Karperec

Bronz, ovális, pecsételős végű, vonalkötegekkel díszített.

Átm.: 7,4 cm

Bogárzó-B, 12. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.23.

Irod.: FOLTINY 1957. 8., 6. t. 8.

28/V. a. Bögge

Gömbös hasú.

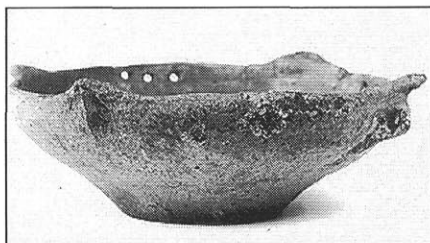
M.: 9 cm, pá.: 8 cm, fá.: 5,5 cm

Bogárzó-B, 15. sír
MFM. Ltsz.: 53.25.15.
Irod.: FOLTINY 1957. 8.

28/V. b. Tál

Csücskös peremű, egy apró füllel. A csücskön és a peremnél hármass csoportokban lyukak találhatók.

M.: 7,5 cm, pá.: 19,5 cm, fá.: 7,5 cm
Bogárzó-B, 15. sír
MFM. Ltsz.: 53.25.17.
Irod.: FOLTINY 1957. 8.

Kat. 28/V. b.

28/V. c. Tál

Csücskös peremű, egy apró füllel, a perem alatt lyukakkal.

M.: 8 cm, pá.: 27 cm, fá.: 9,5 cm
Bogárzó-B, 15. sír
MFM. Ltsz.: 53.25.16.
Irod.: FOLTINY 1957. 8., 3. t. 3.

Kat. 28/V. c.

28/V. d. Csüngők

Bronz, tűskés, körkörös bordákkal tagoltak (2 db).
Átm.: 4,2 cm
Bogárzó-B, 15. sír
MFM. Ltsz.: 53.25.19.
Irod.: FOLTINY 1957. 8., 7. t. 2-3.

28/V. e. Spirálok

Bronz (5 db).
H.: 1,01-1,8 cm
Bogárzó-B, 15. sír

MFM. Ltsz.: 53.25.20.
Irod.: FOLTINY 1957. 8.

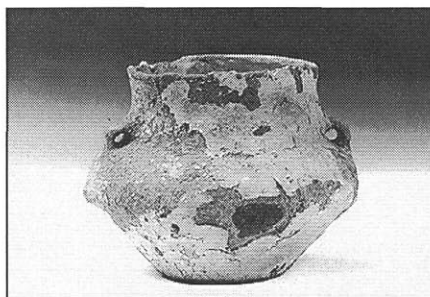
28/V. f. Huzalkarperecek

Bronz, 9 db töredék.
Mérhető átm.: 4,8x6,3 cm, 4,8 cm, 4,4 cm-4,5 cm, 4,3 cm
Bogárzó-B, 15. sír
MFM. Ltsz.: 53.25.21.
Irod.: FOLTINY 1957. 8.

28/VI. a. Edény

Egyenes peremű, a vállon két könyökfüllel, a hasvonalon bütyökkel.

M.: 10,5 cm, pá.: 9 cm, fá.: 6,3 cm
Bogárzó-B, szórvány
MFM. Ltsz.: 53.25.31.
Irod.: FOLTINY 1957. 3. t. 7.

Kat. 28/VI. a.

28/VI. b. Fazék

Hengeres nyakú, kicsi, két könyökfüllel, a nyakvonalon és a hason két-két bütyökkel.

M.: 15,5 cm, pá.: 8,5 cm, fá.: 6 cm
Bogárzó-B, szórvány
MFM. Ltsz.: 53.25.34.
Irod.: FOLTINY 1957. 4. t. 14.

28/VI. c. Edény

Ívelt nyakú, öblös hasú, a hasvonal alatt két kicsi füllel. A nyakvonal beszúrásokkal hangsúlyozott, alatta bütykökkel, valamint sraffozott, karcolt díszű háromszögekkel díszített.

M.: 22 cm, pá.: 15,8 cm, fá.: 11 cm
Bogárzó-B, szórvány
MFM. Ltsz.: 53.184.19.
Irod.: FOLTINY 1957. 2. t. 11.

28/VI. d. Bögge

Tölcséres nyakú, gömbös hasú, magas, a

hasvonalán három bütyökkel.
 M.: 10 cm, pá.: 9,2 cm, fá.: 4,4 cm
 Bogárczó-B, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.25.29.
 Irod.: FOLTINY 1957. 3. t. 10.

29/a. Fazék

Egyfülű, öblös, vállán tagolt bütykökkel. Hasát kalászminta borítja.
 M.: 18,3 cm, pá.: 19,5 cm, fá.: 9 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.103.1.
 Irod.: TROGMAYER 1969. 1. kép

Kat. 29/a.

29/b. Bögre

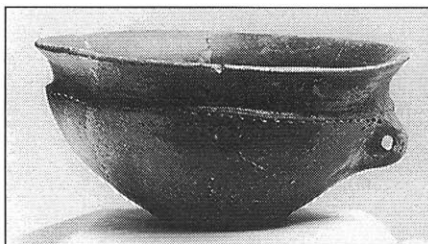
Vállán beszürkált sorral és éles hasvonalán keretelt bütykökkel díszített.
 M.: 5,8 cm, pá.: 5,6 cm, fá.: 2,1 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.103.4.
 Irod.: TROGMAYER 1969. 3. kép

29/c. Fazék

Egyfülű, tojásdad formájú.
 M.: 14,5 cm, pá.: 11,7 cm, fá.: 7,8 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.103.3.
 Irod.: TROGMAYER 1969. 2. kép

29/d. Tál

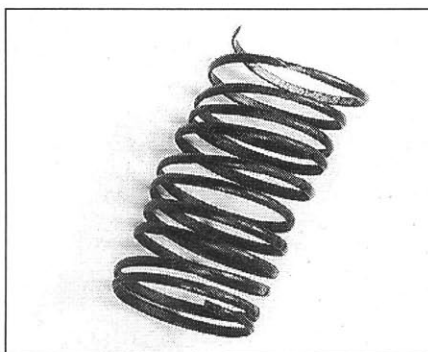
Ívelt peremű, egyfülű, gömbös, tűzdelt díszítéssel.
 M.: 8,9 cm, pá.: 19,6 cm, fá.: 6 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.103.12.
 Irod.: TROGMAYER 1969. 4. kép

Kat. 29/d.

29/e. Karspirálok

Bronz, huzalból tekercseltek (2 db).
 H.: 12,2 cm, 13,5 cm, átm.: 6,5 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.103.17.
 Irod.: TROGMAYER 1969. 5. kép

Kat. 29/e.

29/f. Tekercsek

Bronz, poncolt díszűek, spirálban végződők (2 db).
 Átm.: 9,1 cm, 9,2 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 25/947., 53.103.16.
 Irod.: TROGMAYER 1969. I. t. 6-7.

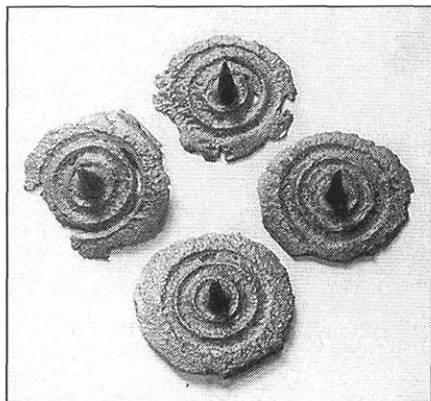
29/g. Melldíszek

Bronz, bordás díszűek, korong alakúak, közepén tűskével (4 db).
 Átm.: 4-4,5 cm
 Kömpöc-Gerzsán, szórvány
 MFM. Ltsz.: 53.103.19.
 Irod.: TROGMAYER 1969. I. t. 1, 3-5.

29/h. Tű

Bronz, korongfejű, közepén átfúrvá.
 H.: 6,3 cm

Kömpöc–Gerzsán, szórvány
MFM. Ltsz.: 53.103.20.
Irod.: TROGMAYER 1969. 1. t. 2.

Kat. 29/g.

30/I. a. Edény

Kúpos nyakú, bikónikus, a nyakvonalon két hegyes bütyökkel és könyékfüllel, a hasvonalon négy lelógó bütyökkel.
M.: 9,9 cm, pá.: 7,4 cm, fá.: 4,2 cm
Szentés–Nagyhegy, 2. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.63.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/I. b. Karperecpár

Bronz, hegyes végűek, rovátkolt díszítés nyomaival.
Átm.: 6,5 cm
Szentés–Nagyhegy, 2. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.64.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/I. c. Csüngők

Bronz, hold alakúak, középen átfúrva (2 db).
Átm.: 3,3 cm, 3,5 cm
Szentés–Nagyhegy, 2. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.65.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. a. Karperec

Bronz, nyitott, rombusz átmetszetű, elkeskenyedő végű, rovátkolt díszítéssel.
Átm.: 6,7 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.37.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. b. Karperec

Bronz, rovátkolt díszű, nyitott, elkeskenyedő végű.
Átm.: 6,4 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.38.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. c. Pántgyűrű

Bronz, nyitott, rovátkolt bordával tagolva.
Átm.: 2,1 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.41.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. d. Spirálsövecskék

Bronz (5 db).
H.: 0,8–2,3 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.42.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. e. Csüngők

Bronz, félhold formájúak, spirálvégűek (5 db).
Átm.: 3,7 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.39.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. f. Csüngők

Bronz, szív alakúak (2 db).
Átm.: 2,4 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.44.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/II. g. Tűpár

Bronz, pecsétféjűek, rovátkolt dísszel.
H.: 37 cm, 38,5 cm
Szentés–Nagyhegy, 49. sír
KJM. Ltsz.: 54.195.36.
Irod.: ZALOTAY 1932. 86.

30/III. a. Tőr

Bronz, levél alakú, pengéjén éles bordával.
H.: 9,8 cm
Szentés–Nagyhegy, szórvány
KJM. Ltsz.: 54.195.77.
Irod.: ZALOTAY 1932. 85–86.

30/III. b. Törpenge

Bronz, peremes markolattal.

H.: 14,4 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.55.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. c. Csüngő

Bronz, félhold formájú, bepödrött végű.

Átm.: 4,1 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.52.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. d. Tű

Bronz, vázafejű.

H.: 9,4 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.54.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. e. Lemez

Bronz, pödrött szélű, négy lyukkal.

Sz.: 6,4 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.58.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. f. Karperec

Bronz, nyitott végű, masszív, gazdag, egész felületét borító rovátkolt díszítéssel.

Átm.: 8,2 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.56.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. g. Karperec

Bronz, nyitott végű, háromszög metszetű, felületén gazdag díszítéssel.

Átm.: 5,1 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

Kat. 30/III. g.

KJM. Ltsz.: 54.195.58.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. h. Spirálcsovecskek

Bronz (7 db).

H.: 1,4-1,9 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.58.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. i. Edény

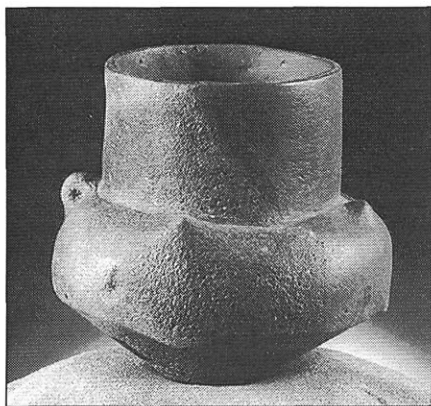
Hengeres nyakú, éles hasvonalú, a nyakvonal alatt két átfúrt bütyökkel, a vállon és a hason egymással szemben elhelyezett bütyökpárokkal.

M.: 9,3 cm, pá.: 6,7 cm, fá.: 3,5 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.46.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

Kat. 30/III. i.

30/III. j. Edényke

Cilindrikus nyakú, kettőskúpos, nyakvonalán két könyökfüllel, hasán és vállán apró bütykökkel.

M.: 9,1 cm, pá.: 7,6 cm, fá.: 3,8 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.90.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. k. Tű

Bronz, pödrött fejű, négyzetes huzalból.

H.: 17 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.70.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85-86.

30/III. l. Tűpár

Bronz, kúpos fejűek, az egyik nyakán rovátkolt díszítés (2 db).

H.: 13,1 cm, 16,9 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.71.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85–86.

30/III. m. Tűpár

Bronz, pecsétfejű, rovátkolt spirál, illetve körkörös dísszel.

H.: 42,5 cm, 46,2 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.31.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85–86.

30/III. n. Tűpár

Bronz, pecsétfejű, rovátkolt spiráldísszel.

H.: 57,5, 58 cm

Szentes-Nagyhegy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.195.45.

Irod.: ZALOTAY 1932. 85–86.

31/a. Edényke

Kúpos nyakú, bikónikus testű. Vállán két apró könyökfül, egy-egy bütyök és körben rovátkolt borda található. Hasát négy lelógó bütyök és hármas bekarcolt vonalköteg tagolja.

M.: 14,9 cm, tá.: 8 cm, fá.: 6 cm

Tápé-Széntégláigetű, 395. sír

MFM. Ltsz.: 65.1.513.

Irod.: TROGMAYER 1975. 88., 35. t. 3.

31/b. Edény

Talpon álló, egyfülű, kiöntőcsöves, hasán lelógó bütykökkel. Felülete bekarcolt vonalkötegekkel díszített.

M.: 19,5 cm, tá.: 13,1 cm, fá.: 7,1 cm

Tápé-Széntégláigetű, 458. sír

MFM. Ltsz.: 65.1.591.

Irod.: TROGMAYER 1975. 101–102. 41. t.

31/c. Edényke

Cilindrikus nyakú, nyomott hasú, két könyökfüllel. Vállát beszúrkált minta és két pontkörös bütyök tagolja. A fülek tövétől és a bütyök alsó részéből bekarcolt hármas vonalkötegek indulnak. Hasát négy lelógó bütyök díszíti.

M.: 9,1 cm, tá.: 7,8 cm, fá.: 6,2 cm

Tápé-Széntégláigetű, 496. sír

MFM. Ltsz.: 65.1.652.

Irod.: TROGMAYER 1975. 110. 43. t.

32. Tű

Bronz, sarlós.

Átm.: 38,9 cm

Tömörkény-Újmajor, sírlelet

MFM. Ltsz.: 4/1894.

Irod.: REIZNER 1898. 266.

33. Tűpár

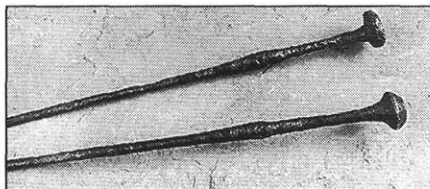
Bronz, megvastagodó, sűrűn barázdált, átlukasztott nyakkal. Az egyik kúpos, a másik pecsételős fejű.

H.: 60 cm, 61,5 cm

Fehértó-Székhát (Szeged), szórvány

MFM. Ltsz.: 97.1.1.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 27.

Kat. 33.

34/I. a. Karperecpár

Bronz, ovális formájú, tömör, nyitott végű, felületét változatos geometrikus mintasor borítja.

Átm.: 7,2 cm

Bilisics (Ásotthalom), sírlelet

MFM. Ltsz.: 5/1902/a.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1902. 273–274.

Kat. 34/I. a.

34/I. b. Tű

Bronz, sarlós, lapos feje átfúrt.

Átm.: 19,3 cm

Bilisics (Ásotthalom), sírlelet

MFM. Ltsz.: 5/1902/b.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1902. 273–274.

34/II. Karperecpár

Tömör bronz, ovális alakú, elkeskenyedő végű, felületüket vonalkötegek díszítik.

Átm.: 6,8 cm, 7,5 cm

Bilisics (Ásóthalom), sírlelet

MFM. Ltsz.: 25/1904/a.

Irod.: TÖMÖRKÉNY 1902. 273–274.

35/a. Tűk

Bronz, korongos fejjel és hullámos testtel, pecsételős fejjel és rovátkolt nyakkal, valamint kúpos fejjel és rovátkolt, átfűrt nyakkal (3 db).

H.: 13,2 cm, 13,3 cm, 18,2 cm

Röszke–Sárosvölgy, szórvány

MFM. Ltsz.: 128/1885/25.

Irod.: REIZNER 1892. 162. 1. t.

35/b. Karperec

Bronz, vékony, sűrű rovátkolással.

Átm.: 6,1 cm

Röszke–Sárosvölgy, szórvány

MFM. Ltsz.: 128/1885/17.

Irod.: REIZNER 1892. 164. 1. t.

35/c. Csüngők

Bronz, szív alakúak (6 db).

Átm.: 2,9 – 3,8 cm

Röszke–Sárosvölgy, szórvány

MFM. Ltsz.: 128/1885/14.

Irod.: REIZNER 1892. 162. 1. t. 23–28.

36. Lemezöv

Bronz, két vége felé fokozatosan keskenyedik. Teljes felületét finom geometrikus minta tölti ki, a legszelesebb középső részén trébelt dudorok találhatók (4 db töredék).

H.: 5,6 cm, 11,6 cm, 21,7 cm, 24,6 cm

Nagyszéksős, szórvány

MFM. Ltsz.: 53.6.6.

Irod.: TROGMAYER 1961. 53–58.

37. Kard

Bronz, Keszthely–Boiu típusú, határozott bordával, markolatnyílványra gazdagon díszített, peremén hat lyuk található.

H.: 54 cm

Tisza meder

MFM. Ltsz.: 53.19.1.

Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 28.

RÁKÓCZIFALVA-CSOPORT

38/I. a. Urna

Cilindrikus nyakú, kannelúrákkal és girlandokkal díszített, vállán és hasán árkolt bütyökkel, két apró füllel.

M.: 54,5 cm, pá.: 29 cm, fá.: 9,8 cm

Mindszent–Óvoda, A/ sír

KJM. Ltsz.: 76.2.30.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10–11., 5. t.

38/I. b. Fazék

Öblös, magas, pereméből induló két, apró szalagfüllel.

M.: 21,3 cm, pá.: 22 cm, fá.: 8 cm

Mindszent–Óvoda, A/ sír

KJM. Ltsz.: 76.2.32.

Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. c. Ár

Bronz, nyele csontból készült, körbefutó árkolás díszíti.

H.: 8,2 cm, nyél h.: 5 cm

Mindszent–Óvoda, A/ sír

KJM. Ltsz.: 76.2.34.

Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. d. Penge

Bronz.

H.: 13,1 cm

Mindszent–Óvoda, A/ sír

KJM. Ltsz.: 76.2.33.

Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. e. Gyűrű

Bronz, kettős spirálfejű.

Átm.: 2,1 cm

Mindszent–Óvoda, A/ sír

KJM. Ltsz.: 76.2.35.

Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. f. Karika

Bronz huzalból hajlított.

Átm.: 2,5 cm

Mindszent–Óvoda, A/ sír

KJM. Ltsz.: 76.2.36.

Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. g. Tű

Félgömbös fejű, nyakát bekarcolt vonalak díszítik.

H.: 6,8 cm
Mindszent-Óvoda, A/sír
KJM. Ltsz.: 76.2.38.
Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. h. Övkapocs

Kettős, spirálvégű, peremét halszálka minta, közepét spirálisok sora díszíti.
H.: 14,1 cm, 11,1 cm
Mindszent-Óvoda, A/sír
KJM. Ltsz.: 76.2.39.
Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/I. i. Lockenring

Arany, poncolt pontsorrall díszített, két töredék.
Átm.: 1,8 cm, 2 cm
Mindszent-Óvoda, A/sír
KJM. Ltsz.: 76.4.
Irod.: TROGMAYER 1985. 11., 5. t.

38/II. a. Urna

Cilindrikus nyakú, kétfülű, girlandokkal és árkolt bütykökkel díszített.
M.: 48 cm, pá.: 26,6 cm, fá.: 8,5 cm
Mindszent-Óvoda, 1. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.1.
Irod.: TROGMAYER 1985. 9., 1. t.

38/II. b. Tál

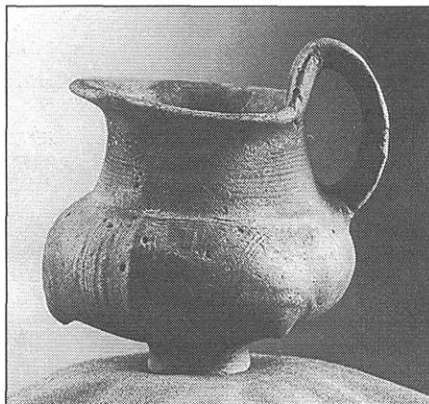
Behúzott peremű, egyfülű, kettős árkolt bütykökkel és cikk-cakk motívummal díszített.
M.: 11 cm, pá.: 21,2 cm, fá.: 8 cm
Mindszent-Óvoda, 1. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.2.
Irod.: TROGMAYER 1985. 9., 1. t.

38/II. c. Bögre

Gyűrűs talpú, egyfülű, hasvonalát bütykök és bordák tagolják, felülete vonalkötegekkel díszített.
M.: 9,5 cm, pá.: 8 cm, fá.: 3,5 cm
Mindszent-Óvoda, 1. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.3.
Irod.: TROGMAYER 1985. 9., 1. t.

38/II. d. Tű

Bronz, kettőskúpos fejű (2 db).
H.: 11,3 cm
Mindszent-Óvoda, 1. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.4.
Irod.: TROGMAYER 1985. 9., 1. t.

Kat. 38/II. c.

38/II. e. Tőr hegye

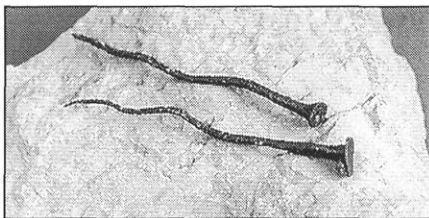
Bronz.
H.: 4,5 cm
Mindszent-Óvoda, 1. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.5.
Irod.: TROGMAYER 1985. 9., 1. t.

38/III. a. Tál

Íveltlen kihajló peremű, egyfülű, fenekén árkolt bütykökkel.
M.: 8 cm, pá.: 26,5 cm, fá.: 6 cm
Mindszent-Óvoda, 5. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.13.
Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 3. t.

38/III. b. Tűpár

Bronz, lapos fejű, átfúrt nyakú, hullámos (2 db).
H.: 12,6 cm, 13 cm
Mindszent-Óvoda, 5. sír
KJM. Ltsz.: 76.2.14-15.
Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 2. t.

Kat. 38/III. b.

38/III/c. Gyöngyök

Borostyán, lapos, lencse formájú (6 db).
Átm.: 1,8-2,8 cm
Mindszent-Óvoda, 5. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.16.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 2. t.

38/III. d. Spirálcsövecskék

Bronz (4 db).

Átm.: 0,5 cm

Mindszent-Óvoda, 5. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.17.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10.

38/IV. a. Urna

Kétfülű, hengeres nyakú, körben kannelúra köteggel díszített.

M.: 34,5 cm, pá.: 24 cm, fá.: 10,5 cm

Mindszent-Óvoda, 8. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.21.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 4. t.

38/IV. b. Tál

Behúzott peremű, magas, a perem alatt négy osztott bütyökkel.

M.: 14 cm, pá.: 26 cm, fá.: 10 cm

Mindszent-Óvoda, 8. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.22.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 4. t.

38/IV. c. Bögge

Ívelt peremű, nyakán sekély árokkal hangsúlyozott, hasán besimított vonalkötegek.

M.: 7,8 cm, pá.: 6,3 cm, fá.: 2,8 cm

Mindszent-Óvoda, 8. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.23.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 4. t.

38/IV. d. Bögge

Gyűrűtalpon álló, nyakán kannelúra köteggel, hasán pontsordízes bütykökkel és bekarcolt vonalköteggel díszített.

M.: 9,3 cm, pá.: 6 cm, fá.: 3,3 cm

Mindszent-Óvoda, 8. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.25.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 4. t.

38/IV. e. Tőr

Bronz, trapéz markolatú, négy aklaszeggel.

H.: 18,2 cm

Mindszent-Óvoda, 8. sír

KJM. Ltsz.: 76.2.24.

Irod.: TROGMAYER 1985. 10., 4. t.

39. Urna

Cilindrikus nyakú, ívelt vállú, talpa felé erőteljesen összeszűkülő aljú. Nyakát és vállát vonalkötegek és girlandok díszítik, hasvonalán hét árktöltő bütyök található.

M.: 73 cm, pá.: 42 cm, fá.: 12 cm

Csongrád-Felgyői uradalom, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.202.1.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 31.

40. Urna

Ívelt nyakú, bikónikus testű. Nyakát bekarcolt vonalkötegek, behöködött pontkörrel határolt lencsedíszek kísérik. Vállán két kettős bütyök, alatta girland-motívum. A hasvonalon négy, karcolt díszű bütyök található.

M.: 56 cm, fá.: 11,5 cm

Szegvár-Körögszentgyörgy, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.201.1.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 31.

41/I. a. Bögrec

Kannelúras hasú, apró, a perem fölé magasodó füllel (2 db).

M.: 4 cm, pá.: 6 cm, fá.: 1,5 cm; M.: 3,4 cm, pá.: 5,1 cm, fá.: 2,3 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.72-73.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 10. t. 3, 11. t. 4.

41/I. b. Fedő

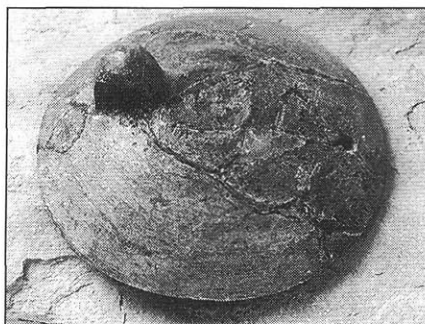
Facettált felületű, kerek, egy füllel, vele szemben a peremszél átfúrt.

Átm.: 3,4 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.74.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 10. t. 4.

Kat. 41/I. b.

41/I. c. Edény

Kúpos nyakú, öblös hasú, egyfülű. Vállát bekarcolt vonalköteg között girlandsor díszíti, kannelúrázott hasán egymással szemben árkolt bütykök találhatók.

M.: 11,4 cm, fá.: 4,8 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.75.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 10. t. 5.

41/I. d. Edény

Íveltlen kihajló peremű, kettősfülű. Nyakát vízszintes, hasát függőleges kannelúrák tagolják, közöttük sorokba rendezett lencsedíszekkel.

M.: 17,4 cm, pá.: 13,7 cm, fá.: 5,5 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.76.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 10. t. 8.

41/I. e. Csupor

Ívelt oldalú, füles.

M.: 9,2 cm, pá.: 11,4 cm, fá.: 4,2 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.77.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 10. t. 6.

41/I. f. Csésze

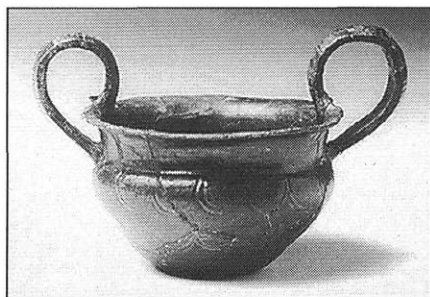
Íveltlen kihajló peremű, kúpos aljú, a perem fölé magasodó két füllel. A vállát kettős girland, alját és fülét finom besimítások díszítik.

M.: 6,2 cm, pá.: 10 cm, fá.: 4,2 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.78.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 10. t. 1.

Kat. 41/I. f.

41/I. g. Fazék

Íveltlen kihajló peremű, egyfülű, facettált hassal.

M.: 16 cm, pá.: 19 cm, fá.: 8,5 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.79.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 11. t. 11.

41/I. h. Kavics

Háromszög formájú.

4x3,6x2,9 cm

Csorva, 30. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.71.

Irod.: TROGMAYER 1963. 92., 19. t. 29.

41/II. a. Csésze

Magas talpon álló, éles hasvonalú, a perem fölé magasodó füllel.

M.: 13,5 cm, pá.: 14,2 cm, fá.: 9 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.130.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 11. t. 16.

41/II. b. Tál

Íveltlen kihajló peremű, kétfülű, magas. Hasát sűrű kannelúra díszíti.

M.: 8,7 cm, pá.: 19 cm, fá.: 6,7 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.131.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 11. t. 1.

41/II. c. Tál

Íveltlen kihajló oldalú, ovális.

M.: 5,1 cm, pá.: 17x29,5 cm, fá.: 8,6 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.132.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 11. t. 14.

41/II. d. Bögre

Íveltlen kihajló peremű, hasán hármaskannelúra díszítés található.

M.: 7,6 cm, pá.: 8,9 cm, fá.: 4 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.133.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 11. t. 3.

41/II. e. Tál

Behúzott peremű, ívelt oldalú, kettősen átfúrt bütyökfüllel.

M.: 8,8 cm, pá.: 24,5 cm, fá.: 9 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.134.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 11. t. 2.

41/II. f. Tál

Behúzott peremű, kúpos aljú, a perem alatt kettősen átfűrt bütyökfüllel.

M.: 3,8 cm, pá.: 15,8 cm, fá.: 5,9 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.135.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 11. t. 13.

41/II. g. Kőbalta

Töredék.

H.: 7,3 cm, sz.: 6 cm

Csorva, 38. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.136.

Irod.: TROGMAYER 1963. 93., 20. t. 7.

41/III. a. Fedő

Kúpos, széles szalagfüllel.

Átm.: 15,1 cm

Csorva, 52. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.253.

Irod.: TROGMAYER 1963. 95., 13. t. 7.

41/III. b. Edény

Íveltlen kihajló, facettált peremű, cilindrikus, kannelúrázott nyakú, kúpos aljú. Vállán ferde kannelúrák fölött és alatt árkolt bütyök sorakoznak.

M.: 13,8 cm, pá.: 13,8 cm, fá.: 4,7 cm

Csorva, 52. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.254.

Irod.: TROGMAYER 1963. 95., 13. t. 8.

Kat. 41/III. b.

41/IV. Urna

Cilindrikus, hosszú nyakú, nyomott hasú, kúpos aljú.

M.: 33 cm, pá.: 17 cm, fá.: 9 cm

Csorva, 55. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.271.

Irod.: TROGMAYER 1963. 95., 13. t. 9.

41/V. a. Urna

Cilindrikus, hosszú nyakú, kannelúrákkal tagolt vállú, egyfűlű. A vállvonal fölött kettős vonallal bekarcolt cikk-cakk minta halad.

M.: 15 cm, pá.: 11,3 cm, fá.: 6 cm

Csorva, 58. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.301.

Irod.: TROGMAYER 1963. 96., 14. t. 11.

41/V. b. Tál

Behúzott peremű, turbántekercses.

M.: 7,2 cm, pá.: 23 cm, fá.: 6,5 cm

Csorva, 58. sír

MFM. Ltsz.: 58.5.299.

Irod.: TROGMAYER 1963. 96., 14. t. 1.

41/VI. Fibula

Fűzfalevél alakú, felületét pontsorokkal, vonalkötegekkel és félkörívvel díszítették.

Átm.: 6,5x3,8 cm

Csorva, szőrvány

MFM. Ltsz.: 57.1.7.

Irod.: TROGMAYER 1963. 100., 29. t. 5-6.

42. Urna

Íveltlen kihajló, facettált peremű, hasán szélesen kannelúrázott, alja tölcscsészertüen szűkül össze.

M.: 40 cm, pá.: 38 cm, fá.: 12,2 cm

Szőreg-Máder porta, szőrvány

MFM. Ltsz.: 53.115.506.

Irod.: V. SZABÓ 1996. 25., 51. kép 4.

43. Urna

Íveltlen kihajló, facettált peremű, széles kannelúrákkal tagolt, kúpos nyakú. Hasvonal felett négy, hegyes, vele szemben ugyancsak négy széles bütyök található.

M.: 38,7 cm, pá.: 27,8 cm, fá.: 14,2 cm

Szőreg-Dusán, szőrvány

MFM. Ltsz.: 53.115.561.

Irod.: V. SZABÓ 1996. 25., 51. kép 1.

KÉSŐ BRONZKORI FÉMLELETEK

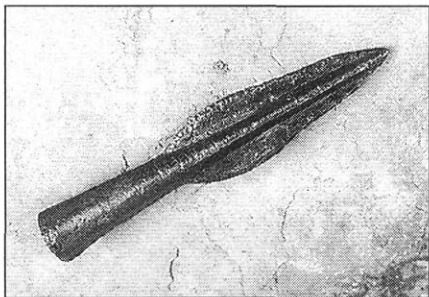
44. Tokosbalta

Bronz, füllel, felcsúcsosodó peremmel.

- H.: 11,3 cm
Magyartés, szórvány
KJM. Ltsz.: 55.71.1.
Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 31.
- 45. Tokosbalta**
Bronz, füllel, vele szemben enyhén emelkedő peremmel.
H.: 10,5 cm
Szentés–Terchalom, szórvány
KJM. Ltsz.: 55.72.1.
Irod.: MOZSOLICS 1985. 193–194.
- 46. Kard**
Bronz, csészés markolatú, a fogórészen gazdag, poncolt díszítéssel.
H.: 62 cm, a penge sz.: 4,8 cm
Szentés–Kaján, szórvány
KJM. Ltsz.: 55.75.1.
Irod.: MOZSOLICS 1985. 193.
- 47/a. Bográcsok**
Bronz, kétfüllek, peremen futó sávban poncolt díszítéssel (2 db).
M.: 14,5 cm, 10,8 cm, pá.: 22,7 cm, 20,3 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.10–11.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 58., 1. t. 1–2.
- 47/b. Sarlók**
Bronz, nyélnyúlvánnyal és rovátkolt bordával tagolt (4 db).
Ív átm.: 14,2 cm, 18,6 cm, 19,5 cm, 20,1 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.1–4.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 62., 3. t. 2–6.
- 47/c. Tokosbalták**
Bronz, fülecskével, profilált peremszéllal (2 db).
H.: 9,3 cm, 10,7 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.7., 55.65.9.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 65., 3. t. 11–12.
- 47/d. Szárnyasbalták**
Bronz (3 db).
H.: 9,5 cm, 12,1 cm, 16,5 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.5–6., 55.65.8.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 65., 3. t. 8–11.
- 47/e. Karikák**
Bronz, nyitottak (16 db), egymásra hajló végűek (11 db) ún. karikapénzek.
Átm.: 7,2 cm–12,5 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.31–55.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 65., 4. t. 6–7, 9–20.
- 47/f. Karperecek**
Bronz, ferdén hornyolt díszítéssel (7 db).
Átm.: 7,3 cm–7,7 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.20–26.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 65., 4. t. 1–5, 21–22.
- 47/g. Karikák**
Bronz, összefűzött, három nagyobb gömbölyű, öt darab kisebb, egyik oldalán lapos.
Átm.: 4,4 cm, 7 cm, 7,4 cm
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.30.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 65., 4. t. 8.
- 47/h. Bográcsstartozékok és kardmarkolat töredéke**
Bronz (7 db).
Szentés–Nagyhegy, depot lelet
KJM. Ltsz.: 55.65.15–16., 55.65.18–19., 55.65.56–58.
Irod.: CSALLÁNY 1939. 62., 2. t. 7–11, 3 t. 7, 15.
- 48. Kard**
Bronz, markolatnyúlványán és vállán a markolat rögzítésére szolgáló lyukakkal.
H.: 57,7 cm, penge sz.: 3,7 cm
Kistelek, szórvány
KJM. Ltsz.: 54.111.1.
Irod.: MOZSOLICS 1985. 139.
- 49. Lándzsa**
Bronz, köpüs, élén végigfutó erős bordával.
H.: 14,5 cm
Felgyő, szórvány
KJM. Ltsz.: 54.71.1.
Irod.: TROGMAYER–VÖRÖS 1994. 33.
- 50/a. Fokosok**
Bronz, cső alakú nyéllyukkal, fokukon kúpos koronggal (2 db).
H.: 20,3 cm, 22 cm
Csanytelek, szórvány

KJM. Ltsz.: 55.79.1, 55.80.1.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 33.

Kat. 49.

50/b. Tőr

Bronz, a pengén végigfutó bordával, öt darab aklaszeggel.

H.: 26,5 cm

Csanytelek, szórvány

KJM. Ltsz.: 55.77.1.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 33.

51. Karperec

Bronz, nyitott végű, háromszög metszetű, rovátkolással és beütött pontsorokkal díszített.

Átm.: 6,8x5 cm

Csongrád megye, szórvány

KJM. Ltsz.: 54.80.2.

Irod.: TROGMAYER-VÖRÖS 1994. 33.

Kulcsár Gabriella–V. Szabó Gábor

KRONOLÓGIA

Kr.e.	Reinecke	BRONZKOR	CSONGRÁD MEGYE	
			DUNA-TISZA KÖZE	TISZÁNTÚL
2500 				

A Kárpát-medence bronzkorának abszolút kronológiája – így a mai Csongrád megye területén található bronzkori kultúráké is – egyelőre tisztázatlan. Jelenleg két időrendi megközelítés áll egymással szemben: a hagyományos Kr. c. 1900–800 közé keltezi, míg az újabb, a kalibrált C 14-es alapokon nyugvó kronológia korábbi, már Kr. e. 2500-tól indítja a bronzkori fejlődést. Az utóbbi kronológia részleteiben még nem tisztázott, kellő mennyiségű adat híján nem tudjuk a táblázaton bemutatott relatív kronológiai váz minden részletét kitölteni abszolút évszámokkal. (Csongrád megyében csupán Kiszomborról és Klárafalváról ismerünk C 14-es adatokat.) A kisebb-nagyobb anomáliák ellenére, úgy gondoljuk, hogy a jövő a kalibrált adatokon nyugvó kronológiát igazolja majd, ezért táblázatunk abszolút évszámai (Kr. e. 2500–1700–1500–800) ezt a felfogást tükrözik.

Irodalom:

Zeittabelle. In: *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Ed.: I. Bóna. Frankfurt am Main. 1992. 40–41.

RACZKY, P.–HERTELENDI, E.–HORVÁTH, F.: Zur absoluten Datierung der bronzezeitlichen Tell-Kulturen in Ungarn. In: *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Ed.: I. Bóna. Frankfurt am Main. 1992. 42–47.

FORENBAHER, S.: Radiocarbon date and absolute chronology of the central European Early Bronze Age. *Antiquity* 67 (1993) 218–220., 235.

IRODALOM- ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

AAC = Acta Archaeologica Carpathica, Krakkó

AASzeg = Acta Antiqua et Archaeologica, Szeged

ActaArchHung = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest

AR = Archeologické Rozhledy, Prága

ArchÉrt = Archaeologiai Értesítő, Budapest

ArchHung = Archaeologia Hungarica, Budapest

Átm., átm. = átmérő

BADER 1990 = Bader, T.: Bemerkungen über ägäischen Einflüsse auf die alt- und mittelbronzezeitliche Entwicklung im Donau-Karpatenraum. In: Monografien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 15. Mainz 1990. 181–208.

BÁNDI 1982 = Bándi, G.: Die terminologischen und relativchronologischen Probleme der frühen und mittleren Bronzezeit in Westungarn. In: Verona 1982. 165–181.

BANNER 1928 = Banner J.: Az őszentiváni ásatások. – Die Grabungen bei Ószentiván. *Dolg* 4 (1928) 143–243.

BANNER 1929 = Banner J.: Az őszentiváni bronzkori telep és temető. – Die Ausgrabungen bei Ószentiván. *Dolg* 5 (1929) 52–81.

BANNER 1931 = Banner J.: A Marosvidék bronzkori zsugorított mellékletei. – Beigaben der bronzezeitlichen Hackergräber aus der Maros Gegend. *Dolg* 7 (1931) 1–53.

BANNER 1934 = Banner J.: A hódmezővásárhelyi Városi Múzeum Régészeti Osztályának első öt éve. – Die ersten 5 Jahre der Archäologischen Abteilung des Städtischen Museums in Hódmezővásárhely. Szeged 1934.

BANNER 1934a = Banner J.: Ásatások a hódmezővásárhelyi határ Batidai és Gorzsai részében. – Ausgrabungen in der Grenzeteilen Batida und Gorzsa von Hódmezővásárhely. *Dolg* 9–10 (1933–34) 251–271.

BANNER 1937 = Banner J.: A hódmezővásárhelyi városi múzeum ásatásai 1935-ben. – Die Ausgrabungen des Museums von Hódmezővásárhely im Jahre 1935. *Dolg* 13 (1937) 50–77.

BANNER 1938 = Banner J.: A hódmezővásárhelyi városi múzeum ásatásai 1937-ben. – Die Ausgrabungen des städtischen Museums von Hódmezővásárhely im Jahre 1937. *Dolg* 14 (1938) 191–200.

BANNER 1939 = Banner J.: Újabb adatok a zóki kultúra elterjedéséhez. – Neuere Beiträge zur Verbreitung der Zóker Kultur. *Dolg* 15 (1939) 73–92.

BANNER 1940 = Banner J.: Hódmezővásárhely története a honfoglalás koráig. Első rész: A legrégibb időktől a bronzkor kialakulásáig. Hódmezővásárhely 1940.

BANNER 1942 = Banner, J.: Das Tisza-, Maros-, Körös-Gebiet bis zur Entwicklung der Bronzezeit. Szeged 1942.

BANNER 1942 = Banner J.: Újabb adatok a zóki kultúra elterjedéséhez. – Neuere Angaben zur Verbreitung der Zóker-Kultur. *Dolg* 18. (1942) 145–147.

BANNER-FOLTINY 1945 = Banner J.–Foltiny I.: Újabb ásatás a hódmezővásárhelyi Kőkénydombon. Neuere Ausgrabung im Kőkénydomb bei Hódmezővásárhely. *FA* 5 (1945) 8–26.

BÁTORA 1995 = Batora, J.: Fayence und Bernstein im nördlichen Karpatenraum. In.: Handel, Tausch und Verkehr im Bronze- und Früheisenzeitlichen Südosteuropa. Hrg.: B. Hänsel. *PAS* 11, München-Berlin 1995. 189–196.

BERTEMES 1989 = Bertemes, F.: Das frühbronzezeitliche Gräberfeld Gemeinlebarn. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, Band 45. 1989.

BÓNA 1959 = Bóna I.: Bronzkori övkapcsok és diadémák. (Adatok a közép-duna-medencei bronzkori viselethez.) – Bronze Age girdle-clasps and diadems. (Data to the costumes of the Bronze Age in the Middle Danube Basin.) *ArchÉrt* 86 (1959) 45–59.

BÓNA 1960a = Bóna, I.: The Early Bronze Age Urn Cemetery at Kulcs and the Kulcs Group of the Nagyrév Culture. *Alba Regia* 1 (1960) 7–15.

BÓNA 1960b = Bóna I.: Az oroszvári 4. sír mellédísz. – The pectoral ornament of the female grave 4 at Oroszvár. *ArchÉrt* 87 (1960) 198–205.

- BÓNA 1963** = Bóna, I.: The Cemeteries of the Nagyrév Culture. *Alba Regia* 2–3 (1962–1963) (1963) 11–23.
- BÓNA 1965** = Bóna, I.: The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary. I–II. *Alba Regia* 4–5. (1963–1964) (1965) 17–63.
- BÓNA 1975a** = Bóna, I.: Diskussionsthese über die Frühbronzezeit Ungarns. *ActaArchHung* 27 (1975) 285–286.
- BÓNA 1975b** = Bóna I.: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen. *ArchHung* 49 (1975).
- BÓNA 1979–80** = Bóna I.: Tószeg–Laposhalom (1876–1976). *SZMMÉ* 1979–80. 83–100.
- BÓNA 1992** = Bóna, I.: Bronzezeitliche Tell-Kulturen in Ungarn. In: *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main 1992. 9–42.
- BÓNA–NOVÁKI 1982** = Bóna I.–Nováki Gy.: Alpár bronzkori és Árpád-kori vára. – Alpár. Eine Bronzezeitliche und mittelalterliche Burg. *Cumania* 7 (1982) 17–118.
- BONDÁR 1995** = Bondár, M.: Early Bronze Age Settlement Patterns in Southwest Transdanubia. *Antaeus* 22 (1995) 197–264., Fig. 13–19., Pl. 116–181.
- BRGK** = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Mainz-Berlin.
- Bronzezeit in Ungarn** = *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main. 1992.
- BTM** = Budapesti Történeti Múzeum
- BudRég** = Budapest Régiségei
- CHICIDEANU–CHICIDEANU 1989** = Chicideanu, M.–Chicideanu, I.: Zu den Grabsitten der Periam-Pecica-Kultur. *Dacia XXXIII*. 1–2 (1989) 5–38.
- CommArchHung** = *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, Budapest
- CSALLÁNY 1939** = Csallány G.: A szentes-nagyhegyi koravaskori bronzlelet. – Frühhallstattzeitlicher Hortfund von Szentes–Nagyhegy. *FA* 1–2 (1939) 58–67.
- CSALOG 1941** = Csalog J.: A „Vučedol-zóki” típusú kerámia lelőhelyei Tolna vármegyében. – Fundorte der Vučedol-Zóker Keramik in dem Komitate Tolna. *ArchÉrt* 2 (1941) 6–14.
- CSÁNYI 1982–83** = R. Csányi M.: A Nagyrév-kultúra leletei a Közép-Tisza vidékről. – Finds of the Nagyrév Culture in the Middle Tisza Region. *SZMMÉ* 1982–1983. 33–65.
- CSÁNYI 1992** = Csányi, M.: Bestattungen, Kult und sakrale Symbole der Nagyrév-Kultur. In: *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell – Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main. 1992. 83–88.
- CSÁNYI 1996** = Csányi M.: Újabb adat kelet-magyarországi korai bronzkorunkhoz. (Teleprészlet Tiszakürt határában.) *Tisicum IX*. (1996) 45–73.
- DIMITRIJEVIĆ 1977–78** = Dimitrijević, S.: Zur Frage der Genese und der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau-Drau-Save. *Vjesnik Arheoloskog Muzeja u Zagrebu* 10/11 (1977–78) 1–84.
- DIMITRIJEVIĆ 1982** = Dimitrijević, S.: Die frühe Vinkovci-kultur und ihre Beziehungen zum Vučedoler Substrat. *OA* 8 (1982) Zagreb.
- DissPann** = *Dissertationes Pannonicae*, Budapest
- Dolg** = Régészeti Dolgozatok, Budapest
- DÖMÖTÖR 1902** = Dömötör L.: Dömötör László a pécskai őstelepről származó öntőmintákról. *ArchÉrt* 22 (1902) 271–274.
- ECSEDY 1977** = Ecsedy, I.: Angaben zur Frage der Somogyvár-Vinkovci Kultur. *JPMÉ* 22 (1977) 185–194.
- ECSEDY 1978** = Ecsedy, I.: Die Siedlung der Somogyvár-Vinkovci Kultur bei Szava und einige Frage der Frühbronzezeit in Südpannonien. – A Somogyvár-Vinkovci kultúra szavai települése és a déldunántúli korabronzkor néhány kérdése. *JPMÉ* 23 (1978) (1979) 97–136.
- ECSEDY 1979** = Ecsedy, I.: The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary. *Fontes ArchHung* 1979.
- ECSEDY 1982** = Ecsedy I.: Ásatások Zók-Várhegyen (1977–1982). Előzetes jelentés. – Excavations at Zók-Várhegy (1977–1982) Preliminary Report. *JPMÉ* 27 (1982), (1983) 59–105.

- ECSEDY 1994a** = Ecsedy, I.: The Emergence of the Bronze Age in Hungary. In: Treasures of the Hungarian Bronze Age. Ed. Kovács T., Budapest 1994. 17–21.
- ECSEDY 1994b** = Ecsedy, I.: Copper Age Traditions and Bronze Age Innovations. In: Treasures of the Hungarian Bronze Age. Ed. Kovács Tibor, Budapest 1994. 37–54.
- EMÖDI 1985** = Emödi, I.: Asupra nceputului epocii bronzului n Bihor. – Zu dem Anfang der Bronzezeit im Bihor Gebiet. Thraco-Dacica VI (1985) 123–144.
- ENDRÖDI 1992** = Endrödi A.: A kora bronzkori harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. – The settlement and cemetery of the Bell-Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós. In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. Szerk.: Havassy P.–Selmeczi L.: BTM Műhely 5. Budapest 1992. 83–200.
- FA** = Folia Archaeologica, Budapest
- fá.** = fenékmérő
- FIGLER 1994** = Figler, A.: Die Fragen der Frühbronzezeit in Nordwest-Transdanubien. – Északnyugat-Dunántúl korai bronzkorának kérdései. ZalaiMűz 5 (1994) 21–38.
- FISCHL 1994** = Fischl K.: Csanytelek régészeti topográfiája. Szeged-JATE, Szakdolgozat 1994.
- FISCHL 1996** = Fischl K.: Középső bronzkori leletek Szelevényről. (Adatok a Tiszazug középső bronzkorának kronológiai és terminológiai kérdéseihez.) (Sajtó alatt a StudArch 3. kötetében)
- FOLTINY 1940** = Foltiny I.: Bronzkori telep nyomai Hódmezővásárhely-Kökénydombon. – Spuren einer bronzezeitlichen Siedlung in Hódmezővásárhely-Kökénydomb. Dolg 16 (1940) 182–185.
- FOLTINY 1941a** = Foltiny I.: A szőregi bronzkori temető. – Das bronzezeitliche Gräberfeld in Szőreg. Dolg 17 (1941) 1–89.
- FOLTINY 1941b** = Foltiny I.: Koraréz – és bronzkori temető Deszken. – Frühkupferzeitliches und bronzezeitliches Gräberfeld in Deszk (Komitat Torontal). FA 3–4 (1941) 69–98.
- FOLTINY 1942** = Foltiny I.: A „Deszk F” bronzkori temető. – Das bronzezeitliche Gräberfeld „Deszk F”. SZVMK II/3 (1942) 9–30.
- FOLTINY 1944–45** = Foltiny I.: Bronzkori leletek Felsőpusztaszerről és Csengeléről. – Finds of the Bronze Age from Felsőpusztaszér and Csengele. ArchÉrt (1944–45) (1945) 43–51.
- FOLTINY 1957** = Foltiny I.: A halomsíros és lausitzi kultúra nyomai Szeged környékén. – Die spuren der Hügelgräber und der Lausitzer Kultur in der Umgebung von Szeged. RégFüz. (1957) 4. 1–30.
- Fv., fv.** = falvastagság.
- GAZDAPUSZTAI 1957** = Gazdapusztai Gy.: Néhány tiszamenti bronzkori lelet. – Einige frühbronzezeitliche Funde aus dem Theissgebiet. MFMÉ (1957) 79–92.
- GAZDAPUSZTAI 1959** = Gazdapusztai Gy.: Adatok Csongrád megye késő bronzkorának ismertetéséhez. Csongrád megyei Tanulmányok 1. (1959) 17–24.
- GAZDAPUSZTAI 1963** = Gazdapusztai Gy.: Későneolitikus telep és temető Hódmezővásárhely–Gorzán. – Siedlung und Friedhof an den Spätneolithikum in Hódmezővásárhely–Gorzsa. MFMÉ (1963) 21–48.
- GAZDAPUSZTAI 1966** = Gazdapusztai Gy.: Korabronzkori lakótelep Csongrádon. – Eine Frühbronzezeitliche Siedlung in Csongrád. ArchÉrt 93 (1966) 241–248.
- GIRIĆ 1971** = Girić, M.: Mokrin, nekropola ranog bronzanog doba. – Mokrin, the Early Bronze Age Necropolis. Dissertationes et monographie XI. Beograd 1971.
- GIRIĆ 1984** = Girić, M.: Die Maros Kultur. Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans. Hrg. Tasić, N. Beograd 1984. 33–58.
- GOGÁLTAN 1995** = Gogáltan, Fl.: Die frühe Bronzezeit im Südwesten Rumaniens. Stand der Forschung. Thraco-Dacica XVI (1995) 55–79.
- H., h.** = hosszúság
- Há.: há.,** = hasátmérő
- HORVÁTH 1980–81** = Horváth, F.: Ada-type artifacts of the Early Bronze Age in Southern Alföld. – Kora bronzkori, adai típusú leletek a Dél-Alföldön. MFMÉ (1980–1981) 7–30.
- HORVÁTH 1982–83** = Horváth, F.: Contributions to the Early and Middle Bronze Age of southern Alföld. – Adatok a Dél-Alföld korai és középső bronzkori történetéhez. MFMÉ (1982–83/1) (1985) 55–71.

- HORVÁTH 1984** = Horváth F.: A dél-alföldi korai bronzkori Ada-típusú kerámia. – Ada-type Artifacts of the Early Bronze Age in the Southern Alföld. MFMÉ (1980-1981/1) (1984) 7–30.
- HORVÁTH 1985** = Horváth F.: Kora bronzkori település Kiszomborban. – Frühbronzeitliche Tell-Siedlung in Kiszombor. MFMÉ (1982–83/1) (1985) 73–94.
- HORVÁTH 1994** = Horváth F.: Az Alföldi vonaldíszes kerámia első önálló települése a Tisza-Maros szögében: Hódmezővásárhely–Tére fok. – The first independent settlement of the Alföld Linear Pottery Culture in the Tisza–Maros region: Hódmezővásárhely–Tére fok. In: Az újkőkortól a középkorig. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1994. 95–124.
- IHRIG 1973** = Ihrig D.: A magyar vízszabályozás története. Budapest 1973.
- JATE** = József Attila Tudományegyetem, Szeged
- JPMÉ** = A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs
- KALICZ 1968** = Kalicz, N.: Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn. Arch Hung 45 (1968)
- KALICZ 1981** = Kalicz, N.: Neue Aspekte über die Chronologie der Nyírség-Gruppe. SIA XXIX–1 (1981) 67–74.
- KALICZ 1982** = Kalicz, N.: Die terminologischen und chronologischen Probleme der Kupfer und Bronzezeit in Ungarn. In: Verona 1982. 117–137.
- KALICZ 1984a** = Kalicz, N.: Die Makó-Kultur. In: Kulturen der Frühbronzezeit. Beograd 1984. 93–107.
- KALICZ 1984b** = Kalicz, N.: Die Nyírség-Kultur. In: Kulturen der Frühbronzezeit. Beograd 1984. 109–124.
- Kulturen der Frühbronzezeit* = Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans. Red.: N. Tasić. Beograd 1984.
- KEMENCZEI 1968** = Kemencei T.: Adatok a kárpát-medencei halomsíros kultúra vándorlásának kérdéséhez. – Beiträge zur Wanderung der Hügelgräber-Kultur im Karpathenbecken. ArchÉrt 95 (1968) 159–187.
- KILIAN-DIRLMEIER 1972** = Kilian-Dirlmeier, I.: Gürtelhaken, Gürtelbleche und Blechgürtel der Bronzezeit in Mitteleuropa. PBF XII. 2. München 1972.
- KJM** = Kosztá József Múzeum, Szentes
- KOVÁCS 1975a** = Kovács, T.: Tumulus culture cemeteries of Tiszafüred. RégFüz (1975) Ser. II. No. 17.
- KOVÁCS 1975b** = Kovács, T.: Historische und kronologische Fragen des Überganges von der mittleren und Spätbronzezeit in Ungarn. ActaArch 27. (1975) 296–317.
- KOVÁCS 1984** = Kovács, T.: Neuere bronzzeitliche Gürtelblech- und Gürtelhakenfunde aus Ungarn. CommArchHung 1984. 41–52.
- KRAUSE 1988** = Krause, R.: Die endneolithischen und frühbronzezeitlichen Grabfunde auf der Nordstadterasse von Singen am Hohentwiel. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg, Bd. 32. 1988.
- KÜRTI 1971** = Kürti B.: Újabb adatok a Dél-Alföld kora-bronzkorához. – Neuere Angaben zur Frühbronzezeit der Süd-Tiefene. MFMÉ (1971/2) 29–51.
- lh.** = lelőhely
- LŐRINCZY-TROGMAYER 1995** = Lőrinczy G.–Trogmayer O.: Birtuális vatyai temető Csanytelek-Palén. – Birtuales Gräberfeld der Vátya-Kultur in Csanytelek-Palé. StudArch I. (1995) 49–65.
- Ltsz., ltsz.** = leltári szám
- M., m.** = magasság
- MACHNIK 1991** = Machnik, J.: The earliest Bronze Age in the Carpathian Basin. Bradford 1991.
- MFM** = Móra Ferenc Múzeum, Szeged
- MFMÉ** = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
- MKÉRT** = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest
- MOZSOLICS 1985** = Mozsolics, A.: Bronzefunde aus Ungarn. Budapest 1985.
- NEUGEBAUER 1994** = Neugebauer, J. W.: Bronzezeit in Österreich. St. Pölten-Wien 1994.
- OA** = Opuscula Archaeologica, Zágráb
- OLEXA 1987** = Olexa, L.: Graber von Metallgiessern in Nižná Myšľa. AR 39 (1987) 255–275.

O' SHEA 1996 = O' Shea, J. M.: Villagers of the Maros. A Portrait of an Early Bronze Age Society Plenum Press. New York-London 1996.

O' SHEA in prep. = O' Shea, J. M.: Report on excavations at Klárafalva–Hajdova and Kiszombor–Új Élet (in prep.).

OTTAVAY 1990 = Ottavay, B.: Copper artifacts of the Corded Ware complex. Schnurkeramik Symposium. PHPraha XIX (1992) 294–311.

Ov., ov. = oldalvastagság

pá. = peremátúnérő

PÁRDUCZ 1942 = Párducz M.: Őskori és szarmatakori telep Hódmezővásárhely határában. – Siedlung der Urzeit und der Sarmatenzeit in der Umgebung von Hódmezővásárhely. Dolg 18 (1942) 113–122.

PATAY 1938 = Patay P.: Korai bronzkori kultúrák Magyarországon. – Frühbronzezeitliche Kulturen in Ungarn. DissPann II/13 (1938)

PATAY 1940 = Patay P.: Vučedoli-stílusú talpas tálak elterjedése Magyarországon. – La répartition des plats à pied du type de Vučedol en Hongrie. ArchÉrt 53 (1940) 1–12.

PBF = Prähistorische Bronzefunde, München

POLLA 1960 = Polla, B.: Birituelle Füzesabonyer Begräbnisstätte in Streda nad Bodrogom. In.: Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in der Slowakei. I. Bratislava 1960. 299–385.

PRIMAS 1977 = Primas, M.: Untersuchungen zu den Bestattungssitten der ausgehenden Kupfer und frühen Bronzezeit. BRGK 58 (1977) 1–160.

RégFüz = Régészeti Füzetek, Budapest

REIZNER 1892 = Reizner J.: A Szeged-röszkei sírleletek. ArchÉrt 12 (1892) 161–168.

REIZNER 1898 = Reizner J.: A tömörkényi (Csongrád megye) bronzleletről. ArchÉrt 18 (1898) 265–267.

REIZNER 1903 = Reizner J.: Kőtörés. ArchÉrt 23 (1903) 384–387.

REIZNER 1904 = Reizner J.: Lebői, öthalmi és ó-bébai ásatások. ArchÉrt 24 (1904) 76–88.

ROSKA 1912 = Roska M.: Ásatás a pécska-szemlaki határban levő Nagy Sándcon. Dolg 3 (1912) 1–73.

ROSKA 1913 = Roska M.: Ásatás a perjámosi Sándchalmon. MKÉRT 8 (1914) 736104.

SCHREIBER 1963 = Schreiber R.: Kora bronzkori lakógödör Budafokon. BudRég XX (1963) 223–238.

SCHREIBER 1972 = Schreiber R.: A kora bronzkor problémái Budapesten. – Die Probleme der Frühbronzezeit in Budapest. ArchÉrt 99 (1972) 151–166.

SCHREIBER 1975 = K. Schreiber, R.: Die Bedeutung von Budapest in der Chronologie der mitteleuropäischen Frühbronzezeit. AAC 15 (1975) 163–171.

SCHREIBER 1976 = K. Schreiber, R.: Transdanubien und die Slawonische Vinkovci-Gruppe. Ištazivanja 5 (1976) 73–75.

SCHREIBER 1981a = Schreiber, R.: Möglichkeiten zur feineren Gliederung der Nagyrév-Kultur in Budapest. In: Budapest-Velem 1977. 81–86. Taf. 1–10.

SCHREIBER 1981b = K. Schreiber R.: A Nagyrév-kultúra telepe Diósdon. – Die Siedlung der Nagyrév-Kultur in Diósd. ArchÉrt 108 (1981) 135–156.

SCHREIBER 1984a = Schreiber R.: Szimbolikus ábrázolások korabronzkori edényeken. – Symbolische Darstellungen an frühbronzezeitlichen Gefäßen. ArchÉrt 111 (1984) 3–27.

SCHREIBER 1984b = K. Schreiber R.: A kora bronzkor időrendi kérdései Budapest környékén és a Tisza vidékén. – Chronologische Fragen der frühen Bronzezeit in der Umgebung von Budapest und in der Theissgegend. BudRég XXVI (1984) 33–48.

SCHREIBER 1984c = K. Schreiber, R.: Komplex der Nagyrév-Kultur. In: Kulturen der Frühbronzezeit. Beograd 1984. 133–189.

SCHREIBER 1991 = K. Schreiber R.: A Somogyvár–Vinkovci kultúra dél-észak irányú közvetítő szerepe a korabronz korban. – Die Vermittlungsrolle in Süd-Nord Richtung der Somogyvár–Vinkovci-Kultur in der Frühen Bronzezeit. BudRég XXVIII (1991) 9–43.

SCHREIBER 1994 = K. Schreiber, R.: Siedlungsfunde und ein Brandgrab der frühbronzezeitlichen Makó-Kultur in Budapest. – A korabronzkori makói kultúra telepleletei és hamvasztásos sírja Budapesten. ZalaiMúz 5 (1994) 39–59.

- SCHREIBER 1995** = K. Schreiber R.: Bronzkori urnatemető Szigetszentmiklós határában. – Das bronzezeitliche Urnengräberfeld von Szigetszentmiklós. Ráckevei Múzeumi Füzetek 2. 1995.
- SCHUMACHER-MATTHÄUS 1985** = Schumacher-Matthäus, G.: Bronzezeitliche Schmucktrachten im Karpatenbecken. Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 6 (1985)
- SIA** = Slovenská Archeológia, Nyitra
- SOMOGYVÁRI 1979** = Somogyvári Á.: Kora bronzkori telep. Hódmezővásárhely–Barci-réten. Szakdolgozat 1979. Szeged.
- SOROCEANU 1982** = Soroceanu, T.: Die Periodisierung der Mures-Kultur. AAC 23 (1984) 43–77.
- SOROCEANU 1991** = Soroceanu, T.: Studien zur Mures-Kultur. International Archäologie 7. 1991.
- STANCZIK 1988** = Stanczik I.: Jászdózsa-Kápolnahalom (bronzkori telep). Budapest 1988 (bölcsezdoktori értekezés).
- StudArch** = Studia Archaeologica, Szeged
- sz.** = szám
- szá.** = szájméret
- szél.** = szélesség
- SZABÓ 1992** = Szabó G.: A Dunaföldvár–Kálvária tell-település kora bronzkori rétegsora. – Die Schichtenreihe der Tellsiedlung von Dunaföldvár–Kálvária zu frühen Bronzezeit. WMMÉ 17 (1992) 35–182.
- SZABÓ 1994** = Szabó, G.: Die Probleme der Entstehung der Nagyrév-Kultur entlang der Donau. – A Nagyrév-kultúra kialakulásának problémái a Duna mentén. ZalaiMúz 5 (1994) 61–71.
- SZABÓ 1994a** = Szabó J. J.: A bronzkori Hatvan-kultúra sírjai Hatvan-Kisfaludy u. 54. sz. lelőhelyről. Egri Történelmi Évkönyv 1994. 57–64.
- SZABÓ 1994b** = Szabó J. J.: Bronzkori nyélhátas bronz balták Battonyáról. – Bronzezeitliche Äxte mit Verlangertem Schaftücken von Battonya. In: A kőkortól a középkorig. Szerk. Lőrinczy G. Szeged 1994. 191–200.
- V. SZABÓ 1996** = V. Szabó G.: A Csorva-csoport és a Gáva-kultúra kutatásának problémái néhány Csongrád megyei leletgyűjtés alapján. – Forschungsprobleme der Csorva-Gruppe und der Gáva-Kultur aufgrund einiger Fundverbände aus dem Komitat Csongrád. StudArch II (1996) 9–109.
- SZATHMÁRI 1983** = Szathmári, I.: Kisapostag-Gräber im bronzezeitlichen Gräberfeld von Dunaújváros. Alba Regia 20 (1983) 7–36.
- SZATHMÁRI 1997** = Szathmári, I.: Bronze wire and sheet ornaments of the Vátya Culture. (Sajtó alatt)
- SZÉNÁSZKY 1987–88** = G. Szénászy J.: Kora bronzkori leletek Békés megyéből. – Frühbronzezeitliche Funde aus dem Komitat Békés. ArchÉrt 114–115 (1987–1988) 141–155.
- SZMMÉ** = A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve, Szolnok
- SZVMK** = A Szegedi Városi Múzeum Kiadványa, Szeged
- tá.** = talpáncrő
- ún.** = úgynevezett
- uo.** = ugyanott
- TASIĆ 1976** = Tasić, N.: Funde der Nagyrév Kultur in Syrmien. Ištazivanja 5 (1976) 149–154.
- TASIĆ 1997** = Tasić, N.: Die Vatin Kultur und ihr chronologische Verhältnis zu den Kulturen von Vinkovci und Móriš und zur Kultur der Transdanubischen Inkrustierten Keramik. Frühbronzezeit, Budapest-Velem, MitArchInst Beih. II. 1977. 199–207.
- TJN** = Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely
- TOČÍK 1979** = Točík, A.: Vcapy-Opatovce und weitere altbronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. Nitra 1979.
- TOMPA 1936** = Tompa, F.: 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912–1936. BRGK 24–25 (1934–35) (1936) 27–127.
- TORMA 1978** = Torma I.: A balatonakali bronzkori sír. – Das bronzezeitliche Grab in Balatonakali. VMMK 13 (1978) 15–27.
- TÖMÖRKÉNY 1902** = Tömörkény I.: Leletek a szegedi határban. ArchÉrt 22 (1902) 372–376.
- TÖMÖRKÉNY 1905** = Tömörkény I.: Bilisicsi és egyéb újabb leletekről. ArchÉrt 25 (1905) 251–257.

- TÖRÖK 1935** = Török Gy.: Bronzkori telep a Hunyadi-halomban. – Eine bronzezeitliche Siedlung im Hunyadi-Halom. *Dolg* 11 (1935) 153–158.
- TROGMAYER 1960** = Trogmayer O.: A Szeged-nagyszéksői bronzöv. – Der Bronzegürtel von Szeged-Nagyszéksős. *MFME* (1958–1959) (1960) 53–58.
- TROGMAYER 1963** = Trogmayer, O.: Beiträge zur Spätbronzezeit des Ungarischen Tiefebene. *ActaArchHung* 15 (1963) 85–122.
- TROGMAYER 1968** = Trogmayer, O.: Der Schatzfund von Baks-Levelény. *MFME* (1966–1967/1) (1968) 15–29.
- TROGMAYER 1969** = Trogmayer O.: Középbronzkori leletek Kömpöcről. – Mittelbronzezeitliche Funde von Kömpöc. *MFME* (1961/1) (1969) 87–96.
- TROGMAYER 1971** = Trogmayer O.: Tápé területének régészeti emlékei. In: Tápé története és néprajza. Szerk.: *fehász A. Tápé* 1971. 31–45.
- TROGMAYER 1975** = Trogmayer, O.: Das bronzezeitliche Gräberfeld bei Tápé. *FontesArchHung* Budapest 1975.
- TROGMAYER 1985** = Trogmayer O.: A szegedi nagytáj bronz- és koravaskorának néhány kérdéséről. – Über Einige Probleme der Bronze- und Früheisenzeit des Szegeder Großraumes. *AASzeg* (1985) 3–16.
- TROGMAYER-VÖRÖS 1994** = Trogmayer, O.–Vörös, G.: Sie sahen die Mauern Trojas. Kunstgewerbe der Bronzezeit in Südostungarn. Asparn/Zaya 1994.
- UMBEROVA 1992** = Umberova, R.: Typologie des Kupferschmucks und der Kupfergeräte in der Schnurkeramischen Kultur Böhmens und Mährens. *Schnurkeramik Symposium. PHPraha XIX* 1992. 117–125.
- v.** = vastagság
- VENCLOVÁ 1990** = Venclová, N.: Prehistoric glass in Bohemia. *Praha* 1990.
- VLADÁR 1966** = Vladár, J.: Zur Problematik der Košihy-Čaka-Gruppe in der Slowakei. *SLA* 14 (1966) 145–336.
- VLADÁR 1981** = Vladár, J.: Die Problematik der Frühbronzezeit in der Slowakei. In: Budapest-Velem 1981. 211–221.
- Verona 1982** = Verona 1982: Atti del X Simposio Internazionale sulla fine del Neolitico e gli inizi dell'età del Bronzo in Europa.
- VMMK** = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém
- WELS-WEYRAUCH 1994** = Wels-Weyrauch, U.: Im Grabhalten, im Leben getragen – Tracht und Schmuck der Frau. In: *Der Bronzezeit in Deutschland*. Hrg.: *Jochenhövel, A. – Kubach, W.* Stuttgart 1994. 56–94.
- WMMÉ** = A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve, Szekszárd
- WOSINSKY 1896** = Wosinsky M.: Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig. Budapest 1896.
- ZalaiMúz** = Zalai Múzeum, Zalaegerszeg
- ZALOTAY 1932** = Zalotay E.: Csongrád vármegye őskori települése. – Urgeschichtliche Siedlungen des Komitats Csongrád. *Dolg* 8 (1932) 273–274.
- ZALOTAY 1957** = Zalotay E.: Kelebiai bronzkori urnatemető. *RégFüz* (1957) Ser. I. No. 6.

Kereskedelmi és Szolgáltató Rt.
Budapest X., Jászberényi út 38-72.
Telefon *263-1111. Fax: 260-7758
Levélcím: 1475 Budapest, Pf. 221.

ÉPÍTSÉN SZILÁRD ALAPOKRA! LEGYEN A PARTNERÜNK, ÉPÍTKEZZEN VELÜNK!

**Építkezéshez felújításhoz, karbantartáshoz szükséges anyagok
széles választékát ajánljuk:**

KOHÁSZATI ÜZLETÁG:

Betonacélok, huzalok, rúd- és idomacélok, lemezek, hajlított profilok, acélcsövek,
alumíniumlemezek, profilok

Telefon: 262-9678, 260-8625, 261-3602, 262-8867

VILLAMOSSÁGI ÜZLETÁG:

Elektromos szerelési anyagok, trafók, világítótestek, vezetékek, kábelek, villamos tűzhelyek,
boylerek, fényforrások, világítási üvegek, vezetékcsontok, megszakítók, relék, reduktorok

Telefon: 262-1560, 261-3370

FÜRDŐSZOBA SZALON

Telefon: 261-2004

ÉPTEK IPARI KERESKEDELMİ ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. (HÁZÉPÍTŐK BOLTJA)

Ipari és épületszerelvények, szaniterárúk, fürdőszoba-fejszerelések, gázkészülékek,
szerelési anyagok.

Ventillátorok, gázboylerek, béléscsövek, radiátorok, légtechnikai berendezések,
kazánok, szivattyúk.

Műanyagcsövek, csövkészítmények, fittingek, padlófűtőcsövek.

Szigetelőanyagok, PVC padlók, tapéták, csempék, padlólapok, építési vegyianyagok,
vakolatok, festékek, kötő- és ragasztóanyagok.

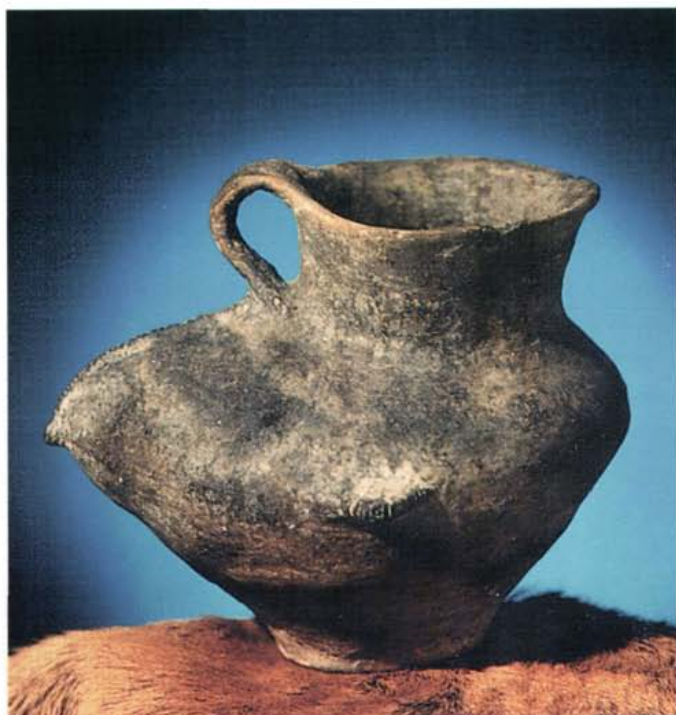
Bádgosárúk, kerítésfonatok, fémtömegcikkék, nyílászárók, fedéllemezek, betonadalekók.
Faárúk.

Telefon: 261-9768, 261-0372, 260-9421, 261-8995

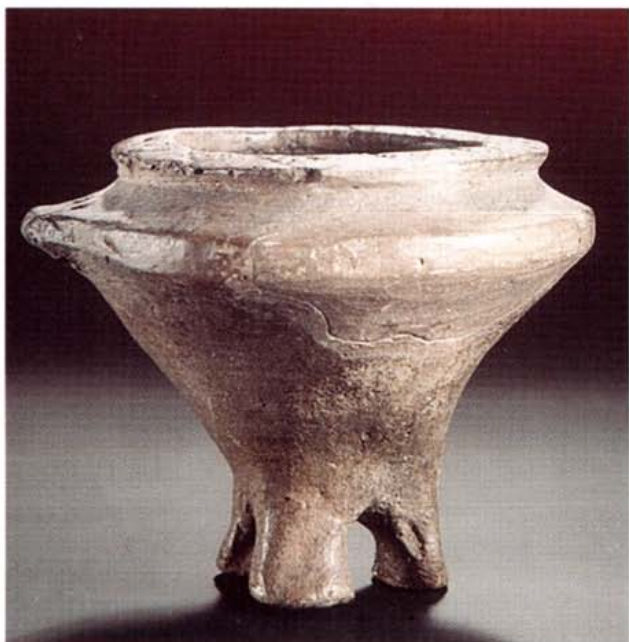
MAGÁNSZEMÉLYEKET, VÁLLALKOZÁSOKAT EGYARÁNT KISZOLGÁLUNK!

Kat. 2/a.

Kat. 3.

Kat. 4.

Kat. 18/II. c.

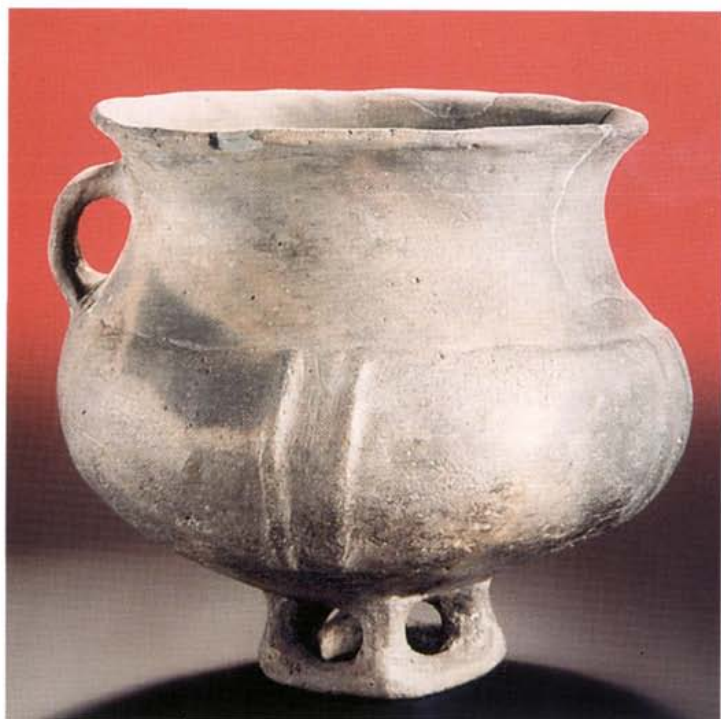

Kat. 18/II. d.

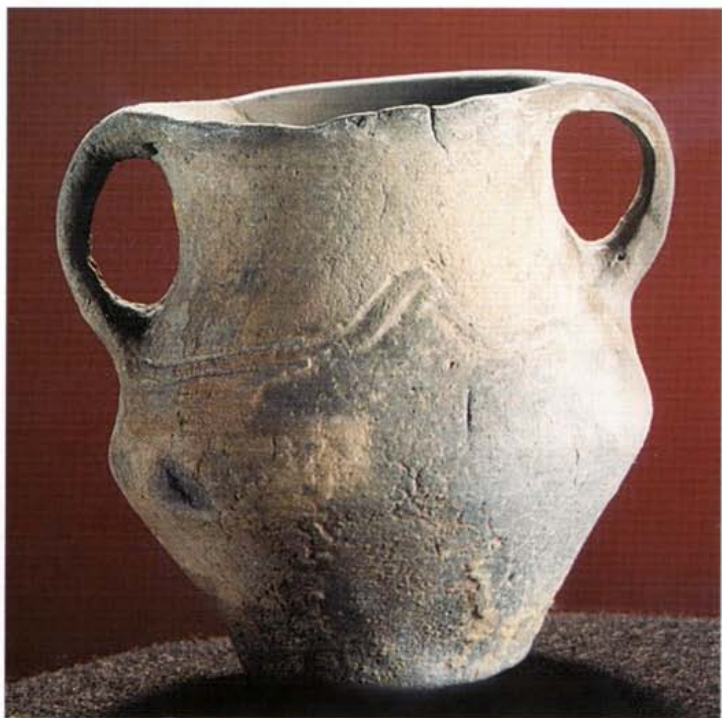
Kat. 18/VI. a.

Kat. 19/III. a.

Kat. 19/IV.

Kat. 19/III. b.

Kat. 19/V. a.

Kat. 19/V. d.

Kat. 20/II.

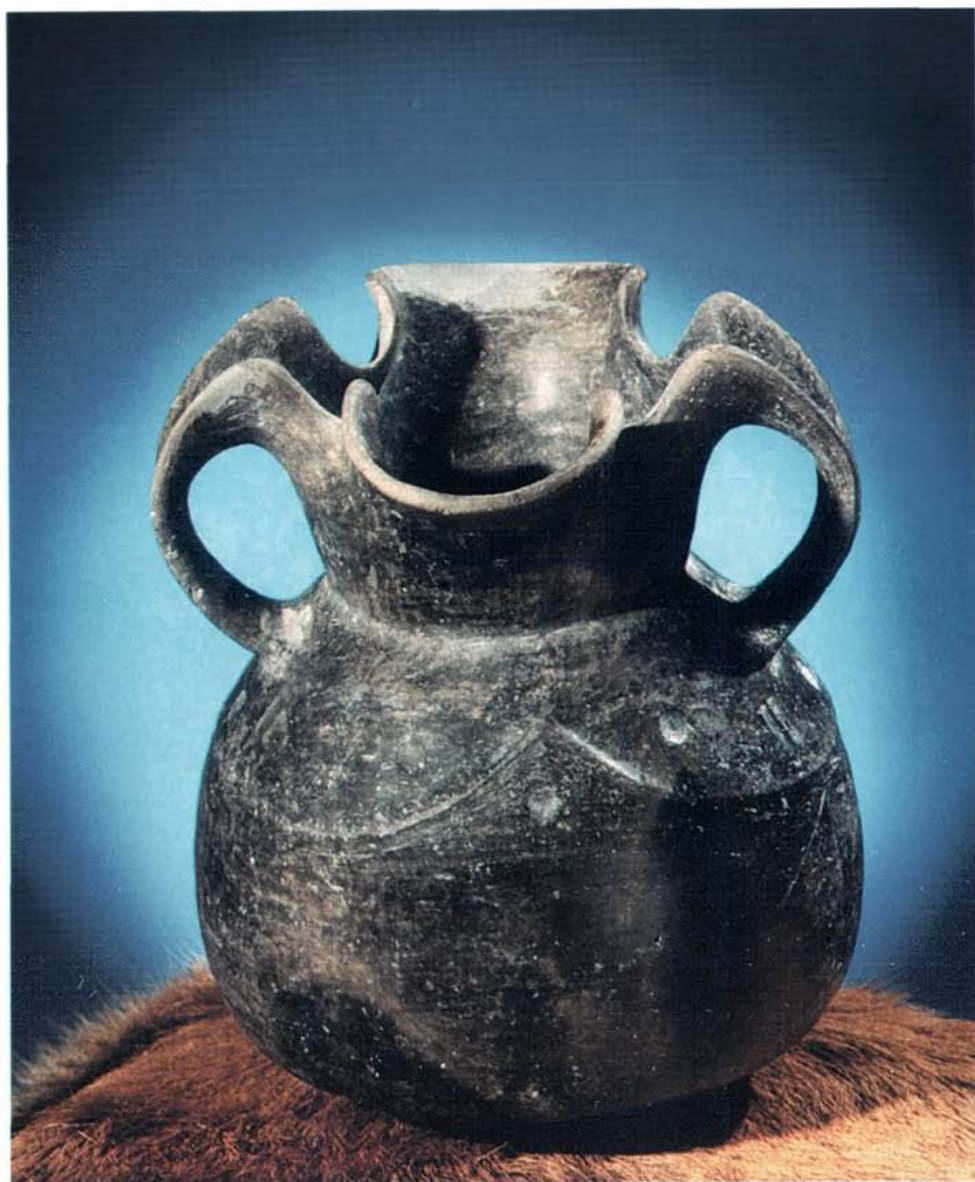

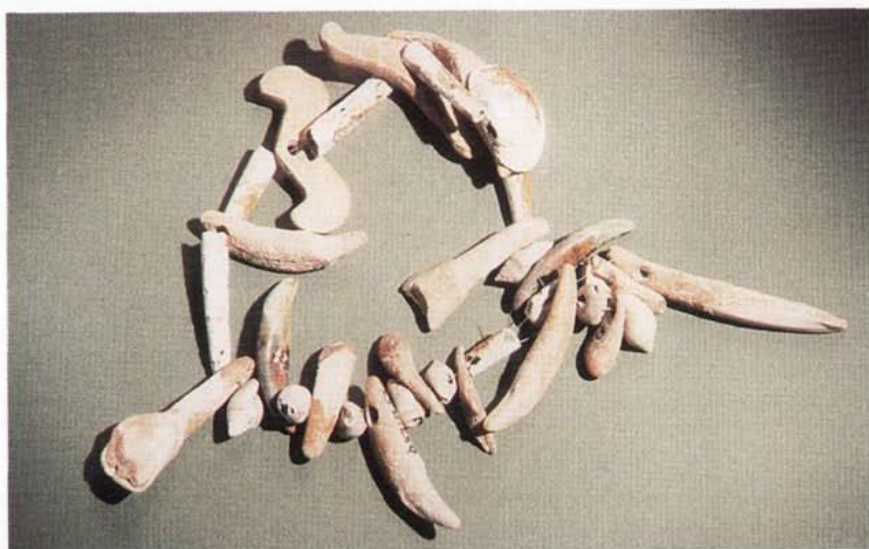
Kat. 20/V.

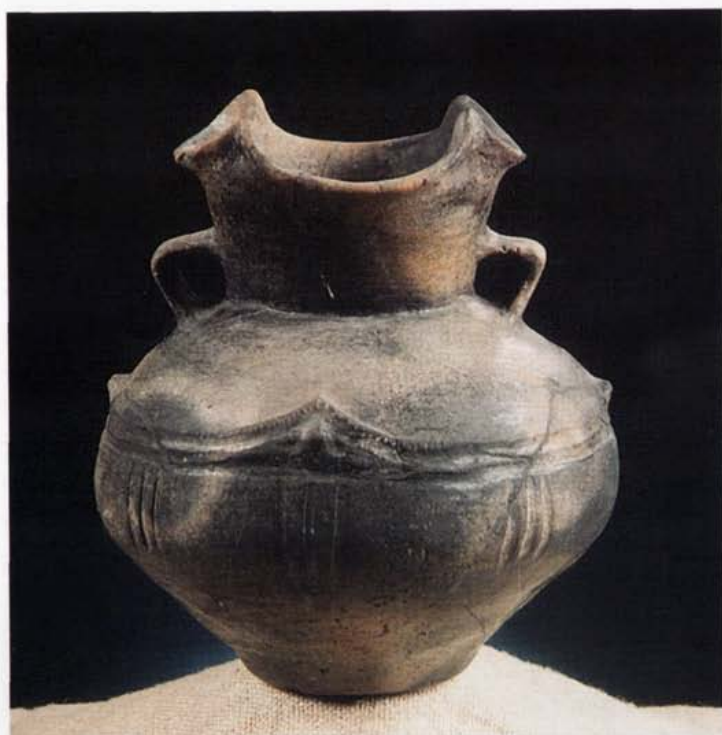
Kat. 20/XV.

Kat. 20/XVIII.

Kat. 22/IV.

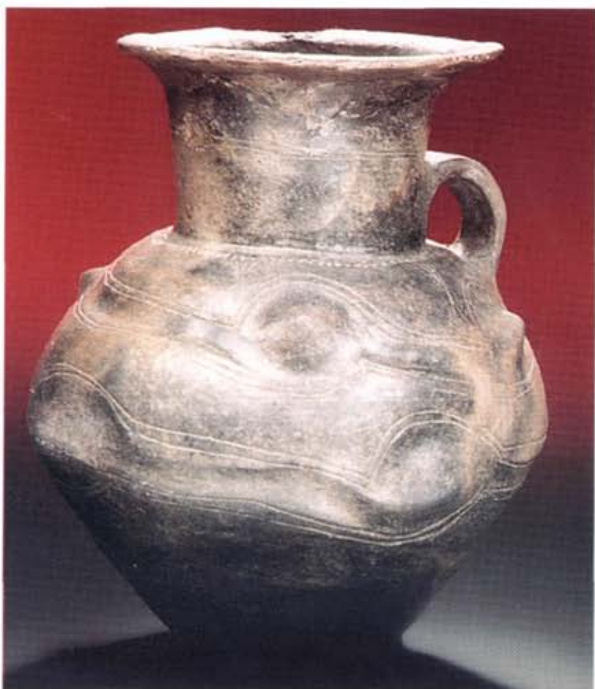

Kat. 25/IV. g.

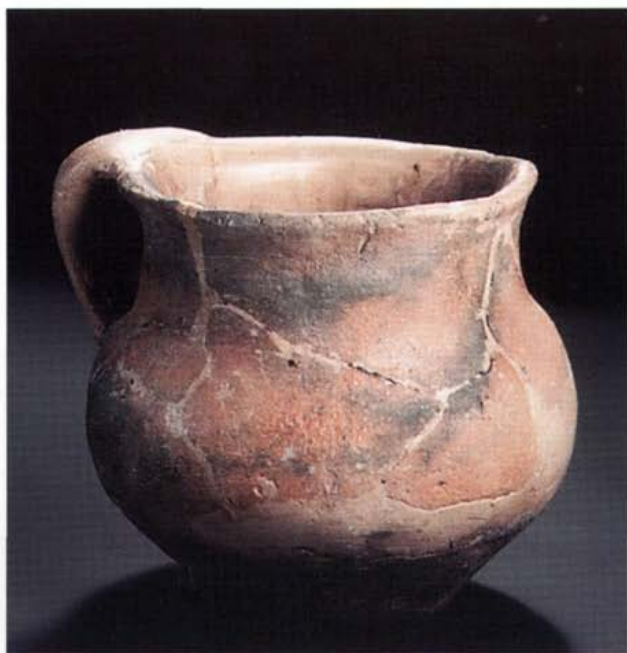
Kat. 25/IV. h.

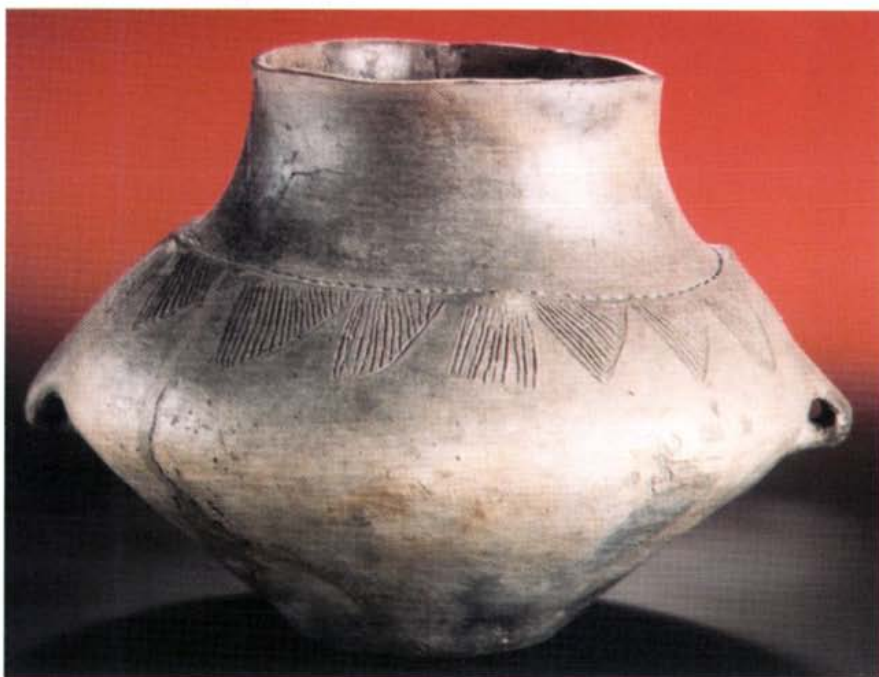
Kat. 26/a.

Kat. 27/a.

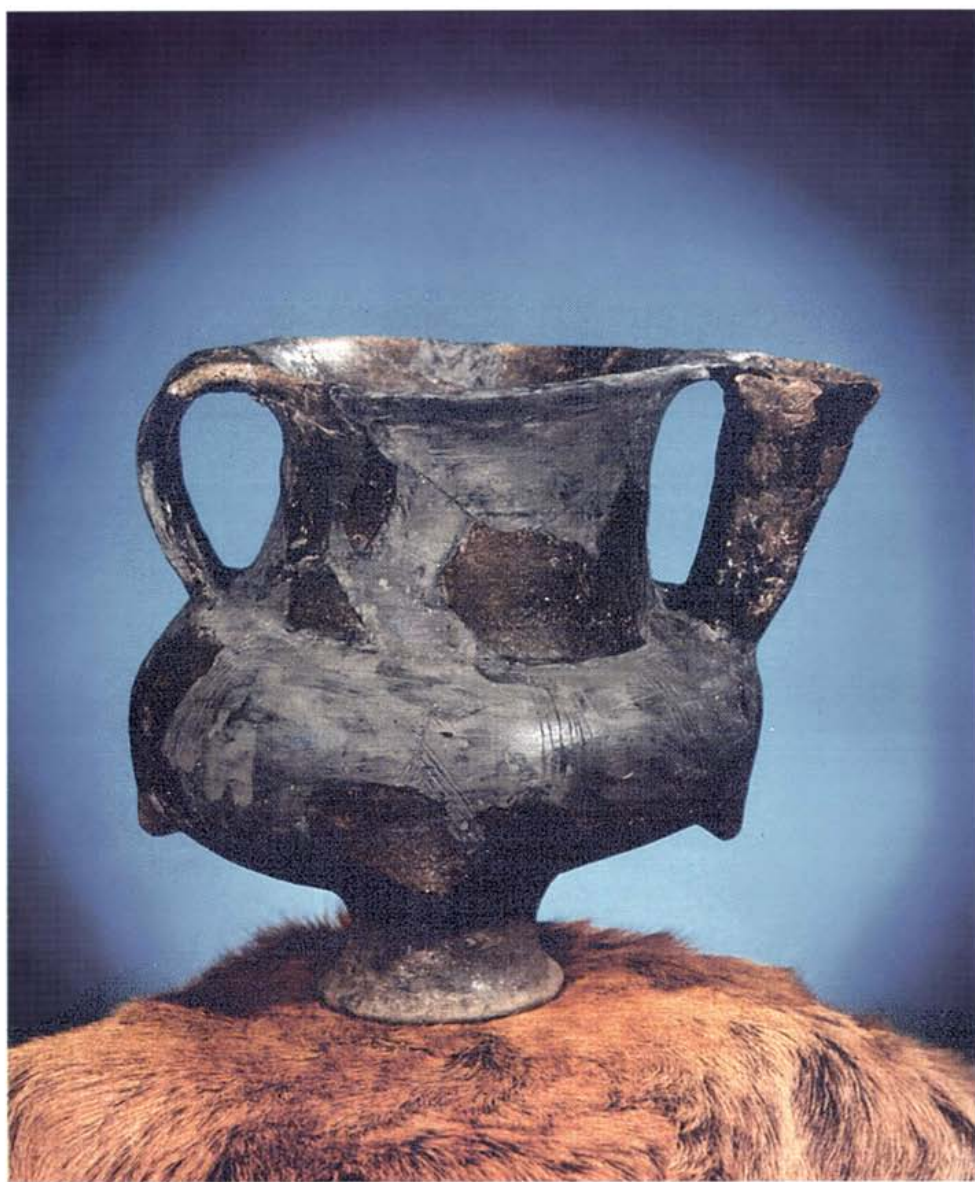
Kat. 28/II. a.

Kat. 28/VI. c.

Kat. 29/f.

Kat. 31/b.

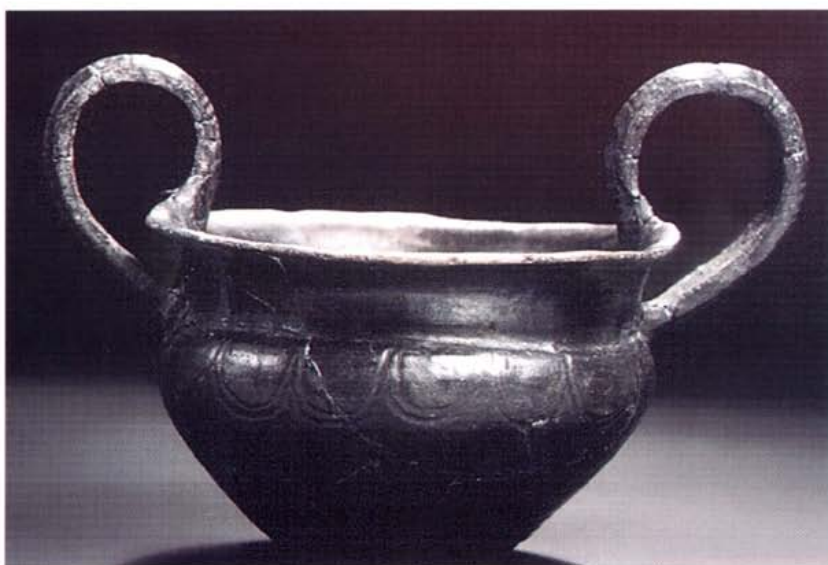

Kat. 34/II.

Kat. 37.

Kat. 41/I. f.

Kat. 47/a.

Kat. 47/b.

Kat. 47/d.

